ABDULLAH **ÖCALAN**

MANIFIEST PER UNA CIVILITZACIÓ DEMOCRÀTICA

VOLUM II

CIVILITZACIÓ CAPITALISTA

L'ERA DELS DÉUS SENSE MÀSCARA I ELS REIS NUS

Col·labora amb la
CULTURA LLIURE

EDITORIAL & IMPREMTA SCCL

DESCONTROL

Des del principi, **Editorial Descontrol** aposta per les llicències de publicació lliure, **Creative Commons**, per això, podeu copiar, distribuir i descarregar lliurement els nostres llibres. Alguns llibres del nostre catàleg es troben en lliure descàrrega

Evidentment, la cultura lliure no vol dir gratuïta, el preu del llibre inclou drets d'autor, de correcció, traducció editorial, impremta...

Si estàs a favor que la cultura segueixi sent lliure, pots **col·laborar fent una aportació a la nostra editorial**, així ajudes a la cultura o, pots fer-ho realitzant un ingrés al següent compte corrent:

ES52 3025 0011 7614 0012 4093
Concepte COL·LABORACIÓ AMB DESCONTROL

Moltes gràcies pel suport!

MANIFEST PER UNA CIVILITZACIÓ DEMOCRÀTICA

VOLUM 2

CIVILITZACIÓ CAPITALISTA

Autor: Abdullah Öcalan

Autor pròleg: Raúl Zibechi

Equip de traducció, correcció i edició al castellà:

Mahmut Çolak Zerdestí
Hèctor Martínez
Daniel Maraz

Traducció al català:

Dani

ISBN: 978-84-17190-89-7
Depòsit Legal: B 25952-2019

Editado, diseñado, impreso y maquetado de forma conjunta por:
Descontrol Editorial - descontrol.cat
Col·lectiu Bauma - baumacolectiu.wordpress.com

La encuadernación se ha llevado a cabo de forma artesanal

LICENCIA CREATIVE COMMONS

Reconocimiento-no comercial-compartir bajo la misma licencia 3.0

Sois libres de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.

Reconocimiento: Debe reconocer los créditos de la obra de la manera especificada por el autor o el licenciador (pero no de una manera que sugiera que tiene su apoyo o apoyan el uso que hace de la obra).

No Comercial: No podeis utilizar esta obra para finalidades comerciales.

Compartir igual: Si altera o transforma esta obra, o generan una obra derivada, sólo puede distribuir la obra generada bajo una licencia idéntica a ésta.

MANIFEST PER UNA CIVILITZACIÓ DEMOCRÀTICA

Qüestions sobre la superació de la modernitat capitalista i sobre la modernitat democràtica

VOLUM 2:

CIVILITZACIÓ CAPITALISTA

L'era dels deus sense màscara i dels reis despullats

Índex

PRÓLEG 9

INTRODUCCIÓ 17

FACTORS DEL NAIXEMENT DEL CAPITALISME 35

A . – Racionalisme 41

B . – Economicisme 68

C . – El Poder Polític i la seva relació amb el Dret 90

D . – L'espai del capitalisme 106

E . – Civilitzacions històricosocials i capitalisme 119

EL CAPITALISME ÉS PODER, NO ECONOMIA 141

A . – El capitalisme és poder, no economia 150

B . – Dades relatives al fet que el capitalisme no és economia 156

C . – El capitalisme en relació amb la realitat social, el temps, la història i la civilització 164

D . – Europa en néixer el capitalisme 202

L'ESTAT-NACIÓ: EL LEVIATAN MODERN 207

A . – El fenomen de la Nació i el seu desenvolupament. 214

B . – Definint l'Estat 219

C . – La ideologia de la Civilització (Modernitat) Capitalista i la seva conversió en religió 230

D . – En memòria de les víctimes del genocidi jueu.. 240

E . – El poder en la Modernitat Capitalista 255

F . – La Modernitat Capitalista i l'Estat-nació 264

EL TEMPS DE LA MODERNITAT CAPITALISTA 291

A . – El capitalisme comercial monopolista 296

B . – La Revolució Industrial i l'era de l'industrialisme 303

C . – L'era de les finances. El Comandant Diner 320

CONCLUSIÓ: PODEN COEXISTIR LA CIVILITZACIÓ ESTATAL I LA DEMOCRÀTICA? 341

ANNEX 365

Nota de l'equip de traducció i agraïments

El procés de traducció del present llibre no ha estat una tasca fàcil. L'idioma en el que Öcalan el va escriure és el turc, una llengua de la família uraloaltaica i molt allunyada del castellà i català, que pertanyen a la família indoeuropea. Això ha complicat molt el procés, ja que moltes construccions semàntiques o gramaticals no tenien una traducció clara.

Per altra banda, alguns dels termes que utilitza Öcalan són creats per ell i ha estat també una tasca complexa trobar paraules i conceptes que poguessin expressar en la nostra llengua el que l'autor ha intentat significar.

També s'ha de tenir en compte que la traducció l'hem duta a terme persones que no som professionals de la traducció i ens disculpem per avançat pels possibles errors i equivocacions que pugui contenir, que esperem que no afectin al contingut de l'obra i a la seva comprensió.

Finalment és imprescindible agrair a totes les persones que d'una o altre manera ens han ajudat i han fet possible que aquest llibre surti a la llum. Al Dani per la traducció del llibre del castellà al català. A Joan Sorin pels seus consells i suggeriments sobre diferents aspectes. A Raúl Zibechi pel genial pròleg que ens ha ofert. També al temps que li han dedicat al llibre en diferents fases del procés Faruk, Andres Pierantoni, Aquarella Padilla, Roland Denis, Miguel Arteaga, Blandine Rachel, Quetzalli, M. Sefik, Rosa, Carlos Pazmiño, Eduardo Meneses, Constanza, Clara, Sara, Roc, Joaquín Martínez i Memed Newroz.

Próleg

Els temps densos i intensos, quan la vida de les persones i dels pobles està en joc, són com llampecs que il·luminen el que oculten les sombres de la nit. Les grans calamitats col·lectives posen a proba allò aprés i empenyen a innovar, com únic camí possible per a sortejar el desastre. Es tracta de punts de trencament en la historia, moments de màxima tensió en els quals podem, a més, coneixer tot allò que en els periodes de calma es manté submergit en la gris vida cotidiana.

Fernand Braudel va escriure: "molt més significatiu que les estructures profundes de la vida són els seus punts de ruptura, el seu brusc i lent deteriorament sota l'efecte de presions contradictories". Estava convençut que el naufragi és el moment més important, perquè permet comprendre les causes que van enfonsar el model construït, visualitzar els errors en el diseny que sols es poden observar en aquests moments de viratge que denominem crisis i tempestats. Tenim el privilegi, dolorós per cert, d'estar vivint el trencament del temps lineal i progressiu, que ens permet obrir-nos a altres temps, imprevisibles, incerts, però segurament fructífers perquè, per a qui anhelem un món nou, no hi ha res pitjor que els temps previsibles de la linealitat institucional burocràtica.

Els pobles i les persones colocades en carrerons sense aparent sortida, a mercé de situacions que no controlen, han d'aguditzar l'ingeni per fugar-se del camp alambrat, vigilat per guardians implacables. En aquestes tremendes circumstancies, la seva vida depen de que comprenguin el teixit profund de les opresions, ja que en les circumstancies extremes els gestors del sistema deixen

de banda els formalismes i els discursos prolífics, per mortrar tot tal com és: una maquinaria d'extermini. Els camps de la mort ocupen, així, el lloc de l'àgora, i la mà amenaçadora es desentén del discurs integrador que parla de ciutadania. En resum, l'opresió i els opresors s'alliberen de les seves màscares i tot el que ens oprimeix comença a brillar amb el seu terrible color de mort.

No va ser Gramsci el que va escriure els més aguts anàlisis de l'època a la presò on el tenien aïllat els feixistes? Auguste Blanqui, el revolucionari socialista francès apodat "l'enfermé" (el tancat) per les numeroses i extenses estades a la presò, va escriure en elles algunes de les seves més memorables obres. En ambdós casos, les sorprenents visions dels presoners ens il·luminen fins avui, tant per la clarividencia dels escrits com per l'energia rebel que es nota en ells.

El cos tancat i aïllat d'Abdullah Öcalan és una metàfora major de les vicisituds que atravessa el poble kurd, sitiat entre guerres imperialistes i extremismes islàmics, trossejat entre Estats-nació que li impedeixen ser poble. No obstant, Öcalan ha estat capaç d'escriure una de les obres més lluminoses que coneixem en aquest obscur i complex període de la historia. Tan lluminosa com la notable resistencia del seu poble, acorralat en les montanyes turques i en l'estreta franja del nord de Siria, on a més de resistir està creant un món nou, en mig d'una guerra d'extermini duta a terme per les principals potencies regionals i globals.

Aquest llibre d'Abdullah Öcalan, "Manifest per una civilització democràtica. Volum II", porta per subtítol "La civilització capitalista. L'era dels déus sense màscares i els reis despullats". Sobre la seva particular metodologia voldria sugerir dos qüestions. La primera és la seva voluntat de contextualitzar l'objecte d'anàlisis en una àmplia perspectiva històrica, que el porta a realitzar una vasta reconstrucció i un relat de llarga duració sobre cada materia que aborda. D'aquesta manera, el lector no té forma de perdre's.

La segona és que se'ns ofereix una visió del món centrada en Orient Mitjà, el lloc on el poble kurd protagonitza la seva gesta històrica. Aquest aspecte em sembla central. El lloc des del

que s'emet un discurs, un anàlisi, des d'on s'el·labora una teoria, ha d'estar localitzat en algún lloc concret, excepte per al pensament eurocèntric que té per vocació de convertir la visió propia en veritat universal, com ja ens va alertar mig segle enrere Aimé Cesáire, que es negava tant a perdre's per la "segregació emmurallada en el particular" com en disoldre's en "el universal". La seva opció era per "un universal depositari de tot el particular", com finalitza la seva carta a Maurice Thorez el 1956.

Tot seguit, voldria destacar quatre aspectes del pensament de Öcalan presents en aquest llibre. El primer té a veure amb la crítica a l'economicisme, omnipresent en el marxisme i en totes les tendencies de pensament crític. Oposa als que consideren "el naixement del capitalisme un resultat natural del desenvolupament econòmic" (des de Marx a Lenin), una concepció que el considera resultat del poder militar i polític, i usurpador de valors socials, entre els que destaca "la dona-mare per part de l'home-fort i el grup de bandits, lladres i criminals que l'acompanyen" (pg. 70)

L'anàlisi és realment profund i aclaridor. "A les guerres colonials –escriu el presoner d'Imrali– on es va produir l'acumulació originària, no va haver-hi regles econòmiques" (pg.71) La violencia va ser la força motriu de l'acumulació de capital, i segueix sent-ho. En aquest punt, com en altres decisius, es recolza en l'historiador Fernand Braudel, que en la seva opinió supera a Marx en quant a la comprensió de la societat capitalista.

Tendeix ponts amb les cosmovisions dels nostres pobles originaris d'Amèrica Llatina, en considerar que la "cultura del regal" (per als llatinoamericans el "do", de donar), impedeix la concentració de riqueses i funciona com a mode de redistribució, afinat i refinat pels pobles andins quechua y aymara, en allò que Öcalan defineix com "l'autèntica economia humana" (pg. 77)

En contra del mode de pensar d'aquells que ens hem format en Marx, sosté que bona part dels anàlisis dels especialistes en economia son tan sols narracions mitològiques que posen les bases d'una nova religió: "L'economia política és la teoria més falsificadora i depredadora de l'intel·lecte ficcional, creada per

encobrir el caràcter especulatiu del capitalisme" (pg. 80). ¡Com de refrescants resulten aquestes reflexions!

Coincideix amb Braudel en que el capitalisme és la negació del mercat per la regulació de preus dels monopolis, que impedeixen la concurrencia dels productors. Continuant amb el seu caminar a contramà, rebutja que el triomf del capitalisme hagi tingut res de revolucionari i, en aquest punt, coincideix amb l'anàlisi d'Immanuel Wallerstein quan assegura que el capitalisme no ha estat un progrés front als demés sistemes històrics. Per això sosté que allò autenticament revolucionari no és quan el treballador lluita pels seus drets contra el patró, sino que "es resisteixi a ser un proletari, que lluiti contra l'atur tant com ho fa contra l'*status* de treballador perquè aquesta lluita seria socialment més significativa i ètica" (pg. 88). Recupera així la tradició més radical i anticapitalista del pensament crític, tant oblidada als nostres dies.

En contra del pensament comú i de Marx, sosté que la força del món rural i de l'economia rural va ser el que va impedir que el capitalisme es convertís, durant el període greco-romà, en el sistema social dominant. Són coercions extraeconòmiques, des de dalt i des de fora, les aus de rapinya amb les que Braudel identifica les forces capitalistes; des de dins i des de baix són les que s'oposen a que els esparvers ("l'home fort i astut", una frase que podria haver utilitzat Pierre Clastres) s'apoderin del galliner.

En segon lloc, el llibre destrueix un rere l'altre preconceptes falsos, com aquell que identifica el capitalisme amb la producció o el creixement, sent que el capitalista sols s'especialitza en fer bon ús de la força dels diners (pg. 138). Es tracta d'un monopoli de poder que s'imposa desde fora a l'economia, com sosté en un capítol fonamental titulat "El capitalisme és poder, no economia". Utilitzen l'economia, però són una altre cosa, concentració de força, armada i no armada, amb capacitat de confiscar la plusvàlua, els excedents que produeix la societat.

La crítica a *El Capital* de Marx és demolidora, però sobre tot és molt valent, mostra el tipus de valor d'un poble/presoner que sols tenen les cadenes per perdre, perquè ja han perdut la lliber-

tat i la mort els trepitja els talons. En aquesta situació extrema, quasi a la vora del precipici, Öcalan ens brinda una estupenda crítica del modernisme capitalista que travessa la principal obra del socialisme científic. "*El Capital* funciona com un nou tòtem que ja no és útil per als treballadors". I relaciona aquesta conclusió amb "l'error d'intentar delimitar el capitalisme al terreny de l'economia, quan el capitalisme no és economia, i de considerar com a econòmics aspectes bàsics que no ho són" (pg. 210)

L'obra de Marx és tributaria, segons Öcalan, d'una "ofuscació mental 'il·lustrada'", d'origen positivista i economicista, visió del món a la que responsabilitza del fracàs de segle i mig de lluites per la llibertat i per una societat democràtica.

Destaca l'urgencia d'estudiar les formes d'Estat, sobre tot de l'Estat-nació, sense fer-se la més mínima il·lusió sobre aquesta institució a la que defineix com " un monopoli en base a l'excedent i la plusvàlua sostreta a la societat a través d'un sistema monopolista" (pg. 222). Aquest Estat-nació és, en tercer lloc, la forma de poder propia de la civilització capitalista. I diu "civilització" i no simplement capitalisme, perquè és quelcom integral, que funciona com "un riu principal" que beu de les primeres formacions sumeria i egipcia, arriba a la maduresa al món grecorromà, el cristianisme i l'islam; "mentres que la civilització europea es tractaria d'una època de descomposició i caos" (pg. 293).

En una mirada molt profunda sobre les societats, sosté que la anomenada lluita de clases no és el motor de la historia, sino que els conflictes autèntics succeeixen entre conjunts socials, als que denomina "la societat estatal i les societats democràtiques". En una profunda vocació anti-estatista, rebutja el concepte d'hegemonia com a instrument analític i proposta d'aquells que volen cambiar el món. "Hegemonia significa poder i el poder no pot materialitzar-se sense domini, que no ot existir sense l'ús de la força" (pg. 295).

No obstant, no confón l'Estat amb el poder. Manté que el poder és una tradició, la més antiga, que té especial tendencia a la concentració. L'Estat, per la seva banda, és quelcom més concret però de major duració, que "es va formar en base a un sistema

jeràrquic sobre la domesticació de la dona, sobre la servitud i l'esclavisme". "El poder *conté* l'Estat, però és *molt més* que l'Estat", escriu Öcalan.

Però la conquesta d'aquest Estat acaba per "pervertir el revolucionari més fidel" (pg. 355). Conclou assegurant que "cent cinquanta anys d'heroica lluita van asfixiar-se i volatilitzar-se en el terbolí del poder", el qual és quelcom estructural, per dir-ho d'alguna manera, que no depèn que Stalin o qualsevol altre siguin millors o pitjors persones, com ens volen fer creure els reformistes i fins i tot els revolucionaris estatistes.

Per últim, Öcalan manté que el capitalisme porta a la crisis total de la civilització. Aquest punt em sembla central. Parlar de crisis de civilització, de la civilització moderna occidental capitalista és, per un costat, molt més fort i ampli, que anomenar la crisis de l'economia o del capitalisme per aprofundir en el final de quelcom que les inclou i al mateix temps les supera. Per altra banda, ens permet visualitzar la profunditat dels canvis en curs. Una civilització entra en crisis quan ja no té els recursos (materials i simbòlics) per a resoldre els problemes que ella mateixa ha creat. Per això estem al llindar d'un món nou.

Sols queda dir que seria necessari que els militants de tot el món es familiaritzin amb l'obra d'Abdullah Öcalan i amb la resistencia del poble kurd. És una de les tasques més urgents, ja que, junt amb els zapatistes de Chiapes, encarnen el millor de l'acció emancipadora i del pensament crític d'aquest periode. Deixar-nos il·luminar per la seva saviesa no pot sino enriquir les seves lluites.

Raúl Zibechi,
Montevideo, marzo de 2017

INTRODUCCIÓ

I

En elaborar la meva ***Defensa***[1] contra el sistema capitalista, una de les primeres coses que he de fer és alliberar-me dels meus motlles mentals. Així com l'islam compta amb el Bismillah –"En nom de Déu, clement i misericordiós"–, el capitalisme també disposa de les seves pròpies fórmules sagrades. I per això, ja que volem alliberar-nos-en, també cal que eliminem les seves pregàries, les seves fórmules sagrades, i el "mètode científic" és una de les principals que ha aconseguit imposar. En lloc de respondre a "l'ètica de la llibertat", que està filtrada per la vida social i sense la qual la societat no pot viure, el capitalisme resulta ser la versió més desenvolupada de la vida esclavista i de la *cultura material i moral* que la fan possible; causa la dispersió i la degeneració de la societat tot fent-la insignificant per mitjà de la negació de la vida social.

Però, per desfer-me del capitalisme, la base del meu argument ha de consistir en centrar-me en el *jo*. Descartes[2], sense ni tan sols adonar-se que estava adobant el terreny al capitalisme amb la seva filosofia[3], va veure en la seva persona l'última raó de

1. Originalment, aquesta obra formava part del document de defensa del judici contra Abdullah Öcalan enviada a la Cort Europea de Drets Humans el 2008.

2. Descartes és el pare de l'escepticisme metodològic i una figura clau de la Revolució Científica.

3. Una explicació més detallada es pot trobar al Capítol 1 del primer Volum d'aquesta obra, que porta per títol *Orígens de la Civilització*.

ser, sospitant de tot i qüestionant-ho tot. Potser també s'hauria d'haver qüestionat a si mateix? Encara més important és saber com va arribar a aquest estat. Al llarg de la història han existit diferents fases semblants. Entre els primers exemples, hi ha la creació de divinitats per part dels sacerdots sumeris, els profunds dubtes sagrats d'Abraham, les aventures de Mahoma o l'escepticisme jònic. Tant les noves formes de pensament com les ja obsoletes i que hagin de ser rebutjades en aquestes etapes històriques, es caracteritzen per formar i transformar la societat des de l'arrel, tot consolidant característiques i estils socials que generen paradigmes. Quan una antiga mentalitat o estructura ideològica no s'adequa a una nova forma de vida, apareix l'escepticisme. Desenvolupar, aleshores, nous esquemes mentals per a aquesta nova vida és una tasca difícil que requereix grans canvis de personalitat. Independentment de si allò que considerem és quelcom profètic, una etapa filosòfica o bé un descobriment científic, tota aportació al pensament intenta respondre aquesta mateixa necessitat: *com assentar les noves i imprescindibles estructures mentals per a la nova vida social*. L'escepticisme és característic d'aquests períodes intermedis. Doncs bé, a la zona on aparegué el capitalisme durant el segle XVI, aproximadament a l'actual Holanda, les impressionants biografies d'Erasmus, Spinoza i Descartes corresponen a aquestes etapes d'escepticisme.

D'altra banda, la dècada de 1950, que coincideix amb l'inici de la història de la meva vida, és el període en què l'ímpetu capitalista a nivell global assoleix el seu punt culminant. Pertanyo a l'Alta Mesopotàmia, a aquests contraforts muntanyosos que van donar lloc a la *civilització*, a les terres on es va donar pas al neolític, on es van produir els primers exvots[4] (a les proximitats d'Urfa s'ha descobert el temple envoltat de grans obeliscs on fa 12.000 anys es van realitzar els primers cultes), on es troben les terres més productives del Creixent Fèrtil, on continuen preservant-se

4. Un exvot és una ofrena que es feia als déus. Aquestes ofrenes es dipositaven en santuaris o llocs de culte i podien consistir en figuretes representant persones o animals, armes, aliments, etc. L'oferiment d'exvots té el seu origen en les civilitzacions egípcies i mesopotàmiques.

reminiscències d'aquelles mentalitats tan arrelades, dins el sistema muntanyós Taurus-Zagros, on l'Era Neolítica (revolució agrícola i rural) i els primers brots de civilització urbana es van consolidar com a fenòmens de més llarga durada.

Que els guardians del sistema capitalista m'hagin condemnat a viure en una cel·la unipersonal a l'illa d'Imrali, amb aquesta rígida disciplina, quasi pitjor que Prometeu[5] lligat per Zeus a les roques del Caucas, fa que la meva oposició al sistema hagi de ser analitzada. Altrament dit: les coses no tindran sentit mentre no tinguem en compte les realitats històriques i les analitzem una vegada i una altra, sense deturar-nos de manera específica a la República de Turquia, perquè si així ho féssim seríem com el toro que envesteix el capot vermell en una correguda de toros espanyola. De fet, la República de Turquia no és més que un matador de toros perquè aquest és el rol que van atribuir-li, i volen que ho faci d'una manera contínua i productiva. Això no obstant, per a mi i per a tots nosaltres, el que és important és saber qui són els autèntics responsables d'aquest joc atroç i les seves autèntiques funcions. En aquest sentit, és important tenir en compte el cas de Karl Marx per tal de no cometre greus errors que després afectin el conjunt de la societat. No dubtem que Marx fos o volgués ser una destacada figura que volia solucionar i superar el capitalisme, però és un punt de vista generalment admès que els moviments de canvi social d'enormes dimensions que va inspirar van acabar sent un dels millors servents del capitalisme. No seré, per tant, un simple deixeble marxista.

A l'hora d'intentar definir la meva identitat, cal comprendre el meu desig de partir de l'anàlisi d'uns paràmetres bàsics. Quins són? El pas a l'Era Neolítica; l'empremta de la seva mentalitat i els seus costums vitals; els cultes estatals i les jerarquies de poder basades en la civilització urbana i, en definitiva, el funcionament

5. En la mitologia grega, Prometeu és el Tità amic dels mortals. Se'l recorda principalment per robar el foc dels déus i entregar-lo als homes per tal que puguin escalfar-se i fer-lo servir. Per aquest motiu va ser castigat per Zeus i va ser lligat a una roca on cada dia una àguila li devorava el fetge, el qual, essent Prometeu immortal, es regenerava cada nit.

d'un capitalisme que no es pot comparar amb cap altra època de la història.

Cal referir-se, d'altra banda, a una capa més profunda; a les característiques distintives de l'ésser humà i als riscs i facilitats que aquestes ofereixen per a la vida.

Mentre escric aquestes línies sóc conscient del lloc on se'm manté, dins dels límits de legitimació marcats pel capitalisme i no nego que se'm permeti viure dins d'aquests límits convertit en un Prometeu. Fent un treball constant de meditació i de reflexió, desenvolupo la distinció de les meves capacitats i del sentit[6] que contenen.

Podem posar altres exemples semblants i ja coneguts, com ara el de Mani[7] en els llindars del poder sassànida; el de l'imam Husein, Al-Mansur i Suhreverdi[8] a les portes del poder islàmic,

---

6. Aquí, l'autor es refereix a la significació. En successives ocasions parla de donar sentit a les coses, que en llengua turca implica omplir de contingut, donar una expressió universal, definir quelcom en particular. No trobem en català cap terme més adequat, per la qual cosa el lector haurà de disculpar aquesta recurrència de la nota al peu.

7. Mani va ser un líder religiós iranià, criat en el si d'una comunitat jueva ascètica. Va ser fundador del maniqueisme, una antiga religió gnòstica i de caràcter dualista que va arribar a assolir una gran difusió. Als 25 anys Mani va començar a predicar una nova doctrina, basada en la idea que es podia arribar a la salvació mitjançant l'educació, la negació d'un mateix, el vegetarianisme, el dejú i la castedat. La difusió de la seva religió va guanyar molts adeptes entre la noblesa, per exemple l'emperador sassànida Sapor I, que el va protegir i va afavorir la difusió del missatge. Això no obstant, Bahram I, en arribar al tron de l'Imperi Sassànida, va condemnar Mani a mort.

8. *Husayn ibn Ali ibn Abi Talib* va ser el segon fill d'Alí i de la filla de Mahoma, Fàtima, als albors de l'Imperi Islàmic. Durant les guerres civils inicials entre xiïtes i sunnites va ser un dels pretendents al tron. Va ser assassinat a la batalla de Kerbala, data amb gran significació per als xiïtes.

Al-Mansur va ser el segon califa abbàssida. Va regnar entre 754 i 775. El seu regnat va destacar per una expansió de la tolerància cap als perses i altres grups reprimits durant l'època omeia. La literatura islàmica i els estudis alcoràmics van iniciar una època d'esplendor. Així mateix, l'expansió de l'islam va ser estimulada entre grups no àrabs.

el de centeners de sants i santes seguint l'estela de Jesús, el de Buda i els seus seguidors, víctimes del poder i que van escapar de l'horror, els que van acabar a la foguera inquisitorial de l'Església catòlica, i els que foren víctimes dels horrors del capitalisme i dels genocidis que aquest va provocar. Es tracta d'alguns casos extrems però constatats en la història escrita. Tots ells tenien en comú la seva insistència a l'hora de donar un gran valor a la vida i en el fet que van voler descórrer aquesta cortina amb què pretenien ocultar-los-la. Aquest va ser el seu "crim".

En aquest sentit, que el dilema vida-mort hagi estat col·locat en un carreró sense sortida, sense solucions, té un caràcter totalment social. En essència, ni existeix la mort en el sentit amb què ens la presenten, ni la mena de vida de què ens parlen constantment té relació amb la vida. Es tracta d'un simulacre, d'una imitació mecànica de la vida, que al final han convertit en una realitat. Un mínim respecte per la vida implica alliberar-se del setge d'aquest maleït cercle viciós.

Ja he arribat als 60 anys i, tanmateix, continuo sense superar les curiositats vitals que arrossego des d'abans de l'escola primària. Continuo en aquest punt perquè no puc créixer dins els límits traçats pel capitalisme, perquè quan algú es queda dins d'aquests límits resulta inevitable quedar-se petit, omplir una vida falsa que, en definitiva, es converteix en un simulacre, que és enganyosa, sense escrúpols, desagradable, ignorant... i, tanmateix, cal valorar la vida per damunt de tot. Per això, el deure bàsic d'aquells que vulguin viure lliurement és entendre la vida, perquè poder entendre és viure i l'objectiu de viure és entendre. Fora d'això, no crec que hi hagi cap interpretació vàlida del cosmos. Insisteixo a dir que el sentit absolut és una realitat que arrossega la vida, malgrat que la seva realització sigui tan escassa que es podria dir que no existeix. No hi ha força tan poderosa com la

---

Shahäb ad-Dïn Suhreverdi o Suhrawardï va ser un filòsof persa i fundador de l'escola iraniana de l'il·luminisme, una escola filosòfica i mística islàmica que recollia l'herència del zoroastrisme i de les idees platòniques. Va ser acusat d'heretgia i probablement executat, si bé les versions sobre la seva mort varien.

del sentit; qualsevol altra cosa no deixa de ser un mer espectacle, una falsa força.

He de tornar de nou a la meva realitat. Aquests suposats paràmetres de vida que intento explicar em repugnaven i no només eren incapaços de donar resposta a les meves curiositats sinó que eren els motius bàsics d'uns profunds qüestionaments.

Quan ja no es defensa el sentit de la vida o quan el sense sentit és presentat com a "sentit", és impossible prevenir els esdeveniments cancerígens. I això també té un motiu absolutament social. Que el càncer és una malaltia social és una de les afirmacions habituals de l'antropologia. En el moment en què el sense sentit arribi a regnar, en què l'acumulació de matèria desconeguda amenaci la cèl·lula, començarà la cancerització.

Per tal de respondre certes preguntes dirigides a nosaltres, per respecte, abans he de deixar clares algunes qüestions. En començar a escriure aquestes línies, la delegació executiva de la República de Turquia, al més alt nivell, i l'Executiu dels EUA, que és la màxima representació del sistema capitalista, van fer una declaració conjunta assegurant que "el PKK és enemic comú dels governs dels EUA, Turquia i Iraq". Davant d'una declaració així i tenint en compte la meva experiència vital, és imprescindible que comprengui millor la profunditat de sentit del moment i lloc on em trobo detingut.

Vull aclarir que l'estil de vida capitalista no em convenç; de vegades he intentat imitar-lo, però estic totalment convençut que no puc assolir els meus objectius i tenir una vida plena amb aquesta forma de vida, de la mateixa manera que tampoc no podria ser un "marit" a l'antiga, adoptant els comportaments típics que la societat té interioritzats respecte a aquesta figura. Als ulls del sistema pot ser que faci el ridícul si no adopto aquests rols, però jo veig aquest sistema com a tremendament sanguinari, opressiu i explotador. Una determinada forma de vida sota els paràmetres del sistema capitalista és repugnant i constitueix allò oposat a la manera com crec que hauria de ser la vida.

No estic exagerant; per res del món. Al contrari, defensar-me és, a més d'un principi bàsic de la vida, un deure ètic elemental

que tinc cap a aquelles persones que tenen l'aspiració de desenvolupar una vida social plena. Tampoc no comparteixo el sentit de ciutadania creat pel poder; al contrari, allò ètic és comprometre's amb una ciutadania significativa, que és la que ha de ser presa seriosament. El problema no és viure o no viure, sinó saber viure correctament, encara que no ho aconseguim del tot; allò més important és no renunciar a la cerca d'aquesta vida, a ser viatger en aquest camí.

Mai en la història s'ha perpetrat una traïció com la imposada pel sistema capitalista separant la paraula de l'acció; es tracta d'una elaborada maniobra del seu sistema conceptual per tal de confondre'ns a l'hora d'actuar. En aquest sistema, les paraules s'empren com si es volgués desviar el sentit de l'acció. A l'acció, en la servitud del sistema hegemònic, se li fa representar un paper d'aparell mecànic, mai vist a aquest nivell.

Tal com es pot apreciar en la història, mentre no analitzem la naturalesa del capitalisme en la seva fase d'imperi global, el plantejament de propostes i programes per a la vida lliure es veurà exposat a tota mena de desencerts i desvaris i, en aquest cas, tant la paraula com els actes, és a dir, tant la teoria com la pràctica, no podran assumir cap paper en el terreny dels seus adversaris. Durant més de quatre-cents anys, els conceptes i la praxi de la modernitat capitalista hegemònica s'han convertit en tradicions, en un culte pitjor que les religions més fanàtiques. Per tant, mentre no desenvolupem de manera eficaç concepcions de tipus budista, profètic o sagrat contra els conceptes i pràctiques de la modernitat capitalista, no farem altra cosa que portar estúpidament l'aigua al molí del sistema. També s'han fet sovint anàlisis anticapitalistes, però, en una aclaparadora majoria, han acabat portant igualment l'aigua a aquest molí del capitalisme.

Sota cap concepte considero fort el capitalisme, el qual es troba actualment en el punt culminant de la seva globalització. Pot ser, fins i tot, que es trobi en la seva fase més dèbil i fràgil. En el fons, sempre ha estat dèbil i a punt d'esquerdar-se. El que passa és que mai no s'ha aconseguit defensar la societat de manera correcta i eficaç contra aquesta amenaça. L'hegemonia capitalista no és

un destí inevitable, sinó un càncer social i no només metafòricament parlant sinó literalment; hem de considerar-lo un sistema hegemònic dèbil. Allò que ens cal és desenvolupar una socialització correcta i eficient encara que la visqui una sola persona. Fins ara, en la història, s'ha lluitat contra "l'home fort", contra "l'home hegemònic", amb les seves mateixes armes; però si utilitzem els mateixos mètodes, tant en l'enteniment com en l'acció, estem creant una cosa similar, i això és el que ha passat. La lluita contra Roma va crear unes quantes Romes; la ciutat d'Uruk, la original i més antiga, continua reproduint-se a si mateixa en el "Nou Iraq"; pocs canvis i massa repetició.

També és important no sobrevalorar l'hegemonia. El *poder* no ha existit sempre en les societats, i aquestes mai no van acceptar voluntàriament el poder, l'explotació ni l'opressió. D'altra banda, cal evitar aquestes idees de la "societat novíssima" o d'aquestes "societats úniques sense relació entre elles" perquè es tracta dels conceptes més buits que es puguin trobar. En el fons, les societats, en tant que formes d'existència de l'espècie humana, es desenvolupen totes d'una manera semblant.

L'amor cec pot portar una persona a les pitjors situacions i a la ignorància més gran, i això és així independentment del fet que es tracti d'amor pel poder o bé d'amor sexual; però, quan l'amor està ple de sentit, esdevé un *Nirvana*, un *Fenafilà*[9]; implica integrar-se a la realitat; és el *En el-Hak*[10], o sigui que la societat, justa i lliure, es fa sobirana, tot assolint la democràcia plena.

Estic convençut que vaig actuar correctament quan no vaig rendir-me davant la societat rural; l'error va ser pensar que la modernitat capitalista era la solució. Més tard vaig entendre que el meu allunyament radical de la societat rural havia estat un gran error, fins i tot malgrat que aquesta societat encara no s'havia democratitzat i encara es trobava molt lluny de les etapes categòriques bàsiques tals com l'Estat-nació i la indústria. Aquesta és una de les principals raons de la meva tristesa. El meu pare, a

9. "Fondre's amb Déu".

10. "Jo sóc la veritat".

qui no acostumo a esmentar en els meus anàlisis i que s'adonava perfectament de la meva energia vital, em va dir a la cara, d'una manera tan sàvia com la meva mare, una dolorosa realitat. Encara ara recordo les seves paraules: "Quan mori, no sortirà de tu ni una sola llàgrima". El meu pare era un creient dels temps pretèrits, del món de les feines del camp i, en el fons, un demòcrata. Encara continuo pensant com la divinitat capitalista va arribar a despertar en mi una atracció tan maleïda i enganyosa.

Karl Marx va voler analitzar el capitalisme des d'una perspectiva més aviat positivista, però el seu treball va restar inconclús. No va tocar l'assumpte de la relació entre el poder i l'Estat; mai no vaig trobar cap mena de profunditat respecte a aquestes qüestions. Entenc el fenomen de l'explotació, però sempre m'ha semblat que aquest és una conseqüència i començar la investigació per les conseqüències implica grans mancances i, políticament, un estat d'indefensió. Tenia molt a prop les revolucions de 1848 i això li va permetre observar des d'una posició privilegiada l'ascens de la burgesia al poder i la caiguda de la classe senyorial. Estava molt interessat en l'economia política, la filosofia i el socialisme, però, no només no va comprendre el fenomen del poder que es reorganitza tenallant com un pop la immensa majoria dels treballadors, sinó que tampoc no va saber evitar que els seus plantejaments acabessin convertint-se en un altre instrument d'aquest poder. No va ser conscient que el seu model teòrico-pràctic alimentava l'hegemonia capitalista. El model xinès és l'últim exemple de socialisme real derivat del marxisme i ha acabat convertint-se en un pilar fonamental del capitalisme hegemònic dels EUA.

El motiu fonamental del fet que aquesta hegemonia capitalista sigui tan fort és degut a la competència que provoca pel que fa a l'esclavitud voluntària. Quin treballador està en contra del treball assalariat si rep un sou elevat? Es tracta d'una situació realment tràgica.

Quan tracto l'assumpte de la lluita anticapitalista, sempre em ve al cap la relació dona-marit. Tan difícil és que un treballador lluiti contra el seu amo si se li paga un bon sou, com ho és

que una dona s'enfronti al seu marit si aquest li ofereix una vida normal en comparació amb allò que veu al seu voltant. Si un treballador salta d'alegria davant del seu amo capitalista per un simple sou, oblidem-nos de la possibilitat que s'alliberi, ja que s'ha convertit en un servent del sistema i, mentre creixi com una allau l'exèrcit de d'aturats, un treballador fix es considerarà tan o probablement més segur que un funcionari o empleat de l'Estat.

De fet, com més es proletaritza la burocràcia estatal més proletarització hi ha entre la resta de treballadors, arribant a reproduir-se entre treballadors i funcionaris la mateixa contraposició que existeix a la cúspide social entre "noblesa burgesa" i "noblesa feudal".

Per a mi, la societat urbana, que m'atreia com un imant en el món rural, una vegada analitzada esdevé el focus central del problema social. La societat urbana, en la seva forma de civilització classista i estatal, així com tota la socialització que genera, són les principals responsables de la descomposició interna de la societat, i del fet que s'hagi esqueixat el medi ambient. Ni la més primitiva de les societats clàniques era tan ignorant com la societat civilitzada de la ciutat i aquesta ignorància sistemàtica que li és pròpia és el que l'ha portat a provocar un autèntic genocidi medi ambiental.

Una ment apartada de l'intel·lecte emocional i una sexualitat que fa temps que ha perdut el seu sentit són clares mostres del caràcter cancerigen del capitalisme. Allò realitzat, des de l'ús de l'horror nuclear com a eina de poder fins a un augment de població que no cabrà a la Terra per tal d'aconseguir mà d'obra barata, forma part de l'essència del sistema i de la seva construcció de poder. Les guerres mundials, colonials i les lluites pel poder a tots els nivells de la societat i que arriben fins als seus vasos capil·lars, no signifiquen res més que la degradació del sistema.

S'acostuma a dir que el liberalisme i la individualitat són l'eix ideològic del capitalisme, però la realitat és que cap altre sistema ha convertit l'individu en un ésser captiu tant com ho ha fet aquesta hegemonia ideològica capitalista. A mi també em podrien dir: "El teu llenguatge no es troba gaire lluny de la legitimació

del sistema; també tu ets producte del sistema"; però la situació en què em trobo ara mateix avala la meva oposició al sistema. M'adono que, en el fons, en la meva persona estan jutjant un bon anticapitalista i, com a tal, també jo els estic jutjant. I és lògic que en aquest procés judicial s'ultrapassin de sobres les normes del Dret. No és el primer cas: des de fa quatre-cents anys, innumerables cultures populars han estat aniquilades i triturades en el molí de l'hegemonia capitalista. El mateix lloc on vaig créixer és realment un cementiri d'antigues cultures; si s'excava, del sòl en sorgiran cultures a borbolls. Els kurds, el poble al que considero que pertanyo i que encara no ha aconseguit definir una identitat pròpia, són testimonis del silenci sepulcral de totes aquestes cultures. La sola idea que les tombes on jauen aquestes cultures desapareguin, havent estat en la història el bressol de moltes experiències pioneres, ja causa un gran dolor. D'alguna manera, es podria dir que la terrible situació i la ferocitat que es viu avui en dia a Iraq és una venjança d'aquestes cultures.

Cal defensar la cultura d'Orient Mitjà davant del capitalisme, però no ho aconseguirem mentre no se superi l'orientalisme occidental i el nou islamisme, que és la variant més putrefacta, de cap a peus, d'aquest orientalisme. I aleshores, ¿què quedaria una vegada superats l'orientalisme i l'islamisme tant d'esquerres com de dretes? És a partir d'aquest punt quan, necessàriament, s'ha de desenvolupar la meva ***Defensa.*** En cas contrari, només seria un portaveu més d'aquest vomitiu sistema i això no seria una defensa sinó un acte repetitiu propi d'un papagai.

El capitalisme va triomfar a la costa nord-oest d'Europa i l'illa d'Anglaterra i, des de fa quatre-cents anys, prossegueix la seva marxa triomfal com a sistema mundial. Els llocs on troba obstacles són els focus d'antigues cultures d'Orient Mitjà perquè, en el fons, el capitalisme no és més que el darrer fill que nega i queda fora de la naturalesa d'aquestes cultures. La confrontació és més profunda d'allò que sembla i el que veiem ara només és una guerra de principiants. Pràcticament es tracta de meres reproduccions d'Alexandre i Darios III; com més Alexandre és G. W. Bush més Darios és Ahmadinejad. La contradicció dialèctica no

es troba únicament en les camarilles hegemòniques, sinó també en l'oposició de la societat al poder.

Allò que es mostra en la meva persona, allò que intento explicar, és que l'oposició al poder adquireix formes complexes; que estar en contra dels guanys i robatoris del capitalisme és només una d'aquestes formes, però amb això no n'hi ha prou per ser socialista, i només així tampoc no hi ha esperança de triomf. Mentre no portem a la pràctica totes les formes de resistència i vida lliure possibles, de manera ordenada, com si es tractés d'una orquestra, tant en la teoria com en la pràctica, no passarem de "la maledicció d'Accad"[11] o del "lament per Nippur"[12].

Les meves amistats, els meus camarades, consideren una gran tragèdia el que em va passar però, amb tota seguretat, si no fos per aquesta tragèdia no hauríem conegut la vida lliure. Com podem tan sols mirar-nos a la cara si res no té valor! Si no era capaç de vessar una sola llàgrima per la mort del meu pare, ¿de quin honor podia parlar? Que no s'entengui malament; l'any que va morir el meu pare jo havia iniciat la meva primera marxa en la lluita pel Kurdistan a les faldes del mont Ararat, amb l'ideal d'una identitat lliure. Els kurds de la província de Serhat encara commemoren solemnement aquest inici, però la nostra realitat continua essent molt greu. Aquesta marxa per la llibertat, que continua des de fa 35 anys i que ja es podria anomenar "marató", cobra sentit amb aquestes línies. Com conclourà aquesta marató

---

11. Accad o Agadé va ser una ciutat de l'edat antiga, situada al nord de la Baixa Mesopotàmia, amb Assíria al nord i Sumèria al sud. Accad va ser fundada per Sargon, que va aconseguir formar un Imperi del qual Agadé va ser-ne capital durant els 150 anys que va durar. El mite de la "maledicció d'Accad" explica que la ciutat estava abarrotada de riqueses gràcies a la intervenció de la deesa Inanna, però el déu Enlil estava descontent amb la ciutat i va força els déus a retirar-se d'ella i després d'enfrontaments la ciutat acabaria caient a mans dels nòmades gutis.

12. "El lamento per Nippur" és un dels cinc poemes de *lamentacions* que parlen sobre la caiguda de diferents ciutats sumèries. En aquests poemes la història s'explica a través de la veu dels seus déus.

en què cada personatge, cada lloc, cada batec, cada respiració adquireix dimensions d'epopeia?

Encara que hagués disposat d'exèrcits com els d'Alexandre Magne i hagués acumulat victòria rere victòria, això no hauria suposat el triomf de la llibertat; en general, les victòries militars porten més esclavitud que llibertat. Aquestes victòries podrien tenir sentit quan suposen defensar-se un mateix, les amistats i els camarades. Veig necessari defensar-me tant del poder com de les nostres victòries davant del poder i, si tingués exèrcits, la guerra santa més gran consistiria a defensar-me d'aquestes victòries.

La vida en la seva forma actual, lluny de ser honorable i lliure, ha perdut completament el sentit, s'ha convertit en una cosa miserable. Vivim en un món de grans mentides, enganyant-nos a nosaltres mateixos amb una degradació que ho afecta tot i un llenguatge pobre que pot cantar menys que un mussol. Si he pogut aguantar a la meva cel·la unipersonal des d'ara fa just nou anys és en part perquè, a fora, la situació resulta encara pitjor que en aquest calabós de l'illa d'Imrali.

La meva ***Defensa***, elaborada en línies generals contra el procés de civilització com a tema principal, serà més profunda quan analitzi l'hegemonia capitalista. Existeixen tants indicis que estem arribant al final del sistema com persones autènticament sàvies que han arribat a la mateixa convicció. El problema rau en saber, dins d'aquest caos, quines són les alternatives adequades, lliures, democràtiques i igualitàries que podrien ser socialitzades.

Quan fins el mateix sistema capitalista prova de salvar-se a si mateix, és raonable que plantegem fins on hem d'arribar amb les nostres propostes de construcció social. Si fins i tot el nostre socialisme, amb els seus dos-cents anys d'història, ha acabat assimilat pel capital, nosaltres no formarem part d'aquesta banda de maleïts que condueixin a un final semblant al dels lluitadors de grans ideals per la humanitat, a la memòria dels quals devem compromís. I, encara més, no podem suposar que Zaratustra, Buda i Sòcrates hagin dit la seva última paraula. Si no consideréssim imprescindible la seva revitalització, això voldria dir que no hauríem entès res sobre la filosofia de la llibertat. A més, men-

tre no proporcionem una resposta al dolor d'una humanitat que gemega, mentre no aturem l'espoli a què està essent sotmesa la natura, mentre no contestem a l'amor traït, ¿de quina vida podem parlar?

La primera cosa que podríem fer quant a la cientificitat de la meva ***Defensa*** seria preguntar-nos a quina mena de cientificitat ens estem referint.

Si, en essència, la ciència suposa el saber i coneixement d'un mateix, el positivisme, al contrari d'allò que es creu, és el que més ens allunya de la realitat, havent estat adoptat pel sistema com a ideologia oficial. La religió i la metafísica, tan criticades pel positivisme, segurament estan més a prop que aquest de la ciència, sobretot de les ciències humanes, entre les quals, en última instància, també s'hi troben les ciències naturals. Fins i tot es podria assegurar que el positivisme és la més burda de les religions i de les metafísica. En cap altra etapa de la història la humanitat ha estat tan caòtica, tan ferotgement encadenada i tan dependent de les pràctiques de poder, i això ha estat possible només a causa de la religió i la metafísica positivistes.

Mentre no garantim un coneixement sobre nosaltres mateixos, tot esforç científic està condemnat a desembocar en les religions i filosofies dogmàtiques més perilloses. Però, quan dic "conèixer-se a un mateix", no m'estic referint al pensament egocèntric sinó al fet que amb l'observació interior, amb les nostres percepcions i profundes experiències, podem comprendre el caos i el cosmos. Quan sigui oportú mostraré que la ciència basada en la separació subjecte-objecte només suposa legitimar l'esclavitud; demostraré que el subjectivisme només representa una sobrevaloració o un menyspreu d'un mateix, tal com l'objectivisme científic només porta al capitalisme més vil i a donar suport a l'hegemonia.

La nostra filosofia concep la vida de manera íntegra, dotant i omplint de sentit des de la mirada intuïtiva d'un cavall, el cant d'un ocell o el respecte de la saviesa d'un ancià en cerca de respostes als interrogants d'una nena. Sobretot, la nostra filosofia pren com a base una ciència que analitzi els motius de la gran

ignorància en l'ésser humà i en el sistema hegemònic respecte a la manera de tenir fills, a resultes d'una concepció de la sexualitat pitjor que el genocidi, i que intenti resoldre en si mateixa totes les baules de l'evolució de la vida.

El capitalisme no ha desenvolupat la ciència, sinó que l'ha utilitzada. La seva utilització al servei del poder per tal d'obtenir beneficis i rentes no només desencadena esdeveniments contraris a l'ètica sinó que fa d'Hiroshima una cosa generalitzada, posant fi d'aquesta manera a la vida significativa. La vida mediàtica i la simulació representen un triomf de la ciència o una pèrdua de sentit de la vida? No m'estic referint a la tecnologia ni als avenços científics, em refereixo al fet que el positivisme, en tant que religió del cientificisme, no és cap ciència.

El positivisme és l'autèntica idolatria de la nostra era i mentre no eliminem la seva hegemonia cientificista no ens alliberarem de cap poder, especialment del poder de l'Estat-nació.

En definitiva, tal com li va ocórrer a Descartes, l'escepticisme m'havia estat rosegant la ment de manera constant, com una malaltia, acabant per no creure en res. Això va ser degut tant a la tràgica pèrdua de la meva antiga cultura com al temor de no assolir la modernitat capitalista que creia davant meu com un monstre –el Leviatan–. Amb prou feines creia en mi mateix; però intentava mantenir-me dret. No hi ha cap dubte que era una estranya situació, però en aquests casos les societats saben trobar la manera de suprimir el cor i la ment dels seus membres. Tampoc no em sentia part de cap societat i en aquestes circumstàncies vaig perdre la confiança en la meva família i en la meva aldea. Arribar a la universitat, la meva actitud revolucionària, la meva anterior religiositat... tot eren símbols, una postura cap als altres. Tampoc no era un gran nihilista. El que em passava era que no entenia les coses prou profundament per a complir amb els seus requisits. El més interessant era que al meu voltant, principalment els meus professors, la gent em considerava creient i intel·ligent. Estava segur que era boig i assenyat a parts iguals. Quan miro enrere, veig que aquesta llarga etapa no va ser del tot inútil. El desarrelament

del poble i el fet de no aferrar-se a la modernitat també suposa obrir una pàgina en blanc, fer tabula rasa d'allò anterior.

La meva personalitat, amb aquesta característica de partir de zero, em va permetre entendre i interpretar millor la crisi estructural del sistema hegemònic i la història. Aquesta capacitat va fer que els meus ideals donessin sentit a aquell ambient caòtic i passés a l'acció amb iniciativa, en lloc de sentir temor i paralitzar-me. Adonar-me que les creences dogmàtiques, les línies rectes, la certesa científica i les normes rígides deriven de la mateixa mentalitat hegemònica em va donar una certa serenitat. La capacitat de percebre com funciona la natura, inclosa la humana, va ser com un esclat de consciència. En la mesura que superava la meva pròpia alienació, subjacent en la por i en el recel, la capacitat d'interpretació i la força intuïtiva que es van desenvolupar en mi em van proporcionar el coratge i la consciència necessàries per fer front a qualsevol circumstància de la vida.

Gràcies a això vaig ser capaç d'interpretar que el capitalisme era un règim en permanent crisi sense necessitat de realitzar profundes investigacions ni limitar-ho a una situació conjuntural. La conclusió era que l'etapa capitalista de la civilització, fonamentada en la combinació ciutat-classes-Estat, no era la darrera de la ment humana sinó la que esgotava la mentalitat tradicional en què es basava, donant pas a una rica llibertat mental. En aquest sentit, l'era de la modernitat capitalista podria ser interpretada com un moment d'esperança, una oportunitat.

FACTORS DEL NAIXEMENT DEL CAPITALISME

El lladre de cases

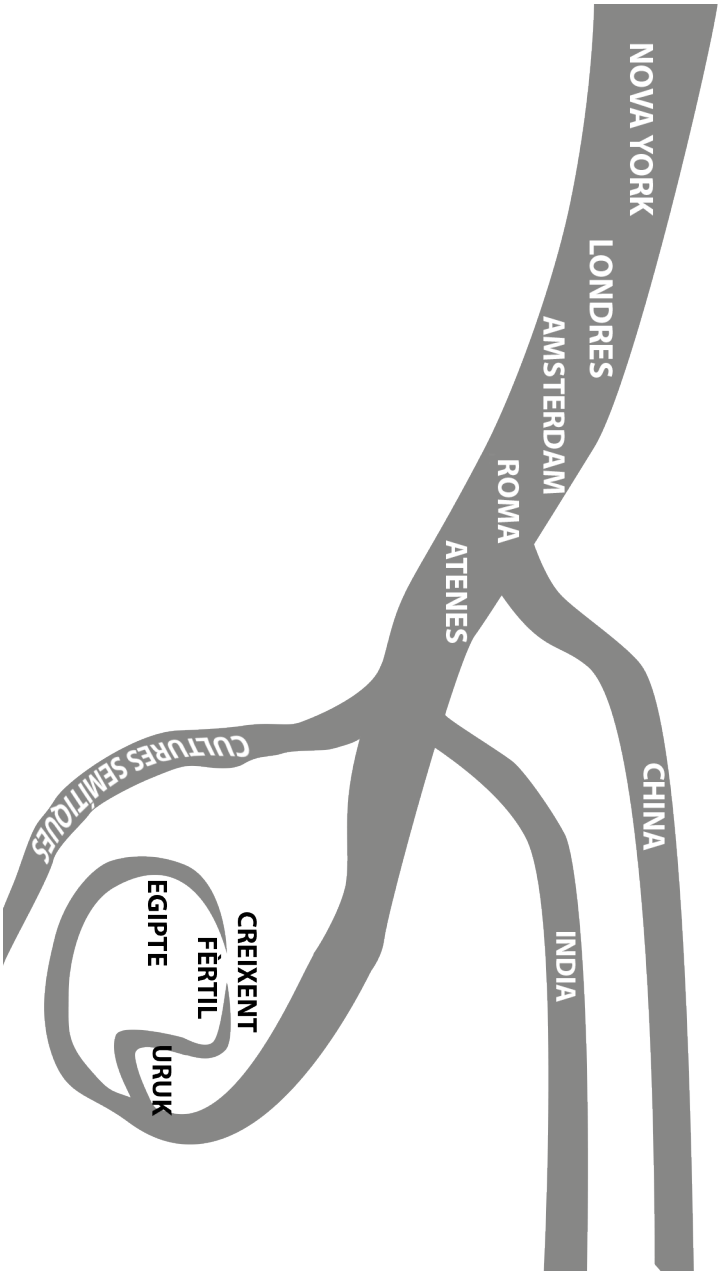

Exemple de la metàfora que utilitza Öcalan per explicar la historia de la civilització com un riu en el que totes les cultures estatals i patriarcals conflueixen i en el que també els valors de la societat democràtica resisteixen i es manté la lluita contra la opressió.

Interpretar el capitalisme com la religió de què més es parla i entorn de la qual es genera més activitat podria contribuir a comprendre'l correctament. Els representants de la mentalitat europea, que és on va triomfar el capitalisme, s'hi han referit i han actuat en el seu nom contínuament, dotant-lo d'un valor místic tal com ocorre en qualsevol religió. I aquí incloc a cristians, socialistes i anarquistes, que aparenten ser les seves forces més antagòniques. El pensament i la mentalitat eurocèntriques, en tant que sistema-món, van iniciar un procés d'hegemonia a partir del segle XVI. Al meu parer, van tenir la destresa de dotar aquesta realitat social d'un sentit místic molt més gran que aquell construït pels sacerdots sumeris per a les seves divinitats. I en aquesta mentalitat i pensament d'Europa Occidental "el mètode científic" representa un paper fonamental.

No em refereixo a la ciència com a quelcom que es distingeix de la natura o de l'ésser humà, ja que la ciència, com a tresor comú de la humanitat, és tan anònima que no pot ser atribuïda a cap individu, comunitat, institució o nació. En aquest sentit, si haguéssim de fer referència a una divinitat sagrada, potser allò més encertat seria atribuir-li aquest títol a la ciència. Això no obstant, en la terminologia europea el "mètode científic" té un valor diferent perquè és l'embrió de les dictadures contemporànies, és el germen a punt per caure en l'úter de la dictadura i el totalitarisme. El concepte *mètode* significa procediment, camí, via... i, encara que inicialment tingui un valor positiu perquè contribueix a millorar la capacitat perceptiva, alhora adquireix un pa-

per d'absoluta dictadura sobre les mentalitats i la cosmovisió si aquestes resten en la seva dependència durant llarg temps. És a dir, l'obcecació pel mètode en nom de la ciència ens pot portar al pitjor de les dictadures, com ho demostra allò ocorregut amb l'Estat-nació alemany, ferm defensor del mètode científic i que va acabar engendrant el feixisme.

No hi ha cap dubte que a Europa Occidental es va realitzar una revolució de la mentalitat, però seria un error pensar que l'eurocentrisme és producte d'aquesta revolució perquè, més aviat, els fonaments d'aquesta procedeixen de progressos mentals importats de fora.

La sociologia de Max Weber i concretament la seva obra ***L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*** vol entreobrir la porta a la tesi que vincula el racionalisme europeu amb el desenvolupament capitalista. El fet que la racionalitat sigui un dels factors determinants en la formació del capitalisme no vol dir que aquest pugui ser explicat reduint-ho tot a la racionalitat i al Dret.

La sociologia de Marx vincula el triomf del capitalisme com a sistema a la seva suposada productivitat econòmica superior i a la seva capacitat per a crear plusvàlua, tot convertint-la en renta i capital. Les deficiència bàsiques del marxisme resideixen en el fet d'haver donat molt poca importància a factors com ara la història, la política, la ideologia, el Dret, la geografia, la civilització i la cultura, tot corrent el risc de caure fàcilment en el reduccionisme econòmic. Evidentment, no es pot negar l'eficàcia de les interpretacions socioeconòmiques; això no obstant, si no s'aclareix la seva relació amb altres factors es pot caure en el dogmatisme a pesar de les seves al·lusions a la cientificitat i, en gran part, això és precisament el que va passar.

No són pocs els punts de vista[13] que identifiquen el poder i també l'Estat modern, en tant que expressió jurídica del mateix, amb el desenvolupament capitalista. En realitat, les jerarquies de poder tenen un origen molt més antic dins les societats pel seu paper en la coordinació i administració de la vida material. Però

13. Per exemple Michel Foucault i Fernand Braudel.

tampoc la força per si mateixa és capaç de crear vida material, economia o capitalisme, que és la seva faceta més extrema. Les funcions que ordenen, desenvolupen i reprimeixen es fonen les unes amb les altres.

D'altra banda, el fet que el capitalisme triomfés al Nord-oest d'Europa reflecteix la importància del factor geogràfic. Tanmateix, tal com passa amb altres factors, la capacitat explicativa d'aquest també és limitada, i per tant cal delimitar-lo en la seva justa mesura, sense magnificar-lo per tal de poder posar de manifest tot el seu valor de sentit.

És indiscutible la força interpretativa de les explicacions basades en l'anàlisi de la civilització i dels factors culturals. La tesi que considero més correcta és que el capitalisme representa la fase de descomposició de la civilització. Es sol considerar que Amsterdam va ser el bressol del capitalisme, però en realitat simbolitza la fi del sistema, perquè allà, a la vora de l'Atlàntic, també hi desemboca el corrent central de la civilització. Va aconseguir creuar l'oceà i, a través de l'Estat-nació dels Estats Units, va assolir el cim de la globalització sota una nova hegemonia. Però la descomposició i el caos del sistema queden reflectits en aspectes com la vida mediatitzada i sotmesa a la simulació; en el domini de la "societat de l'espectacle"[14] i de consum; en una economia que, en lloc de cobrir les necessitats, desorbita la demanda; en la penetració del poder fins als vasos capil·lars de la societat o en la declaració del final de la història[15] expressada pels mateixos ideòlegs del sistema.

---

14. En referència a l'obra de Guy Debord de 1967 *La société du spectacle*.

15. El concepte "final de la història" ha estat desenvolupat per diferents autors com Thomas More, Hegel, Marx i altres. Va guanyar notorietat cap als anys 90 del segle XX per mitjà de Fukuyama, que afirmava que com a conseqüència de l'esfondrament del bloc comunista la història havia arribat a la seva fi, amb el triomf de les democràcies liberals. El final de la història s'interpreta com el final de les guerres i les revolucions sanguinàries.

Però no és possible imaginar la realitat sense història ni temps; la història és evolució, desenvolupament, diversitat, diferència... "L'última paraula" només pot utilitzar-se d'una manera i cap forma té el privilegi de ser infinita. Utilitzar conceptes com ara l'infinit, el Judici Final, l'últim profeta, les lleis immutables, la continuïtat ininterrompuda i la progressió infinita... en les formacions socials implica transformar les creences i pensaments en dogmes, convertir el poder i el benefici il·lícit per als privilegiats en quelcom permanent. Es tracta, en definitiva, de justificar-se amb la propaganda i de mantenir uns interessos de forma duradora. Al·legar com fa el liberalisme que la història ha dit la seva "última paraula" és la pedra angular de la ideologia capitalista, i no és més que la versió moderna d'un joc ja conegut.

En definir el capitalisme tampoc no s'ha de pensar en un sistema unitari de pensament i acció sinó, més aviat, en persones i grups oportunistes que, a mesura que es desenvolupa la potencialitat del producte sobrant, s'instal·len com paràsits en els racons amagats de la societat. Potser no arriben ni a l'u o el dos per cent de la població, però es fan forts i aconsegueixen triomfar actuant amb oportunisme i amb una bona organització, controlant els productes de necessitat bàsica i jugant amb l'oferta i la demanda. Aquests grups, en principi socialment marginals, poden arribar a legitimar-se com a nous senyors de la societat si les forces oficials, en lloc de neutralitzar-los, s'endeuten amb ells per malversació i, en conseqüència, els donen un tracte privilegiat.

Aquests sectors d'usurers marginals que s'han anat formant al llarg de la història mai no s'han atrevit a aflorar a la superfície per l'odi social que generen, sobretot en les societats de l'Orient Mitjà. Ningú, ni els més grans tirans, s'han atrevit a legitimar-los; han estat menyspreats, considerats l'escòria de la societat i, des del punt de vista ètic, la llavor de la maldat.

El fet que en els últims 44 anys no hi hagi hagut altres casos de guerres, saqueigs, massacres, explotació i destrucció de la natura que aquells derivats d'Europa Occidental té a veure amb el sistema hegemònic. No hi ha cap dubte que estem assistint a un

nombre més gran de lluites d'oposició en un mateix espai geogràfic, i aquest procés no pot ser considerat totalment negatiu.

Intento fer una aportació cap a un salt significatiu tot sintetitzant aquells avenços que Occident ha proporcionat a la humanitat mitjançant els antics valors positius d'Orient.

A . – Racionalisme

Després del sorgiment del capitalisme, el racionalisme rep un paper essencial i és presentat com quelcom peculiar de la societat occidental, com el "pensament occidental" per excel·lència, donant a entendre que altres societats han trobat a faltar, al llarg de la història, aquesta capacitat intel·lectual. S'afirma que la ciència és una creació de la mentalitat occidental però, tanmateix, quan es demostra que la ciència és poder, resulta inevitable que el sistema s'hegemonitzi; el domini i assetjament d'un sistema hegemònic derivat d'aquesta mentalitat pertot arreu demostra fins a quin punt és així. Però, per tal de conèixer com funciona el mecanisme mental d'aquest sistema, que només es manté a causa de l'amenaça nuclear, cal conèixer la pròpia ment i, per tant, les propietats específiques de la biologia humana.

Es podria abordar aquest assumpte des de dos punts de vista: des del purament biològic i des del social. Intentarem fer-ho de tal manera que ambdós es complementin.

1 . – Aspectes mentals de l'ésser humà en tant que espècie biològica

Podríem parlar de la mentalitat de l'ésser humà en tant que espècie biològica. Per tal de dominar aquesta qüestió, hauríem de preguntar-nos pel sentit que podria tenir la ment en el sistema dels éssers vius, fins i tot en les mesures macro i micro, i en una dimensió universal. Les especulacions sobre les partícules subatòmiques fan inevitable que es parli d'un tipus de ment determinat per a explicar la diversitat, la diferència i el desenvolupament. El fet que els moviments d'ones i partícules provoquin

desenvolupaments dins d'una àmplia diversitat, que es transmutin a nivell d'àtom en un espai tan increïblement petit i a una velocitat impensable, és el principal motor de tot el progrés en l'univers. I aquest progrés com a diversitat ocorre no només en el món subatòmic sinó també en el món físic i biològic. Aneu amb compte, viatgem pels límits de la metafísica.

Podríem dur a terme una especulació semblant a nivell de l'univers macro. El propi univers és una integritat, un conjunt d'elements vius-novius, caducs-infinits, similars-diferents, matèria-energia, atracció-propulsió. Allò subatòmic i allò supraniversal formen un dilema dialèctic bàsic d'aquesta mateixa integritat. El temps com a profunditat i l'espai en tant que amplitud es realitzen en convivència, és a dir, es fan perceptibles i visibles conjuntament. La pregunta ¿per què existeix l'univers? fa referència a una concepció metafísica que no és inoportuna. Però tampoc no oblidem que qui fa aquesta pregunta és un ésser humà i que aquest, al seu torn, és un ésser social. La fenomenologia no accepta cap mena d'existència fora d'allò que percebem, sentim i pensem. La metafísica, al contrari, és la pròpia existència reflectida en el sentiment i el pensament. Sóc conscient que és seductor plantejar aquests dilemes i considero important que aconseguim superar-los, però no sembla que l'univers pugui ser entès amb aquests dilemes perquè la dissociació pensament-cos és una desviació filosòfica, fins i tot es podria dir que religiosa, així com el principal motiu per negar la vida, i l'univers no té res a veure amb tot això.

Fins i tot en l'organització de l'ésser viu més primitiu trobem un fabulós component d'intel·lecte, la manifestació més primerenca del qual és l'intent de convertir-se en etern a través de la replicació de si mateix de forma instantània. Cap ésser viu que s'hagi creat a si mateix ha desaparegut. La resistència a l'aniquilació que ha desenvolupat en el seu àmbit pot desenvolupar la seva potencialitat fins a assolir l'intel·lecte de l'ésser humà. Com va ser que la potencialitat vital d'una sola cèl·lula va arribar, diversificant-se, a desenvolupar-se fins a convertir-se en l'ésser humà, amo d'un intel·lecte tan genial? Per a qualsevol cèl·lula viva re-

sulta essencial reproduir-se, alimentar-se de l'entorn i defensar-se de forma eficaç, cosa que, per exemple, fan de forma ininterrompuda les partícules subatòmiques de l'univers micro. Aquí podríem arribar a respondre en part a la nostra recerca de l'intel·lecte universal. No considerem aquest univers una cosa aliena a nosaltres perquè tot el nostre entorn està envoltat i carregat d'aquests universos, i segurament les nostres necessitats reproductives, alimentàries i de seguretat són un reflex d'aquest univers micro. Probablement, l'univers macro funcioni de la mateixa manera, entestat a la recerca de la infinitud, responent a un intel·lecte que força les coordenades del temps i de l'espai, de la mateixa manera que també és probable que aquest univers macro es vegi reflectit en l'intel·lecte humà.

Pot ser que em mogui excessivament en el terreny especulatiu, però hem de comprendre que la potencialitat de l'intel·lecte humà no ha caigut del cel. Fins a quin punt és possible imaginar-se un intel·lecte abstraient-lo de l'existència i l'evolució? Fins a quin punt seria realista pensar que la capacitat intel·lectual és exclusiva de l'ésser humà? Fins i tot la mort sembla imprescindible per tal d'entendre la vida i l'existència. Podríem conjeturar que sense la mort no sentiríem l'existència; viure eternament, sense canvis, en el fons suposaria no viure perquè, si no es nota res, tampoc no existeix res. En el fons, la mort sembla quelcom imprescindible per tal que hi hagi vida. Aleshores, si hauríem de considerar-la com un do, ¿per què la temem com si es tractés del final de la vida? En lloc de témer-la, hauríem de pensar que fa possible la vida i que, en definitiva, pensar així és més coherent amb la nostra incorporació a l'univers. I de la mateixa manera que no ens podem escapar de la mort, tampoc no podem fer-ho de la vida. En aquest sentit, resoldre el misteri de l'univers tot solucionant aquest dilema sembla ser l'únic propòsit.

D'acord amb una possible solució a aquest dilema i en cas de donar el seu autèntic sentit a la vida, ¿amb què ens trobaríem? Em sembla una pregunta tan inoportuna com necessària. Un saber integral que permetés descobrir el misteri de l'univers podria ser considerat el triomf final de la vida. Potser el paradís dels

llibres sagrats, el Nirvana del budisme, l'èxtasi del misticisme puguin ser interpretats com la consagració de la vida i un constant gaudi comú.

Alguns pensadors occidentals, basant-se en conegudes observacions, defensen que les condicions per a la vida en el nostre planeta es van produir per pura casualitat i que, quan s'extingeixi el sistema solar, desapareixerà en una cosmogonia sense sentit. També això sembla una ocurrència diabòlica perquè els arguments en què es basa aquesta hipòtesi són d'una esterilitat manifesta a l'hora de donar una resposta a la vida. Ni coneixem totalment l'univers ni l'autèntic sentit de la vida, per la qual cosa els arguments no serveixen en aquesta hipòtesi. El nostre món, a més de no permetre cap forma de vida sense les condicions adequades, és tan viu i equitatiu que, arribat el moment, ofereix a cada ésser viu el seu ambient en la mesura de les seves potencialitats.

És important no fer un relat egocèntric de la formació de l'espècie humana, però trivialitzar-lo també seria una falta de respecte a l'impressionant funcionament de l'univers. És el positivisme que s'equivoca amb la seva pèssima metafísica sobre l'ésser humà, abstraient-lo de l'univers. Estic convençut que, quan establim la relació del positivisme com el materialisme més tosc, amb el capitalisme, entendrem la vida d'una manera més significativa i respectuosa.

En definitiva, sembla que podem ser conscients de l'univers d'una manera més precisa en l'ésser humà, que és una espècie biològica. Per tal d'arribar a adonar-se d'aquesta potencialitat és necessari recórrer determinades etapes, però arribar a desenvolupar-la en requereix d'altres. Aparentment, el pensament oriental va notar aquest fet, tal com reflecteix la sentència "tot allò existent es troba en l'ésser humà". Al contrari, per al pensament antropocentrista totes les coses vives o no vives estan al servei de l'ésser humà, donant peu així a la filosofia del poder jeràrquic, autoritari i totalitari, provocant un *pensament especulatiu*, molt més allunyat de la vida. D'altra banda, certes filosofies ecologistes, aparentment contràries a l'antropocentrisme, i que consideren

l'ésser humà un mal per a la natura, condueixen al mateix port, ja que veure la realització de l'ésser humà, en tant que espècie, com quelcom maligne per a la natura és resultat d'una gran esterilitat filosòfica en desvincular-se de la vida. No valorar l'evolució que arriba fins a l'ésser humà implica una dèbil relació amb la vida o bé una vinculació als sistemes basats en una explotació excessiva.

Una evolució que arriba fins a l'ésser humà posa sobre la taula qüestions ètiques de gran importància, però abans hem de definir la relació entre ment i societat.

2 . – Aspectes mentals de l'ésser humà en tant que entitat social

2.1 – La socialització activa l'intel·lecte latent

L'espècie humana va traient a la llum la seva potencialitat d'intel·lecte en la mesura en què el socialitza. I és important tenir en compte que la mateixa estructura biològica de l'ésser humà fa imprescindible la socialització a què es veu obligada a un nivell que no s'observa en cap altre ésser viu. Un nen pot sortir de la infància amb a penes quinze anys, però durant aquest temps necessita viure en societat perquè neix molt dèbil, mentre que les cries de la resta d'animals inicien la vida pròpia en un termini de dies o fins i tot abans. La socialització de l'ésser humà és molt més complexa i és necessari comprendre-la amb profunditat. Si l'espècie humana perdés la seva socialització retrocediria evolutivament, si fos possible, a un estadi similar al del primat, o desapareixeria. Les espècies d'éssers vius, cadascuna en la seva integritat, tenen necessitat d'un tipus de convivència particular; la societat, que és particular a l'espècie humana, té una qualitat existencial molt superior a la convivència.

Concebre la societat com una *segona natura*[16] suposa un aprofundiment superior i la pròpia socialització implica que l'intel-

16. Bookchin, en el seu llibre *Ecologia de la Llibertat*, distingeix entre primera i segona natura, on la primera es relaciona i és producte de

lecte deixi de ser una potencialitat i entri eficientment en un procés d'activació. El fet comunitari demana pensar constantment. El desenvolupament social és essencialment desenvolupament del pensament i la possibilitat de realitzar-se a través d'ell. A mesura que augmenta la socialització es desenvolupa l'alimentació, la seguretat i la reproducció, funcions pròpies dels éssers vius, però també formes instintives d'aprenentatge i generadores d'intel·ligència. Tot acte suposa un aprenentatge i, en general, el progrés suposa aprenentatge i intel·ligència. En aquest sentit, es podria considerar que la societat, en tant que *segona natura*, és una espècie d'etapa superior i reflex de la *primera*.

Tinc la convicció que, mentre no s'analitzi la socialització com una *segona natura,* existiran riscos de desviació en l'estructura de pensament i acció, tornant a donar així prioritat a la *primera natura*. Com que l'ésser humà és producte de la *segona natura*, s'hauria de prioritzar la comprensió d'aquesta natura per tal que puguem comprendre l'ésser humà. Per això no crec que la ciència pròpia de la *primera natura* pugui funcionar de forma objectiva i independent respecte a la *segona natura*. Això sempre m'ha semblat una desviació, ja que la física, la química i fins i tot la biologia no haurien de ser independents de les ciències pròpies de la *segona natura* i l'ésser humà. Sóc conscient que estic caminant pels marges d'aquells que donen suport al pensament religiós.

Però, tenint en compte que totes les lleis relatives a la *primera natura* es reflecteixen en l'ésser humà a través de la *segona,* allò que hem d'aclarir és si té sentit la separació subjecte-objecte. Fins a quin punt es pot separar el que sap del que no sap? Encara més important seria preguntar-nos: és que potser no seria la més elemental de les desviacions convertir el coneixedor i allò conegut en el binomi subjecte-objecte? El fet d'equiparar la *primera* i la *segona natura* a la forma subjecte-objecte és la base de tots els errors humans amb les seves repercussions socials. Aquesta lògica, aquest esquema mental, és el que, juntament amb el sis-

---

l'evolució biològica mentre que la segona és integral als humans i concep la societat i la cultura com un artefacte humà.

tema capitalista, col·loca la societat sota una situació de captiveri i explotació. I l'error més greu de tots és que no dubta a l'hora d'estendre aquesta mateixa lògica d'opressió a tots els àmbits de la *primera natura.*

La socialització, que apareix com a resposta a la tràgica situació de l'ésser humà, comença a ser problemàtica, tant estructuralment en la societat com respecte al medi ambient, quan es passa a una etapa de desenvolupament manifest. Interpretem, per tant, els desenvolupaments problemàtics en l'àmbit de les mentalitats, intentant definir els seus factors bàsics, principalment en l'àmbit econòmic.

2.2 – El desenvolupament de l'intel·lecte emocional

Hem de remarcar que la capacitat mental del cervell humà, com a conseqüència de l'evolució biològica, ha assolit des de la seva activació un desenvolupament diferent que li permet estar en funcionament constant, tal com si hagués despertat d'una letargia, essent la vida social activa el factor bàsic per al desenvolupament mental. Jo no crec en els genis individuals; tot intel·lecte respon a un condicionant social.

Dels nostres coneixements antropològics actuals podem deduir que la major part de la vida social de l'ésser humà va desenvolupar-se entorn de la caça, la recol·lecció i amb un llenguatge gestual semblant al de les espècies més properes. En aquesta etapa d'evolució, encara natural i equilibrada, no es pot parlar de problemes seriosos d'origen social. L'intel·lecte funcionava a nivell dels sentiments, o més ben dit, el caràcter emocional de l'intel·lecte és dominant i la seva característica fonamental és que està basat en reflexos. L'instint també és un intel·lecte emocional, encara que correspon a una fase intel·lectual més antiga; fins i tot es podria relacionar amb les primeres cèl·lules vives. El seu funcionament es basa en els reflexos a estímuls, pràcticament automàtics; una forma d'intel·lecte adequada sobretot per a una bona protecció. Encara que la seva forma més avançada sigui la de l'ésser humà, es pot apreciar fins i tot en els vegetals. Hi ha sentits com l'oïda, la vista o el gust que estan molt més desenvo-

lupats en altres éssers vius, però en cap d'aquests éssers existeix un sentit de coordinació i una complexitat del conjunt sensorial tan desenvolupats com en els cinc sentits de l'ésser humà.

La característica més important de l'intel·lecte emocional és la seva vinculació amb la vida i la seva funció bàsica és protegir-la; està molt desenvolupat i mai no s'hauria de menysprear, respon a l'acte, amb un nivell d'error nul, i la privació d'aquest tipus d'intel·lecte exposaria la vida als perills més grans. El respecte i el valor per la vida van associats al desenvolupament de l'intel·lecte en equilibri amb la natura. El nostre món de sentiments és degut a aquest tipus d'intel·lecte, que podríem dir que és el que fa possible la vida natural.

2.3 – El desenvolupament de la intel·ligència analítica i del sistema d'ètica

El desenvolupament de l'intel·lecte humà augmenta la connexió entre els sentits i la seva interacció, sobretot en el cas de l'oïda, la vista i el gust. També incentiva el procés intel·lectual. És d'aquesta manera com comunitats que van utilitzar durant molt temps el llenguatge gestual van passar al llenguatge simbòlic aprofitant les propietats fisiològiques de la parla. El llenguatge simbòlic suposa el pas al *pensament abstracte* a través de les paraules i aquesta possibilitat d'entendre's mitjançant conceptes en lloc de gestos suposa una gran revolució en la història de la humanitat; a partir d'aquest moment es dóna nom a objectes i esdeveniments relacionats amb les necessitats bàsiques de l'ésser humà. Es tracta d'un gran pas per a l'ésser humà, tal com la conceptualització paral·lela dels enllaços entre aquests conceptes, com ocorre amb els verbs, les preposicions i més tard amb la formació de frases. És allò que podríem catalogar de revolució lingüística.

Tot això suposa una nova forma de pensament, és a dir, l'ús mental de paraules fa possible pensar en objectes o esdeveniments sense tenir-los presents; és l'inici del *pensament ficcional*, *teòric,* un gran procés que s'associa al lòbul frontal esquerre del cervell, un intel·lecte que, a més de ser útil, també pot provocar

situacions perilloses i negatives, ja que una de les seves característiques és que funciona al marge dels sentiments. D'aquest intel·lecte també en sorgeix el *pensament conceptual o analític,* capaç de reflexionar sobre el conjunt de l'univers gairebé sense esforç, amb una imaginació il·limitada, que pot crear un món propi d'imatges, qualsevol tipus d'invenció i fins i tot imitar la natura, elaborar plans, preparar emboscades, trampes i maquinacions; per tant, és capaç de destruir o liquidar qualsevol cosa per tal d'obtenir allò que es desitgi, convertint-se així en la principal causa de problemes tant dins com fora de la societat.

La fusió de les dimensions analítica i emocional de l'intel·lecte és la gran virtut de l'ésser humà com a entitat, però encara és més important saber si aquest intel·lecte es farà servir en benefici o en detriment de la societat. La societat, des de l'inici, va adonar-se del problema i per això va crear l'*ètica*, per tal que existissin uns principis bàsics d'actuació, ja que sense ètica social no hi hauria control de l'intel·lecte analític. Per exemple, una persona que es deixi arrossegar per la ira podria matar a qui no estigués d'acord amb ella sense rumiar-s'ho gaire, però la societat afronta aquest risc fent de l'ètica un principi imprescindible; per això, cada comunitat ha tingut com a primera missió proporcionar una determinada formació ètica als seus membres. La separació "bo-dolent", en tant que binomi principal de l'ètica, està relacionat amb aquesta funció de l'intel·lecte analític; si actua de forma útil, serà premiat amb la bondat, però si és perjudicial, recaurà sobre ell la pena de la maldat. Més ben dit, la maldat serà reprimida, castigada, pel fet de ser contrària a l'ètica, fins que prevalgui la bondat.

3 . – L'esclavització de la societat a través de l'intel·lecte analític

3.1 – El desenvolupament de la societat patriarcal i de la mitologia patriarcal

Tanmateix, aquest remei de la societat no aconsegueix una capacitat preventiva total. Per les escletxes de la societat sempre hi haurà astuts a l'aiguat i persones disposades a conspirar. La *caça*, per exemple, és una cultura antiquíssima que consisteix a atacar altres éssers vius maquinant trampes i conspiracions. Es tracta d'una cultura que enfonsa les seves arrels en el món vegetal i animal, però amb una base biològica que és, al mateix temps, pròpia de l'intel·lecte analític. La suma de la peculiar cultura humana de la caça i de l'intel·lecte analític té el potencial de fer possible la formació de jerarquies tant a nivell dels organismes socials com en el seu medi ambient. I així és com va començar la catàstrofe, amb la separació infern-cel, en paral·lel a la jerarquia social establerta per la força de l'intel·lecte analític. Quan un grapat "d'homes forts" s'imposa a la societat, creen la il·lusió del paradís, mentre que per a la societat oprimida s'obren les portes d'un infern que es torna més profund, sense arribar a comprendre ni tan sols per què ha ocorregut.

I la primera víctima de "l'home fort" va ser la dona, la qual, en realitat, disposava d'un intel·lecte emocional natural més desenvolupat pel fet de tenir uns llaços més forts amb la vida. La dona no és només la mare, la que engendra la vida i porta una vida de treball i esforç; és la principal responsable de la vida social. No només és conscient de la vida, sinó que també sap com donar-li continuïtat. Ella és qui es dedica a la recol·lecta i per això el seu intel·lecte emocional també s'ha format a partir de la natura. És un fet antropològic que entorn de la dona es produeix un llarg procés d'acumulació social, de riquesa i valor, i fins i tot es podria dir que de plusvàlua. L'home fort, el paper principal del qual era la caça, va centrar la mirada en aquesta acumulació de riquesa a causa dels enormes beneficis que suposava establir

una hegemonia sobre ella. Resultava temptador apoderar-se de l'acumulació material i moral tot reduint el paper social de la dona al d'un objecte sexual i elevant el seu propi estatus al de pare (millor dit, cap), convertint així la paternitat en una forma de propietat sobre els fills. Es tracta, en definitiva, de l'establiment d'una hegemonia, de la primera jerarquització social, gràcies a l'organització de la força que l'home adquireix en la caça. És el primer ús de l'intel·lecte analític amb finalitats malvades dins de l'estructura social i a partir d'aquest moment esdevindrà sistèmica.

El pas del culte de la mare sagrada al culte patern fa que l'intel·lecte ficcional es cobreixi amb un blindatge també sagrat, i se suposa que d'aquesta manera el sistema patriarcal es consolida i fa arrels, una mentalitat que també apareix històricament, tal com queda provat mitjançant pomposes representacions, a la conca Tigris-Eufrates, que té el seu origen a la Baixa Mesopotàmia entre els anys 5500 y 4000 a. C. aproximadament i s'estén per tota la regió. Després es convertirà en la cultura dominant, encara que, tal com es dedueix de les dades, sobretot arqueològiques, en el mesolític, el neolític i fins a l'any zero la societat matriarcal[17] encara tenia un gran pes. Existeixen diferents proves d'això, fins i tot escrites, que reflecteixen la forta implantació en la societat neolítica d'elements religiosos i lingüístics basats en la dona.

Es podria dir que els problemes socials van aparèixer per primera vegada a causa del culte a "l'home fort" en aquestes societats patriarcals, perquè és així que comença l'esclavitud de la dona, la qual, al seu torn, prepara la base per a l'esclavitud de l'home, especialment dels nens. Els esclaus, tant homes com do-

17. La paraula matriarcat fa referència a un tipus de societat en la qual les dones, especialment les mares, assumeixen un paper central de lideratge polític, autoritat moral, custòdia dels fills... No hi ha evidència científica de societats en què, existint una distribució desigual del poder entre homes i dones, les dones tinguessin preeminència sobre els homes. És a dir, malgrat el lideratge de les dones, en les societats matriarcals no existia una opressió sobre l'home.

nes, com més excedents acumulables produeixin, més són espoliats i sotmesos al control i a l'hegemonia, i cada vegada el poder i l'autoritat aniran adquirint més importància. L'aliança home fort - ancià - xaman, en tant que sector privilegiat, va creant un nucli de poder al que difícilment es pot oposar resistència, l'intel·lecte analític del qual desenvolupa una explicació mitològica extraordinària per tal d'assolir la seva dominació mental. Aquesta concepció mitològica, que històricament també té lloc en la societat sumèria, és enlairada fins a identificar el cel i la terra amb un home divinitzat. Mentre el caràcter diví i sagrat de la dona queda relegat i destruït, s'imposa l'home com el portador del poder absolut, envoltat per una relació dominant-dominat, creador-creat, amb una vasta xarxa de llegendes mitològiques. Aquest món mitològic, imposat de forma esclafadora i assimilat per tota la societat, anirà adquirint caràcter religiós com a explicació última de totes les coses. Ens trobem davant del moment en què es desenvolupa una forma de mentalitat fictícia i institucionalitzada que ja no coneixerà límits.

El sorgiment d'aquesta relació jeràrquica suposa el primer sistema d'explotació, opressió i autoritat institucional realitzat per l'intel·lecte mitològic d'origen patriarcal i els motlles mentals legitimadors que se'n deriven. És un fet que es pot observar en vàries comunitats i diferents etapes, encara que amb diferent forma i intensitat. Per contra, l'intel·lecte emocional no pot generar sistemes d'opressió i explotació. Mentre les mentalitats no arribin al nivell analític, mentre no caiguin a la trampa de la cultura de la caça, no hi haurà problema social. Aquesta mentalitat es veu obligada a inventar llegendes falses per tal d'encobrir la seva funció essencial, si bé també és cert que l'intel·lecte ficcional, juntament amb l'emocional, han creat tradicions positives de pensament i institucionalitat. Però tampoc no seria correcte restringir al poder jeràrquic tot allò que tingui a veure amb les formes de mentalitat. És per això que s'han produït violents xocs de mentalitat, postures inclements i guerres de pensament, un fenomen religiós, filosòfic, ètic i artístic que avui en dia anomenem guerra ideològica. Però, en el fons, aquestes confrontacions

tan comunes en mitologies i religions són guerres econòmiques i polítiques que les forces del poder, mentre guerregen en l'àmbit econòmic i social, presenten sota una cobertura mitològica i ideològica fins arribar a la fase de mentalitat capitalista.

3.2 – El desenvolupament del mercat i de la societat urbana i de classes

L'Estat és la representació de la institucionalització permanent de les estructures jeràrquiques. I aquesta conversió de les estructures particulars (individuals) de poder en institucions està vinculada a la societat de classes que va desenvolupar-se a partir de la urbanització que anomenem civilització.

Amb el capitalisme, la ciutat i les classes socials queden conceptualitzades, però és més important explicar el seu origen, ja que no és possible donar realment sentit a cap relació social els orígens de la qual no siguin explicats. La formació de la ciutat té poc a veure amb una conjunció de relacions que han trobat en l'espai urbà la manera de realitzar-se. La formació de la ciutat és tan important com el sorgiment del capitalisme i és per això que cal explicar-la. Estic convençut que la ciutat porta implícites característiques protocapitalistes. Tal com el mercat és l'àmbit de relacions que alimenten el capitalisme, la ciutat podria ser considerada el lloc on el mercat es desenvolupa i es fa permanent, on, al seu torn, es desenvolupa l'intel·lecte ficcional més sofisticat. La ciutat, a causa de la seva qualitat de mercat, és de per si un establiment, un instrument intensiu de socialització en què resulta necessària i es crea una ment analítica i abstracta; un espai on s'acceleren els progressos històrics tals com la racionalització d'allò mitològic i allò religiós, tant els avenços com les desviacions de la ciència o el sorgiment de la filosofia. És on l'intel·lecte analític funciona millor.

El món abstracte dels conceptes i el seu reflex en l'art també es fa més evident en la ciutat; en aquest ambient especulatiu de relacions aïllades i al marge de l'intel·lecte emocional, s'injecta a la societat un enorme món d'imatges utilitzant tota mena de trampes i maquinacions. A la ciutat es desenvolupa la ment,

però, ¿quina mena de ment? Aquesta mentalitat, ¿suposa més claredat o més foscor? Encara no existeix cap resposta definitiva, però la societat urbana suposa la principal concentració de relacions que generen les guerres, l'explotació, el poder i les classes. També crea els miserables que constitueixen l'aclaparadora majoria de la societat; es tracta d'una estructura completament genocida, també per al medi ambient. Les mitologies i religions, en tant que expressions de comunitats basades en la vida rural, també responen a un pensament analític, però, tanmateix, representen un paper positiu perquè les seves creences, els seus déus, són reflex d'un món sincer, ple de sentiments; els seus déus són propers, misericordiosos, clements i compassius, pal·lien el dolor i ajuden a superar les dificultats. Però, a mesura que aquestes mitologies i religions es van urbanitzant, els déus es tornen més abstractes, s'associen al càstig, al precepte, al dolor, són déus a qui cal suplicar i als que, en definitiva, els agrada dominar. En el fons, són un reflex d'allò que ocorre quan les mercaderies entren en circulació en el mercat; els déus del mercat i de la ciutat es fusionen els uns amb els altres.

La formació de classes socials, a més a més, es desenvolupa després de la dissolució i desintegració dels vincles clànics, ètnics, familiars i tribals, les jerarquies de poder dels quals responen principalment a llaços de parentesc. Després, aquells que ostenten un rang alt passen a ser Estat i els de rang més baix esdevenen subordinats, en un procés despietat i alienador que deixa enrere l'intel·lecte emocional. Mentre les classes oprimides depenguin de la classe dirigent, estan legitimant la seva hegemonia i explotació, consolidant així la seva pròpia decadència, caient en la condició més infame i essent privats d'ambdós intel·lectes. La conseqüència més negativa d'aquesta situació és el desclassament, perquè en la mesura que existeixi un intel·lecte ficcional, abstracte, que provoqui submissió, hi haurà esclaus i menesters privats de consciència, sense capacitat de reacció.

3.3 – El protestantisme obre el camí al capitalisme

Si dividíssim la història en relació amb els períodes de les mentalitats, caldria distingir una Primera Era, de l'any 5000 a. C. al 500 d. C., en què domina l'etapa mitològica i religiosa; una Edat Mitjana, entre el 500 i el 1500 d. C., de caràcter teològic, és a dir una síntesi de religió i filosofia, i una Era Moderna, del 1500 d. C. a l'actualitat, en què es produeix la separació entre filosofia i ciència.

A la mitologia no se la pot considerar exactament una religió perquè la religió és totalment ficcional i assumeix creences i una adoració permanent; de fet, la religió suposa la conversió de la mitologia en dogmes. El fonament de la religió rau en la creença en ficcions i el seu únic aspecte positiu és que, en aquesta transició mental cap al pensament abstracte, força la creació de pensament científic i filosòfic, preparant així, involuntàriament, les condicions per al seu desenvolupament, però provocant una profunda polarització social. Els pensaments filosòfic i científic es desenvolupen dialècticament amb el pensament religiós, que els deixa una profunda empremta. La filosofia, encara que deriva d'un intel·lecte ficcional, es refereix a la veritat després d'una observació constant i, en aquest sentit, no trenca del tot els seus vincles amb l'intel·lecte emocional; es tracta d'una forma de pensament amb una major capacitat d'abstracció que va realitzar una contribució a la ciència abans que la religió.

En realitat, la ciència no es distingeix molt de la filosofia i podria considerar-se una filosofia basada en una observació experimental més desenvolupada; ambdues intenten donar sentit a les *dues natures* per mitjà de l'observació i els experiments. Això és correcte, però, entre les seves mancances més importants s'hi troba el no respondre al per què de les coses, com sí que ho fa la religió. Explicar com és la natura no és una resposta suficient a la vida i tampoc no resulta una aportació rellevant creure que la immensitat de l'univers no té motius, propòsits o explicacions. Al final, la ciència que no doni una resposta al perquè de la vida només serà un instrument esclavitzador del poder.

He de mantenir amb fermesa la tesi que la separació de la ciència respecte a la filosofia i la religió sobre aquest assumpte –quin és el propòsit i per què– es troba estretament unida a la concepció capitalista. Tant la religió com la filosofia, i fins i tot la mitologia, suposen una memòria identitària de la societat, el seu sistema mental defensiu i, per això, malgrat les seves tergiversacions, i al fet que solen ser utilitzades contra la societat, es tracta de realitats sociològiques. Una societat que s'hagi desvinculat i prescindeixi de la seva memòria i de la seva història, així com la seva ciència corresponent, no serviran a res més que al poder. Així ocorre amb el capitalisme, per al qual la mitologia, la religió i la filosofia amb prou feines valen res. Per què? La resposta és evident: la religió, la filosofia i les epopeies, durant milers d'anys, van excloure els elements capitalistes, especuladors i usurers que s'aprofitaven dels desequilibris en els preus, aquells que s'esmunyien als racons d'una societat que els rebutjava. Per contra, mentre la religió, la filosofia i les epopeies, i per tant l'ètica, continuïn representant el paper que tenen en el sistema de pensament de la societat, mentre l'intel·lecte emocional conservi i exerceixi la seva influència social, serà impossible que el capitalisme arribi a ser dominant, i cap poder el podrà legitimar com a fonament socioeconòmic.

El sociòleg Max Weber diu que el corrent protestant del cristianisme és una forma de mentalitat que prepara el clima intellectual i ètic per al capitalisme, però aquesta valoració, parcialment certa, s'ha de criticar en dos sentits:

a – El protestantisme suposa una religió més dèbil que, al mateix temps, es troba molt pròxima a la ciència de tipus capitalista i inicia l'era de les religions nacionals; és una espècie d'etapa prèvia al nacionalisme que, al seu torn, és pura ideologia capitalista. Veure des d'aquesta perspectiva les grans guerres de religió a Europa facilitaria una millor comprensió de les mateixes. Els primers triomfs del capitalisme es van produir allà on el factor religiós era més dèbil (Holanda, Anglaterra i EUA), on havia quallat el protestantisme i on havien trobat refugi tota mena d'heretges pertanyents a diverses sectes. No pretenc defensar l'ortodòxia re-

ligiosa, sinó que intento indicar que si el protestantisme va donar pas al capitalisme va ser perquè era el corrent ètic més dèbil dins el cristianisme. El que em distingeix de Weber és que jo valoro com a negatiu allò que ell veu com a positiu.

b . – Encara que sembli una paradoxa, la mentalitat capitalista va imposar la seva legitimitat en l'etapa final o més dèbil de la prolongada història de la mentalitat religiosa. La ciència no és producte del desenvolupament capitalista; de cap manera. Es tracta de la desafortunada coincidència a Europa, pràcticament al mateix segle, de la revolució científica i la revolució econòmica capitalista. Aquesta coincidència va permetre crear una gran mentida a aquells que elaboraven la mentalitat capitalista: que el capitalisme va crear la ciència. És cert que aquelles persones que van fer contribucions a la ciència vivien en aquesta societat de ràpid desenvolupament capitalista, però això no permet repetir la tautologia de que fos el capitalisme el que creés els científics. També és cert que els científics van entrar en contradicció amb el pensament religiós, però la seva actitud tampoc no era condescendent amb la mentalitat capitalista.

El capitalisme s'aprofita de tota mena de pensament, tal com ho fa amb la renta, el capital, l'especulació usurera i les mercaderies. Tempteja en primer lloc tots els corrents intel·lectuals, apropiant-se d'aquells que l'interessen i presentant-los com a noves escoles filosòfiques o religioses, i a continuació les llança al mercat sota el nom de liberalisme i positivisme. El més tràgic de tot és que demostra una gran mestria i astúcia a l'hora de vendre-les, tot obtenint-ne un gran benefici, igual que faria si vengués catifes, convertint-les en la forma de mentalitat dominant.

4 . – La mentalitat capitalista

Pel que fa a les mentalitats, podríem abordar el capitalisme des de diferents angles. El primer que hem de fer és definir aquesta mentalitat com a liberalisme i positivisme, una mentalitat eclèctica, que encaixa en tots els motlles i amb gran capacitat per

a l'engany i la manipulació. El pensament capitalista és més dogmàtic que els dogmes religiosos més rígids i suposa una idolatria més absurda i especulativa que la filosofia més abstracta, en què ni tan sols cauria l'autèntica idolatria. El capitalisme debilita la ciència amb el positivisme i l'enfronta al món de les creences i l'ètica, tot convertint l'individualisme en el déu de l'Estat-nació que arriba al cim amb el genocidi. Cap corrent religiós és tan responsable com el capitalisme de les guerres, l'opressió i la tortura, i cap mentalitat individual ha estat mai tan irresponsable i tan centrada en el seu propi interès com ocorre en les societats on ha triomfat el capitalisme, ni ha creat tants tirans, genocides, assimiladors, dominadors i dictadors.

En tant que sistema monopolista, basat en el món de les mercaderies i els diners, el capitalisme construeix la seva mentalitat financera actual tot encastant els éssers humans en uns motlles mentals com cap faraó, cap Nemrod[18], hagués pogut ni tan sols imaginar, obligant tota la humanitat a agenollar-se davant dels ídols més abjectes en una autèntica ruïna i putrefacció mental.

És important observar amb més detall en què consisteix la mentalitat del capitalisme, però, en primer lloc, he d'indicar que les definicions unidimensionals del capitalisme són producte d'estudis intel·lectuals fortament influïts pel sistema. Aquest tipus d'interpretacions es poden veure fins i tot entre marxistes i anarquistes, que són els corrents més anticapitalistes i que al·leguen portar a terme una sociologia científica.

El fet que Marx recorregués a la infraestructura econòmica com a explicació de tot fenomen jurídic, polític o ideològic ha estat, probablement, un dels motius principals del fracàs del socialisme, en nom del qual s'han lliurat tants combats i tan importants. Cal ser conscients que cap comunitat humana podrà construir i organitzar sistemàticament la vida material (econòmica) mentre no assumeixi i experimenti de forma estable en el

18. Nemrod o Nimrod va ser un monarca de Mesopotàmia. A la Bíblia se'l presenta com un tirà impiadós i com el que va construir la Torre de Babel. El títol de nemrod també va ser atorgat als seus successors, tal com s'utilitzava el de faraó a l'Antic Egipte.

temps una altra mentalitat. Els anàlisis sobre sistemes que es facin deixant de banda el desenvolupament de la mentalitat no es salven de reforçar l'hegemonia d'aquests mateixos sistemes, fins i tot quan aquesta mentalitat es situa a les seves antípodes. Els sistemes dominants actuals garanteixen aquesta hegemonia fonamentalment a través de la institucionalització d'una mentalitat i una política determinades; la vida material només pot ordenar-se dins aquest marc. La correcció de la dialèctica de Hegel per part de Marx, en lloc de confirmar la seva tesi, és un greu error, ja que és ben clar que l'idealisme de Hegel, en tant que punt culminant del pensament metafísic, és una fita fonamental en la construcció del camí que porta a l'Estat-nació alemany. Van precedir-lo Luter, ideòleg del protestantisme, i Kant, que aposta pel subjectivisme i parcialment per l'ètica davant de l'objectivisme. També Karl Marx, malgrat que sembli una paradoxa, va seguir aquesta línia en nom del proletariat i de l'anticapitalisme. Però el resultat final és que la ideologia (mentalitat) alemanya va engendrar lideratges com el de Hitler i el feixisme.

El filòsof alemany F. Nietzsche va ser qui millor va adonar-se d'aquest perill; els seus treballs sobre la mentalitat són una autèntica oposició a la modernitat capitalista, i el fet que no es desenvolupessin i es convertissin en una filosofia i pràctica política va ser una gran deficiència. D'altra banda, els esforços realitzats per filòsofs francesos posteriors (com Deleuze, Guattari, M. Foucault, etc.) o per l'italià Gramsci resulten molt insuficients i tampoc no van aconseguir institucionalitzar-se, mentre que els cent cinquanta anys de socialisme real van suposar, a la pràctica, una complicitat objectiva amb el modernisme capitalista[19] en nom de l'esquerra. Les experiències de la Rússia soviètica i de la Xina confirmen rotundament aquesta asseveració que tractaré més extensament en un altre apartat.

Les crítiques dels anarquistes, principalment dels pioners i clàssics –Proudhon, Bakunin i Kropotkin–, contra el naixement

19. Öcalan utilitza "modernisme capitalista" i "modernitat capitalista" de manera indistinta i amb el mateix significat.

del capitalisme són més clarividents en aquest sentit ja que s'adonen millor de la dimensió ideològica i política del capitalisme. Això no obstant, el fet que els manqués una filosofia política correcta, que no aconseguissin consolidar i institucionalitzar les seves opinions i, en definitiva, que no tinguessin un bon coneixement de l'ètica ni de la història, també els va convertir, fins a cert punt, en una mercaderia ideològica per al capitalisme. És necessari recalcar que els anàlisis influents i eficients en política, ètica, història o sobre les mentalitats, si no estan integrats a la praxis, acabaran essent manipulats, utilitzats, neutralitzats, destruïts i assimilats pels seus opositors. És lamentable, en aquest sentit, que les posicions anticapitalistes hagin tingut el mateix destí que altres corrents de mentalitat, especialment el zoroastrisme, budisme, cristianisme i maniqueisme. Es tracta d'una puntualització crítica. No estic dient que aquestes doctrines sorgissin en va o que no poguessin tenir un altre final, perquè, si fos així, no estaria escrivint aquestes línies ni tampoc tindria sentit l'ètica de la llibertat. El que estic fent és una crítica.

Si es vol aconseguir un sistema alternatiu que tingui èxit contra el capitalisme i els seus fonaments històrics, en tant que darrere fase de la civilització, tal com es presenta en l'actualitat, cal unir la filosofia política, la institucionalització de la política i les accions concretes, fonent-les recíprocament i amb amor en la guia dels treballs de mentalitat, conformant una integritat plena.

Malgrat que la violència política i militar són claus per al manteniment del sistema capitalista, allò que realment fa possible la seva hegemonia és la claudicació de la societat, la seva alienació i paràlisi davant la indústria cultural. Es podria dir que el sistema va fer retrocedir les mentalitats de les comunitats a l'estadi dels primats per tal de manipular-les i que la societat, en realitat, està organitzada com si fos un zoològic. Igual que els animals, les comunitats són exposades per ser contemplades perquè ens trobem en una societat de l'espectacle, tal com han constatat diversos filòsofs. Gràcies al continu i intens bombardeig mediàtic sobre l'intel·lecte emocional i analític amb les indústries del sexe, de l'esport, de l'art i de la cultura, de manera combinada i amb una

àmplia campanya publicitària, han aconseguit completar la conquesta mental de la societat de l'espectacle, la societat destinada a la contemplació.

La societat va ser arrossegada a un estat de prostració total, pitjor que una rendició, essent dirigida a voluntat pel sistema. En el fons, és la mateixa societat de l'espectacle del feixisme encara que els seus líders inicials fossin liquidats, una societat de l'espectacle imposada pel sistema a totes les comunitats a través de l'Estat-nació i les companyies financeres globals durant i passada la Guerra Freda.

La conquesta de la societat per part del capitalisme, tant des d'un punt de vista material com moral, és avui en dia molt superior a les conquestes dels grans imperis, com el sumeri, l'egipci, l'hindú, el xinès i el romà.

Cal entendre molt bé que per tal de pal·liar els forts indicis de caos i descomposició de la fase imperial, que és el cim de l'hegemonia del sistema capitalista i de les seves anteriors fases de colonialisme i imperialisme, el sistema prova de compensar la seva putrefacció tot perfeccionant la seva ingerència sobre la societat i forçant encara més la seva hegemonia mental.

La indústria del sexe i el sexisme són factors determinants per haver arribat a aquesta situació; l'ús dels atributs sexuals per a assolir l'èxit és un dels factors determinants en aquest fet, quan la sexualitat hauria de tenir una funció didàctica per a comprendre millor el sentit de la vida i la seva reproducció, tal com ocorre amb tots els éssers vius, des dels unicel·lulars a l'ésser humà. En conseqüència, la sexualitat té un sentit significatiu i fins i tot sagrat; així ho van entendre moltes comunitats humanes i així ho interpreten els estudis antropològics. Si hi ha unes relacions que no han de ser mercantilitzades ni industrialitzades, aquestes són les sexuals, ja que estan associades a allò sagrat i allò sublim, a la continuïtat de la vida i, per tant, cal acabar amb la seva tergiversació i no han de ser una amenaça per a altres vides.

És a dir, es podria afirmar que l'explotació sexual és un dels instruments hegemònics fonamentals del sistema.

La sexualitat no només va ser convertida en una indústria gegantina i va ser mercantilizada, sinó que ha estat degenerada, convertint-la en la "religió del sexisme" sota el domini de l'home, superant de sobres la divinitat fàl·lica de l'hinduisme. Aquest nou mecanisme religiós ha estat summament efectiu sobretot en els homes, funcionant com un instrument estupefaent, adquirint un paper preferent en l'art i, especialment, en la literatura. Les drogues químiques són un zero a l'esquerra davant la nova religió de la sexualitat. Quasi tots els individus de la societat han estat convertits en psicòpates del sexe a través de campanyes mediàtiques (no només amb la publicitat quotidiana); tots, joves, vells i fins i tot els nens, estan essent manipulats mentre la dona ha estat convertida en el més sofisticat objecte sexual. La dona ha estat convençuda que no serveix per a res si cada partícula d'ella no traspua sexe. La llar sagrada de la família s'ha convertit avui en dia en un convent d'aquesta religió, i d'aquella sagrada deessa-mare només en queden les ruïnes en "dones velles", inútils, tirades a la cuneta. Es tracta d'una situació tràgica, molt dolorosa, i amb la fecundació artificial el procés de convertir la dona en res més que un instrument sexual ha arribat al seu punt culminant.

La inversió feta pel sistema del paper de la dona resulta insuportable. L'aplicació de les tècniques sanitàries, fomentant el desig de tenir molts fills, sobretot mascles, que és en el fons una tradició de la societat patriarcal, redueix el paper de la dona de les capes baixes a una màquina de parir nens. D'aquesta manera, carregant els pobres amb la difícil criança dels nens es maten dos pardals d'un tret; d'una banda, es cobreixen les necessitats de mà d'obra jove i, de l'altra, es provoca una greu degeneració de la família de la qual és difícil sortir. Mentrestant, els homes i les dones de les capes altes fan de la nova religió sexual un autèntic ritu, entestant-se a mantenir-se sempre "sexis" i desvirtuant la maternitat amb nadons artificials, adoptant fills i alimentant animals per tal de cobrir les deficiències. El resultat és un augment sense sentit de la població, difícil de mantenir, així com una massa d'aturats com no se n'ha vist en cap altra època de la història i l'agudització d'una crisi medi ambiental que ja no pot

aguantar la càrrega de l'ésser humà. Abordaré com han de ser tractats aquests problemes en el proper volum de la meva ***Defensa*** titulat ***Sociologia de la Llibertat***.

La industrialització de la cultura o, més ben dit, la seva superproducció com a mercaderia industrial és el segon instrument més eficaç per a l'esclavització. En sentit estricte, la cultura expressa la cosmovisió de les societats; el pensament, el gust i l'ètica són els seus tres principals components. Es tracta d'elements culturals que el poder polític i econòmic ha anat assetjant i comprant durant segles. Les civilitzacions, al llarg de la història, han considerat imprescindible per a la seva legitimació lligar i subordinar els elements de la cultura. Els centres econòmics i de poder es van adonar molt aviat d'aquest fet i no van trigar a prendre mesures al respecte, de tal manera que l'assimilació de la cultura per part dels poders es remunta fins i tot al període del naixement de la jerarquització social, i constitueix el principal instrument de governabilitat. Si no hi ha hegemonia cultural, ni els monopolis econòmics ni el poder no poden dirigir res. Els sistemes que es basen únicament en la força, l'explotació i el saqueig, com a molt, es poden mantenir a curt termini i, quan ja no queda res per saquejar, s'enfronten entre si, es destrueixen i es desintegren.

El paper de la cultura és vital en la civilització capitalista, ja que suposa la suma de tots els àmbits socials i és assimilada, primer, per a ser adaptada als poders econòmics i polítics i és convertida, després, en indústria cultural per a ser transmesa, intensa i extensament, a tot arreu del món, a les nacions, als pobles, Estats-nació, organitzacions de la societat civil i empreses. Els àmbits principals de la cultura, com la literatura, la ciència, la filosofia, l'art en totes les seves branques, la història, la religió i el Dret, són cosificats i mercantilitzats. Les eines com els llibres, pel·lícules, diaris, televisió, internet i ràdio funcionen com a mercaderies d'aquesta indústria. Aquestes mercaderies culturals no només suposen grans guanys materials sinó que tenen una funció principalment destructiva perquè col·loquen les mentalitats en un captiveri sense precedents, transformant totes les classes,

nacions, tribus[20] o comunitats religioses en quelcom pitjor que un ramat; en definitiva, creen una *massa* sense sentit, amorfa, dislocada i amb un apetit propi dels primats. Els seus arquitectes són els Estats-nació, les empreses globalitzades i els monopolis mediàtics. En essència, no els interessa res de la societat tret de guanyar diners i consumir. No hi ha espai per al pensament i fins i tot els sectors més empobrits somien tan sols tenir molts diners, encara que només sigui per un dia.

Adonem-nos que fins i tot la pobresa s'utilitza com a fenomen cultural. Mentre que, en aquesta Edad Mitjana que habitualment menyspreem, l'empobriment era motiu de rebel·lions, el fet que sota l'actual hegemonia cultural oficial tenir un sou s'hagi convertit en un objectiu a assolir mostra el triomf del sistema en el terreny cultural.

El més greu d'aquesta submissió i captiveri causats per l'hegemonia que el sistema s'assegura amb la indústria del sexe, i que desenvolupa fonent-la amb la indústria cultural és que es desenvolupa voluntàriament, i fins i tot és viscuda com una eclosió de llibertat; aquest és el seu suport més gran, l'autèntic instrument per a legitimar la gestió capitalista. La fase imperial del capitalisme només és possible amb el desenvolupament de la indústria cultural i, per tant, la lluita contra aquesta hegemonia cultural adquireix una importància més gran en el terreny de les mentalitats. Mentre la lluita no es desenvolupi i organitzi, tant en forma com en contingut, contra la guerra cultural que el sistema porta a terme mitjançant la conquesta, assimilació i industrialització, tampoc no tindrà èxit cap lluita per la llibertat, la igualtat i la democràcia. A la meva ***Defensa, Sociologia de la Llibertat***, intentaré ampliar aquesta mena de qüestions.

Per la seva banda, l'esport també va tenir des del començament la funció d'incorporar les persones a la societat mitjançant jocs organitzats per a la participació amb èxit a la vida, com una

20. Una tribu és un conjunt de persones amb un avantpassat comú (real o no) que conviuen en un espai determinat. A Occident és un tipus d'organització social que ha desaparegut, però que manté la seva importància a la major part del món.

espècie d'entrenament per a la socialització. Tanmateix, a partir de la descomposició de l'Imperi Romà comença a industrialitzar-se, tal com es veu amb claredat en l'exemple dels gladiadors.

El capitalisme va integrar l'esport en el poder, imposant la seva industrialització, destruint la seva essència participativa i amateur, convertint-lo en una professió. És una droga més, ja que va ser convertit en una mercaderia. En lloc de potenciar la integració social amb ànim i solidesa, va passar a significar guany de diners i la incitació a la competència desenfrenada, mentre la societat era reduïda a una espectadora passiva. La cultura de la sorra, fer dels éssers humans carnada per als lleons i forçar els gladiadors a matar-se entre ells, s'ha estès a tots els àmbits de l'esport, on només valen el rècord i els aplaudiments. Ser seguidor d'un equip és més important que seguir una religió o una filosofia, és una autèntica malaltia i un nou i eficaç instrument de dominació en mans dels governs. Quina mena de religió o filosofia podria representar el paper del futbol per als governs dels Estats-nació?

En resum, es podria dir que, en convertir l'art, l'esport i el sexe en una indústria, l'art de l'administració arriba al seu cim i que, sense aquesta industrialització del sexe, l'esport i l'art no seria possible el govern del capitalisme global ni el poder de l'Estat-nació. Torno a insistir a dir que no estic criticant la sexualitat, la cultura ni l'esport en si mateixos, sinó la manera com han degenerat en ser industrialitzats, quan constitueixen àmbits vitals per a la formació i continuïtat de la societat.

El món virtual és un altre instrument important per a exercir l'hegemonia mental capitalista, dirigit fonamentalment pels seus òrgans mediàtics que, amb la virtualització de la vida, van portar la ment analítica als límits més extrems. D'aquesta manera la guerra, que és el fet més horrorós que pugui existir, podria sense dificultats destruir l'ètica en ser presentada virtualment. Abans es deia que la vida que no s'experimenta amb el cos i amb la ment humana és una vida falsa, però també és falsa la vida que anomenem virtual. Tampoc no estem qüestionant els avenços tecnològics que fan possible una vida virtual, sinó el seu ús per

a augmentar la dominació i paralitzar la ment de l'individu. La tecnologia fora de control és l'arma més perillosa que existeix i precisament és la necessitat que té el capitalisme de dirigir milions de persones i el domini de la tècnica allò que porta a la vida virtual. La vida ja no es viu, és virtual, és a dir, una espècie de mort i la simulació és la seva concreció més gran. Imitar cada acte, cada obra, cada relació no forma una persona, sinó que l'atordeix, i amb la imitació de totes les obres de la civilització no es produeix desenvolupament sinó hegemonia de la cultura de la imitació, quan és en la diversitat on rau l'essència de la vida, que mai no es basa en una repetició, ni tan sols la història es repeteix. La imitació és contrària al progrés. Tanmateix, ens trobem davant d'una vida virtual basada en la imitació il·limitada; tothom s'imita i prova d'assemblar-se com si de ramats d'ovelles es tractés. L'era financera no podria existir sense la vida virtual, sense aquest atordiment il·limitat, que es posa en marxa amb una vida falsa i virtual. Contrarestar aquesta situació és el deure principal de la vida lliure. Definir i organitzar la vida lliure és imprescindible per tal que les societats es mantinguin dempeus, i la sociologia de la llibertat ha de proporcionar aquesta resposta.

En aquest sentit, ens podríem referir a diversos aspectes d'aquesta vida virtual que han suposat un èxit del sistema.

El primer és que debilita la fidelitat funcional de la societat respecte l'ètica i la religió, tot subordinant la societat a si mateixa mitjançant el Dret laic i apartant a un segon terme l'ètica i la religió. A l'ètica i la religió només se'ls permet viure en la mesura que serveixin al sistema, i el Dret i el laïcisme són, en el fons, instruments per a la transferència del control de la societat al poder capitalista; és a dir, la religió i l'ètica són neutralitzades amb el Dret i el laïcisme per tal d'integrar al capital els sectors de l'antiga societat, tant els aristocràtics com els seus servents com a força laboral, engreixant així l'exèrcit industrial de reserva. No les anul·len del tot perquè segueixen essent molt necessàries per al sistema capitalista com a "última paraula de la civilització"; són intensament utilitzades sempre que no participin del seu poder econòmic i polític i no constitueixin un obstacle per al

mateix. Amb la reforma de la religió i l'Estat de Dret, que tenen un autèntic paper en tant que instruments bàsics per a passar a la formació econòmica i social capitalista, aquests dos instruments destinats a solucionar els problemes de mentalitat del sistema es converteixen en clars indicadors de la modernitat capitalista.

El segon és l'ús del "mètode científic", en el qual la separació subjecte-objecte és gairebé la clau de l'hegemonia de la mentalitat. El principi d'objectivitat, aparentment irrenunciable per al mètode científic és, en el fons, l'avantsala necessària per al domini del subjectivisme. Per tal de dirigir cal ser subjecte i, naturalment, el paper que recau sobre els dirigits és el de ser objecte, mentre que l'ésser objecte es converteix en mercaderia que el subjecte dirigeix a voluntat amb l'aval científic, com passa a la natura que així és definida. L'origen d'aquesta separació entre subjecte i objecte es remunta a Plató. El seu famós món de les "idees" i el dilema dels seus reflexos com a ombres a la realitat és el fonament per a totes les dissociacions d'aquesta mena. És quelcom que ja es pot apreciar meravellosament a la mitologia de Sumer i Egipte, quan les jerarquies superiors es divinitzen mentre les capes oprimides queden reduïdes a la condició de serfs. L'expressió intel·lectual creador-creat, dirigent-dirigit arriba amb la separació subjecte-objecte que es desenvolupa amb forma de déu-serf, paraula-objecte, idees perfectes-ombres[21] o ànima-cos. I el seu significat polític és la negació de la democràcia, així com l'aplanament del camí per a l'oligarquia i la monarquia.

Ha de quedar clar que, amb el capitalisme, l'intel·lecte analític ha quedat envoltat per les formes més falses i conspiradores, essent la seva expressió més significativa la borsa i l'intel·lecte especulatiu (ficcional) que opera en ella, apoderant-se de grans guanys. En el sistema, l'especulació i l'intel·lecte ficcional arriben a ser germans siamesos, i el mateix es pot dir en el terreny polític i militar. La guerra es basa en la trampa i l'astúcia; és la cúspide de la cultura de la caça. L'intel·lecte ficcional no havia

21. Aquí Öcalan fa referència al mite de la caverna de Plató i a la seva teoria de les formes o idees.

servit mai com ara per a manipular i conspirar en els àmbits financer, polític i militar, on no es tolera gens ni mica de consciència o de sentiment. Mentre la vida es marceix sota les bombes nuclears i altres artefactes horribles, hi ha qui guanya milers de milions en només uns dies sense ni una gota de suor. Fins i tot es podria dir que és en la borsa, la política i la guerra on el capitalisme mostra la seva mentalitat al descobert. No hi ha cap valor o sentiment humà que no sigui violentat pel capitalisme per mor del benefici i de la renta. I, això no obstant, allò fonamental de la vida és l'intel·lecte emocional; a mesura que hom se'n desprèn, el sentit de la vida es va perdent. Les catàstrofes ecològiques són un reflex d'aquest perill sobre la vida, com si anticipessin el dia del judici final. El responsable d'aquesta situació és un intel·lecte ficcional mal utilitzat després d'haver estat alimentat per la llengua, el poder, la ciutat, l'Estat, la ciència i l'art fins a esdevenir un Leviatan global, l'imperi mundial del capital global. Aturar aquest monstre requeriria un gran esforç per part de l'intel·lecte emocional; cal acabar amb ell tot repel·lint la seva opressió sobre la vida lliure per tal d'evitar que sigui nociu i abans que converteixi el planeta sencer en un lloc inhabitable. El deure fonamental de la sociologia de la llibertat és dotar aquesta acció vital d'un corpus teòric i construir amb èxit una alternativa vàlida.

B . – Economicisme

Em refereixo a aquells punts de vista que consideren el naixement del capitalisme com un resultat natural del desenvolupament econòmic. En aquest sentit, el marxisme s'ha reduït a una espècie d'economicisme, ja que va intentar estudiar-lo com si només es tractés d'un model econòmic. L'economia política va ser col·locada quasi com a eix central de les ciències socials, donant així una justificació científica a altres fets vinculats amb la vida econòmica, tal com ocorre amb la formació de l'Estat modern.

El fet que el capital, és a dir l'acumulació de guanys, s'aconseguís a causa de la política abusiva de preus en el mercat va ser un factor important en el desenvolupament d'aquest punt de vista.

I així va sorgir un corrent segons el qual era possible un desenvolupament capitalista al marge de la història, la societat, el poder i, en definitiva, el desenvolupament de la civilització. Paradoxalment, aquells que més presumeixen d'anticapitalisme i suposadament hi lluiten en contra li han atribuït una rellevància que no li correspon. Es pot entendre als defensors de l'economia política anglesa, país d'origen del capitalisme, i és lògic que la presentessin com un model general. És més significatiu que Karl Marx concentrés la seva crítica precisament ena quest model, però allò realment lamentable és que l'obra de Marx quedés inconclusa i que els seus seguidors l'hagin convertit en una caricatura. La deficiència més bàsica de Marx pot ser el fet de no haver analitzat sistemàticament la relació entre poder, Estat i capitalisme, malgrat que intentés delimitar el paper de la ideologia. Els seus anàlisis sobre la mentalitat del capitalisme són importants i sòlids, però es va equivocar en prendre com a punt de partida el positivisme, la ideologia de la Il·lustració, que ja s'havia consolidat des de feia temps en l'àmbit intel·lectual. Estava convençut que la ciència social era com la física; no en tenia cap dubte; però va ser aquest enfocament el que va tornar estèril aquest valuós treball que és ***El Capital***, que precisament per aquesta raó ha estat interpretat més com un text religiós que com un treball científic. El mateix passa amb els treballs dels seus deixebles. La interpretació de Lenin sobre l'imperialisme, el capitalisme monopolista, l'Estat i la revolució tampoc no aconsegueix superar la filosofia de la Il·lustració. Així mateix, el fet que, a pesar de moltes idees beneficioses, no hagi pogut plantejar com superar la modernitat capitalista és el factor principal per al fracàs de l'experiència soviètica.

Les interpretacions anarquistes sobre el capitalisme també són majoritàriament econòmiques, perquè consideren que serà destruït si és condemnat i criticat en el pla econòmic. Es tracta de concepcions viciades de positivisme: "la ciència té lleis; si l'economia és una ciència, també té les seves lleis i, segons aquestes lleis, el capitalisme és un sistema que no pot sobreviure a causa de la crisis que genera. Allò que s'ha de fer és accelerar el funcionament d'aquestes lleis i, al final, el capitalisme serà destruït

i el comunisme triomfarà!" En el fonament d'aquests punts de vista s'hi troba una definició incorrecta de la realitat social. La societat respon a una sistemàtica, que funciona molt al marge d'allò que preveuen les ideologies de la Il·lustració, i es podria considerar fins i tot caòtica. La societat i per tant les seves estructures mentals, institucionals i fins i tot econòmiques, així com el seu funcionament en general caòtic, difereixen qualitativament de les definicions que en fan les ciències anomenades positives i, per tant, ha de ser analitzada sota plantejaments diferents i que, conseqüentment, es portin a terme les accions corresponents.

Tenint en compte aquestes crítiques, es comprendrà millor la connexió entre economia i capital, és a dir l'ordre del capital. Encara que sembli paradoxal, el primer que hem de fer és no considerar el capitalisme com una economia. Si Max Weber hagués interpretat el capitalisme com una secta en lloc de valorar-lo com ho fa a ***L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme***, podria haver-lo explicat millor. Fernand Braudel, per la seva banda, també explica el naixement del capitalisme a partir del monopoli de preus en el mercat[22]. Es tracta d'anàlisis importants, com els de Marx, però tots cauen en l'explicació econòmica estricta com si fos de compliment obligatori, i aquestes són les seves deficiències bàsiques. Analitzar el capitalisme com un règim polític ens permetria conèixer millor el significat que té la renta, encara que també és important no reduir-ho tot al poder i a l'Estat, és a dir que no ens hem de passar de l'economicisme a centrar-nos únicament en el poder.

Per a mi, el capitalisme ve d'una tradició més antiga, des que s'organitza, en els seus inicis, militar, política i culturalment per a usurpar els valors socials, especialment amb l'acumulació material, fins arribar a ser la formació social dominant a Europa a partir del segle XVI. També podríem descriure el sorgiment del capitalisme com la baula moderna de la tradició d'usurpació dels valors corresponents a la dona-mare per part de l'home-fort i el

22. Fernand Braudel és un dels primers historiadors que reconeix el paper de factors socioeconòmics de gran envergadura en la conformació de la història.

grup de bandits, lladres i criminals que l'acompanyen. El capitalisme és l'acció dels grups que han desenvolupat l'intel·lecte ficcional en connivència amb l'Estat[23], primer a Gènova, Florència i Venècia, és a dir a les principals ciutats estat italianes, després a Holanda i Anglaterra. Funcionen com sectes que mostren gran destresa a l'hora de llançar xarxes i atrapar bones preses tot utilitzant els diners i innovacions que introdueixen en l'activitat econòmica, que usurpen enormes valors jugant amb els preus del mercat[24], estenent-se arreu del món, no dubtant a utilitzar la força quan és necessari. Aquests grups, en alguns llocs del món són les dinasties, l'aristocràcia i, en altres llocs, els burgesos. L'única però important diferència amb els bandits de l'Antiguetat i l'Edat Mitjana és que la base de la seva actuació són principalment les ciutats, que es troben unides a l'autoritat estatal i mantenen la força oculta en segon pla. Obtenen guanys seguint les regles que aparentment té l'economia, aprofitant el seu intel·lecte i un capital inicial. Si s'examina correctament la història del capital, es veurà que tot discorre com si fos un conte.

Això no obstant, a les guerres colonials, on es va produir l'acumulació originària, no va haver-hi regles econòmiques. Portugal, Espanya, Holanda, Anglaterra i França, i abans Venècia i Gènova, van aconseguir acumular capital utilitzant tan sols la força. No és gens difícil demostrar aquesta realitat, tant en els mercats de països propers com en els terrenys colonials. Dels "quaranta lladres" van sortir els senyors i els amos; només la moda va fer que els "quaranta lladres" moderns rebessin el nom de "senyors burgesos" i així és com les disciplines anomenades "ciències de l'economia" exerceixen una de les seves funcions fonamentals: ocultar l'essència de l'assumpte. Les teories que maquillin millor aquests assumptes seran tractades i premiades com a obres

23. Tant la Companyia Britànica de les Índies Orientals com la Holandesa, per exemple, van ser companyies comercials participades i creades per l'Estat a les que es van atorgar poders legislatius i militars.

24. Un exemple d'això seria el cèlebre especulador i comerciant Isaac Le Maire, famós per manipular els preus de les accions de la Companyia Holandesa de les Índies Orientals per al seu propi benefici.

de referència. Cap ciència com la dels fenòmens econòmics ha tergiversat tant la realitat. La desviació més gran de la ment ficcional la trobem en l'àmbit de l'economia-política capitalista. La modernitat capitalista és l'únic sistema que es permet el luxe d'elevar una falsedat així a la categoria de ciència.

L'economia, és a dir el subministrament de béns materials, és el problema fonamental dels éssers vius, és el material de la realització de l'evolució. La pervivència dels éssers vius és possible perquè obtenen del seu entorn els béns que el seu sistema digestiu i el seu metabolisme necessiten. És una regla universal que l'evolució es garanteix gràcies a la diversitat i l'equilibri entre espècies, impedint que l'augment d'unes posi en perill les altres. Així s'impedeix que les rates es reprodueixin excessivament i acabin amb les plantes, i el mateix ocorre amb les ovelles, cabres i bestiar en general respecte als depredadors carnívors. Per què funciona així l'evolució natural? La resposta es pot apreciar en les conseqüències. La raó fonamental es troba en assegurar la continuïtat i el desenvolupament del sistema dels éssers vius. Això és ferocitat o justícia de la natura? Aquest és un altre assumpte a debatre, igual que si és producte d'un intel·lecte profund o està relacionat amb l'ésser primitiu, o si es pot considerar quelcom metafísic. Es tracta de qüestions significatives, relatives a la universalitat, que correspondrien a un intel·lecte analític, encara que també podrien estar vinculades a l'existència.

La millor resposta a aquestes preguntes és que l'evolució sempre busca l'eficiència. D'alguna manera, es podria dir que vigila la universalitat a través de l'eficiència i la perfecció en el transcurs del temps. Contràriament, ¿com podríem explicar l'evolució fins a l'ésser humà i la seva peculiar forma de societat? Si els lleons i el bestiar ho envaïssin tot, la vida es reduiria a molses primitives; tanmateix, l'evolució va arribar fins a l'ésser humà, que va fer el salt a la consciència i a l'ètica. Què significa això? Pietat i justícia! L'essència d'aquest principi pot ser expressada així: "les ovelles i

els llops conviurien si poguessin pensar de la mateixa manera"[25]. Això amaga una característica de l'univers: és possible aquesta coexistència fraterna entre xai i llop? L'ésser humà ha demostrat que és possible; per tant, pensar i actuar tenint en compte que no és cert que *l'home és un llop per a l'home*[26], el principi de ferocitat del capitalisme, és quelcom irrenunciable per als éssers humans. Cal tenir en compte que, en algun moment, ovelles i llops van tenir un mateix origen, van ser el mateix en un temps anterior; es van anar diferenciant després. Per què no s'hauria de poder realitzar el camí invers cap a una relació fraternal? Això és teòricament possible i se'n poden posar molts exemples.

Dic això perquè no té sentit que el capitalisme utilitzi exemples de ferocitat molt limitats en nombre en l'evolució com a pretext per justificar el seu naixement. L'evolució que hauria de servir d'exemple és la de les primeres plantes marines a les molses terrestres i d'aquí als grandiosos arbres, tot creant un ric sistema d'animals herbívors que no es devoren entre ells. És que potser hauríem de rebutjar aquests exemples, i no prendre'ls per a la formació de la vida dels éssers humans, perquè són presentats pel capitalisme com un càncer en l'evolució? En l'evolució natural no hi ha fets que confirmin les teories sobre el sorgiment del capitalisme, però sí que n'hi ha d'altres que van en sentit contrari a aquestes teories. L'augment constant d'un exèrcit d'aturats per tal d'obligar-los a treballar a canvi d'un sou baix és un exemple contrari a l'evolució natural.

Entra dins d'allò biològic, d'altra banda, que l'ésser humà, mentre prossegueix tots els processos de l'evolució en el seu organisme, prengui la iniciativa de la seva existència en base a la socialització, un fet categòric que hem de tenir present sempre que aquesta interpretació científica no s'hagi contagiat de la religió

25. D'una cançó titulada *Güzelligin On Para Etmez* d'Asik Veyselm, un dels representants més importants de la tradició musical *ashik* d'Anatòlia al segle XX.

26. *Homo homini lupus*; una variació del proverbi utilitzat per primera vegada per Plautus a l'obra *Asinaria*, que Thomas Hobbes va modificar més tard a la seva obra *De Cive*.

del positivisme. A la meva ***Defensa, Sociologia de la Llibertat***, tractaré aquesta característica de l'espècie humana, així com la seva capacitat d'elecció, de lliure opció i judici ètic[27]. També intentaré demostrar per què hem de col·locar la vida de la civilització a la categoria de "o pertanys a la manada de lleons o al ramat d'ovelles", relació que està basada en la urbanització excessiva, en conjunció amb les jerarquies, les classes socials i els focus del poder i de l'Estat, que creixen com tumors cancerígens. Mentrestant també resumiré el *progrés rítmic* del desenvolupament social en consonància amb l'evolució natural.

Es pot dir que l'origen d'aquesta mena d'esdeveniments o desviacions (per exemple, el canibalisme), podria estar relacionat, encara que sigui parcialment, amb l'evolució i que es podria interpretar com una malaltia o com una anomalia de l'evolució de l'ésser humà com a espècie. Hem de tenir clar que el ritme natural de l'evolució no és aquest i que és essencial interpretar-lo com a principi fonamental de la vida. D'altra banda, i encara que es tracti d'una tasca a encarregar als acadèmics, cal determinar que no és possible construir un sistema social, la *segona natura*, a partir d'aquestes anomalies de la civilització i, concretament,

27. La sociologia occidental va néixer quan Auguste Comte (1798-1857), pare de la doctrina del positivisme, va argumentar que, de la mateixa manera que el món físic operava d'acord amb lleis absolutes, també ocorria així amb la societat (1848, *Una visió general del Positivisme)*. Afirmava que totes les societats passaven per tres fases en la seva evolució social segons la "llei de les tres etapes". L'immensament popular i influent sociòleg Herbert Spencer (1820-1913) afirmava que l'evolució, que es duia a terme a través de la selecció natural i de la "supervivència del més apte", afectava tant els fenòmens biològics com els socials. Igual que Comte, Spencer argumentava que totes les societats progressaven amb el temps i per etapes; aquest progrés s'aconseguia per mitjà de la competició. Influït per Spencer i per Darwin, Lewis H. Morgan (1818-1881) va postular tres etapes de desenvolupament per a totes les societats, essent el progrés tecnològic la força darrere el progrés social. La significativa influència de Morgan sobre Marx i Engels es pot observar en la seva teoria de l'evolució sociocultural en què les contradiccions internes d'una societat creen una sèrie d'etapes escalades que culminaran en una societat socialista.

del seu període capitalista, perquè això suposaria anular la nostra concepció social.

La interpretació de Fernand Braudel sobre el naixement del capitalisme es basa en una àmplia observació i comparació, introduint claredat metodològica en realitzar un plantejament integral de la història, la societat, el poder, la civilització, la cultura i el desenvolupament espacial, tot mantenint una actitud de prudència davant les concepcions positivistes. Karl Marx, per la seva banda, prenent com a base la ciència positivista amb gran influència de la Il·lustració, és molt pretensiós quan converteix l'economia en ciència, tot i que també cal tenir en compte que aleshores la sociologia encara gatejava, i la certesa científica i el progressisme lineal feia temps que estaven incrustats en les ments com si fossin un credo. El romanticisme, en intentar qüestionar aquest corrent, complica encara més les coses ja que cau en el voluntarisme. D'altra banda, la hipòtesi de Nietzsche sobre l'intel·lecte emocional que es mou en un cercle viciós i relativista no va ser gaire desenvolupada. I, dins d'aquesta confusió mental, el liberalisme actua sense restriccions. El capitalisme, en convertir la ciència física, la química, les matemàtiques i la biologia en filosofia, més ben dit en religió a través del positivisme, també ho fa amb la realitat social a través del liberalisme. Ja havia guanyat la batalla econòmica però ara també obté un triomf ideològic que anuncia la globalitat del sistema en el segle XIX. Podem ampliar aquestes crítiques i interpretacions.

En els seus progressos mentals, les comunitats sempre van buscar i desenvolupar els objectes materials que necessitaven, essent el menjar, el refugi, la reproducció i la seguretat les seves preocupacions prioritàries. Les primeres comunitats intentaven cobrir aquestes necessitats bàsiques conformant-se amb allò que trobaven, vivint en coves, protegint-se dins dels boscos i donant prioritat a la mare fecunda. De forma gradual, va entrar en escena la caça per tal de respondre tant a la necessitat de protecció com la d'alimentar-se amb carn, desenvolupant així aquesta cultura. Això no obstant, es pot apreciar que en una determinada etapa de la socialització apareixen les tensions entre la dona, dedica-

da a la recol·lecta, i l'home caçador, produint-se a causa d'això canvis i evolucions culturals. A partir del desenvolupament que ambdues parts viuen separadament, es genera una acumulació material convenient per a la divisió de la cultura en el "mascle lleó" i la "dona ramat" que, al seu torn, fonamenta la primera diferenciació de concepcions econòmiques. La cultura de la dona-mare arriba al seu punt culminant a l'etapa neolítica. Després de l'última era glacial, a partir del 15.000 a. C., l'existència d'una gran varietat d'espècies vegetals i animals, sobretot en els contraforts del sistema Taurus-Zagros, crea la ficció de viure al Paradís. La cultura d'aquesta època, com un corrent principal del desenvolupament social que continua a l'actualitat, fa un pas a nivell de globalització, i també es creen diferències sobretot amb la història escrita i la civilització. També són producte d'aquesta època els desenvolupaments dels diferents grups lingüístics que arriben fins a l'actualitat.

L'única cosa rellevant que podríem dir d'aquesta època en relació amb el capitalisme és que la cultura de la caça va donar gradualment l'hegemonia a l'home, mentre que la dona va ser la protagonista del període neolític que va arribar fins al 10.000 a. C. El fet que sortissin de les coves i comencessin a viure en cabanyes i tendes a la vora, així com que seleccionessin llavors fruit de la recol·lecta i acumulessin cultius desembocarà en la revolució agrícola i rural. Les dades existents actualment a partir de les excavacions arqueològiques mostren que aquesta cultura es va desenvolupar en tota l'Alta Mesopotàmia i sobretot als contraforts Taurus-Zagros, en llocs com Bradostian, Garzan, Amanos, les faldes interiors del Taurus Central, Nevali Çori i Çemi Hallan, on es van acumulant, tot i que de forma limitada, els excedents.

L'economia es podria haver basat en aquesta mena d'acumulació inicial que no era un objectiu en si mateixa. Com és sabut, la paraula grega "eco-nomos" significa "llei de la casa-família" i, per tant, l'economia sorgeix amb les primeres famílies sedentàries dedicades a l'agricultura entorn de la dona i l'emmagatzematge de productes alimentaris, sobretot els de millor conservació. Però aquesta acumulació no va destinada al comerç o al mercat

sinó a la família. Aquesta hauria de ser l'autèntica economia humana. Aquesta economia no corria el risc que l'acumulació fos una amenaça perquè havia desenvolupat la cultura del regal, que és una important forma econòmica que és compatible amb el ritme del desenvolupament humà. El refrany popular "qui té molt es torna cobdiciós" probablement sigui una herència d'aquesta època.

També pot ser que en aquesta època s'iniciés la cultura dels sacrificis i d'allò sagrat. El concepte de Déu, en realitat, seria la primera expressió de respecte de les comunitats a la seva pròpia identitat davant del desenvolupament de la fertilitat i l'agraïment que aquesta genera. Aquest fet d'identificar-se a si mateixa, d'enaltiment, de resar, d'adorar i de tenir un desenvolupament mental progressiu es basa en la revolució de les comunitats i per tant està profundament relacionat amb la revolució agrícola. Així ho confirmen de forma impactant les troballes arqueològiques, com ocorre amb les estatuetes de dones representant el concepte de "deessa-mare" o de la "mare-sagrada" [28].

Els problemes sorgirien després. Quan a través del regal ja no es poden desfer els excedents acumulats, que augmenten a causa d'una experiència i desenvolupament mental majors, l'home caçador, més espavilat, té una idea i decideix introduir a la seva cultura el fet de comercialitzar aquest sobrant com a activitat complementària. El comerç entra en escena quan aquesta acumulació de diferents productes apareix en diverses regions. El fet que aquests excedents cobreixin millor les necessitats mútues crea els comerciants i el comerç com a professió, legitimant aquesta segona gran divisió del treball social; no sense riscs, ja que suposa l'aprofundiment de la divisió del treball, que genera una vida i una productivitat més abundants. L'activitat comercial serà realment significativa quan, d'una banda, abundin els productes alimentaris i tèxtils i, de l'altra, els minerals.

---

28. Veure per exemple James Mellart (1967): *Catal Huyuk: A neolithic Town in Anatolia.* També per a una interpretació diferent de les restes arqueològiques trobades a Catal Huyuk veure els treballs de Hodder (2005).

La història mostra que el comerç es va generalitzar a partir del 4000 a. C., vinculat al desenvolupament de la civilització entorn de la ciutat d'Uruk (del 4000 al 3000 a. C.), és a dir, entorn de la primera ciutat-Estat de l'Alta Mesopotàmia. S'obre la primera porta al colonialisme a través de la formació d'una colonització comercial que anava des d'Ilam, al sud-oest d'Iran, fins a les actuals regions d'Elazig i Malatya. Anteriorment, ja podíem veure mostres de colonialisme a El-Ubaid (del 5000 al 4000 a. C.), una cultura patriarcal sobirana prèvia a l'Estat i a Uruk. Comerç i colonització es fonen l'un amb l'altra. Minerals i fusta s'intercanvien per escudelles, vasos, atuells i teixits; i amb el comerç i els comerciants també es forma el mercat. Els antics llocs d'oferiment de sacrificis i regals es van convertint en mercats, i es podria anomenar ja capitalista-primitiu al comerciant que arriba a tenir una espècie de privilegi en fixar el preu-primitiu dels productes a diferents regions ja que, a causa d'això, aconsegueix una acumulació de mercaderies que ningú havia aconseguit fins aleshores.

En aquest punt, crec que és necessari repensar el tractament de Marx sobre la teoria del valor-treball[29]. L'intercanvi comercial desenvolupa per primera vegada un procés de mercantilització, però encara no s'ha passat de l'economia de regal al *valor de canvi*; allò essencial per a la societat continua essent el *valor d'ús* dels béns, és a dir la capacitat de cert bé per a cobrir una determinada necessitat, i això és l'essencial per a l'ésser humà.

D'altra banda, el valor de canvi és un concepte summament qüestionable i per això la seva correcta definició té una gran importància. És molt discutible que la força de treball sigui el fonament del valor de canvi, fins i tot en els anàlisis de Marx al respecte[30], ja que el valor de canvi sempre té un aspecte especulatiu

---

29. Marx, a la seva monumental obra "El capital", constata: "...la magnitud del valor de qualsevol article és la quantitat de treball socialment necessari, o el treball-temps socialment necessari per a la seva producció." p. 29 en línia a: ttps://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Capital-Volume-I.pdf

30. Dino Felluga (2011) explica el concepte de Marx de valor de canvi així: "El valor de canvi s'ha de distingir sempre del valor d'ús, perquè "la

independentment de si està definit pel treball, ja sigui concret o bé abstracte. Suposem, per exemple, que un dels primers comerciants d'Uruk volgués intercanviar una quantitat de mineral per escudelles i vasos en una colònia a la riba de l'Eufrates. Qui fixaria en primer lloc el valor de canvi? Es podria contestar: "En primer lloc, el grau de necessitat mútua i, en segon lloc, la iniciativa del comerciant", però si hi ha una gran demanda el comerciant podria posar el preu que volgués. Per exemple, en lloc de dos per un, quatre per un. Res no li ho podria impedir tret de la seva consciència. Aleshores, quin paper li queda al treball?

No descarto del tot, en aquest cas, el factor de la força de treball, però defenso que no és el factor determinant i això es pot observar en tots els intercanvis de mercaderies de la història. És cert que, dins el marc de la lliure competència quant a l'intercanvi de mercaderies, de vegades es podrà arribar a un intercanvi mitjançant valors de la força de treball, que en algun punt s'igualen; tanmateix, aquest és un intercanvi de valor-treball que podria ser vàlid més aviat a nivell teòric, però allò determinant a la pràctica és l'especulació. En certs casos també es produeix un excés d'acumulació de mercaderies; aleshores el valor de la mercaderia descendeix a menys de zero; en el cas que sigui necessària una força de treball suplementària per a liquidar les mercaderies, resulta que la força de treball no és un criteri bàsic determinant, tenint en compte que no podríem sostenir que el valor de la força de treball desaparegués amb la desaparició de la mercaderia. Així mateix, és igualment determinant la força del comerciant

---

relació d'intercanvi de mercaderies es caracteritza precisament per la seva abstracció dels seus valors d'ús" (127). En el capital, els diners prenen la forma d'aquesta equivalència; això no obstant, els diners en realitat amaguen l'equivalència real darrere l'intercanvi: el treball. Com més treball es necessita per a produir un producte, més gran serà el seu valor. Marx, per tant, conclou que "En tant que valors d'intercanvi, totes les mercaderies són merament quantitats definides de treball-temps congelat" (130). Dino Felluga 2011): "Terms used by marxism" *An Introdutory Guide to Critical Theory.* Publicat en línia a: www.purdue.edu/guidetotheory/marxism/terms ; consultat el 4 de juliol de 2013. Les referències de les pàgines són de Karl Marx *Capital: A critique of political economy* Vol. 1.

que té la capacitat de crear escassetat o excedents. De fet, les mercaderies es produeixen amb altres mercaderies que, al seu torn, són resultat de l'acumulació de milers de treballadors anònims al llarg de la història. Com es podria pagar el preu que es mereixen els propietaris d'aquest treball intemporal? I si, a més, afegim la creativitat dels artesans i fins i tot les activitats socials necessàries per a aquest treball, veurem que no és possible posar un preu al treball viu.

Aquí queda al descobert la fal·làcia de l'economia política anglesa. Com és sabut, els primers països on va triomfar el capitalisme com a sistema van ser Holanda i Anglaterra, però per legitimar-lo calia un argument teòric. Sobretot per encobrir el fenomen d'un guany especulatiu és molt important que existeixi una teoria acceptable. I, tal com va ocórrer amb les primeres religions comercials a Uruk, la nova versió de les narracions mitològiques va correspondre als savis de l'economia política, als inventors de la nova religió del capitalisme. Allò que s'elabora gradualment no és economia política sinó una nova religió amb el seu propi llibre sagrat i les sectes que se'n deriven, com passa amb totes les religions. L'economia política és la teoria més falsificadora i depredadora de l'intel·lecte ficcional, creada per encobrir el caràcter especulatiu del capitalisme, que no és altra cosa que l'ús dels desajustos regionals i l'acumulació de mercaderies per tal de maniobrar amb els preus, superant així de sobres la història dels "quaranta lladres". La teoria del valor-treball[31] forma part d'una cacera, i m'agradaria saber com se li va donar forma. Estic convençut que el primer motiu va ser entretenir els treballadors. Fins i tot una persona com Karl Marx no va poder evitar

31. David Ricardo, per exemple, iniciava el 1817 el seu llibre sobre economia, *On the Principles of Political Economy and Taxation*, d'aquesta manera: "El valor d'una mercaderia, o la quantitat de qualsevol altra mercaderia per la qual pugui ser intercanviada, depèn de la quantitat de treball relativa que és necessària per a la seva producció, i no de la compensació més o menys gran que es pagui per aquest treball.

participar en aquesta cacera tot col·locant l'esquer, la carnada[32]. Em dol profundament fer aquesta crítica, però plantejar els nostres dubtes és el mínim que hem de fer respecte la ciència.

Detallem una mica més aquests temes:

Ens trobem davant el segon gran salt del comerç a la història, protagonitzat per les colònies assíries a partir de l'any 2000 a. C. Cap despotisme ha donat tant peu a la civilització, a partir del comerç i les seves colònies, com el d'Asur (més endavant tractaré la vinculació del capitalisme amb el poder). Va ser la primera potència que va fundar colònies i va crear un sofisticat sistema a nivell global (dins d'allò que es considerava globalitat en aquella època) de comerç, entre el 2000 i el 600 a. C., tot desplaçant a un segon terme els comerciants fenicis a pesar de la seva gran experiència en comerç i colonització, i del fet que tenien el suport de la civilització egípcia. Ambdues forces, igual que Anglaterra, Holanda i Portugal, van apropiar-se d'una gran quantitat de valors en la història a través del comerç i de les tiranies més cruels. Si s'investiga el procés d'enriquiment d'Assíria i Fenícia, on comerç i tirania es van fondre en un de sol, es veurà millor com els colonialistes europeus –Espanya, Portugal, Holanda, Anglaterra, França, Bèlgica, etc.– van seguir la seva estela. Els assiris s'enorgullien de construir fortaleses i muralles amb els caps decapitats dels seus enemics. Aquesta cultura i ètica basades en la usurpació encara no deixen en pau el Líban i Iraq, països que pateixen les guerres més horroroses. No en va, la República Romana va arrasar la colònia fenícia de Cartago i la va convertir en un erm, de la mateixa manera que els medes van reduir Nínive a runes l'any 612 a. C.

Cal anar amb compte amb les civilitzacions comercials. Una de les raons principals per a la creació d'Estats i el desencadenament de guerres a la història ha estat donar seguretat als comer-

32. D'acord amb Engels: "En tant que el socialimsme modern, sense importar la tendència, parteix de l'economia política burgesa, quasi sense excepció utilitza la teoria del valor ricardiana." Citat a Kevin A. Carson (2004): *Estudios en Economía Política Mutualista*. Consultat en línia a www.mutualist.org el 4 de juliol de 2013.

ciants i a les seves colònies, més ben dit, la protecció dels seus interessos. És ben conegut que el motiu principal de les actuals guerres a l'Orient Mitjà és, en el fons, el comerç petrolífer i resulta lamentable que, havent iniciat Uruk –d'on procedeix el nom d'Iraq– les primeres guerres comercials continuï allà la més despietada d'elles. Es podrien posar molts exemples més.

Quan el centre de la civilització es traslladava a Europa i es perfilava el sorgiment del capitalisme, el comerç va tornar a anar al capdavant. La civilització comercial i el comerç procedent d'Orient Mitjà experimenten un nou impuls amb l'islam a l'Edat Mitjana. La pròpia Khadija i Mahoma, el seu empleat i després marit, posen els fonaments d'aquesta civilització comercial a partir de La Meca i Medina, en competir, també amb l'ús de la força, amb els comerciants i usurers d'origen assiri o jueu. Sota la cobertura religiosa de l'islam, les antigues ciutats de l'Orient Mitjà viurien un ressorgiment comercial.

La derrota dels bizantins i sassànides permet crear una gran xarxa comercial de ciutats, especialment Alep, Bagdad, El Caire i Damasc. Es tracta d'una xarxa comercial globalitzada que arriba fins a la Xina, l'Oceà Atlàntic, Indonèsia i l'interior de l'Àfrica, formant així un extens mercat de diners i mercaderies, acumulant-se una gran quantitat de riquesa en mans de jueus, armenis i assiris.

Europa es basa totalment en aquesta herència. La història testimonia que la cultura comercial, que va rebre un nou impuls amb els comerciants musulmans d'Orient Mitjà, es va traslladar a Europa de la mà de les ciutats italianes de Gènova i Florència des del segle XIII fins al XVI, essent les finances i el comerç la base del seu enriquiment[33]. Triomfen per primera vegada petits focus de

33. En el seu article en línia "The Sack of Constantinople – The fourth Crusade", Nazeer Ahmed expressa l'opinió que el saqueig i pillatge de Constantinoble el 1204 va tenir un paper important en l'enriquiment de les ciutats-estat italianes i també, de fet, en el nou interès d'Occident pel comerç: "L'or i la plata que va ser transportat fora de l'antiga capital bizantina va permetre un moment d'oportunitat per a la prosperitat de les ciutats-estat italianes de Venècia, Gènova i Florència. Itàlia va ser llançada

capitalisme urbà tant conceptualment com a la pràctica, i aquí té un paper essencial la pirateria i el monopoli de preus entre la costa oriental i occidental del Mediterrani. Paral·lelament, l'especulació[34] es consolida a l'ombra de la tirania. Ens trobem a l'alba de la civilització capitalista; el comerç crea el capital; el capital, la ciutat; la ciutat, el mercat; i el mercat, l'especulació.

També va ocórrer a l'era clàssica d'Atenes i Roma, entre el 500 a. C. i el 500 d. C., encara que el capital no va triomfar pel fet que l'agricultura tenia un gran pes[35] i que aquestes ciutats van sortir derrotades de la guerra contra la religió. Per contra, la reeixida experiència capitalista de les ciutats italianes, entre el 1300 i el 1600, no va tardar a estendre's al nord-oest i al nord d'Europa (Espanya ja havia estat conquerida anteriorment) i a partir del segle XVI el comerç i els comerciants superen per primera vegada els límits de les ciutats i passen a funcionar a nivell de països.

En aquest moment ja s'ha format un mercat a nivell mundial. Àfrica i Amèrica van quedar sota hegemonia colonial i, una vegada fora de joc l'Imperi Otomà, es va arribar a la Índia i la Xina a través de l'Oceà Atlàntic i la circumnavegació de l'Àfrica. Europa va patir una intensa urbanització; les ciutats prevalien

---

cap al Renaixement, que va assolir el seu punt àlgid als segles XV i XVI. Europa es va transformar. Després de 1204, l'energia d'Europa va trobar la seva expressió principalment a través de l'economia, el comerç i el propi interès. Publicat en línia per *The Encyclopedia of Islamic History* a http://www.historyofislam.com. Visitat el 5 de juliol del 2013.

34. Les empreses comercials especulatives de l'Edat Mitjana són dutes a terme per comerciants individuals, operant en grups familiars o en associacions, però actuant essencialment per compte propi. Alguns, com la família Polo, són completament independents. Altres es comprometen voluntàriament en gremis, com la Lliga Hanseàtica, acceptant certes regulacions en el comerç a canvi del suport d'una organització poderosa... http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=aa49

35. Per a una explicació extensa de l'economia de la Grècia Antiga veure l'article de Darel Tai Engen publicat per la *Economic History Association* disponible en línia: http://eh.net/encyclopedia/the-economy-of-ancient-greece/

per primera vegada sobre l'agricultura i els regnes feudals es van transformar en Estats monàrquics moderns. D'altra banda, els otomans, que eren l'últim imperi islàmic, van ser successivament derrotats. El Renaixement italià, iniciat al segle XIV, es va propagar per tota Europa; la Reforma religiosa va triomfar en els països del nord, tancant-se el cicle de les guerres religioses. Però el fet més important va ser la transferència a Europa de tots els valors culturals i civilitzacionals de l'islam, Xina, la Índia i fins i tot de l'Àfrica i Amèrica, produint-se el naixement dels Estats moderns i les nacions.

El capitalisme, en la seva marxa triomfal, es carrega a l'esquena tota aquesta història, cultura, acumulació comercial, civilització, poder polític i integritat del món comercialitzat. Seria possible aquest sorgiment del capitalisme sense aquestes condicions prèvies? I, més enllà de si seria possible, és que potser es podria pensar en l'existència del capital? Així com la civilització va fer el seu primer pas amb l'urbanització, les classes socials i l'estatització, començant a Uruk a la Baixa Mesopotàmia, i va fer el segon amb el comerç i la urbanització de Fenícia i Jònia, el tercer gran pas el va fer amb el triomf de l'economia capitalista, que es va ampliar a nivell mundial tot prenent forma per sobre del mercat i en contra d'aquest, a partir del gran comerç i urbanització d'Itàlia, Holanda i Anglaterra, que comptaven amb condicions ideals per al seu desenvolupament. Aquesta és la realitat que es viu avui en dia sota el lideratge dels EUA.

Quan Fernand Braudel insisteix en el fet que "l'economia capitalista és una forma d'economia contrària al mercat i basada en la regulació de preus per part dels monopolis especuladors en el marc del gran comerç" s'ajusta més a la realitat que el mateix Marx.

En aquest ambient de progrés social, l'arribada del capitalisme al poder queda reflectida en el mirall de la història; es produeix un desenvolupament il·limitat del mercat, un domini d'allò urbà sobre allò rural, la religió i l'ètica queden en un segon pla, apareix l'economia del saqueig, meticulosa i adornada ideològicament per a la confiscació de les mercaderies acumulades. Es

tracta d'una nova forma de confiscació en què els preus marcats per l'oferta i la demanda, malgrat ser un gran avenç en comparació amb èpoques anteriors, permeten una gran capacitat de manipulació. Davant les antigues pràctiques usureres i canvistes, es desenvolupen en gran manera els bancs, els xecs, els diners en efectiu, el crèdit, la comptabilitat i la creació d'empreses, és a dir, l'espina dorsal de l'economia moderna. Allò que manca és una explicació científica. Ho van intentar els autors de l'economia política anglesa[36] a la mare pàtria del capitalisme i també els seus adversaris socialistes, començant per Karl Marx, però, paradoxalment, van acabar convertits en els seus partidaris.

L'ordre de saqueig anomenat economia capitalista colonitza i esclavitza territoris i societats pertot el món, subordina amb l'endeutament, que és una forma d'usurpació, tots els poders i Estats, desencadena les guerres més sanguinàries i manipula tots els organismes socials per tal de consolidar la seva hegemonia. Al meu parer, ni Karl Marx, ni els seus seguidors ni certs corrents de pensament construeixen cap ciència quan consideren "revolucionària" aquesta hegemonia capitalista davant de la vella societat.

El Capital és el llibre més defectuós escrit contra el capital i, per tant, el que corre més risc de ser interpretat erròniament. No estic acusant Marx, només indico que no va desenvolupar bé les qüestions de la història, de l'Estat, la revolució i la democràcia. Altres intel·lectuals europeus que presumeixen de "molt cientificistes" i que van basar els seus estudis i investigacions en ***El Capital***, en nom dels "treballadors", encara que no s'ho proposessin, no van desenvolupar cap ciència ni ideologia realment anticapitalista. El liberalisme se'n va adonar i va utilitzar a la perfecció aquestes deficiències, per exemple quan es qualifica com a "revolucionari" el naixement del capitalisme en els seus anàlisis sobre el capital. De fet, va guanyar la lluita de classes, per la qual es van lliurar tants combats, assimilant primer la socialdemocràcia alemanya, després el socialisme real, incloses Rússia i la Xina,

36. Per exemple Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823) o John Stuart Mill (1806-1873)

i per últim els moviments d'alliberament nacional gràcies a la força de la ideologia modernista, l'Estat-nació i l'industrialisme. Aquests tres corrents de pensament (marxisme, socialdemocràcia i moviments d'alliberament nacional) van patir una clara derrota davant del liberalisme i, lamentablement, ningú no ha fet encara cap autocrítica clara al respecte.

Hi ha una frase feta que diu: "la ciència, tard o d'hora, fa valdre les seves conclusions". Si els anàlisis d'aquests intel·lectuals sobre el capitalisme, que és una guerra oberta contra la societat i la seva història, i principalment contra la classe treballadora, realment haguessin tingut un caràcter científic, no haurien resultat derrotats davant del sistema a què s'oposaven, i encara pitjor, el seu llegat no hauria estat malgastat tan fàcilment. Definiré millor l'anomenada "economia capitalista" d'acord amb la seva funcionalitat, si bé dotaré aquest debat de la seva autèntica dimensió a la meva ***Sociologia de la Llibertat***. Tampoc no crec que sigui necessari dedicar-nos a explicar els conceptes econòmics principals com excedent, plusvàlua, valor-treball, sou, guany, preu, monopoli, mercat o diner, ja que s'empren amb freqüència respecte a l'acumulació de capital. Seguiré ocupant-me dels factors que val la pena explicar d'acord amb el meu plantejament ètic, deixant de banda aquests termes tan senzills sobre els quals s'han realitzat nombrosos estudis, però sí que en faré referència en la mesura que sigui necessari.

Contraposicions conceptuals de l'estil guany-salari en el pla econòmic o burgès-proletari en el pla social són els primers passos per a cientificitzar un sistema d'una manera positivista, el qual sistema assimila tota l'acumulació històrica d'una humanitat trossejada pel capitalisme amb els mètodes més cruels i depredadors que acaben per llançar el planeta al genocidi i a l'horror nuclear. D'altra banda, sostenir com si es tractés d'una veritat científica que el proletariat crea per si sol valors amb el seu treball i que el capitalista –una espècie d'amo del proletariat– arranca posteriorment l'equivalència dels seus diners i dels mitjans de producció d'aquests valors en forma de guanys, és el fonament de la concepció economicista d'allò que s'anomena reduccionis-

me econòmic. Resulta molt problemàtic pensar en la definició de valor al marge de la història, la societat i el poder polític. Des d'aquest punt de vista, ni tan sols divinitzant l'individu com a capitalista i treballador es podran formar valors amb aquesta concepció. El caràcter històricosocial dels valors econòmics està prou clar. Que al començament l'intercanvi fos quelcom menyspreat i que es regulés l'excedent regalant-lo és degut al sentit sagrat que es donava al valor. Cap llaurador diu avui en dia "jo vaig produir" sinó "llauro les terres dels meus avantpassats i visc d'elles", fins i tot afegint "gràcies a Déu", exposant així, de manera senzilla però més significativa que la suposada ciència, quin era l'origen del treball.

Com valorar el treball d'una mare que porta durant nou mesos el futur proletari al seu ventre i que el cuida amb gran esforç fins que es converteix en mà d'obra? Com valorar la propietat de les eines de producció que són resultat de milers d'anys i que han estat absorbits per part del capitalista? No oblidem que cap eina val el seu preu de mercat; fins i tot la inventiva d'un determinat equip tècnic en una fàbrica és producte de l'experiència i creativitat de milers de persones que han fet possible aquest descobriment. Com valorar-la? A qui hauríem de pagar per ella? És possible no tenir en compte la seva projecció social tot descartant l'ètica? És que potser seria just compartir aquests valors històricosocials només entre dues persones? A més, aquestes dues persones tenen famílies i entorns socials. És que potser aquests no tenen cap dret sobre aquestes dues persones, quan han estat protegides i emparades per les seves famílies i el seu entorn social? Podríem continuar fent aquesta mena d'agudes preguntes, però ja n'hi ha prou per a mostrar com de problemàtica és la relació sou-guany.

Ara ens referirem a burgesos i proletaris en tant que posseïdors de guanys i sous, respectivament. Fins a quin punt respon a la realitat creure que quan van sorgir aquestes dues classes van assumir una funció revolucionària i engendraran una nova societat que substitueixi l'anterior? A la història no existeix res equivalent a aquesta mena d'aliança. D'altra banda, els exemples que confirmen que un i altre s'hagin enfrontat amb xocs radicals, deguts

a la contradicció intrínseca entre ells, són tan escassos que no podrien ser determinants, i els que existeixen són continuació d'antics conflictes. Allò que queda palès i comprovat de forma concreta és que l'esclau era com una extremitat del cos del faraó i que la relació del treballador respecte al burgès és similar. Tampoc no existeix en la història cap acció dels esclaus contra els seus amos que hagi triomfat; la rebel·lió d'Espartac, que es sol posar com a exemple, va ser, en definitiva, la d'un rebel que volia convertir-se en amo. Segurament no tenia cap altra aspiració.

No oblidem que el patró i el treballador són l'herència de milers d'anys de relació amo-esclau i que ambdós estan untis per mil i un llaços i que, llevat de rares excepcions, no hi ha hagut treballadors que portessin a terme sublevacions determinants o que hagin aconseguit aixafar els seus patrons. En la majoria de casos, les relacions entre ambdós s'han basat en la fidelitat. Les anomenades insurreccions obreres en realitat van ser protagonitzades per semicamperols i per aquells que s'oposaven a perdre el treball, així com també estaven relacionades amb esdeveniments socials més generals. El que queda reflectit en la relació patró-treballador són aquestes influències. Allò important no és que el treballador lluiti pels seus drets contra el patró, sinó que el treballador es resisteixi a ser un proletari, que lluiti contra l'atur tant com ho fa contra l'*status* de treballador perquè aquesta lluita seria socialment més significativa i ètica. No cal enaltir els esclaus, els serfs, els treballadors oprimits... Al contrari, s'han d'enaltir aquelles accions, relacions i situacions que no impliquin esclavitud, servitud i dependència laboral. Reconèixer i definir els amos i després incitar els seus serfs contra ells és una tendència comuna de tots els oportunismes i aquesta mena de mentalitats són les que han frustrat la lluita pels drets i el treball al llarg de la història. En resum, amb aquestes ingènues premisses "científiques" no és possible elaborar una sociologia significativa ni desenvolupar una lluita social reeixida. No estem negant els conceptes de treball, valor, guany i classe... sinó que considerem incorrecta la forma com s'han utilitzat per construir la ciència, que s'ha construït una sociologia errònia.

El lloc del capitalisme en la vida econòmica de la societat es situa als nivells més elevats. Al començament es fonamentava en l'acumulació de capital i en els preus monopolistes dels grans comerciants sobre el mercat. El capital, per la seva banda, era resultat del constant increment del valor monetari, obtenint o robant grans sumes de diners per mitjà del comerç, sobretot en mercats llunyans amb grans diferències de preus. El creixement financer gràcies als interessos, a l'*Iltizam*[37] i a la usura en els préstecs a l'Estat és la segona via d'acumulació, mentre que la gestió de la mineria, els períodes d'escassetat i les guerres són igualment èpoques en què s'aprofiten per a acumular fortunes. Per la seva banda, i sempre que sigui rentable, també intervenen en l'agricultura, la indústria i el transport, encara que durant la revolució industrial el sector bàsic de l'acumulació de guanys van ser sobretot les fàbriques. En ambdues èpoques, els capitalistes, jugant amb l'oferta i la demanda, intenten regular tant la producció com el consum, augmentant així els seus beneficis considerablement. El gran comerç i la indústria són sectors de grans guanys en el procés inicial i de maduració del capitalisme, mentre que en l'actualitat domina el sector financer. Els diners, els xecs, els bancs, el crèdit, en tant que principals instruments financers, acceleren l'economia capitalista, simplifiquen, intensifiquen, eixamplen i fan més immediat el procés de guany. D'aquesta manera es creen grans bombolles especulatives i taxes de guany que van unides als episodis de crisis inseparables d'aquesta economia.

La reducció de sous, l'increment de l'atur i la deslocalització d'empreses (inversions estrangeres directes) a països on la mà d'obra és més barata són altres mètodes per a augmentar la rendibilitat. En última instància, aquesta economia és una economia de saqueig que té els seus orígens en l'antiga cultura de la caça i del comerç, que ha tingut ocasió de desenvolupar-se manipulant

37. L'*Iltizam* era una forma d'impostos que va aparèixer al segle XV a l'imperi Otomà. L'Ilitzam era venut pel govern als notables rics, que després cobraven fins a cinc vegades els diners que havien pagat a través dels impostos als camperols i de la producció agrícola. https://es.wikipedia.org/wiki/Iltizam

els preus, debilitant el control social, desgastant l'ètica i la religió, subordinant el poder a si mateix a través de l'endeutament i establint un monopoli sobre el mercat. Les crisis, la bancarrota i la putrefacció que provoca són les seves companyes de viatge des del seu naixement, des que va posar les mans en la indústria per tal d'apropiar-se de la renta, basant-se en una estructura de producció i consum determinades per la taxa de guany, i fent cada vegada més insuportable el seu pes sobre l'estructura social i el medi ambient natural.

No hi ha cap dubte que el capitalisme no és tota l'economia. Ni el comerç, ni l'agricultura, ni la indústria ni tampoc la circulació de capital, la tecnologia o els mercats han estat inventats pel capitalisme; al contrari, es tracta d'institucions socials i econòmiques bàsiques de les quals s'ha apropiat, saquejant-les, abusant-ne i fonent-les amb la pròpia política capitalista, amb la seva història i la seva civilització.

D'aquesta manera he volgut demostrar que l'economicisme és una tendència de pensament i una comprensió que deforma en gran mesura la realitat relativa a la definició de l'economia capitalista. Estic convençut d'haver establert, en línies generals, una definició correcta basada en aquestes crítiques, interpretant-la juntament amb els seus vincles amb la història, la societat, la política, la civilització i la cultura.

C . – El Poder Polític i la seva relació amb el Dret

Tot indica que el capitalisme, fins i tot en estat embrionari, va créixer en el planter del sistema jurídic i del poder polític i que no només s'aprofita de cada element del poder i del Dret sinó que s'erigeix en el seu defensor més reaccionari; però també, i sempre que li convingui, quan el poder posa en perill els seus interessos no dubta a tombar-lo amb qualsevol estratagema i mètodes conspiratius[38], si és necessari fins i tot impulsant accions

38. Un exemple d'això és el cop d'estat de 1953 a Iran, orquestrat pels Estats Units i Gran Bretanya per tal de protegir els seus interessos. http://

revolucionàries, d'una forma realment temerària. Sobretot, en èpoques de crisi o caos, s'aferra al poder de qualsevol manera i desenvolupant tota mena de lluites pel poder, des del colpisme feixista[39] al colpisme del fals comunisme estatal, així com també desencadena les guerres colonials i imperials més grans de la història.

1 . – Relació amb el Poder Polític

Cap formació econòmica necessita tant com la capitalista blindar-se amb el poder; és quelcom inherent a aquesta. Els cientificistes de l'economia política argumenten, a més a més, com un dels seus principis fonamentals, que la plusvàlua, el guany, es va formar, per primera vegada a la història, amb la participació i col·laboració voluntària del capital i del treball, mitjançant un mètode desvinculat del poder, i que aquesta és la característica bàsica del capitalisme. Es tracta d'una afirmació tan falsa i erràtica com la pròpia teoria del treball. Segons aquest relat, el capital va sorgir històricament, de forma espontània i pacífica, en algunes zones on camperols, serfs i artesans van unir-se tot donant com a síntesi una nova forma econòmica amb relacions de producció pacífiques en l'escenari de la història, desprenent-se dels seus mitjans de producció tradicionals i començant un feliç matrimoni revolucionari. Així és més o menys el conte i així és com figura com a idea sagrada en tots els textos redactats en els quarters generals dels grans teòrics de l'economia política, tant d'esquerres com de dretes. Sense aquesta idea no hi ha economia política! I, si a això hi afegim la competència en el mercat, ja haurem escrit un perfecte manual bàsic d'economia política!

No considero necessari desenvolupar més aquesta idea, ja que la investigació de Fernand Braudel ***Civilització material***,

---

www.theguardian.com/world/2013/aug/19/cia-admits-role-1953-iranian-coup

39. El suport al govern feixista de Francisco Franco o el cop d'estat d'Argentina el 1976 en són exemples http://www.theguardian.com/world/2003/dec/06/argentina.usa

economia i capitalisme, segles XV-XVIII desqualifica aquest relat d'una forma molt clara. Es tracta d'una magnífica obra de tres volums, resultat de tres dècades de treball com a sociòleg i historiador caracteritzada per la profunditat de les seves observacions i estudis comparatius. La seva primera idea és que el capitalisme és quelcom oposat al mercat. La segona és que està vinculat fins al coll amb la força i el poder. La tercera, que des dels seus començaments es tracta d'un monopoli, tant abans com després de l'aparició de la indústria. La quarta, que no va sorgir des de les bases o des de dins mitjançant la competència, sinó que va ser imposat des de fora i des de dalt mitjançant el saqueig. Malgrat que hi ha aspectes dèbils i altres amb què no estic d'acord, des del punt de vista històric i sociològic té un gran valor i la virtut de ser una bona base per a corregir, encara que sigui parcialment, el desastre provocat respecte a les ciències socials per l'economia política anglesa, pel socialisme francès i els historiadors i filòsofs alemanys.

No existeix cap sistema econòmic en què obrers i capitalistes hagin unit, en un marc de competència lliure i voluntària, el seu treball i el seu capital. Ni tan sols les faules més fantàstiques s'allunyen tant de la realitat. Ni un sol component del capitalisme, ni individualment, ni en grup, ni com a classe, ni les forces econòmiques d'aquests elements es mantindrien dempeus ni un sol segon sense el recolzament i protecció del poder i sense mantenir el poder a les seves mans. De la mateixa manera que, sense el més extens assetjament del poder, tampoc no podria existir l'intercanvi de mercaderies o el desenvolupament del mercat de la força de treball en lliure competència en el mercat d'una ciutat. Però encara més important és que, sense la formació d'un ambient de violència cruel i injust, no es podria efectuar la desvinculació dels serfs i camperols de les seves terres i dels artesans dels seus tallers a les ciutats. La destrucció del vincle dels camperols i dels artesans amb els seus instruments tradicionals de subsistència, als que guardaven una fidelitat sagrada, va ser la

causa, del segle XIV al XIX, de sublevacions i revolucions[40]. Milers de persones van ser executades, milions van morir en guerres civils i es van podrir en presons i hospitals per aquesta raó. I, per si això fos poc, les guerres entre sectes i nacions van convertir tot l'entorn en un bany de sang, que va acabar per consolidar aquest balanç mitjançant les guerres colonialistes i imperalistes.

Queda prou clara la relació de tots aquests aspectes amb el caràcter depredador i monopolista del capitalisme que, des del seu inici, s'ha imposat des de fora. Quina retòrica de l'economia política pot tergiversar aquesta realitat?

Per apreciar millor aquests fets cal observar amb lupa els conflictes del segle XVI que van portar els capitalistes a la victòria. Els principals protagonistes del poder i de la guerra en aquest segle són la dinastia austríaca dels Habsburg a Espanya, els Valois francesos, els Estuard que van reemplaçar els monarques normands originaris a Anglaterra i el Príncep d'Orange a Holanda, un aprenent de monarca que ni tan sols tenia títol reial, el cas del qual resulta molt més interessant perquè provocarà una reacció en cadena.

Els reis i emperadors d'origen Habsburg, estimulats per l'expulsió dels musulmans d'Espanya cap al 1500, es van llançar a una veloç carrera per crear un imperi, considerant-se els hereus de l'Imperi Romà. Un al·legat reforçat pel combat que van liderar contra els otomans, sobretot a partir de la conquesta otomana de Constantinoble el 1453. La dinastia francesa dels Valois també aspira a l'imperi com a suposada autèntica hereva de Roma, mentre que el Regne d'Anglaterra i el Principat d'Orange d'Holanda porten a terme una espècie de guerres de pseudoalliberament nacional per tal de no ser cruspits pels altres dos imperis. No trigaran a presentar-se també com a potències el Regne de Suècia, el Principat de Prússia i fins i tot el de Moscou, on ja des-

40. Per posar alguns exemples de rebel·lions i aixecaments brutalment reprimits podríem citar la Revolta Camperola de Flandes (1323-1328), la Revolta de Ciompi pels obrers tèxtils de Florència el 1378, la Revolta Camperola o Gran Aixecament a Anglaterra el 1381 o la Rebel·lió Camperola d'Stühlingen el 1524.

puntava l'imperi tsarista. Si a principis del segle XVI les monarquies espanyola i francesa haguessin aconseguit empassar-se Anglaterra i el Principat d'Orange, molt probablement les ciutats del nord-oest d'Europa on el desenvolupament capitalista ja era dominant, especialment les angleses i holandeses, haurien acabat com les italianes de Venècia, Gènova i Florència.

El factor clau perquè aquestes importants ciutats italianes no aconseguissin estendre el triomf del capitalisme per tot Itàlia rau en la seva debilitat política. Més ben dit, van ser les guerres per l'hegemonia i la conquesta desencadenades pels reis i emperadors d'Espanya, França i Àustria sobre Itàlia les que van obligar a claudicar a aquestes riques ciutats, havent de conformar-se amb un poder polític i econòmic limitat. Com a conseqüència, va quedar ajornada la unificació d'Itàlia i incompleta l'experiència capitalista italiana, que no va poder estendre's a tot el país. Encara que provisionalment, la força va tenir un paper determinant en aquesta situació. A canvi de renunciar a la sobirania política, els capitalistes de les ciutats italianes van aconseguir subordinar aquests Estats amb les finances, acceptant ser instruments d'una política de donar i rebre, de manera similar a com actuen els agents capitalistes, perquè el capitalisme es forma com la nova religió dels diners pels diners.

Però el Regne d'Anglaterra i el Principat d'Orange no van resultar vençuts. I en aquest fet van tenir un paper essencial tant els crèdits concedits a l'Estat pels capitalistes com una indústria del transport marítim que es va desenvolupar juntament amb l'Estat, sorgint en aquest procés dos importants plantejaments estratègics:

a . – La monarquia anglesa i el Principat holandès van recolzar el model estatal que s'organitzava i passava a l'acció de forma capitalista. Van sorgir així els primers Estats que es mantenien amb impostos regulars, balanços pressupostaris, racionalitat burocràtica[41] i un exèrcit professional. D'aquest manera i amb una

41. Veure per exemple l'estudi de Stanley H. Udy sobre "Burocràcia" i "Racionalitat" en la Teoria de l'Organització de Weber.

potència marítima superior, van poder vèncer al mar a Espanya i França. El seu domini sobre l'oceà Atlàntic i després al mar Mediterrani també determinaria les guerres colonials posteriors, provocant així el declivi d'Espanya i França. Els triomfs terrestres francesos i espanyols van resultar ser unes victòries pírriques pel seu endeutament financer. És d'acceptació general que les noves estructures de poder a Anglaterra i Holanda determinarien l'economia capitalista. Així veiem una vegada més que, en un moment crític, decisiu, el poder polític pot tenir un paper determinant en la formació econòmica. Allò que no aconsegueixen les ciutats italianes ho aconsegueixen Londres i Amsterdam.

b . – Durant aquest segle, a Espanya, Àustria i França es produeix una situació adversa per al poder polític d'Holanda i Anglaterra. Aquests tres Estats aspiraven més aviat a crear un imperi semblant al romà, establint tant vincles consanguinis com contradiccions entre si. Aquest fet va provocar que, de forma primerenca, Anglaterra renunciés a aquesta aspiració, dirigint les seves intencions a crear un imperi mundial en lloc d'europeu. Per la seva banda, Espanya, Àustria i França, malgrat les seves reformes per convertir-se en monarquies modernes com a conseqüència del triomf del capitalisme, seguien essent instruments polítics basats en l'antic sistema social, estant encara lluny d'establir un sistema impositiu modern, una burocràcia estatal, un Exèrcit professional i un equilibri pressupostari, fet que provocava el seu constant endeutament; eren, per tant, incapaces de resoldre els problemes generats pel desenvolupament capitalista. A més de no tenir el ple recolzament dels seus propis capitalistes, tenien grans contradiccions entre si pels deutes contrets amb els usurers, però encara eren més forts els conflictes amb l'aristocràcia feudal per la centralització del poder monàrquic real. A causa de la contradicció urbano-rural, tota la societat mostrava un descontentament generalitzat. Aquestes monarquies quedaven exhaustes fins i tot davant les rebel·lions, de vegades secretament recolzades per Holanda i Anglaterra, que provocarien esclats revolucionaris. Per descomptat, els objectius i les conseqüències

d'aquestes revolucions podien ser molt diferents, tal com es va veure a la Gran Revolució Francesa. Les mateixes potències d'Espanya, Àustria i França, que van avortar el triomf social i polític de l'economia capitalista a Itàlia, no van poder impedir el seu propi enderrocament en vàries ocasions per part dels rentables models d'Estat finançats pel capitalisme urbà d'Anglaterra i Holanda. Una vegada més, veiem que la relació entre força, poder i economia pren un paper determinant, de conseqüències estratègiques, convertint l'Europa del segle XVI en autèntic laboratori per a poder comprendre aquestes relacions. És com si tota la història de la Civilització s'aixequés de la seva tomba i digués a l'Europa del segle XVI: "En la mesura que et comprenguis a tu mateixa també em comprendràs a mi".

Un breu resum del desenvolupament històric i social d'aquesta relació entre força i economia aclarirà més aquesta qüestió:

a . – A la societat prèvia a la civilització, la primera organització de la força de "l'home fort" no només emboscava animals sinó que també va posar al seu punt de mira les acumulacions de la família clànica, producte de l'esforç emocional de la dona. Va ser la primera organització seriosa en l'exercici de la força i la dona, els seus fills i parents, els primers béns confiscats, juntament amb la cultura material i moral col·lectiva que s'havia acumulat; en definitiva, el primer saqueig de l'economia familiar. En totes les societats en etapes similars tenen lloc processos semblants; el xaman, que és un protosacerdot, l'ancià amb experiència que és el xeic[42], que personifica la saviesa, i l'home fort que dirigeix el grup armat es donen la mà i constitueixen la primera jerarquia patriarcal i l'administració sagrada de termini més llarg. Resulta obvi que aquesta jerarquia té un paper socioeconòmic determinant des del seu naixement fins a l'etapa en què es consolida la formació de les classes, la ciutat i l'Estat.

42. Paraula amb què es designa un líder tribal tradicional, amb autoritat sobre assumptes polítics i religiosos.

b . – S'anomena "Estat" la formació econòmica en el procés de civilització que va començar amb la formació de classes-ciutat-Estat, i el focus de força concentrat en la figura sacerdot-rei-comandant, de tal manera que, fonent-se i institucionalitzant-se, la religió, la política i el servei militar constitueixen el poder. La característica fonamental d'aquest sistema és l'organització de la seva economia en forma de comunisme estatal. Es tracta d'una economia que jo també havia denominat "socialisme faraònic" sense saber que Max Weber ja havia fet servir aquest terme. L'economia material matriarcal, per la seva banda, continuarà existint com un vestigi en l'economia patriarcal-tribal-feudal. En aquest socialisme faraònic, la gent és forçada a treballar com a esclaus amb l'únic dret a unes tasses de sopa perquè no defalleixin, un fet confirmat pel descobriment de milers de bols d'argila en les estances d'antics temples i palaus les ruïnes dels quals encara es conserven.

La força organitzada amb forma d'Estat es creu amb dret a saquejar, en l'aspecte econòmic, tot allò que trobi al seu pas perquè concep el saqueig com una espècie de dret per a qui posseeixi la força, una força divina, sagrada i, com tot allò diví, justa i lícita. Sobretot el nucli principal de les civilitzacions, a Orient Mitjà, Xina i la Índia, l'estructura superior o casta considera la inferior un factor econòmic que pot manipular a voluntat. Encara no existeix el mercat ni la competència, ni s'han format els sectors econòmics tal com els entenem avui en dia. Encara existeix el comerç i aquesta activitat és una de les funcions principals entre els Estats, la seva privatització encara és lluny. El monopoli estatal és, alhora, monopoli comercial. És a les zones intermèdies que separen els estats on comencen a formar-se, excepcionalment, les ciutats mercats, que no trigaran a convertir-se també en ciutats-Estat. Els assalts de "l'home fort", dels posteriors "quaranta lladres" i dels "bandolers" són tan vàlids almenys com els de l'Estat a causa del fet que el comerç era efectuat amb caravanes.

c . – Observem que a la civilització grecoromana el comerç, el mercat i la ciutat autònoma adquireixen un gran desenvolu-

pament i expansió. Babilònia i Assíria, que agafen el relleu de l'herència d'Uruk i Ur, van fer una nova contribució a l'economia i la civilització tot obrint, probablement per primera vegada, agències comercial, que són una espècie de síntesi entre els conceptes de mercat, karum (enclavament comercial) i guany, però l'origen de les colònies comercials és fins i tot anterior a Uruk. L'increment dels intercanvis i la conseqüent aparició del comerç fan que l'Estat d'Asur irrompi en la història com el primer gran imperi. Els imperis, essencialment, es dediquen a garantir la seguretat necessària per a l'activitat econòmica. A Asur, el comerç i les agències comercials requerien una organització política de caràcter imperial perquè aquest comerç era la columna vertebral de l'economia; l'Imperi Assiri és, en aquest sentit, l'exemple més clar de com l'administració imperial més cruel i despòtica de la història, basada en el fonament capitalista del monopoli comercial, va ser creada precisament com a superestructura d'aquest monopoli comercial.

El poder polític grecoromà va aconseguir crear una superestructura política i una infraestructura econòmica més sofisticades, tot afegint a l'herència assíria la de les colònies comercials i urbanes fenícies. Així, encara que de manera limitada, els intercanvis comercials es van estendre i van aparèixer les ciutats autònomes, els mercats i la competència. Es desenvolupa una urbanització tal que aconsegueix fer de contrapès als assentaments rurals, els quals ja destinen la majoria dels seus excedents a l'intercanvi amb les ciutats, desenvolupant-se la producció tèxtil, els aliments i la mineria, a més de crear-se una xarxa de camins i rutes que va de la Xina a l'oceà Atlàntic. Precisament per això el poder polític a Iran es converteix en un imperi estable, pel comerç entre Orient i Occident, exercint així una pressió tal sobre Grècia i Roma que podria haver-les col·locat sota la seva hegemonia. També formava un dic de contenció davant les envestides contra Occident de les ètnies i poders polítics de l'Àsia Central, Índia i Xina i, alhora, evitava el saqueig d'Occident sobre Orient; almenys fins que Alexandre Magne va aconseguir trencar aquest dic tot obrint les

comportes de la presa, encara que només fos per un curt període de temps, entre el 333 i el 250 a. C.

La civilització grecoromana també representa l'espai dels primers exemples de l'economia capitalista desenvolupada. El grau d'autonomia de les ciutats, d'intercanvi comercial, la política de preus i l'aparició dels grans comerciants indiquen que es va arribar al llindar del capitalisme. Tant la força del món rural com el tipus d'administració imperial, pròpia de l'economia rural, van impedir que el capitalisme es convertís en un sistema social dominant. Com a molt, els capitalistes van ser grans comerciants i la seva participació en la producció i la indústria és molt limitada. D'altra banda, topen amb seriosos obstacles per part del poder polític. Amb prou feines existeix força de treball lliure a causa de la forta presència de l'esclavitud. Dones i homes són venuts com a odalisques i esclaus en un sistema econòmic esclavista en què la violència és l'únic factor determinant. Ja només el fet que l'esclavitud sigui concebuda com un factor econòmic demostra sense lloc per al dubte la clara relació entre violència i una economia basada en l'expropiació dels excedents. Des de la seva aparició a l'Antiguitat fins a l'etapa colonial, el règim polític-comilitar de castes a la Xina i la Índia va considerar que mantenir sotmesa la societat, forçant-la a treballar i concebent-la en el seu conjunt com un factor econòmic no només era un dret natural sinó també diví.

El concepte d'economia procedeix del període hel·lènic i la seva acceptació com a "la llei de la família" indica, d'una banda, la seva relació amb la dona i, de l'altra, revela la posició del poder polític tradicional, una forma de monopoli polític que té un paper semblant al dels monopolis sobre l'economia a l'era del capitalisme. Entre ambdós monopolis, el polític i l'econòmic, existeix una estricta interrelació; es necessiten l'un a l'altre. Però, en els casos d'Atenes i Roma, a més de no ser capaços de crear una formació econòmica urbana a causa de la seva inferioritat respecte a la rural, la força política era tan important que paradoxalment va tancar les portes al capitalisme. En aquesta època

existeixen capitalistes però les circumstàncies encara no permeten el seu desenvolupament sistemàtic.

d . – A la civilització islàmica de l'Edat Mitjana el comerç representa un paper preeminent. Mahoma i la religió islàmica es troben econòmicament molt vinculats al comerç[43]. El factor social i econòmic fonamental per al sorgiment de l'islam va ser precisament el desenvolupament a través del comerç de l'aristocràcia àrab, que es trobava bloquejada pels imperis sassànida i bizantí. Aquesta és la raó per la qual, des del seu sorgiment, pren com a principi i símbol l'espasa. En els imperis bizantí i sassànida existia una contradicció interna entre possessió de la força i economia, ja que als jueus i siríacs (hereus d'Asur) que mantenien el monopoli del comerç, ni tan sols els deixaven respirar. Això mostra la mena de relació que existia entre força i economia. L'Edat Mitjana, d'altra banda, va ser una espècie d'era islàmica; calia una estructura imperial per a donar seguretat al comerç, però alhora s'impedia el desenvolupament i transformació del capital comercial en producció capitalista. El teixit social del món rural es trobava sota un estricte domini de la religió i l'ètica, mentre que les ciutats no podien convertir-se en força política a causa de la limitada llibertat existent. Malgrat que existeix una àmplia xarxa de ciutats-mercat que creixen de forma important i es produeixen les condicions tecnològiques adequades, no s'arriba al nivell de les ciutats italianes a causa del domini religiós i polític, essent una de les característiques d'aquest període, per exemple, les requises i confiscacions que es realitzen als comerciants. En aquest sentit, el fet que l'islam suposi un obstacle per al desenvolupament del capitalisme té aspectes positius, en tant que propugna la comunitat de la *umma*[44], s'oposa a la usura bancària i

43. Veure Asghar Ali Engineer (1975): "Origin and Development of Islam" a *Social Scientist*, Vol. 3, No. 9 (Abril 1975) p. 22-44, en línia a: http://www.jstor.org/stable/3516149. Accedit el: 14/08/2013 05:25

44. La *umma* en el context de l'islam fa referència a la "comunitat de creients", que uneix tots els fidels més enllà de les seves nacionalitats, vincles familiars o divisió de poders polítics i socials.

predica la caritat amb els pobres, cosa que pot ser una important contribució als projectes en pro de la llibertat social. No obstant això, cal observar amb precisió que el radicalisme islamista actual porta implícit un capitalisme neoislàmic amb una clara orientació nacionalista de dretes i economicista.

Van ser els amazics i àrabs liderats pels omeies andalusos els qui van portar la cultura de la civilització musulmana a Europa, mentre els comerciants italians s'encarregaven de la part econòmica i comercial, i els otomans es limitaven a desenvolupar l'islam com a monopoli polític. Aquest fet va tenir com a efecte principal que les diferents forces religioses i polítiques europees abracessin encara més el capitalisme per tal de poder fer front de forma reeixida als otomans. Si no hagués estat pels otomans, segurament els monopolis polítics i religiosos d'Europa no s'haguessin vist obligats a dotar-se d'una sòlida organització política i militar. Una vegada més, la força genera força i aquesta, al seu torn, accelera els intents de desenvolupament de l'economia.

La determinant contribució d'Orient Mitjà al sorgiment del capitalisme a Europa està relacionada amb el cristianisme, un assumpte que espero tractar àmpliament en el proper volum titulat ***Sociologia de la Llibertat*** i sobre el qual em limito ara a recordar l'obra ***L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme***, de Max Weber. També caldria fer referència, en aquest sentit, com a temes complementaris, a la contribució d'Orient Mitjà fins al segle X en la formació de l'ètica europea i l'aparició del feudalisme, tant en l'aspecte polític com religiós. També a causa de les Croades, els valors d'Orient Mitjà van ser portats a Europa. Es tracta de temes determinants que cal tractar.

Aquesta breu descripció històricosocial, juntament amb les nostres valoracions sobre el segle XVI, ens permetran entendre millor com afecta Orient Mitjà al poder polític i al naixement del capitalisme. Resumidament, es podria dir que en ocasions va tenir un paper endarreridor i obstaculitzant, però en altres un d'accelerador i fins i tot fecund. És en el sistema capitalista on

més s'aproxima la fórmula que diu que el monopoli estatal és igual al monopoli capitalista.

2 . – Relació amb el Dret

Seria útil, tanmateix, referir-se encara que sigui breument a la relació del Dret amb el nou sistema des d'alguns aspectes. El Dret és una institució que s'imposa generalment en la mesura que es desenvolupen les relacions entre comerç, mercat i ciutat. L'activitat dels mercats i l'existència de classes genera una situació de caos i planteja seriosos problemes entorn de l'equitat, cosa que suposa una degeneració ètica i provoca un augment del factor força, tot fent que l'existència del Dret sigui quelcom inevitable. Sense el Dret és més difícil que pugui exercir-se l'administració estatal, ja que institucionalitza i reglamenta la força política de l'Estat; funciona com una espècie d'Estat latent, congelat i "pacífic". És la institució amb més llaços amb l'Estat, enfonsa les seves arrels en la relació del comerç i de l'Estat, desenvolupant-se i perfeccionant-se fins a la formació del capitalisme. De Babilònia a l'Imperi Romà[45] existeixen textos legals per a regular el mercat, majoritàriament amb l'objectiu d'assegurar les mercaderies i impedir la pèrdua de vides; a vegades serveix per resoldre problemes polítics, però en altres ocasions els incrementa. La seva missió no és, com es creu, garantir la igualtat dels seus ciutadans davant la llei, sinó donar rang jurídic a les desigualtats per tal que siguin acceptades amb normalitat i com a definitives, a més de fer intocable el poder polític; en resum, es podria afirmar que el Dret suposa una regulació estable del monopoli polític.

La relació entre Dret i ètica té un altre aspecte rellevant. L'ètica és com el ciment de la societat; no hi ha cap societat que no tingui una ètica. És el primer principi d'organització social de l'ésser humà, la seva funció principal consisteix a donar con-

45. Per exemple el Codi d'Ur-Nammu, datat al 2050 a. C., el Codi d'Hammurabi, datat al 1790 a. C. o la Llei de les Dotze Taules, datada al 451 a. C.

sistència als valors i conductes de l'ésser humà a partir dels intel·lectes analític i emocional i, al principi, es planteja de forma igualitària, respectant el dret a la diversitat i com a consciència col·lectiva de la societat. Rep el primer cop fort quan la jerarquia i el poder polític s'institucionalitzen, formant l'Estat, i també es fragmenta amb la divisió de classes. És llavors quan es presenta el problema de l'ètica. Mentre les elits polítiques intenten resoldre'l amb el Dret, els sacerdots ho fan amb la religió, però ambdós prenen l'ètica com a font. I si el Dret suposa la institucionalització, reglamentació i organització permanent de la política i la seva força, la religió ho és respecte l'ètica. La diferència rau en el fet que el Dret té capacitat sancionadora i la religió es basa en la consciència i el temor a Déu.

L'ètica, tanmateix, està molt vinculada a la llibertat, a la lliure opció de l'ésser humà; qualsevol societat expressa la seva llibertat mitjançant l'ètica. Per tant, qui no tingui llibertat tampoc no pot tenir ètica, i la millor manera de destruir una societat és trencant el seus vincles amb l'ètica; ni tan sols el debilitament de la influència de la religió provoca una crisi com la provocada pel debilitament de l'ètica, encara que aquest buit s'ompli amb altres ideologies, filosofies polítiques o formes d'organització econòmica convertides en noves religions. No obstant això, el buit que deixa la desaparició de l'ètica només s'omple amb condemna i privació de llibertat. L'ètica, en tant que teoria de la moral, s'encarrega de reflexionar i estudiar la moral i l'existència com a qüestió filosòfica bàsica, així com també de portar-les a desenvolupar les seves autèntiques funcions. La qüestió ètica també conservarà la seva importància a la societat fins que arribi a ser un principi fonamental de la vida.

Quan analitzem el sorgiment de l'economia capitalista, l'ètica i el Dret adquireixen gran importància en el marc de les definicions respecte al poder polític. Mentre la religió, l'ètica i fins i tot el Dret feudal mantinguin la seva importància, sense desgastar-se ni esquerdar-se, difícilment es podrà consolidar l'economia capitalista a la societat. Això no significa que defensem la concepció ètica i religiosa de l'antiga classe alta; el que diem és que resulta

molt difícil que les grans religions, doctrines ètiques i tradicions morals considerin acceptable segons els seus principis un sistema i règim com el capitalisme. Fins i tot la força política té un efecte limitat en aquests assumptes ja que la destrucció de la religió i l'ètica acaba també amb el poder polític.

Aquestes referències a la Reforma, el Dret i la filosofia ètica del segle XVI tenen a veure amb el sorgiment del capitalisme, però evitaré repetir-me perquè ja hem resumit el significat dels conflictes polítics i el paper que té la força en ells.

La Reforma Protestant, les guerres i disputes que va originar són factors determinants en el destí de la nova Europa. Max Weber, quan valora el paper de l'ètica protestant, va descuidar el seu aspecte principal. És cert que el protestantisme va afavorir el naixement del capitalisme però també va assestar un dur cop a la religió, a l'ètica i, especialment, al catolicisme. El protestantisme és tan responsable com el propi capitalisme de tots els seus pecats. No es tracta de defensar la religió i el catolicisme sinó que, d'aquesta manera, la societat va quedar encara més indefensa. El protestantisme, en aquest sentit, va funcionar com una espècie de Cavall de Troia; allà on va desenvolupar-se, el capitalisme va experimentar un gran impuls.

Alguns pensadors coetanis ja van advertir sobre les conseqüències negatives que tindria la Reforma Protestant i el nou Leviatan que va engendrar, però seria més idoni considerar a Nietzsche el primer oponent de la modernitat capitalista. Aquests pensadors continuen essent importants en l'actualitat, com buscadors en pro d'una societat i individus lliures i anticapitalistes.

Thomas Hobbes i Hugo Grocio, que van liderar el debat teòric sobre el Dret i van obrir les portes a l'entrada de l'Estat capitalista, el nou Leviatan, col·locant en mans de l'Estat el monopoli absolut de la violència[46], cosa que va suposar el desarmament de la societat. El resultat va ser un creixement de la fortalesa de l'Estat-nació que no cessaria fins al feixisme, quan va assolir un

46. Seguint l'estela del filòsof i jurista Jean Boudin (1530-1596), Hobbes va argumentar en el seu *Leviathan* (1651) que el sobirà havia de tenir tots els poders civils, militars, judicials i eclesiàstics.

nivell sense precedents en la història. El concepte de "individualitat de la sobirania" priva de poder totes les forces socials, llevat de l'Estat, deixant així la societat sense instruments de defensa davant del monstre capitalista com mai no havia succeït anteriorment. En resum, aquests dos pensadors van proclamar l'home com a llop de l'home i van donar, al mateix temps, la "bona notícia" que la força quedava monopolitzada pel monarca, obrint d'aquesta manera les portes al monopoli capitalista en tots els fronts. Es torna a repetir l'equació monopoli polític és igual a monopoli econòmic. Maquiavel és un altre pensador important del segle XVI, per al qual, si és necessari, no cal respectar cap regla moral ni refugiar-se darrere cap tapadora per tal d'aconseguir els objectius polítics. Amb uns quants segles d'anticipació, avança els principis que desembocarien en el feixisme.

Que no se m'entengui malament; no estic criticant tot el que suposa la Reforma. Jo defenso que la religió ha de ser reformada, no només unes quantes vegades sinó amb freqüència. Porto anys propugnant una reforma de l'islam, fins i tot més profunda que la cristiana. És evident que això requereix capacitat i determinació, però és un deure imprescindible per poder superar el despotisme a Orient Mitjà. Intentaré plantejar aquest i altres assumptes similars en el quart volum de ***Les meves Defenses***, que titularé ***Crisi de Civilització a Orient Mitjà i la solució per una Modernitat Democràtica***.

No correspon tractar el Renaixement i la Il·lustració en aquesta línies, ja que es tracta de moviments de segles diferents i, encara que estiguin relacionats amb el capitalisme, aquesta relació és només indirecta, i tampoc no es tracta de fer generalitzacions. Tant obren el camí al capitalisme com li tanquen. També es comprèn que els capitalistes intentin assimilar els seus opositors amb diners, igual com el poder vol neutralitzar i subordinar els seus oponents. Això no obstant, aquelles èpoques estan al servei de tota la humanitat, personificades pels grans filòsofs de la llibertat, pels reformadors com Bruno i Erasme, els utòpics i co-

muners[47], que van presentar resistència al capitalisme fins i tot corrent el risc d'acabar a la foguera.

Cal recordar que durant el Renaixament, la Reforma i la Il·lustració ressusciten totes les civilitzacions, manifestant-se en pintures i melodies, donant-los un sentit diví o subordinat, amb guerres i tractats de pau, amb victòries i derrotes, però, al final, en aquests segles d'un caos propi del Dia del Judici Final, van ser els capitalistes els qui es van alçar amb la victòria. Van aconseguir coronar el sistema capitalista perquè estaven més ben organitzats; portaven segles emboscats en els racons i les esquerdes de la societat i van aprofitar aquest clima caòtic per assimilar els altres utilitzant la cultura, els diners i la violència, aconseguint l'hegemonia per la força si era necessari; una marxa victoriosa que en l'actualitat encara continua.

D . – L'espai del capitalisme

L'àmbit geogràfic on es desenvolupa la societat també és una qüestió a analitzar. Es tracta de comprendre en relació amb quin espai geogràfic va desenvolupar-se la societat de l'ésser humà; és un tema ampli que podria començar amb la formació del propi sistema solar. La llista de preguntes i respostes esdevindria interminable: les fases de formació del planeta Terra, que ocupa la tercera òrbita entorn del Sol, l'atmosfera i les seves capes, la formació de mars i oceans, la pluja i els rius, les capes rocoses i l'escorça terrestre, així com les condicions per a l'aparició dels primers éssers vius en els oceans, les molses que van donar pas al món vegetal, els primers bacteris i l'inici del món animal, la relació entre allò vegetal i allò animal, la seva evolució en un sentit general, l'aparició dels primats com a primers antropoides i la baula evolutiva en què va formar-se l'ésser humà.

Resulta obvi l'estret vincle, a grans trets i a mode de cicles en espiral, entre l'ésser humà i l'àmbit geogràfic. Per exemple,

47. Com Thomas More, Charles Fourier, Henri de Saint-Simon, Tommaso Campanella o Pieter Corneliszoon Plockhoy.

si un dia desaparegués l'atmosfera, o s'esgotessin els vegetals, els animals o les fonts d'aigua dolça, desapareixeria l'ésser humà; fins i tot una pertorbació momentània d'aquests elements podria suposar el final de la vida humana, com si es tractés d'una obra de força superior. Per tant, la relació ésser humà-geografia s'ha de tenir sempre en compte, d'una manera general i constant. Sense aquest requisit, no es pot investigar ni estudiar les ciències socials.

Tanmateix, en els darrers temps, milers d'obres i estudis en l'àmbit de la ciència, la filosofia i la religió s'han dut a terme com si aquesta relació fos innecessària. És molt significatiu que aquesta relació, que podríem anomenar geogràficohumana, estigui més present en les mitologies, a les quals considerem al marge de la realitat. Sobre aquest assumpte, es podria dir que el desinterès de la ciència respecte aquesta relació sigui deguda probablement a la dissociació de l'intel·lecte analític respecte l'emocional.

En el període de "llarga durada" de la societat clànica, la primera forma social de les comunitats humanes, queda més clara la incidència de l'entorn, de l'espai, és a dir, de les condicions geogràfiques. Que el clan no fes el seu salt evolutiu fins a finals de la quarta glaciació seria correcte atribuir-ho, més que a les seves pròpies limitacions, a un entorn geogràfic hostil, ja que els milions d'anys que se suposa que va existir la societat clànica són suficients per a una evolució interna. És a dir, que va ser el factor exterior el que va impedir l'evolució, i existeix un consens entre geòlegs sobre el fet que al final de la quarta glaciació, 20.000 anys abans de Crist, va formar-se un entorn geogràfic semblant a l'actual. L'ésser humà, després d'haver passat per diverses etapes a les regions que molt temps després s'anomenarien Àfrica, Europa i Àsia (crec que amb l'excepció del continent americà i una gran part dels arxipèlags oceànics), va entrar a la nova era, al final de la quarta glaciació, amb l'Homo Sapiens, l'ésser humà que pensa, al capdavant.

Les investigacions antropològiques i arqueològiques mostren que a partir del 20.000 a. C. despunten tres grups culturals. El primer són fonamentalment els semites, procedents de l'última

onada migratòria d'Àfrica. Aquest grup va aconseguir estendre's pel nord d'Àfrica, Aràbia i els contraforts del sistema Taurus-Zagros, fins a l'etapa de civilització de forma intensa i posteriorment en la mesura que van poder. Una branca principal del segon grup va poder estendre's per la costa occidental i els arxipèlags de l'oceà Pacífic i en el continent per Àsia Central i Europa de l'Est (grup fino-uigur). També se'ls denomina asiàtics o indis. Els elements més importants d'aquest grup són els xinesos, japonesos i turcs. Una altra branca d'aquest grup, despresa de Sibèria, va aconseguir travessar l'estret de Bering i expandir-se pel continent americà. El tercer grup, que es troba al centre geogràfic d'aquesta expansió, el constitueix el grup indoeuropeu que habita la zona més àmplia i fèrtil; és el principal grup que va iniciar l'agricultura del Neolític, l'etapa prèvia a la civilització. Posteriorment, els altres grups al nord i al sud d'aquesta zona també van passar al Neolític i a la civilització, però es fa difícil pensar, al meu parer, que aquesta transició tingués lloc sense la influència del grup indoeuropeu, situat geogràficament enmig dels altres dos.

També és quelcom admès entre els antropòlegs, arqueòlegs, geòlegs i biòlegs més destacats que a l'entorn del sistema Taurus-Zagros va iniciar-se, amb el grup indoeuropeu, tant el Neolític com el posterior estadi de civilització. Aquest sistema és l'espai adequat per al desenvolupament, ja que compta amb diversitat d'espècies d'animals i de plantes, abundància de pluja, rius i rierols, un clima i una orografia idonis; tot això són factors determinants, a més de ser la principal zona d'assentament urbà situada entre Àfrica, Europa i Àsia. Els grups anomenats aris, paraula emprada probablement per primera vegada pels sumeris, van començar aquí l'era neolítico-agrícola i després el període urbà, l'Estat i la civilització, tenint un paper essencial en la seva expansió per la resta del món. No insistiré més en això perquè el primer volum d'aquest treball va dedicat precisament a aquest tema[48].

48. Abdullah Öcalan, *Orígens de la Civilització*, Editorial Descontrol/ Editorial Bauma, Barcelona 2016.

Ara el nostre assumpte principal és investigar el paper de l'espai geogràfic en el triomf de l'economia capitalista a Holanda i Anglaterra, uns noms que, fins llavors, ni tan sols apareixien en la història.

Els científics socials actuals pretenen explicar el paper de la geografia restringint-lo a la "geopolítica" i a la "geoestratègia", subestimant així la seva essència principal, però la relació bàsica entre historicitat-socialització i la geografia és més fonamental i cal tractar-la d'una forma primordial. En aquest sentit, resulta més eficaç i significatiu ocupar-se de l'arrel que de les branques. Estudiar les èpoques i les civilitzacions d'acord amb la geografia és obligatori per a un bon coneixement des del punt de visat de l'antropologia i la història, perquè no pot haver-hi història sense espai. De fet, el dilema temps-espai és un element bàsic a l'univers i la seva interrelació, així com les possibilitats d'evolució o confluència, són temes sempre presents a la ciència.

Però tornem a la història de "l'home fort i astut"[49]. Per crear una ciència significativa necessitem relacionar narrativa, coneixement i ciència. No crec que tingui sentit una ciència sense relat. La història d'aquest "home fort i astut" ha de ser una autèntica pedra angular en les ciències socials, ja que resulta imprescindible per a interpretar millor diverses relacions socials. Encara més: en aquells llocs on es produeixin nombrosos esdeveniments i s'estableixin incomptables relacions, la narració farà una de les contribucions més valuoses a la ciència. Com que no podem relatar tots aquests esdeveniments i relacions amb aquesta religió anomenada positivisme, segurament seria més correcte desenvolupar la ciència recorrent a la religió, l'ètica i altres formes d'art similars a la narrativa.

Des de la seva transformació en el mascle dominant fins a assentar-se en els focus del gran poder de l'actualitat, "l'home fort i astut" ha recorregut un llarg camí, ple de mals passos i conspiracions. És important investigar i conèixer aquests espais, els llocs

49. El concepte de "home astut" és una referència a Enki, a qui Samuel Noah Crammer anomena "El Déu Astut" en el seu treball "Myths of Enki, the Crafty God".

on se'l veu amb claredat o on, en altres ocasions, s'amaga. Per comprendre millor aquesta realitat cal concebre'l com una força estratègica permanent que, de manera constant, porta a terme tàctiques socials, econòmiques, polítiques i militars.

"L'home fort i astut" va entrar com un lladre a l'economia domèstica de la dona i no va limitar-se al saqueig econòmic sinó que, conscient de la seva traïció, també va raptar-la i va convertir la sagrada llar de la família en un cau de bandits. Així va introduir la llavor de l'acumulació capitalista; primer, fent-se amb el control de la casa i l'economia familiar; en segon lloc, establint a la vora el quarter general d'aquesta banda de saquejadors, creant un monopoli privat en paral·lel al monopoli estatal legitimat. "L'home fort i astut" va deambular d'una banda a l'altra, amagant-se, dissimulant, ajupit, temorós de la societat i de l'Estat. De vegades es llança sobre la seva presa com si fos un lleó salvatge, d'altres actua amb la picardia d'una guineu o passa desapercebut tot canviant de color com els camaleons. Va convertir-se en tot un expert del comerç amb zones apartades, controla llocs urbans o rurals on no arriba la civilització, s'aprofita de la divisió social i saqueja ambdues parts tot jugant amb l'equilibri entre els escassos guanys del comerç local i el gran benefici que aconsegueix amb el de llarga distància. El seu ofici consisteix a ensumar els llocs on pot treure benefici; podríem considerar que practica una pirateria estratègica pels camins de la renta i del guany. D'aquí ve la famosa frase "els diners no tenen pàtria".

Tenint en compte que la combinació ciutat-mercat-comerç era el requisit per a la seva existència, ¿per què llavors no va triomfar el capitalisme a l'Orient Mitjà? El capitalisme, com a sistema, no depèn de la tecnologia ni de la ciència, i, de la mateixa manera que va triomfar a Amsterdam, podria haver-ho fet a la ciutat-estat d'Uruk, però en aquell moment li convenia més ser un col·laborador, un bon cap o un granger abans que intentar apoderar-se del conjunt del sistema perquè segurament el monopoli sacerdot-polític-militar no li hauria permès imposar la seva hegemonia; aquest eix ja havia consolidat la seva legitimitat, i

el sorgiment d'un quart focus de poder hauria posat en perill la seva existència a causa de la seva estructura.

"L'home fort i astut", en tant que quart monopoli, de vegades intenta apoderar-se del sistema però sempre fracassa davant dels altres tres. És per això que és raonable pensar que aquelles pròsperes ciutats comercials del capitalisme primitiu van ser convertides en ruïnes i esborrades de la història antiga i medieval per haver presentat resistència política i militar. Per exemple, la prematura desaparició de Harappa cap al 2500 a. C., una colònia comercial rica i desenvolupada, possiblement d'origen sumeri, situada entre la Índia i Pakistan, que ja comptava amb una trama urbana estructurada i que fins i tot feia servir l'escriptura, potser va ser deguda a una sublevació per tal de competir contra el poder monopolitzat pel trio sacerdot-polític-militar. Si ho hagués aconseguit, podria haver estat la primera experiència capitalista, com després ho seria Amsterdam, ja que reunia les condicions necessàries.

Un exemple encara més vistós és el de Cartago, ciutat netament comercial, la més occidental dels fenicis al Mediterrani, fundada al segle VIII a. C. Va assolir un gran desenvolupament, fent de tot el Mediterrani occidental i el nord de l'Àfrica la seva zona d'influència, però tenia un punt dèbil: no havia format cap imperi i els que volien formar-lo en realitat eren un obstacle per a fer-ho. Potser va ser aquesta la raó per la qual va xocar contra l'Imperi Romà. Roma, a causa de la configuració geogràfica de la Península Itàlica, va poder superar la fase de Ciutat-estat, crear una república i després un vast imperi[50]. Això no obstant, Cartago només tenia la possibilitat d'actuar com Amsterdam davant els imperis francès i espanyol; és a dir, unificar i enfortir el seu sofisticat monopoli comercial com un aparell estatal capitalista

50. Efectivament, a través dels tractats imposats per la seva marina, durant molt temps Cartago va poder prevenir que la jove República Romana comerciés amb el Mediterrani Occidental i pogués crear un Imperi que amenacés els seus dominis. Però al final de la Primera Guerra Púnica (264-241 a. C.), Roma va incorporar Sicília a la seva república i va convertir-se en el poder naval dominant del Mediterrani.

que li hagués permès prosseguir la seva expansió geogràfica, per exemple, fundant al nord d'Àfrica un monopoli estatal similar al que els omeies crearien a Espanya. Aquesta era la seva única oportunitat de sobreviure a Roma que, al seu torn, no podia fer altra cosa que destruir Cartago perquè era competència directa i posava en perill la seva existència Com recorda aquest xoc al de Cuba i els EUA! És per això que al Senat romà s'acabaven els discursos amb la famosa frase: "Cartago ha de ser destruïda!"

Una altra víctima semblant de l'Imperi Romà va ser Palmira, situada a Síria, on, a la segoa meitat del segle III d. C., l'Imperi viuria una de les seves primeres crisis. Quan estava a Síria, acostumava a visitar-la; m'impressionaven les seves ruïnes[51]. Es tracta d'una ciutat magnífica, amb el seu castell, muralles, l'àgora, el famós temple de Baal, el teatre, Senat, els seus amplis mercats, els palaus construïts al voltant d'una font d'aigua al desert, la vall de les tombes; una autèntica meravella per l'ús de la pedra tallada en les seves construccions, una ciutat davant la qual no es pot fer res més que prostrar-se en reverència davant l'horror.

La importància de Palmira rau en el fet que està situada en una cruïlla comercial, on conflueixen les rutes d'Orient i Occident, del nord i del sud, i tenia un paper d'Estat atenuant entre els imperis romà i sassànida, i no deixava d'enriquir-se a causa d'un monopoli universal de comerç format durant segles. Ens quedaríem curts comparant-la amb Amsterdam o Nova York. Era, com Cartago, un obstacle per a Roma i la història diu que la ciutat, en el seu darrer període, cap al 270 d. C., ja no es conformava amb ésser un poderós regne subordinat a Roma i va plantejar-se obertament convertir-se en la seva alternativa.

Però, ¿realment era possible que Palmira aconseguís allò que no havia aconseguit Cartago? És evident que Palmira era una amenaça potencial per a l'Imperi Romà. Es diu que l'emperador romà Aurelià va aconseguir, després de durs combats, la seva rendició i que va voler conservar-la com a província dependent de Roma, amb la reina Zenòbia al davant. Però la reina Zenòbia va

51. Veure les fotos de l'annex del llibre.

desafiar-lo i va acabar presa quan es disposava a refugiar-se amb els sassànides a l'altre cantó de l'Eufrates. L'exhibició de Zenòbia a Roma amb totes les seves joies com una captiva és una de les pàgines més simbòliques de la història. Quan Aurelià ja estava de tornada a Roma, la ciutat va sublevar-se de nou; pres per la ira, va refer els seus passos i va convertir-la en una pila de ruïnes, de les quals ja no renaixeria.

El llenguatge de Roma en referència a la dona sempre m'havia sorprès, però, amb la història de Zenòbia, el misteri queda revelat. Roma no només és la ciutat on porten tots els camins; també és la ciutat on són conduïts tots els reis i reines que despunten en saviesa i poder. La meva tragicòmica marxa a Roma també està relacionada amb aquesta història. Si hagués comprès millor el que va passar amb Espartac, Sant Pau i Bruno, evidentment hauria actuat amb més cautela. Igualment hauria d'haver llegit millor Gramsci. Ai, socialistes! L'única salvació de Palmira també era seguir el camí d'Amsterdam i Londres. És cert que va oferir resistència, però tampoc no podia guanyar.

Igual d'il·lustratiu és el cas d'Atenes, una ciutat producte del comerç naval, l'estrella de la civilització entre el 500 i el 350 a. C., la ciutat on el capitalisme primitiu va assolir un major desenvolupament, on grans i privats monopolis comercials gestionaven operacions a milers de quilòmetres de distància; la riquesa fluïa sobre Atenes; amb els monopolis arribaven diners i excedents i les seves possessions s'estenien des del Mediterrani oriental fins a Marsella, des del nord d'Àfrica a Macedònia. Atenes va crear la filosofia però també va portar l'artesania fins al llindar de la indústria; els diners circulaven i l'art de la construcció naval va arribar al seu apogeu; tenia colònies a balquena i de tot arreu acudien homes adinerats. Atenes, per primera vegada, adquiria un caràcter cosmopolita. Al meu parer, l'únic error que va impedir l'aparició del capitalisme va ser no consolidar la unió peninsular. No hi havia escassetat de mà d'obra, ja que els esclaus eren més barats que l'aigua i estava a punt de superar aquella vella estructura esclavista i assolir una posició similar a la d'Holanda. O bé emergia com un Estat nacional a nivell peninsular o bé era

sotmesa pels seus rivals, perdent la importància que tenia. Tant el regne d'Esparta com l'Imperi Persa des d'ultramar van llançar-se contra ella durant més d'un segle. Va intentar fer-se forta a base de la seva democràcia però les guerres amb Filip i Alexandre, pare i fill, van causar-li una derrota estratègica perquè, a partir d'aquest moment, no va poder fer front a l'Imperi Romà ni tampoc a la rebel·lió dels regnes hel·lènics de l'Anatòlia a partir del segle IV a. C.

Seria, d'altra banda, una tosca repetició tornar a posar els exemples protocapitalistes de la civilització islàmica medieval i de la península de la Índia. Tanmateix, els caos de les ciutats capitalistes italianes són més significatius ja que no van poder anticipar-se a Londres i Amsterdam en perdre Venècia, Gènova i Florència la seva sobirania i la possibilitat d'unificar la Península Itàlica a causa de la intervenció d'Espanya, França i Àustria, que no renunciaven a ressuscitar l'antic sistema imperial.

Les ciutats italianes havien posat en marxa tot allò necessari per a crear un capitalisme modern: acumulació de capital, bancs, empreses, crèdits, pagarés, comerç pròxim i llunyà, tota mena d'artesania, tallers, manufactura, productes industrials, mecanismes financers... També havien tingut les seves experiències republicanes i imperials, religions i sectes de tota mena. Bressol del Renaixement, la Península Itàlica, entre els anys 1300 i 1600 va ser un laboratori, un prototipus de la futura Europa. Sense cap dubte, aquest fet anava associat als seus contactes amb Orient i a la seva herència històrica, amb un Orient Mitjà islàmic, amb la Índia, la Xina i fins i tot amb Rússia, que ja començava a despuntar. El llegat d'Orient havia estat transferit, amb un apetit inacabable, pels monopolis comercials sobretot a Florència, Venècia i Gènova, però encara és més important el procés d'urbanització que recorria Europa a partir del model italià, donant lloc així a una gran zona d'acció per al capital acumulat. A cada ciutat es percebia la mà d'un comerciant italià; l'Església Catòlica, per la seva banda, ja havia col·locat el paviment de la civilització i el Renaixement consagrava la seva posició d'avantguarda.

El factor geogràfic va ser l'únic que va impedir que Itàlia visqués el mateix procés que Anglaterra i Holanda. Paradoxalment, el mateix factor que la feia pionera del capitalisme urbà i la collocava a les portes del triomf a nivell de tota la península era el que li tancava el pas a la victòria final. I, quan intentava fer aquest pas, li queien damunt tota mena de mals. La raó és clara: si Itàlia s'hagués anticipat a Anglaterra, hauria estat un segon imperi mundial, com el de Roma, però amb base econòmica capitalista; això hauria suposat la destrucció dels trons imperials d'Espanya, França i Àustria, els quals, a més a més, volien conquerir-la. S'entén perfectament, per tant, que les dinasties imperials s'abalancessin sobre les ciutats italianes; la seva unió sobre una nova base socioeconòmica hauria implicat necessàriament una expansió, primer per Europa i després per la resta del món, cosa que suposaria la fi d'aquests imperis. Es complien totes les condicions, començant pel capital. Realment, Itàlia va tenir mala sort i això va suposar-li un retard de 300 anys.

No va formar un segon Imperi Romà pels pèls. A més, el primer també va salvar-se per poc de l'atac d'Anníbal pel nord després d'una llarga travessa. Ara, els que atacaven no eren un sol Anníbal sinó quaranta. No tenia cap mena de possibilitat; l'única manera d'aconseguir-ho hauria estat que hagués disposat d'una religió d'espasa semblant a l'islam àrab en la seva expansió per tot l'Orient Mitjà. Si a l'Imperi Romà s'hagués implantat l'islam en lloc del cristianisme, o si el cristianisme hagués portat a terme la seva expansió religiosa i política a través de l'espasa[52], el curs de la història hauria canviat. És inevitable fer-se aquesta pregunta: "Sense el cristianisme, com hauria estat l'Imperi Romà? Quines haurien estat les conseqüències?" I encara seria més interessant saber què hauria passat si el sultà Mehmet *el Conqueridor* hagués acceptat la proposta del Papa de liderar un cristianisme d'espasa.

52. Aquí, l'autor es refereix a la primera expansió del cristianisme, que es va estendre sobretot entre les classes populars i desafavorides de l'Imperi Romà. El caràcter pacifista del cristianisme es va començar a perdre sobretot a partir de la institucionalització del cristianisme com a religió de l'Imperi Romà per part de l'emperador Teodosi.

La història no és un terreny per a l'especulació però també és innegable que el desenvolupament històric presenta variables, i allò que les ciutats italianes no van aconseguir, sí que ho van fer Amsterdam i Londres a finals del segle XVI. És lògic que les causes i conseqüències d'aquest fet siguin objecte d'estudi per part dels historiadors i tema recurrent de tesis doctorals. Resumiré breument els motius, que estan prou clars:

1 . – Es troben a l'extrem nordoccidental d'Europa, a l'oceà Atlàntic, on les antigues civilitzacions van arribar dèbils i tardanament.

2 . – Els regnes d'Espanya, França i Àustria, les majors potències europees, s'enfronten entre elles per l'hegemonia del continent.

3 . – No són considerades tan perilloses com les ciutats italianes i per això no es crea una força unificada contra elles.

4 . – Són l'avantguarda per l'expansió de la Reforma pel nord d'Europa.

5 . – El fet de trobar-se a les ribes de l'Atlàntic els dona un gran avantatge per al comerç, tant pròxim com llunyà.

6 . – Han rebut tota la cultura material i moral de les ciutats italianes.

7 . – És una de les zones on el feudalisme és més dèbil tant en cultura material com moral.

8 . – Per tant, no existeix un feudalisme capaç d'impedir la capitalització del transport, l'agricultura i la indústria, mentre que en vàries regions es desenvolupa per primera vegada la civilització capitalista.

Totes aquestes causes, i podríem enumerar-ne més, estan estretament vinculades a la situació geogràfica, essent clau pel seu triomf la confluència d'aquestes condicions geoestratègiques i geopolítiques amb les circumstàncies socials.

Si tenim en compte que Europa, Àsia i fins i tot Àfrica són continents que estan units, que Àfrica va ser pionera en l'aventura humana fins a la darrera glaciació, que aleshores la regió d'avantguarda van passar a ser, amb forma de revolució neolítica, els atractius i fèrtils contraforts de les muntanyes Taurus i Zagros, d'on va sortir tot allò necessari per al desenvolupament de la civilització entre els anys 15.000 a. C i 4000 a. C., tant en el que té relació amb la cultura material com moral, llavors seria convenient establir que la revolució neolítica ha estat la més important de la història. Les aigües del Tigris i de l'Eufrates no només van acumular, en el delta del Golf Pèrsic, les terres més fèrtils d'aquestes muntanyes sinó que també van portar, amb els primers vaixells i artesania naval, tots els valors culturals. Les ciutats d'Eridu i Uruk, en iniciar l'aventura de la civilització, en realitat estaven fent una síntesi dels valors de tan angoixant travessa que creixia com un riu, tot augmentant ininterrompudament el seu cabal, des d'aquests rierols sagrats fins a la desembocadura a l'oceà.

Uruk no és una cultura qualsevol, és el començament d'un miracle. La veu d'Inanna, la seva deessa, és la font de totes les epopeies, poemes i cançons, és la veu d'una magnífica cultura, de la dona a qui la rudesa de l'home encara no ha embrutat. Aquesta cultura va florir a la regió d'Uruk, generant el sorgiment de ciutats com una allau, una acumulació contínua d'ocasions per al comerç urbà en què "l'home fort i astut" va veure la seva oportunitat. Va ser així com la cultura va fluir al revés, en direcció a la muntanya, devorant, a partir d'aquestes ciutats, el territori del neolític. En apagar-se la veu d'Inanna es va anar apagant la veu de la dona, que anava perdent influència respecte a la presència cada vegada més gran de l'home fort i astut. Així ho demostren els prefixos femenins a la llengua sumèria, reminiscències de la seva importància social i del seu paper en la formació de la llengua.

No fa falta detallar l'odissea geogràfica de la civilització basada en el poder, però seria millor escriure-la; ara ens limitarem a recordar que va ser com un corrent principal que supera obstacles durant milers de quilòmetres fins a desembocar a l'oceà At-

làntic, simbòlicament a les ribes d'Amsterdam i Londres, donant pas a una nova cultura.

Està clar que, sota el lideratge d'aquestes dues ciutats, l'herència cultural i material de totes les èpoques i llocs va donar peu al sorgiment de la nació i economia capitalista modernes. Les regions d'Amsterdam i Londres havien rebut de forma tardana la cultura neolítica i, com passa sempre, allà on les cultures antigues estan arrelades resulta difícil que se'n formi una de nova a causa de la resistència que lògicament presenta l'anterior. A l'Orient Mitjà, per exemple, l'única zona on no s'implanta l'antiga cultura és la península Aràbiga, l'espai social de l'islam, on es crea un buit geogràfic que ocuparà aquesta religió; sense aquest adequat espai geogràfic, l'islam tampoc no hauria existit.

Anglaterra i Holanda, situades a l'extrem septentrional d'Europa, eren dos països verges; es podria dir mancats de civilitzacions antigues, un espai on podien brotar noves llavors i créixer de forma duradora. Aquí és on millor creix la llavor de l'economia capitalista. Són les últimes herències del llegat d'Uruk, que va ser traslladat d'una riba a l'altra. Els portadors d'aquest llegat van ser sempre els comerciants, els quals, segons es diu, ensumen el negoci. El fet que aquests llocs fossin regions marginals, allunyades dels centres de poder, va jugar al seu favor, permetent-los consolidar la seva posició d'avantguarda aprofitant-se dels avenços capitalistes d'Itàlia i de les rutes marítimes obertes per Espanya i Portugal. En realitat, va tractar-se d'un assumpte de bona adaptació; a causa de les guerres entre les grans potències, no existia una amenaça exterior i la rendibilitat de la nova economia (mà d'obra barata i matèries primeres) era suficient perquè en aquesta zona, al segle XVI, es produís amb èxit aquesta il·luminació i després tingués una vida de llarga durada.

L'aliança d'aquestes dues potències, que només tenien algunes diferències formals, va passar a representar la nova economia a nivell mundial, provocant així mateix l'evolució i modernització de l'Estat; és a dir, que el domini econòmic també va contribuir al polític i militar, al mateix temps que els monopolis comercials adquirien caràcter semioficial, formant-se companyies

estatals com la de les Índies Orientals o Occidentals. I va ser així com aquells usurpadors de la civilització, als que sempre es veia pels passadissos i maquinant d'amagat, per primera vegada portaven la veu cantant, revestint-se, de la mà de reis i reines, amb honors i vestimenta fins llavors reservats a l'aristocràcia. Al lleó d'Uruk ja no li quedaven forces per a enfrontar-se als nous depredadors d'Amsterdam i Londres, com ho havia fet Guilgameix.

La deessa Inanna havia protagonitzat la primera i gran epopeia intentant rescatar les 99 habilitats inventades per la dona de mans d'Enki, el déu protector d'Eridu, el primer déu-home, tirà i astut; l'home hegemònic divinitzat. En canvi, que les reines d'Anglaterra i Holanda, considerades hereves d'Inanna, adquirissin forma de figures que simbolitzaven tots els defectes de l'home tirà i astut reflectides en la dona, resumeix d'alguna manera tota l'aventura de la civilització.

E . – Civilitzacions històricosocials i capitalisme

L'economia capitalista i el seu model social són quelcom determinat històricament? Per respondre aquesta pregunta hem d'entendre que els capitalistes assumeixen la funció de donar forma a la societat. El sorgiment del capitalisme no està determinat històricament; aquesta interpretació és un error del marxisme, del tosc materialisme històric, i encara és més greu defensar el desenvolupament lineal de les societats presentant l'idealisme de Hegel com a "materialisme"; es tracta d'una adulteració del seu pensament. En aquest sentit, el marxisme es queda molt enrere de Kant, que destaca la força del subjecte en aquesta mena de desenvolupaments objectius, cosa que implica revalorar l'ètica com a opció de llibertat. Quant a les observacions liberals segons les quals l'aparició del capitalisme no només està determinada sinó que significa el final de la història, ni tan sols val la pena comentar-les.

Mentre no arrenquem la màscara a aquestes concepcions del capitalisme, que són més perilloses que la reacció religiosa i es basen en aquesta religió ultraconservadora que és el positivisme,

no hi haurà opció de llibertat. De fet, els dos-cents anys d'història del socialisme, inclòs el socialisme real, no han passat de ser un aliment del capitalisme des de l'esquerra. Però l'assumpte és molt més important que mostrar on s'ha comès l'error, perquè el propi paradigma ja és un error independentment de les equivocacions o encerts que tingui el seu plantejament. Es concep la societat com si fos una successió lineal, com si el destí ja estigués escrit; on cada fase es desenvolupa quan li arriba el torn. Aquest punt de vista paradigmàtic ha estat clau per al fracàs de les grans lluites dutes a terme pel socialisme. Fins i tot els debats medievals sobre el lliure albir superen aquestes posicions positivistes i materialistes.

És evident que les definicions que he fet en apartats anteriors s'allunyen d'aquests plantejaments, però deixem de banda el fet que el capitalisme sigui una etapa predeterminada de la història; intencionadament o no, forma part de la propaganda del sistema. Tenia previst reservar-m'ho per al final però ho diré ara: el capitalisme no pot ser una forma de societat. Pot influir en la societat, però ser dominant és una cosa i ser una forma de societat n'és una altra de ben diferent. En aquest sentit, podem preguntar-nos si el capitalisme ha estat l'única forma de dominació al món en els darrers quatre-cents anys. La història reconeix tres formes de societat: la primitiva[53], l'estatal de classes o civilització i la societat plural i democràtica. Les interpretacions progressistes de caràcter lineal, és a dir la successió de les societats primitiva, esclavista, feudal, capitalista i socialista, són massa dogmàtiques; dit d'una altra manera, són idealistes i fatalistes. És important assenyalar que aquests tres modes de societat no es desenvolupen linealment sinó que el seu funcionament s'assembla més a un cercle que s'amplia i s'aprofundeix. Accepto la dialèctica, però no l'anul·lació recíproca dels contraris. Les posicions que tenen com a mètode tesi, antítesi i síntesi poden ser un instrument ade-

53. En els darrers anys, Abdullah Öcalan ha deixat de fer servir el terme "primitiu" per a referir-se a la societat precivilitzacional, a causa de la connotació negativa que té, i ha fet una crítica a l'ús d'aquest terme. En els escrits més recents s'hi refereix com a "societat natural".

quat per a explicar les normes de l'univers però, per a la natura, seria més adequada una concepció dialèctica més enriquidora que reconegués la seva diversitat i relacions simbiòtiques.

És essencial recordar que les combinacions que permeten la creació de formes, des de les partícules més petites fins a la seva integritat còsmica, sorgeixen de la interpretació recíproca que porten al seu si i que això és diferent a la suma d'aquests elements. Entendre d'aquesta manera els canvis i la dialèctica en el desenvolupament de les societats ens permetrà conèixer millor la realitat social, des de les seves formes més petites a les més generals, i aquesta capacitat per a interpretar i valorar les coses activarà les nostres propietats més humanes, la nostra potencialitat com a éssers lliures, de tal manera que podrem desenvolupar un individu lliure, responsable, social, capaç d'aconseguir una alliberació, una igualtat i una democratització de la societat superiors.

En referir-me al dinamisme diferenciador de la realitat social, no estic fent cap descobriment, sinó que simplement intento adaptar aquest dinamisme universal a la societat. Si algú em preguntés per què és una dinàmica diferenciadora, jo respondria que per l'*existència*. Pot ser que algú es pregunti aleshores per què existim, però jo crec que no es pot qüestionar l'existència perquè, si l'existència no existeix, aquestes preguntes i interrogants estan fora de lloc. Una cosa inexistent no té lloc, no és res i això ens porta a l'absurd.

Si admetem l'*ésser* i l'*existència*, aleshores és important que parlem dels processos de creació perquè, com hauran comprès aquells que s'interessen pel sentit de la vida i el desenvolupament del pensament, el canvi i els avenços depenen de com s'hagi produït la seva creació. Ingents obres mitològiques, religioses, filosòfiques i científiques han intentat trobar una resposta recorrent en primer lloc al mètode mitològic, després al religiós i, quan aquests no han estat suficients, al filosòfic i científic; tots amb el mateix objectiu però amb respostes diferents. Sempre hem plantejat el per què, el com, els objectius de la creació de les coses. La ciència, que és la disciplina més ambiciosa, ja té definida en

gran mesura aquesta dinàmica diferenciadora de la creació. Està demostrat que quan la mecànica partícula-ona, matèria-energia, assoleix el nivell quàntic, tan teòricament com empíricament, el resultat té una forma determinada i diferent, però sempre porta l'empremta del seu dilema d'origen (la universalitat dels corrents, partícula-ona, matèria-energia...). Dins d'aquest resultat, ambdues parts del dilema mantenen la seva existència de forma diferenciada. El canvi es troba en el progrés o retrocés que es produeixi. La característica bàsica del dinamisme de l'existència funciona d'aquesta manera. Tampoc no crec que calgui tornar-ho a demostrar.

A més, fixem-nos en nosaltres mateixos. Un fill té un aspecte semblant al dels seus pares, però, això no obstant, també és diferent, es tracta d'una lleu diferència que es produeix en cada esdeveniment de la natura. Es podria interpretar que aquesta és la partícula eterna de la creació que, al final, és la que guanya la batalla per l'existència. A quina batalla em refereixo? Què significa existir? Existir significa la continuïtat d'un mateix a través dels canvis. Per què? Perquè la millor manera de demostrar que s'existeix, la majestuositat i el caràcter diví de l'existència, es troba precisament en els canvis que s'experimenten!

Resulta realment absurd que ens haguem allunyat d'aquesta veritat, o ens n'hagin allunyat, quan hauríem d'haver respost de manera lògica, observant com s'han format les coses que tenim a prop.

Si aclarim aquest absurd, haurem arribat al fons de la qüestió. Estic posant en dubte les explicacions que cobreixen, tapen i emboliquen la caracterització del fet social des del seu mateix naixement. Per què la socialització necessita aquest maquillatge? Per què l'intel·lecte va dividir-se entre emocional i analític davant d'aquests fets? Quines van ser les seves funcions? Si comptem amb les respostes correctes podrem interpretar i desenvolupar la nostra socialització tal com és o com volem que sigui. L'ésser humà, com a subjecte, és una existència que té les característiques d'*interpretació i canvi de la manera que desitgi*. Com més coincideixi amb la interpretació i el desig –dit d'una altra mane-

ra, pensament, intuïció i voluntat– amb la dinàmica de creació, més alt serà el nivell de desenvolupament d'allò nou, i com més es distingeixi, més força tindrà el conservadurisme i la reacció. El desenvolupament dels intel·lectes emocional i analític es realitza entorn d'aquestes qüestions.

Hem de tancar aquí aquesta part de caràcter més filosòfic, però la tornaré a tractar a la **Sociologia de la Llibertat**.

1 . – Societat Natural, Civilització Estatal i Civilització Democràtica

La socialització a l'etapa clànica no és immutable; que hagi desenvolupat la diferència respecte a altres antropoides ja indica la seva capacitat d'evolució. El seu problema principal és seguir existint, com ho és per a la societat (és a dir, per a milers de comunitats) defensar la seva existència davant les forces que exigeixen que deixi de ser una societat. Aquest és el problema que en tot moment i lloc han tingut les societats. De vegades es centra en la protecció davant dels perills i riscos, altres en la creació de condicions adequades i simbiòtiques de desenvolupament mutu, i és llavors quan es produeix una acceleració positiva del progrés, enriquint materialment i moralment l'espècie, el clan i la societat. Si ho apliquéssim al dilema del "jo" i dels "altres", termes provinents dels darrers estudis sociològics, els "jo" suposen la defensa d'un mateix davant del perill que representen els "altres". Pot ser que els "jo" vencin els "altres" i continuïn el seu desenvolupament, o bé pot ser que es produeixi una coexistència i una progressió més lenta, o bé que els "jo" pateixin una derrota i, en funció de les seves dimensions, siguin anul·lats parcialment o totalment. En aquest darrer cas, deixen d'existir per si mateixos i es converteixen en objecte d'una altra existència; seran assimilats i només podran seguir existint amb la forma dels "altres", cosa que desvirtua la seva identitat.

Concretament, la societat, al seu nivell de formació més senzilla, s'esforçava contínuament per no ser presa dels animals depredadors, defensar-se en un entorn advers de les malalties

i la insuficiència alimentària; mentre els perills l'assetjaven, va desenvolupar unes condicions adequades per a l'existència. Malgrat que encara queda molt per estudiar, s'ha demostrat prou que es tracta d'una odissea que en gran part va produir-se a l'Àfrica i que va passar a Europa i Àsia fa aproximadament un milió d'anys. Aquesta mena de societat estava formada per grups no superiors al centenar d'individus, semblants entre si i que encara no havien desenvolupat el llenguatge simbòlic. La societat es forma i s'agrupa entorn de la dona-mare per les seves importants qualitats biològiques[54], però sobretot per la seva praxi en la vida comunitària, un fet confirmat per les estructures i sufixos femenins de les primeres llengües. No s'ha de subestimar el caràcter matriarcal de la societat; s'ha de veure la dona-mare més que com un cap o autoritat; se l'ha de veure com el focus "administratiu" natural, tenint en compte el seu important paper a la vida comunitària i en la criança dels nens, funcions que reprodueix en els primers assentaments domèstics.

El terme "paternitat", en tant que vincle social, va aparèixer molt més tard; aquest concepte no ha existit durant la major part de la història de la humanitat. Va aparèixer per primera vegada amb el patriarcat i el desenvolupament de l'herència com a institució i el règim de propietat[55]. Fins i tot va ser anterior el concepte "oncle", que feia referència als germans de la mare. D'altra banda, la recol·lecta d'aliments i la caça a escala limitada tenien per objectiu cobrir les necessitats materials. Ser membre del clan

54. És important entendre que aquí Öcalan s'està referint al fet que la dona és la que té els fills i per tant l'única que pot assegurar la supervivència del grup a llarg termini. En aquesta etapa de la història humana, un grup social sense prou dones estava condemnat a l'extinció.

55. L'establiment de la riquesa i de la propietat privada va fer que apareguessin les societats patriarcals. Prèviament, els béns i la riquesa eren transferits a les generacions següents de forma igualitària i no exclusiva. Per tal de monopolitzar la riquesa i assegurar la seva continuïtat en la descendència del patriarca, calia assegurar l'existència d'una descendència "legítima" i per aconseguir això era necessari controlar la sexualitat de la dona.

era una assegurança de vida i ser exclòs del mateix o quedar-se aïllat significava, en gran mesura, la mort. El clan era la forma més elemental de la societat, el nucli.

Ja hem dit que després de llargues etapes de desenvolupament i gràcies a la fertilitat de les terres en el sistema Taurus-Zagros va iniciar-se la transició a la societat Neolítica. Aquest moment és el punt àlgid de la societat matriarcal i l'inici de l'acumulació d'excedents. Aquest sistema ha estat denominat per les ciències socials de vàries maneres –ordre comunal primitiu, Neolític, Paleolític, etapa de salvatgisme...–, però, al meu parer, seria més il·lustratiu anomenar-la societat matriarcal comunal, període que ha suposat el noranta-nou per cent de la història de la humanitat. No s'ha de minimitzar aquest fet. Sembla lògic que, davant l'acumulació d'excedents i d'altres valors culturals a la societat matriarcal comunal, l'home fort i astut, que es mantenia a l'aguait i anava adquirint cada vegada més poder a causa de l'exercici de la caça, comencés a esforçar-se per instaurar la primera hegemonia sobre aquest ordre social. Diversos estudis antropològics i arqueològics, anàlisis comparatius i assaigs donen força a aquesta hipòtesi.

Igualment, ens hem referit a la formació de l'estructura xaman - xeic - comandament militar com l'inici de la societat patriarcal. Seria correcte considerar que aquest nucli era el nou ordre social del clan jerarquitzat. Aquesta jerarquització esdevindrà definitiva i s'aprofundirà en formar-se la divisió en classes i una organització de caràcter estatal, cosa que implica un gran canvi qualitatiu. Alhora, desapareix l'economia de regal i es produeix la transformació de l'excedent en mercaderia, cosa que suposa la dinàmica econòmica fonamental del canvi social en marxa. Aquest fet i la triada mercat-ciutat-comerç acceleren la formació de l'Estat i del sistema de classes. Però no es tracta ara de repetir les circumstàncies espacials i temporals d'aquesta evolució. Des de diferents posicions sociològiques, s'ha descrit aquest tipus de societat amb els termes de societat de classes, societat urbana, estatal, esclavista, feudal i capitalista, però, tenint en compte que les seves característiques distintives són les classes, la ciutat i l'Es-

tat, seria més apropiat anomenar-la "societat civilitzada" i, de forma abreviada, "civilització".

No haurà passat desapercebut el fet que, en parlar de "civilització", no ens estem referint al progrés ètic positiu de la societat sinó a la seva degeneració com a sistema i a la repressió. La societat civilitzada suposa un gran retrocés respecte als valors ètics de l'antiga societat matriarcal comunal. Aquest fet s'aprecia a la llengua sumèria, l'idioma més antic que coneixem, amb la paraula "amargui", que significa tant "llibertat" com retorn a la mare i a la natura. Aquesta identificació de llibertat, natura i maternitat és més que significativa perquè mostra l'enyorança per la societat matriarcal comunal, que encara no és llunyana en el temps. Per això, comprovar aquesta evolució de la societat sumèria originària és summament clarificador.

Aquesta pèrdua de l'equilibri entre home i dona en detriment d'aquesta última queda reflectit en el diàleg d'Inanna (reina protectora d'Uruk) i Enqui (déu d'Eridu) en el primer relat èpic, anterior, per tant, a l'epopeia de Guilgameix. En ell es mostra la lluita entre la societat matriarcal comunal i el patriarcat, la societat transitòria a la civilització. Es veuen amb claredat les convulsions d'aquest procés, com la societat sumèria va viure una primera etapa que podríem anomenar democràcia primitiva, com el consell d'ancians encara no responia a l'ordre patriarcal, sinó que mantenia vius debats propis d'una democràcia i on encara no existia el "mandat diví", concepte que, en realitat, respon a l'ordre militar-despòtic, al seu torn derivat del sistema emmascarat i de "l'home fort i astut". En el relat èpic d'Inanna es veu molt clarament el que passa i els desastres i injustícies que esperen tant a la dona com al seu llegat i als seus fills. Si disposéssim de més documents sobre aquest fet, segurament comprovaríem que es tracta d'una etapa de transició d'una democràcia molt superior a l'atenenca, que és una democràcia d'una societat esclavista.

Els ardents debats que es produeixen en els consells d'ancians són l'eco dels passos de la societat democràtica i un dels seus primers reflexos. Teòricament, es podria dir que la transició a la societat civilitzada se solapa amb la transició a la societat demo-

cràtica; és un dilema que viuen totes les societats en aquesta etapa: societat democràtica - societat civilitzada, més concretament el dilema entre democràcia i Estat. Allà on hi ha Estat existeix un problema de democràcia i on hi ha democràcia existeix el risc de transformar-se en Estat. Tal com la democràcia no és una forma estatal, l'Estat no pot ser democràtic. S'ha d'anar amb molt de compte a l'hora de relacionar ambdós termes.

Aquest ha estat un altre dels grans debats històrics: si allò que es desenvolupa a la societat és una democràcia o bé un Estat; la confusió d'ambdues coses mostra la part problemàtica d'aquesta relació, cosa que ha provocat lluites, conflictes i fins i tot guerres. Coneixem molt bé el cas de l'islam com a debat i enfrontament entre democràcia, república i sultanat. **La Carta de Medina**[56] de Mahoma al segle VII ve a significar allò que **El Contracte Social**[57] de J. J. Rousseau al XVIII, i així s'aprecia tant en l'Alcorà com en els hadits[58]. Tanmateix, la forta aristocràcia tribal, especialment l'ordre jeràrquic de la tribu quraix, busca clarament instaurar un sultanat seguint els models bizantí i sassànida. Es tracta d'un enfrontament que es produeix fins i tot en vida de Mahoma; i tampoc no té un altre significat l'enfrontament entre la Meca i Medina sobre el sistema polític del nou ordre: república (democràcia popular) o sultanat (monarquia hereditària). Aquest enfrontament, que comença amb la fugida de Mahoma de la Meca l'any 610, acaba amb el triomf de la facció Muawiya, partidària del sultanat, després d'una guerra de mig segle i l'assassinat d'Ali

56. La carta va ser un text del profeta Mahoma escrit després d'arribar a Medina el 622 d. C. i constituïa un acord entre els diferents grups de Medina, inclosos els grups musulmans, jueus, pagans i cristians.

57. El 1762, Rousseau va teoritzar, en el seu llibre *El contracte social*, sobre la millor manera d'establir una comunitat política per fer front als problemes generats per la societat comercial.

58. Els hadits representen les dites i accions de Mahoma, relatades pels seus companys i pels savis que el van succeir. Són el pilar fonamental de la Sunna, la segona font de la llei musulmana després de l'alcorà. Marquen les conductes, les maneres de comportar-se o els costums permesos per l'islam.

en Kufa l'any 661, just on avui es produeix un enfrontament similar i amb una violència semblant. L'ordre jeràrquic tribal, molt poderós aleshores, no deixava opció a la república, més ben dit ni tan sols a una democràcia primitiva. Si sotmetéssim l'islam a un autèntic estudi sociològic, ens trobaríem amb moltes sorpreses interessants.

La història ens ofereix un altre exemple semblant amb la formació de l'Imperi Persa, ja que els perses, després de llargues deliberacions i enfrontaments, van convertir el llegat de la Confederació Meda en un imperi, i en aquest cas la dinastia aquemènida va tenir un paper determinant. Diversos fets indiquen que la resistència presentada pels sacerdots medes va donar pas a un violent període entre els anys 560 i 520 a. C.; l'episodi del fals Esmerdis[59] és molt significatiu en aquest sentit. Per contra, la Confederació Meda, de fundació anterior, és el típic exemple de democràcia primitiva. L'obra "***Històries***", d'Heròdot, ofereix detalls interessants sobre aquest assumpte.

La democràcia atenenca és un altre exemple conegut. La seva guerra contra el Regne d'Esparta, contra els perses i macedonis és, en realitat, una guerra entre democràcia, imperi o monarquia. Sempre es produeix el xoc entre societat democràtica i societat de civilització, malgrat que aquella fos primitiva i tingués un caràcter de classe. L'enfrontament entre república i imperi registrat a Roma mostra que pot provocar l'assassinat de personatges tan importants com el Cèsar i que, per tant, aquest xoc porta implícites guerres i violència. Podríem posar més exemples, encara que, degut al seu interès i per facilitar la comprensió d'aquest

59. Segons documenta Herodot, Esmerdis era el germà del rei de Pèrsia Cambises, que abans de marxar a una campanya militar a Egipte va fer matar el seu germà, tement que pogués iniciar una rebel·lió durant la seva absència. La seva mort no va ser reconeguda pel poble i un sacerdot mag de Media va fer-se passar per Esmerdis i es va proclamar rei de Pèrsia, amb el suport del poble. Cambises, a causa de la seva llarga estada a Egipte, del seu govern despòtic i de la popularitat d'Esmerdis, que per exemple va abaixar els impostos, va ser incapaç de recuperar el control i es va suïcidar.

assumpte, tractarem des d'aquest punt de vista les grans revolucions francesa i russa.

La Revolució Francesa (1789) va començar qüestionant la monarquia absolutista, va passar a ser una República (democràcia social radical), a la qual va seguir el període del Terror[60] i, després del Triumvirat[61], va acabar en l'Imperi de Napoleó. Després d'uns quants períodes transitoris, França ha conegut fins a cinc proclamacions republicanes, i es debat la sisena.

A la gran Revolució Russa (1917), el teló va obrir-se amb una democràcia encara més radical (la dels soviets[62] i els consells obrers), després es va viure una dictadura revolucionària durant la guerra civil, que va fer-se permanent amb Stalin fins a 1989. Aleshores, coincidint amb el dos-centè aniversari de la Revolució Francesa, es va passar de nou a una democràcia que encara ara s'intenta desenvolupar. Centenars de casos similars es viuen pràcticament cada any a l'era del modernisme capitalista.

Amb aquests exemples he volgut reflectir les contradiccions, tensions i lluites entre la civilització i la democràcia.

L'altra qüestió important és que aquestes dues noves societats s'estableixen sobre elements de la comunal, de la matriarcal, perquè aquesta roman en el teixit social encara que només sigui de forma residual, ja que és inherent a l'espècie humana. De la mateixa manera que les cèl·lules mare s'alimenten i regeneren

60. El període entre el 5 de setembre de 1793 i el 28 de juliol de 1794 conegut com el Terror va caracteritzar-se per execucions en massa dels acusats de ser "enemics de la revolució". En molts casos es tractava de complots reaccionaris contra la recent creada república, però en altres el Terror també va segar la vida de molts innocents i va crear el precedent de la següent etapa de terror, aquesta vegada contrarevolucionari, en què van morir els instigadors del Terror.

61. Durant el Terror, Robespierre, Louis de Saint-Just i Couthon van formar un triumvirat (règim polític dominat per tres persones poderoses) no oficial, que seria utilitzat contra seu després del cop del 9 de Termidor.

62. Literalment significa "consell", un cos de representants escollits. Durant l'inici del segle XX i sobretot a partir de la revolució de 1905, *soviet* va convertir-se en sinònim dels consells socialistes de treballadors, camperols i soldats.

l'estructura del cos i, si és necessari, reconstrueixen els seus teixits, també la societat matriarcal comunal continua malgrat les crisis de les societats i existeixen raons suficients per a pensar que no desapareixerà encara que es produeixin tensions o confluències entre societats democràtiques i civilitzades, que ella crea des de la seva pròpia estructura. Tornaré a aquest assumpte al seu moment.

Que em refereixi constantment al conflicte entre societat democràtica i civilitzada no exclou una hipotètica reconciliació. Al contrari, és essencial que hi sigui. Hauria de produir-se una reconciliació entre ambdós models, ja que no poden viure l'un sense l'altre, de la mateixa manera que dialècticament els extrems no s'anul·len entre si. Com he remarcat, tant l'impuls cap a la democràcia com cap a la civilització procedeixen de la societat comunal matriarcal. La democràcia es basa sobretot en un pluralisme majoritari reprimit, explotat i traït per les capes altes de la societat que, al seu torn, sostenen la civilització amb la repressió, l'explotació i l'hegemonia ideològica; però això no vol dir que aquests sectors estiguin totalment deslligats entre ells o de la societat comunal matriarcal originària; mantenen la seva relació però amb diferències molt desenvolupades.

Arribats a aquest punt, cal revisar la concepció del terme societat com un conjunt perquè les societats han de ser enteses com un conjunt de milers de singularitats que integra, a través de tota mena de relacions –tenses, tranquil·les, conflictives, solidàries...–, milers de subgrups dins de cada classe, milions de famílies, comunitats no convertides en classes o que es resisteixin a ser-ho, globalitzades o locals, religions, llengües, grups polítics, econòmics, tribus, nacionals, internacionals, en caos o en ordre. I dins d'aquesta gran confluència i en la mesura que democràcia i Estat mantinguin un equilibri, es formarà un ordre social proper a la pau, perquè la pau autèntica requereix la desaparició de l'Estat, possibilitat teòrica que encara ens queda lluny.

Només un període democràtic de llarg termini, que englobi tota la societat, inclosa l'estatal, pot portar-nos a una pau plena. En el moment present, es pot parlar de situacions de pau, sense

conflicte, a causa d'un equilibri de forces (les de l'Estat i les de la democràcia). Si la democràcia fagocités l'Estat, aleshores tindrien més pes els factors de caos del present, com mostra el que ha corregut en diversos països. Si l'Estat imposa contínuament una situació no democràtica, aleshores es formaran sistemes dictatorials despòtics i el resultat en aquest moment històric també serà una situació de caos. La civilització, com a procés històric, existeix des de fa 5.000 anys aproximadament, i en aquest temps la democràcia ha tingut una existència limitada; tanmateix, la immensa majoria d'aquesta societat plural sempre ha lluitat per ella. Durant els propers milers d'anys, democràcia i Estat continuaran existint com a categories, malgrat que puguin adoptar diferents formes.

L'autèntic problema és tant separar Estat i democràcia com aconseguir determinar uns compromisos per tal que aquesta coexistència sigui fructífera o que, almenys, no s'anul·lin entre si. Potser calgui elaborar nous tipus de constitucions. L'actual identificació Estat-democràcia és un complet engany, com la fulla de parra que serveix per amagar les vergonyes o parts defectuoses del cos. Mentre no resolguem aquesta situació no podrà haver-hi un debat coherent sobre Estat i democràcia. Les revolucions francesa i russa, que són les més modernes i deixant al marge els avenços que van significar en aquest aspecte, van augmentar encara més la confusió. Cal, per tant i de forma urgent, delimitar teòricament el contingut i la forma d'un Estat obert a la democràcia, que no la substitueixi o la suprimeixi, i un tipus de democràcia que no negui l'Estat, és a dir, una democràcia que no es converteixi en Estat ni el consideri un obstacle a destruir. Realment, cal una teoria que respongui de forma pràctica a aquesta confusa situació. Crec que l'opció política que té més probabilitats de desenvolupar-se és la que es basi en una interrelació fructífera entre les formes d'Estat i democràcia menys conflictives; és necessari i possible buscar aquestes formes. Els Estats actuals, en el fons, no accepten la democràcia; són com gegants maldestres, mentre que les democràcies, que no són més que caricatures de l'Estat, estan

adulterades i buides de contingut. No hi ha cap dubte que aquest és el problema fonamental de la filosofia i la praxis política.

Com he dit en altres ocasions, tractaré àmpliament aquests temes, que presenten algunes novetats, a la meva ***Defensa*, Sociologia de la Llibertat**.

Sóc conscient que estic oferint paradigmes, marcs teòrics, diferents als que tradicionalment han fet servir liberals i socialistes. Intentaré explicar-ho millor. He traçat aquest petit quadre per tal de situar i delimitar el capitalisme com a "sistema social", però és evident que no el concebo així ni tampoc com a sistema econòmic.

2 . – Economia i Capitalisme

Analitzarem l'economia capitalista formant una integritat amb la societat civilitzada. Cal entendre que l'economia capitalista, l'economia de canvi, es basa en el guany monopolista que, al seu torn, s'assenta en una competència mercantil establerta essencialment maniobrant amb els preus d'origen, l'oferta i la demanda, però aquest sector no és el que crea el valor de canvi sinó que l'acumula en molt poques mans, permetent-li ocupar una peculiar i estratègica posició en el sistema econòmic. Es tracta d'una superioritat i de la forma com es fa servir. Més o menys sabem com va sorgir però, a la pràctica, suposa tal xoc que deixa la societat cap per avall, ja que es basa en un creixement continu del capital. Anomenar això "revolucionari" suposa una traïció a la societat, sobretot a la històrica societat democràtica.

Quan reconeixerà l'economia política que el creixement del capital (la famosa llei del guany envernissada legalment pels teòrics de l'economia política) no és més que un subtil saqueig per justificar un acte il·legítim? I per què no anomeno capitalista a "l'home fort i astut"? Perquè el seu espoli es basa en la pura utilització de la força i en la guerra; i per descomptat que no oblidem que la guerra és una trampa, però no necessita cobertura legal ni religiosa. Això no obstant, l'economia capitalista té raó quan diu que la relació anterior de l'Estat amb l'economia es basava

en l'espoli per la força. El Dret i la tradició jeràrquica donaven validesa a la coacció i al saqueig seguint la norma, present en qualsevol religió, que diu que "és halal (permès) quedar-se amb els béns de l'infidel". És a dir que "l'home fort i astut" ja actuava com a Estat. En aquest sentit, l'economia capitalista difereix de l'Estat clàssic en el fet que la política del saqueig obert ja no és rentable a causa del nivell de desenvolupament de la societat civilitzada. De fet, entra en escena quan l'Estat esclavista i feudal ja no resulta eficient; ja no surt a compte la mera coacció, l'espoli directe. Aquest és el moment en què el Sol comença a il·luminar el nou sector, quan el sistema es col·loca a si mateix l'etiqueta de nou ordre econòmic.

El monopoli de l'Estat esclavista és especialment productiu en les primeres etapes, com mostren les piràmides dels faraons i les ruïnes grecoromanes. El sector capitalista també existeix en aquesta època, però l'eficàcia del monopoli estatal no li permet desenvolupar-se. Sabem que quan l'ordre esclavista deixa de ser rentable apareix l'ordre feudal. No ens correspon analitzar per què va passar això; ens conformarem amb indicar que aquesta civilització, que va durar del 4000 a. C. al 500 d. C., va ser superada igual que la seva relació treball-vida. La seva gran expansió geogràfica, amb els enormes costos per al seu manteniment, així com l'esgotament de les matèries primeres, van portar-lo a ocupar noves terres i esclavitzar més pobles, provocant, així, moviments de resistència i sublevacions de caràcter democràtic i llibertari[63], tant interns com externs.

La societat de civilització, construïda i representada sobretot per l'Orient Mitjà islàmic i per l'Europa cristiana, va basar-se en formes de legitimació i explotació diferents de les heretades de Sumèria a través de les civilitzacions egípcia i grecoromana. Va aconseguir renovar-se mitjançant l'ús de serfs, encara que el seu nombre era molt inferior al dels esclaus, i va comptar amb la

63. En català, el terme llibertari sol fer-se servir com a sinònim d'anarquista. Això no obstant, en aquest cas l'autor la fa servir per referir-se a persones que lluiten per la llibertat, ja que en turc no existeix aquesta associació entre llibertari i anarquista.

legitimació de les altres dues religions. No hi ha cap dubte que la lluita per la igualtat i la llibertat del cristianisme, en tant que cultura de llarg termini i consciència dels pobres durant tres-cents anys, i de l'islamisme, que va seguir amb forma de diferents sectes, van suposar un esforç en la recerca d'una societat democràtica, però al mateix temps van tenir un paper clau en la renovació i en fer que la civilització fos més suportable. Però, contràriament a allò que defensen els seus ideòlegs, això no demostra la superioritat o el desenvolupament honrat de la civilització. Encara que es produïssin alguns avenços, aquests van ocórrer gràcies a milers de resistències i sublevacions de tribus, ètnies, pobles pobres i esclaus que representaven l'antiga societat comunal.

L'evolució en les formes de repressió i explotació amb els nous instruments de legitimació va fer que les classes, la ciutat i l'Estat, que són els instruments bàsics de la societat civilitzada, també evolucionessin. I aquestes noves relacions entre serfs i senyors, ciutat i mercat, Estat i súbdits van facilitar l'aparició d'elements capitalistes i de ciutats entorn dels mercats, des de l'Atlàntic a la Xina, accelerant, ampliant i intensificant la producció de mercaderies i el comerç. Els guanys dels monopolis comercials van arribar a nivells mai vistos a causa de les diferències amb els preus d'origen. D'aquesta manera, la ciutat va posar-se, per primera vegada, a l'altura del món rural. La civilització islàmica, en tant que civilització comercial, fa de pont entre Europa i l'Orient llunyà, oferint a Europa la cultura material i moral del comerç, juntament amb els altres instruments bàsics de civilització ja transferits anteriorment. L'islam culmina així la transferència a Europa en allò referent a la ciutat, la classe i l'Estat, i en aquesta transferència tenen un paper clau els àrabs i els jueus, els artesans, comerciants i científics dels quals van culminar un treball que ja havien iniciat els grecoromans durant l'Antiguitat.

L'únic que li va mancar a la civilització de l'Orient Mitjà va ser que el sector capitalista tingués un paper protagonista a nivell d'un país, superant l'àmbit urbà, com sí que van fer Amsterdam i Londres. Això va ser degut a l'existència d'un despotisme centralitzat encara més esclafador que els règims absolutistes euro-

peus. Mentrestant, a la Xina i a l'Índia dominava un centralisme asimètric més fort que el dels sultanats d'Orient Mitjà, i al Japó es mantenia principalment una estructura política feudal de tipus europeu.

En arribar el segle XVI, les antigues civilitzacions de l'Àsia no tenien la força suficient per a fer aquest impuls. Les campanyes militars de Gengis Khan i Tamerlan, així com els anteriors moviments migratoris i invasions de tribus turques no van tenir cap altre paper que el de perllongar la vida d'aquestes civilitzacions, a les quals van subministrar sang fresca. Allò que havia de succeir va succeir en aquesta espècie de península situada a l'extrem occidental d'Àsia que anomenem Europa; és allà que hi havia el nou laboratori de la civilització.

Quan la civilització i el comerç capitalista van traslladar-se a Europa, van trobar terres verges, ciutats acabades de fundar i un feudalisme incipient amb un cristianisme que, fins al segle X, suposava una injecció de valors morals. Ni tan sols podria considerar-se una civilització. Queda per veure si la civilització capitalista s'hauria desenvolupat a Europa si s'hagués format allà una antiga civilització com la d'Orient Mitjà. És important tenir present que les noves civilitzacions es formen en zones verges; en comprovar la seva gestació a Europa, es nota aquesta interessant sensació de buit. Les dificultats per a la progressió d'allò antic i la inexperiència d'allò nou (feudalisme) sempre ofereixen a un tercer element la possibilitat de trobar una via de penetració. Els àrabs van fer-ho per Espanya, els otomans pels Balcans, mentre altres pobles pressionaven des del sud de Sibèria i una branca dels mongols ho feia des de l'Est. Quin hauria estat el curs de la història si aquestes ètnies haguessin fundat a Europa un imperi a l'estil antic? Simplement vull dir que, per a Europa, el factor sort també va ser important.

Desenvolupem totes aquestes argumentacions per tal de delimitar el sorgiment d'aquest sector capitalista i veure com adquireix un caràcter hegemònic. De cap manera el capitalisme representa una etapa inevitable en el desenvolupament de la civilització, sinó que és el resultat combinat d'efectes i coincidències.

Simplement va passar que un grup de comerciants especuladors, amagats en els marges de les antigues civilitzacions, van situar-se per damunt del mercat i contra ell. Van obtenir prou diners jugant amb els preus del comerç a llarga distància i el saqueig de les colònies, i van trobar-se, a causa d'una sèrie de circumstàncies, amb l'oportunitat d'establir primer la seva hegemonia a Europa i després a la resta del món, utilitzant com a plataforma dues ciutats europees, en un principi sense pretensions.

Totes les investigacions mostren que aquest grup d'especuladors era altament conservador i amb prou feines tenia idees innovadores; només sabien fer diners amb diners, obtenir guanys amb preus elevats, amb rentes de guerra i carestia i jugant amb les diferències de preus de zones apartades del món. Un altre factor important és que a l'Europa del segle XVI els diners ja tenien prou força per a dominar-ho tot; s'havien convertit en l'autèntic dirigent, en el comandant de la societat. Qui tenia diners tenia poder, i no hi ha cap dubte que per arribar aquest punt els factors clau van ser la formació de mercats, la mercantilització i la urbanització.

Cap dels antics poders asiàtics, ni dels emperadors romans ni dels sultans va tenir capacitat de dirigir el poder amb els diners producte de la mercantilització, i en cas de tenir-lo va ser molt limitat. Allò que tenien eren tresors de la resta del món, que eren portats als seus palaus. Quan els capitalistes obtenien victòria rere victòria, els reis europeus ja estaven en tal situació que pidolaven els seus préstecs. La relació diners-poder havia canviat; per primera vegada, el poder polític es posava de genolls. Els diners van assolir una força tal que agafaven el relleu al comandament. Quan Napoleó va dir, referint-se a la necessitat d'organitzar un exèrcit, "diners, diners, diners", estava reflectint aquesta realitat.

Allò innovador de la civilització és que els diners es converteixen en el factor de més pes per a la història de la civilització mundial (però no per a la història del món contrari a la civilització!). Però això no suposa cap canvi qualitatiu, ja que la civilització ja havia inventat feia milers d'anys tant els diners com el mercat, el comerç, la ciutat, els bancs o els pagarés.

Un altre element important és que el sector capitalista, al començament, no té cap mena de relació amb la producció, el petit comerç, els avenços, el desenvolupament de les relacions econòmiques bàsiques i tampoc no realitza innovacions en l'intercanvi de mercaderies, ja que això ja existia feia milers d'anys. L'únic talent del sector capitalista és el bon ús que fa de la força del diner, convertint els diners en capital, és a dir domina l'art de guanyar diners amb diners. Tampoc no es pot discutir la seva habilitat per a localitzar ciutats, països, rutes i mercats on treure benefici. Eren experts en posar en circulació els diners i en les xarxes comercials. Però seria forçat atribuir el domini del diner a l'Europa del segle XVI a l'habilitat d'aquest grup, ja que tot indica que el seu paper en el desenvolupament de la civilització va ser marginal. L'economia capitalista no està determinada pels diners i el mercat ja que, per exemple, les civilitzacions asiàtiques tenen una força monetària i mercantil molt superior a la d'Europa. Si aquesta relació hagués estat determinant, el capitalisme hauria aparegut allà. I també s'admet generalment que el naixement del capitalisme tampoc no té a veure amb la ciència, l'art, la religió ni la filosofia, disciplines que, èticament, sempre van mirar-se'l amb desconfiança.

Ara recordaré un tema que sempre tinc present. Per què una força com la de la dona va quedar, d'una manera tan miserable, condemnada i supeditada a l'home, quan aquest no tenia una gran capacitat productiva ni creadora? No hi ha cap dubte que la resposta es troba en la força, en la violència. En arrabassar a la dona el control de l'economia, aquest terrible captiveri resultava inevitable, se l'obliga a anul·lar el seu ésser, forçant-la a fer de la submissió un art fins a tal punt que, si la casen amb un nen, ha d'exercir la "professió" de *submisa* durant quaranta anys. Exercir aquesta "professió" per a un home *fort* encara és més horrible.

Seria molt il·lustratiu comparar aquest exemple amb la força que exerceix el capital sobre la societat. El fet que els diners prenguin el control també implica reconèixer que, en realitat, ja no es tracta d'un fet econòmic. El mestre Fernand Braudel, quan diu que el capitalisme és contrari al mercat i, per tant, a l'economia

i fins i tot que està al marge de l'economia, expressa una realitat significativa. Es tracta d'un judici valuós perquè situa l'inici de l'economia en l'intercanvi i el mercat. El fet que el capitalisme asfixiï l'economia, que no tingui res a veure amb ella i que fins i tot sigui el seu enemic mortal és un punt de vista que sempre he volgut manifestar i alhora defenso: *el capitalisme no és economia sinó el seu enemic mortal*. En els següents apartats tractaré aquest tema més extensament. Són economia les finances? És economia la globalització financera? L'economia sempre suposa un desastre medi ambiental? L'atur és un problema econòmic? Els bancs, els pagarés, esl tipus de canvi i interès són economia? És economia desenvolupar la producció de mercaderies com si fos un càncer només pels guanys? Podríem formular preguntes semblants. La resposta a totes elles és un *No* rotund. La fórmula és la següent: els diners i el capital només són un pretext, l'autèntic objectiu és el poder! La manipulació fraudulenta dels diners i del capital no creen la nova economia, ni la societat, ni la civilització capitalista. En realitat suposa un espoli de la societat com mai no ha ocorregut a la història: No només suposa la confiscació de la força econòmica sinó també de tota força política, militar, religiosa, ètica, científica, filosòfica, artística, històrica i de la cultura material i moral! *El capitalisme és la forma més desenvolupada d'hegemonia i poder.*

Repassem els darrers quatre-cents anys de la humanitat que han estat definits com l'era del capitalisme. És que potser queda alguna cèl·lula o teixit de la societat que no hagi estat conquerit pel poder i per l'hegemonia?

L'astut sociòleg britànic Anthony Giddens parla de tres discontinuïtats a la modernitat[64]: la producció capitalista, l'Estat-nació i la indústria. Giddens, en descriure la modernitat amb aquestes tres etapes, aparentment s'apropa a la realitat, però crec que, en el fons, amb aquest paradigma intenta justificar teòricament

64. *The consequences of Modernity,* Anthony Giddens. Polity Press, p 4-10 En aquesta obra crea els termes *continuïtat* i *discontinuïtat,* que utilitza per a identificar i analitzar les "formes de vida" que adopta el cos social i que van ser introduïdes per la modernitat respecte a "l'ordre tradicional".

el capitalisme a la seva mare pàtria i salvar-lo d'una nova etapa de guerra. S'imposa la idea de l'eternitat del capitalisme sota la forma del "final de la història", una idea pròpia del liberalisme de dretes, o de la "història sense final", pròpia del liberalisme d'esquerres. En el darrer impuls globalitzador, una vegada més, el capitalisme intenta convèncer-nos que existirà per sempre.

En el següent apartat, mentre avaluo la modernitat, continuaré amb la meva interpretació del capitalisme, especialment pel que fa a la seva relació amb l'Estat-nació i l'industrialisme. Mostraré com el capitalisme, que des del primer moment té per objectiu convertir-se en un poder global, va utilitzar l'Estat-nació i l'industrialisme, recolzats per una síntesi de diferents tipus d'explicacions per tal d'aconseguir-ho. Proporcionar explicacions fragmentades és una de les trampes principals del nou Leviatán. Només una explicació completa i no fragmentada pot assegurar que la crítica sigui adequada. Pot ser que el meu mètode sorprengui, però estic convençut que ens portarà a una consciència madura sobre les relacions socials. El subtítol d'aquesta secció "El lladre a la casa" està inspirat en la descripció de F. Braudel de "l'autèntica casa" del capitalisme, com la zona antimercat, on els grans depredadors assetgen i impera la llei de la selva[65]. Aquesta descripció evoca en mi imatges dels palaus subterranis on el déu sumeri Enki i el déu grec Hades juguen els seus jocs de poder, encoberts i invisibles, mentre que els reis i déus del capitalisme ja no senten necessitat d'emmascarar els seus jocs de poder. "En els palaus del Déu sense màscara, del Rei despullat i del Comandant diner" és un subtítol adequat per al següent apartat.

Intentaré completar la següent part de la meva avaluació mitjançant la idea que *el capitalisme és l'enemic mortal de l'economia*. El meu següent treball anirà dedicat a l'anàlisi de la societat democràtica, lliure i igualitària, sota el títol de ***Sociologia de la Llibertat***.

65. Fernand Braudel *Civilizatció material, economia i capitalisme*

EL CAPITALISME ÉS PODER, NO ECONOMIA

En els palaus del Déu sense màscara, del Rei despullat i del Comandant diner

"Els nens no menteixen mai". Així fa la dita popular i jo tornaré als meus records d'infància no només per respecte a tots els nens sinó per baixar a la font de la veritat.

Quan vaig assabentar-me que Emín, fill d'uns veïns, havia començat a llegir un llibre titulat "Ilmihal"[66] va augmentar en mi l'interès per l'islam i la mesquita. Vaig memoritzar unes quantes oracions i vaig començar a assistir als resos col·locant-me a les files just darrere de l'imam Muslim. Mai no oblidaré les seves paraules: "Si Abdullah continua a aquesta velocitat, començarà a volar"; vaig tenir un bon començament. També em recordo abraçat a una olivera, preguntant al meu amic de primària Aziz, que acabaria essent un gris enginyer del cadastre i director de propietat immobiliària, sobre el sentit de l'escola i dels professors. Vam estar discutint. Quan parlàvem de l'escola, em venia al cap la imatge d'un monstre, d'un Leviatan modern. No m'equivocava; l'escola era el lloc on s'interioritza l'Estat-nació, el nou Déu. Molt més tard, quan llegia en Hegel com el nou Déu havia descendit a la Terra amb forma d'Estat-nació i s'havia personificat en Napoleó, vaig adonar-me que això era el que es transmetia a primària als nens per part dels professors-sacerdots; vaig adonar-me que les meves impressions d'infància eren correctes. El "Déu de mesquita" de Muslim s'havia esfumat a favor del nou Déu que ascendia, divinitzat a l'escola primària de Mehmet, un mestre

66. Es tracta d'un manual concís i resumit de la fe islàmica, sobre adoració i ètica.

de la ciutat de Çorum. Encara més: recordo quan, mig adormit a la porxada de casa, a l'alba, m'enlluernaven els fars de Haydar, un camioner de la veïna Argil, a 50 quilòmetres de Síria. Aquell camió em tenia encantat, com si fos un semidéu; era la màquina, el vehicle de la nova divinitat. Molt més tard vaig comprendre que l'industrialisme era un dels suports més importants del nou Leviatan i va tornar a confirmar-se que els somnis de la meva infància deien la veritat. Cap divinitat s'ha convertit en quelcom tan monstruós com l'industrialisme.

La República de Turquia és un dels primers casos d'Estat-nació semicolonials on va desenvolupar-se la modernitat capitalista seguint els passos de la República francesa[67]. I, com a França, al principi es produeix una barreja de democràcia i Estat com també va ocórrer a la República Islàmica d'Iran, a la de Medina o fins i tot al començament de l'URSS. A més d'amputar els seus elements democràtics, aquestes repúbliques van convertir-se completament en Estats-nació com una forma de poder capitalista, tema que tractaré més extensament en els apartats corresponents. Pot ser que Turquia sigui un dels primers exemples d'aquesta mena de repúbliques i per això ha de ser estudiada detalladament. M'agradaria fer-ho d'una manera imaginativa, en una novel·la o relat llarg, però també m'agradaria resumir en una sola frase la meva experiència a la Facultat de Ciències Polítiques, la joia de la Universitat de la República, on, com m'adonaria més tard, vaig convertir-me en un producte quasi enllaunat del nou Leviatan, en el personatge més ignorant, amb l'intel·lecte analític i emocional paralitzats.

Mitjançant el que havia memoritzat a l'escola sectària del socialisme real, havia aconseguit eliminar els efectes de l'antiga religió del poble, però també havia caigut en un profund escepticisme; com més hi pensava, més m'enfonsava, quasi m'asfixiava. Molt més tard, quan vaig adonar-me que em trobava davant del nou Leviatan que s'imposava darrere la màscara de la Repúbli-

67. Per a un anàlisi més profund sobre el jacobinisme a França i Turquia, veure: *Hoja de ruta, hacia la paz en Kurdistan*. 2013, Txalaparta.

ca de Turquia o del socialisme soviètic, vaig començar a espavilar-me. Em trobava davant del Déu de la religió moderna, amb les seves innumerables imatges i ídols que ho inundaven tot, més poderós que els altres déus. En adonar-me de com havia aparegut i arribat a l'hegemonia, vaig entendre que jo no tenia res a veure amb aquesta religió ni amb el seu Déu. Va ser llavors quan vaig començar a comprendre que hi havia opcions d'una vida lliure en la mesura que no em deixés arrossegar per la nova fe. Per primera vegada, els meus intel·lectes analític i emocional es donaven la mà i despertaven. Amb aquestes línies intento interpretar aquest procés.

K. Marx i F. Engels, en el seu "socialisme científic", la seva sociologia, diuen que fan una síntesi entre l'economia política anglesa, la filosofia alemanya i el socialisme francès[68], els tres corrents que teoritzen sobre la modernitat que busca dominar la vida d'Europa. Els anglesos intenten demostrar que es tracta del triomf de l'economia, com si fos una nova religió, mentre que la filosofia alemanya destaca el protagonisme de l'Estat-nació, del nou rei-déu; i el socialisme francès, teoritzant en nom de tota la societat, presenta la unió de democràcia i república com una victòria de la societat laico-positivista (la nova religió del sistema), que anul·la l'anterior explicació religiosa.

En els fonaments de la revolució del pensament que va desenvolupar-se a Europa a partir del segle XVI ens trobem amb la gran pertorbació del monopoli capitalista. Per definir aquesta revolució hauríem de tenir presents altres exemples històrics similars. El primer és l'Estat sacerdotal sumeri engendrat a l'úter del temple (ziggurat[69]) i on es dissenya tant el tipus d'Estat com la producció d'excedents i la revolució del pensament. Com confiscar els excedents? Com desenvolupar els mecanisme legitimadors per integrar la societat al nou ordre? La solució rau en l'organització de l'Estat i la creació de divinitats, les primeres de

68. Com es pot veure a les discussions desenvolupades a *Socialism: Utopian and Scientific;* Marx/Engels Selected Works, Volume 3, p.95-151

69. El Ziggurat era el nom dels temples sumeris i posteriorment també dels babilonis i assiris. Tenia forma de piràmide escalonada.

totes les religions de civilització. Es tracta d'una solució molt radical; l'Estat, per primera vegada, s'organitza entorn del rei-sacerdot, controlant l'economia en forma de socialisme estatal. Les antigues jerarquies queden emmascarades com a déus celestes; la terra, l'aire, l'aigua, la ciutat i els éssers humans són esclavitzats per primera vegada perquè han estat creats "dels excrements dels déus". El ziggurat és l'espai de totes aquestes innovacions, funcionant la planta superior com a temple, com a panteó dedicat a les altes jerarquies i als déus; la planta intermèdia és el lloc del rei-sacerdot (el primer hegemonista dirigent, creador del sistema); la inferior queda reservada als esclaus i artesans que produeixen la plusvàlua i els excedents. El ziggurat representa tot el sistema de la civilització, és el prototipus de la ciutat, de l'Estat i de les classes. Totes les civilitzacions, fins a la més moderna que és l'europea, porten l'empremta d'aquest temple. Allò correcte seria considerar-lo la font originària. Cap versió o variable pot ser tan atractiva i interessant com l'original.

Si la tercera versió del sistema sumeri és la grecojònica, la segona són la hurrita i la hitita, de l'Alta Mesopotàmia, amb les quals està en contacte. La diferència rau en què els grecs superen la mitologia en crear la filosofia. El motiu fonamental pel qual va crear-se la filosofia natural i social és que les explicacions mitològiques ja no eren creïbles en unes ciutats-estat en progressiu desenvolupament. Aquells que afrontaven els problemes administratius quotidians a les ciutats necessitaven quelcom més convincent, malgrat que les mitologies mantinguessin un fort pes de legitimació a les capes inferiors de la societat i el panteó de l'Olimp, encapçalat per Zeus, conservés el seu poder. Sòcrates, concretament, va pagar amb la vida les seves posicions escèptiques, que els seus deixebles, primer Plató i després Aristòtil, considerats pares de la filosofia, van convertir en els fonaments d'aquesta disciplina.

Els hebreus, per la seva banda, van passar de l'explicació mitològica sumèria i egípcia a crear el primer monoteisme. Es tracta d'una nova versió de la qual sorgeixen, al seu torn, el judaisme

de Moisès, el cristianisme de Jesús, l'islam de Mahoma i alguns corrents més, com el zoroastrisme i la pròpia filosofia grega.

L'acumulació material i moral que cobra gran impuls a l'Europa del segle XVI es basa essencialment en aquests orígens i les seves derivacions. Iniciar la història de la modernitat a Europa sense tenir en compte això seria com inventar noves mitologies i religions, quelcom que evidentment no sembla creïble. Les aportacions del positivisme, laïcisme, liberalisme i fins i tot socialisme, encara que aporten certes novetats, van formar-se sota una forta influència de la font històrica principal, i el contingut dels seus conceptes, en una aclaparadora majoria, ja s'havien desenvolupat anteriorment. Sense la filosofia, la ciència, l'art i el Dret, no només grecoromà sinó també sumeri i egipci, seria impossible explicar el Renaixement, la Reforma i la Il·lustració.

No hi ha cap dubte que l'Europa del segle XVI va fer contribucions que han donat fruit i que aquest nou corrent suposa un compendi de ciència, filosofia i religió personificada principalment en les figures de Francis Bacon, Montaigne, Maquiavel i Copèrnic. La civilització no només va oferir ciutat, Estat, classes, comerciants, mercat, diners... també filosofia, religió, ciència i art. Europa ha estat capaç de realitzar una síntesi com si l'hagués elaborat en un laboratori, cosa que no van ser capaços de fer ni la Índia, ni la Xina, ni l'Orient Mitjà per les raons que ja he referit. Cal recordar aquestes realitats històriques quan afirmem que, en la història, Europa és la tercera gran versió de la civilització.

Anthony Giddens, quan parla de les contribucions d'Europa, s'hi refereix com a *discontinuïtats*, intentant il·lustrar l'originalitat del sistema europeu. No hi ha cap dubte que la civilització europea va realitzar aportacions originals, però les discontinuïtats de Giddens (capitalisme, Estat-nació i industrialisme) només donen una explicació parcial. Intentaré avaluar més endavant la sociologia de Giddens i demostrar que el seu objectiu és salvar el capitalisme actual. No obstant això, els tres temes a què es refereix han de ser connectats i analitzats profundament.

Però tornem a les tres fonts del marxisme que tenen el valor de posar ordre als orígens del pensament europeu, la relació

dels quals Giddens no va arribar a captar, ja que si ho hagués fet s'hauria avançat a si mateix. Allò que uneix la filosofia alemanya, l'economia política anglesa, el socialisme francès i el marxisme és la ideologia de la Il·lustració. La sociologia, malgrat presentar-se com una ciència, no aporta cap novetat tret la de servir de marc a la mateixa ideologia. Si no m'equivoco, el sociòleg nord-americà E. Wallerstein, quan interpreta el pensament europeu i fins i tot el marxisme, diu alguna cosa semblant en referència a la Il·lustració: "Simplement no és veritat que el capitalisme, com a sistema històric, hagi representat un progrés sobre els sistemes històrics previs que ha destruït o transformat. Fins i tot mentre escric això, sento el tremolor que acompanya el sentiment de blasfèmia. Temo la ira dels déus, ja que he estat emmotllat a la mateixa forja ideològica que els meus companys i he adorat els mateixos altars." [70] I també podem afegir la famosa confessió d'Adorno, un dels màxims representants de l'Escola filosòfica de Frankfurt: "Una vida equivocada no es pot viure correctament[71]".

Nietzsche i els seus seguidors critiquen amb molta més claredat la Il·lustració, dient que tots els seus elements ja estaven recollits a les religions. Carl Schmitt ha posat al descobert les arrels religioses de tots els conceptes i supòsits de la filosofia pràctica; la llista tant de textos com de figures importants que qüestionen el sistema europeu de pensament és àmplia.

La formació de la civilització europea és terriblement complexa i espantosa. No només per les seves horribles guerres religioses, colonials i imperialistes, sinó també per l'orientació i control que dóna a l'economia, per la forma del poder i la seva estatització, adquirint unes dimensions no comparables a cap altra època. En aquest sentit, no es pot negar que té les seves discontinuïtats, començant pel propi capitalisme, l'industrialisme i l'Estat-nació.

---

70. *Historical Capitalism and Capitalist Civilization* (London: Verso, 1995), p 98.

71. *Minima Moralia. Reflexiones desde la vida dañada* Ediciones Akal, 2004.

Però tots aquests sistemes, especialment la Il·lustració, no són capaços d'explicar la *discontinuïtat* de la civilització europea i els seus ideòlegs difonen aquesta interpretació, encara que no ho facin conscientment, com si fossin predicadors religiosos. M'agradaria recordar ara la dita "l'excepció confirma la regla". Encara que alimentat per sistemes anteriors, no hem de subestimar el caràcter metafísic del pensament europeu, les seves especificitats i una complexitat que tendeix a defensar i mantenir la cultura material que representa, com fa qualsevol religió, i també a estendre-la a la resta del món; aquesta és la seva missió estratègica. Tota la societat està sotmesa a un domini cultural a nivell global, local i sobretot nacional, des dels primers sacerdots fins a les actuals universitats oficials, amb els seus instituts i acadèmies, des de l'escola primària als quarters, des de les fàbriques als grans centres comercials, des dels mitjans de comunicació als museus i a les reminiscències d'antigues religions, des dels hospitals a les presons i als cementiris; però a més de tot això, la societat ha estat blindada per la tècnica política i la força militar com si estigués en una *gàbia de ferro*[72].

En la mesura que religions i corrents de pensament s'oficialitzen, es transformen en ideologies que defensen principis programàtics i interessos de grups humans determinats. En aquest sentit, el pensament europeu i la seva religió ja estan oficialitzats a nivell mundial, ja són una ideologia i, en tant que civilització, estan obligats a defensar les seves elits, a mantenir-la i imposar-la. Que no s'entengui malament; aquesta crítica no va dirigida només als europeus sinó a tota la humanitat conquerida, fins i tot a mi mateix, a la meva regió i al meu món.

Però, per què la Il·lustració ha estat una ideologia tan eficaç? Perquè és la religió més desenvolupada i es dirigeix a tots els fidels de les religions anteriors; a més, és nacional, és a dir, qualsevol nacionalització o socialització fora de l'Estat-nació resulta impensable; qui no adori l'Estat-nació és un infidel. A més, la

72. El terme *gàbia de ferro* va ser creat per Max Weber per a la creixent racionalització inherent a les societats capitalistes occidentals.

ideologia nacional-estatista és una religió molt simple, està recolzada pel cientificisme, acceptar-la és molt més fàcil que en el cas de les complexes religions antigues i fins i tot la vida quotidiana s'ha convertit en una espècie de ritual religiós. Els instruments de la cultura moral, especialment els mitjans de comunicació, s'encarreguen de propagar-la constantment. La vida econòmica i política es troba totalment sota el seu control, de forma globalitzada.

Sóc conscient que, en presentar aquest panorama del món, fa la impressió que no hi ha sortida, però la realitat és que una civilització d'aquesta mena és com la darrera etapa de l'Imperi Romà, quan ja no tenia confiança en la seva pròpia supervivència. Encara que, aparentment, la civilització es mostri forta i poderosa, la diversitat social i l'ecologisme que ha intentat destruir porten temps lliurant una batalla contra ella, una batalla que continua en prendre la civilització una projecció imperial i la democràcia un sentit confederal.

A . – El capitalisme és poder, no economia

L'afirmació que el capitalisme no és economia hauria de tenir tanta transcendència com la que ha tingut ***El Capital*** de Marx. Ja avanço que això no té res a veure amb un suposat reduccionisme respecte al poder, ni tampoc accepto les crítiques provinents d'aquells que associen capitalisme econòmic i Estat. Jo m'estic referint a la formació del capitalisme, dels capitalistes, de l'economia capitalista, així com a la força política elitista que controla l'economia, que va sorgir al segle XVI i va convertir-se en hegemònica a Holanda i Anglaterra. Però que el capitalisme utilitzi l'economia no significa necessàriament que sigui econòmic. El prestigiós historiador i sociòleg Fernand Braudel va ser el primer d'adonar-se d'aquesta realitat però, malgrat ésser conscient que estava trencant la columna vertebral del pensament europeu, no va ser capaç de sistematitzar i d'exposar amb claredat aquestes idees quan va dir que el capitalisme és contrari al mercat, que suposa un saqueig per part dels monopolis i que es tracta d'una

imposició exterior. Però aleshores caldria preguntar-se si allò que s'imposa des de fora és allò contrari al mercat, allò que *no* és economia. Aleshores què és? Un poder polític, una religió, un corrent de pensament...? Les respostes són insuficients.

En aquest sentit seria més útil estudiar la desviació del pensament en els àmbits pràctics on es produeix, començant, per exemple, amb el cas de Venècia. Al segle XIII, en aquesta ciutat hi ha un grup de comerciants que manté un control administratiu, econòmic i social de la ciutat, que compta amb un Exèrcit i combat els seus rivals, a més de ser mecenes del Renaixement. Es podria dir que tot això està unit amb l'argamassa dels diners. Quin concepte correspondria a aquest conglomerat? També es podria explicar que l'economia veneciana és controlada per un grup de grans comerciants que es queden amb una part important de la plusvàlua i que, per aconseguir aquest objectiu, controlen amb mà fèrria el poder polític i que, quan és necessari, recorren a la força militar.

Es tracta d'un mateix grup, encara que alguns noms canviïn, un grup determinant almenys a nivell de Venècia, un monopoli de comerciants que al mateix temps és una burocràcia, un Estat, un Exèrcit, el protector de la comunitat, de l'art i de l'Església; suposa una concentració de poder, *és* el mateix poder; aquesta seria la denominació adequada ja que supera fins i tot el concepte d'Estat. I tampoc no és una economia perquè s'imposa al sistema econòmic com un monopoli exterior, de la mateixa manera que imposa una hegemonia social per damunt de l'Estat. S'hauria convertit en un poder nacional si hagués pogut estendre's a tota Itàlia; si s'hagués expandit a tots els sectors socials l'hauríem anomenat Estat-nació; si hagués controlat l'economia del país l'hauríem anomenat poder econòmic; i, si hagués portat la seva posició dominant a la resta d'Europa i del món, aleshores l'hauríem anomenat imperi europeu o mundial.

En base a aquestes suposicions, fixem-nos ara en la posició geogràfica d'Holanda i Anglaterra al segle XVI. Allò fonamental és que els regnes d'Espanya i França, que volien formar sengles imperis, assetjaven aquests dos països per tal de convertir-los en

les seves províncies, però els seus prínceps i monarques volien conservar i desenvolupar la seva independència i, per fer-ho, necessitaven la força política, militar, monetària i intel·lectual suficient per tal de no ser devorats. Per aquesta raó patrocinen pensadors i artistes, com Descartes, Spinoza i Erasme, mentre circulen els adinerats canvistes jueus i es posen els fonaments d'un nou Exèrcit, un exèrcit professional amb entrenament, disciplina i tècniques professionals. També donen gran importància a la llibertat per tal d'aconseguir un major suport i cohesió social i resoldre els conflictes polítics interns. Però el més important és que asseguren una productivitat econòmica considerablement més gran respecte al conjunt d'Europa. Tenint en compte tots aquests elements, es pot dir que no només va aconseguir aplacar l'amenaça dels seus rivals sinó que van poder convertir-se en hegemòniques a finals de segle. Qualsevol que tingui coneixements sobre aquest assumpte reconeixerà que, fonamentalment, els fets van transcórrer així.

Tornem a fer les nostres preguntes: com anomenaríem aquesta xarxa, aquesta fusió de vincles i relacions? Com podríem definir aquest sistema? Potser és producte de la creativitat innovadora d'alguna classe econòmica? I si es tracta d'una economia rentable, qui la va crear? Són mil i un artesans diferents, llaurадors, obrers, petits comerciants, botiguers, fluxos de diners, pagarés... que acceleren la circulació i el mercat. El més important és que aquesta rendibilitat econòmica incrementa la plusvàlua. Qui s'emporta la part del lleó? Per descomptat que qui controla l'economia amb els diners i la força político-militar, perquè si no hi ha diners tampoc no hi ha compravenda ni rendibilitat, però si no hi ha exèrcit ni força política, el país serà ocupat i la rendibilitat també disminuirà. Això ve a dir que, malgrat que aquest sector monetari sigui un factor determinant, només aconsegueix mantenir aquest paper si l'economia també està sota control, inclosa la possibilitat de confiscar la creixent plusvàlua. Es tracta de sectors que probablement mantenen estrets vincles amb el poder polític i militar i és més que probable que també fossin els comandants de l'Exèrcit, que tinguessin una gran necessitat de recursos

econòmics i que, per això, formessin part dels mateixos sectors dedicats a recollir beneficis o que, almenys, hi mantinguessin una intensa relació. I això no els impedeix seguir promocionant els moviments artístics i filosòfics; el suport a la llibertat els dóna prestigi i tampoc no es queden curts donant suport als opositors de països rivals. De nou ens preguntem: com anomenar aquest complex moviment? En cas d'anomenar-lo econòmic, el cert és que no hi ha cap persona que s'ocupi només de l'economia; allò que fan és confiscar la plusvàlua. I qui són aquests? Són els que *des de fora s'imposen* a l'economia, els que incrementen els diners i els transfereixen a l'Estat amb forma de deute, accelerant així el valor del diner en circulació; són els que, a canvi, probablement arribin a ser socis de l'Estat.

Veiem que allò que anomenem capitalisme, capitalistes i economia capitalista controlen indirectament l'economia però no ocupen un lloc específic dins d'ella. En essència, de què s'ocupen? Estan vinculats al monopoli del poder, unifiquen el monopoli econòmic amb el del poder. Combaten i quan guanyen una guerra incrementen la seva força i, per tant, la plusvàlua. I quan guanyen una guerra exterior augmenta la seva hegemonia les colònies. D'això se'n diu saqueig monopolista.

Si extrapolem els casos d'Anglaterra i Holanda temporalment i geogràficament, esl fets es veuran amb més claredat. Primer s'alien per aconseguir la seva hegemonia a Europa, trencant el jou de l'Imperi Espanyol a finals del segle XVI, donant un cop mortal a les seves aspiracions imperials tal com passa amb França i el somni imperial dels Habsburg donant suport a Prússia contra Àustria. En aquest sentit, la Guerra dels Trenta anys i la Pau de Westfàlia (1648) posen fi al període de guerres religioses, tracen les noves fronteres i col·loquen els fonaments de l'equilibri entre els Estats nacionals. La resposta de França va ser la Revolució de 1789, que va acabar, de la mà de Napoleó, amb aquesta hegemonia estratègica. És la mateixa època en què es perd la guerra de les colònies i s'entra al segle XIX amb la Revolució Industrial, culminant així l'hegemonia d'Anglaterra i obrint-li el camí a l'imperi mundial. El monstre alemany va despertar-se en la figura de

Prússia, però, després de la victòria sobre França el 1870, va ser derrotat i sotmès a les dues guerres mundials que va desencadenar per tal d'assentar la seva hegemonia a Europa i al món. Per la seva banda, els EUA, una segona Anglaterra, va sortir triomfant de les dues guerres mundials i, a partir de la segona, va convertir-se en la potència hegemònica del nou món. Juga a ser l'imperi mundial però, per tal d'impedir un nou enfonsament i allargar la seva vida, ha hagut d'entrar en una espècie de guerra defensiva.

La trajectòria del poder és, per tant, com el corrent que neix a Uruk i va augmentant el seu cabal amb milers d'afluents fins a desaparèixer a les aigües de l'oceà a les portes de Nova York. Tot i que el més probable és que es desintegri, encara podria continuar fins a les costes de la Xina. Les gegantines dimensions a què han arribat els problemes socials i medi ambientals han provocat la irrupció de societats democràtiques disposades a construir les seves pròpies civilitzacions i, per això, avui en dia és més previsible que una unió confederal democràtica doni solució als problemes globals que no pas que el culte imperial heretat de les velles formes d'Estat continuï endavant.

Aquests supòsits serveixen per a col·locar el capitalisme en el lloc que li pertoca. El corrent principal, després d'haver provocat un gran remolí a Holanda i Anglaterra, continua el seu curs intensificant el seu to i velocitat en rebre altres peculiaritats que li donaran fluïdesa. Entre aquests grans afluents s'hi troba l'Estat-nació, la nova versió de l'Estat tradicional, i la seva indústria, la revolució econòmica més gran després de la neolítica; que són factors que acceleren i aviven la civilització tradicional.

De nou apareix la pregunta: On és el capitalisme? En quina part de l'Estat-nació i de la indústria es troba? Són preguntes de caràcter econòmic, però l'economia no em dóna les respostes.

Pot semblar estrany, però, al meu parer, l'autèntica propietària de l'economia és la dona, a pesar de tots els esforços per anul·lar-la i colonitzar-la. Si volem sotmetre l'economia a una valoració sociològica significativa, hem de reconèixer que la força bàsica es troba en la dona perquè és ella qui cria els fills, des del ventre fins que es mantenen drets, i també és ella la responsable

de l'alimentació[73]. La meva resposta sociològica és més respectuosa amb la realitat, encara que no oblidi el llaç biològic. De fet, a causa del seu paper en la revolució agrícola i en la recol·lecta d'aliments durant milions d'anys, la dona es manté com a eix central no només de la casa sinó d'altres àmbits de la vida. El fet que els grecs, que són considerats forjadors de la ciència, donessin a *l'economia* el nom de "llei de la casa", la llei de la dona, suposa un reconeixement d'una realitat que tenia milers d'anys.

Després hi hauria, sens dubte, els esclaus, els serfs i els obrers obligats a treballar sempre sota control de les forces de la civilització, utilitzant contínuament mètodes despietats per tal d'arrabassar-los l'excedent i la plusvàlua. I en tercer lloc hi ha els artesans, els petits comerciants, botiguers, llauradors i petits propietaris agrícoles que són *una mica* més lliures. Si hi afegim les professions liberals, com ara artistes, arquitectes, enginyers, metges, etc., haurem completat aproximadament el quadre. És indiscutible que van ser aquestes classes i grups socials els que van fer girar la roda de l'economia al llarg de la història; entre ells no hi ha ni capitalistes, ni senyors, ni aghas[74], ni amos. Està clar que aquestes no són forces econòmiques sinó usurpadors, explotadors, colonialistes... forces monopolistes que imposen des de fora l'explotació, les invasions, el colonialisme i l'assimilació de l'ésser humà i del seu treball. Allò que s'imposa des de fora no és només economia, grans comerciants, industrials i banquers sinó també senyors, amos, polítics, militars i intel·lectuals partidaris de la civilització, que no són forces econòmiques i que s'imposen a l'economia des de l'exterior.

---

73. La importància, en el desenvolupament de l'economia capitalista, de l'explotació de les labors no remunerades i/o reproductives portades a terme per la dona està excel·lentment explicada per Silvia Federici a *El Calibán y la Bruja*, Traficantes de Sueños (2004)

74. Agha era el títol que els otomans atorgaven a persones que es trobaven al servei de l'Estat, de més o menys importància, però generalment militars. D'altra banda, a la societat tribal kurda, el terme Agha és el titol que es dóna als caps de tribu, ja siguin suprems o de poble. També s'utilitza per als terratinents rics.

B . – Dades relatives al fet que el capitalisme no és economia

Resulten sorprenents les dades que indiquen que el capitalisme *no* té un fonament econòmic sinó que, fins i tot, va *contra* l'economia, que és més greu:

1 . – **Les crisis econòmiques**: L'equip de sacerdots "positivistes-cientificistes" que intenten consagrar el capitalisme com a sistema econòmic també tergiversen el problema de les crisis. Només hi ha una explicació a les crisis econòmiques, uns fets inherents a aquest enemic mortal de l'economia. De vegades es defineix una crisi com una conseqüència de la sobreproducció. D'una banda, gran part del món es mor de fam i de l'altra existeix sobreproducció![75] Aquesta mena de crisis i depressions[76] induïdes són la prova més gran de l'antagonisme entre capitalisme i economia. La raó és ben clara: les rentes del monopoli. Quan els sous dels treballadors, productors a canvi de quasi res, no

75. La sobreproducció és l'acumulació de mercaderies no vendibles a mans de les empreses. La tendència a la sobreproducció de béns que porta a un col·lapse econòmic és específica de l'economia capitalista. A les formacions econòmiques prèvies, l'abundància de producció creava prosperitat general. Tanmateix, en l'economia capitalista, els béns són produïts pel benefici. L'anomenada motivació pel benefici, que representa el cor de l'economia capitalista, crea una dinàmica en què l'abundància de béns té conseqüències negatives. En essència, l'abundància de béns fa malbé les condicions per a la creació dels beneficis. La sobreproducció de béns força les empreses a reduir la producció per tal de buidar els seus inventaris. Qualsevol reducció de la producció implica una reducció dels llocs de treball que, al seu torn, genera una reducció del consum. Això crea un cercle viciós en què producció, feina i consum es redueixen constantment. La reducció general dels preus (deflació) causada per la llei de l'oferta i la demanda també obliga les empreses a reduir la seva producció a mesura que els beneficis declinen. La reducció dels beneficis fa que alguns camps de producció esdevinguin estèrils al guany i per tant s'abandonin.

76. Una depressió és una recessió sostinguda a llarg termini en l'activitat econòmica.

són suficients per a comprar, apareixen, més ben dit, es provoquen aquestes suposades crisis. A quin fals sacerdot, quin suposat economista acudeixen en un moment així a l'auxili del sistema? John Maynard Keynes! I què és el que diu? L'Estat ha d'augmentar la despesa. Com? Incrementant la capacitat adquisitiva dels treballadors. I la jugada queda així a la vista, en tota la seva repugnància. Buiden una butxaca per omplir-ne una altra! Certament, amb aquesta política es vol llançar un missatge als treballadors i al conjunt de la societat: fora de la civilització només els espera la mort i hauran d'acceptar fins i tot el paludisme. És obvi que es tracta d'un acte polític. Per tal de neutralitzar la dinàmica de les forces democràtiques contra la civilització, se'ls condueix a la fam per, després, obligar-los a suplicar menjar de genolls. Es tracta d'una de les tàctiques de guerra més antigues: si vols fer que un poble o una ciutat es rendeixi, primer el sotmets a l'assetjament per tal que mori de fam i després, tan sols a canvi de la rendició, l'alimentes[77].

Podria demostrar amb centenars d'exemples que aquests és l'autèntica essència de les teories capitalistes de les crisis. No cal més que analitzar la famosa crisi de 1929 per entendre aquesta lògica. Què va passar aleshores? L'URSS, que no acceptava l'hegemonia d'Anglaterra, s'estava consolidant amb èxit com un règim estable que, a més, amenaçava l'anomenat món capitalista. D'altra banda, als alemanys i als seus aliats se'ls havia imposat una rendició amb condicions draconianes, provocant a Europa reacció i resistències, tant des de la dreta com de l'esquerra. A escala mundial, les colònies i semicolònies, incloent Anatòlia, també es rebel·len contra l'hegemonisme anglès amb moviments de resistència nacional. A la Xina, Mao es situa al capdavant d'una gran sublevació camperola. La crisi del 29-30 és la resposta de l'hegemonisme britànic contra aquests moviments. D'una banda, les

77. Un altre exemple d'aquesta mena d'estratègia són els *lock-out* (tancaments d'empresa i acomiadaments massius) portats a terme per les patronals en alguns països industrials per tal d'intentar derrotar els moviments sindicals.

mercaderies s'acumulen com muntanyes; de l'altra, ens trobem amb pobles i treballadors condemnats a la fam. La medicina de l'anglès Keynes ho diu tot: doneu als treballadors i pobles del món la oportunitat de sobreviure amb les engrunes! Aquestes són les suposades polítiques socials de l'Estat. Quin ha estat el resultat? El retrocés, degeneració i progressiva assimilació de la societat democràtica mundial impulsada per la Revolució Soviètica d'Octubre, fins que, a la dècada dels 90, el sistema soviètic va acabar essent destruït des de dins. Aquest procés ja havia començat als anys 30 amb les polítiques antidemocràtiques i dictatorials d'Stalin. Per què va ser possible posar en marxa aquestes polítiques? Per pal·liar els efectes de la crisi del 29, però, al final, van resultar destruïts el mateix Stalin, el seu equip i l'economia soviètica. També quedaran integrats al sistema capitalista els Estats sorgits de la lluita d'alliberament nacional, fent-los perdre el seu contingut social, revolucionari i democràtic. Aquest ha estat l'objectiu principal de totes les crisis, buscat de forma intencionada per l'Estat gràcies a l'existència del sistema hegemònic, cosa que li permetia deixar enrere aquests períodes crítics.

2 . – **Crisis de fam i desastres**: Les crisis provocades per l'escassetat també podrien associar-se a la mateixa categoria. S'arriba a reduir la producció de mercaderies i després s'espera el suport de les persones que tenen problemes i pateixen malalties i catàstrofes. Si s'utilitzessin els mitjans existents d'una manera correcta ni tan sols pensaríem en la fam o les epidèmies. Tanmateix, mentre l'objectiu sigui mantenir l'hegemonia, es recorrerà a aquestes crisis artificials i les malalties i catàstrofes seguiran essent utilitzades com una oportunitat de negoci. Una vegada més veiem amb claredat el vincle que uneix el sistema capitalista i la seva societat amb l'hegemonia de la civilització. El mètode és el mateix: provocar la fam i manipular malalties i catàstrofes![78] Així es pot pre-

78. Un exemple d'això és la gestió que s'ha fet a Haití després de la catàstrofe del terratrèmol del 2010. Va aprofitar-se la situació per impulsar reformes econòmiques i per enriquir diferents empreses i ONG occidentals. Es pot trobar un bon resum a "Haití, el impasse humanitario" de Fréderic Thomas publicat a *Le Monde Diplomatique en español,* desembre de 2016.

sentar com si fos l'àngel salvador, fins i tot com un Déu, com el seu Déu, al qual estaran eternament agraïts i retran homenatge.

3 . – **Enginyeria de la guerra i la pau**: Cal comprendre amb claredat que el capitalisme no només és contrari a l'economia sinó també a la societat. Ja fa molt temps que Rosa Luxemburg va intentar demostrar teòricament que és impossible que tota la societat sigui capitalista. Al meu parer, no calen teories refinades per a demostrar-ho. Si la societat es divideix en dos –treballadors i capitalistes–, no es poden produir mercaderies indefinidament per tal de vendre-les i obtenir guanys! Posem un exemple una mica matusser. Suposem que a la nostra fàbrica hi treballen 100 obrers i que produeixen 100 cotxes. D'acord amb l'esquema d'una societat capitalista pura, composta només per treballadors i capitalistes –un gran error del marxisme–, la societat estaria composta per 100 treballadors més un capitalista. Per tal que hi hagi benefici, s'han de vendre els 100 cotxes fabricats. Suposem que tots els treballadors compren tots els cotxes amb els seus sous. Aleshores ja no es poden produir més cotxes i el patró es queda sense res. Això significa que per tal que la societat de la civilització pugui seguir existint, sempre hi ha d'haver una "societat democràtica contrària a la civilització" a la qual ja m'he referit i que ningú no pot convertir en capitalista de forma definitiva. És a dir, que la "civilització capitalista", com altres civilitzacions, només podria continuar existint en contraposició a la societat democràtica, alliberant la seva fúria en els moments conflictius, existint situacions de guerra i pau. Així ho confirmen innumerables esdeveniments de la història de la civilització capitalista i de totes les civilitzacions.

4 . – **La crisi de l'atur**: L'*atur* és una altra dada que ens demostra que capitalisme no significa economia. El capitalisme, en tant que sistema, ha de mantenir permanentment un exèrcit industrial de reserva i, si no existeix, ha de crear-lo per poder augmentar les taxes de guany, la plusvàlua. L'atur és un procés creat intencionadament. Quan fins i tot els animals més simples i fins i tot els vegetals tenen una utilitat, com és possible que a un

ésser tan evolucionat com l'humà se'l mantingui inactiu com si fos inútil? És que potser una formiga pot restar sense fer res? No, cap formiga es queda sense feina. A l'univers no existeix l'atur, l'atur és artificial, és un producte psicòpata de l'intel·lecte analític, l'acte més agressiu de la vida social, la més clara i despietada mostra que el sistema capitalista és allò oposat a la vida. Ni tan sols en el sistema dels faraons, que qüestionem tan durament, hi ha lloc per al concepte "esclau aturat". Ni tan sols teòricament pot haver-hi un faraó inactiu o un esclau sense feina. L'esclau sempre va tenir el seu valor, el seu treball. Només en el capitalisme existeix el concepte d'atur. Es tracta d'un acte antieconòmic i també contrari a la tècnica.

5 . – **Negativa a solucionar les crisis econòmiques**: L'actual nivell cientificotècnic de la societat, independentment que la denominem "societat pròspera" o "del benestar", permet resoldre els problemes econòmics i desenvolupar una societat democràtica. Però la "llei del valor" impedeix que aquests avenços científicotècnics s'apliquin de manera òptima, d'acord a les necessitats humanes. Si no fos per aquesta llei, es trobarien les solucions adequades als problemes d'alimentació de l'ésser humà amb una economia planificada[79]. Tanmateix, mai no es permet aplicar aquesta potencialitat científicotècnica sinó que, al contrari, s'indueixen de manera continua crisis, problemes socials i atur per així mantenir la civilització capitalista. És a dir, el capitalisme no només és enemic de l'economia sinó també d'un desenvolupament cientificotècnic que podria portar l'economia a un nivell òptim.

6 . – **Intercanviar la moral per principis capitalistes**: El capitalisme també s'oposa a l'ètica i als valors morals, que són principis elementals de l'economia. La humanitat només pot re-

79. Segons dades de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO) es malgasten anualment uns 1.600 milions de tones d'aliments, volum suficient per a alimentar vàries vegades la població sencera del planeta. D'altra banda, el 28% de la superfície agrícola del món produeix aliments que s'acaben malgastant o llençant.

gular les seves necessitats econòmiques sota principis ètics. Sense aquests principis, els éssers humans es multiplicarien com les formigues i ni tan sols deu planetes com la Terra serien suficients per a allotjar-los; sense aquesta ètica ens trobaríem davant d'una "societat de lleons", no quedarien animals per a l'alimentació i, per tant, tampoc els lleons podrien viure. En definitiva, si no li parem els peus, el capitalisme col·locarà la humanitat al llindar de la destrucció, convertint-la en una "societat de formigues" com passa a la Xina i al Japó, o en una "societat de lleons", com als Estats Units. Resulta evident que, en la mesura que una societat sigui com els EUA, la Xina o el Japó, les seves possibilitats de supervivència seran cada vegada menors. El capitalisme ha renunciat als principis ètics per mor de la suposada "economia capitalista". En altres èpoques també sacrificava infants argumentant que sobraven. Només amb una ètica d'aquesta mena, acceptant el sacrifici d vides, es pot mantenir una societat així. De fet, si analitzem les guerres dutes a terme pel sistema capitalista com a "rituals de sacrifici humà", comprenem millor què signifiquen aquests "principis d'economia capitalista" sense ètica, que no només destrueixen el teixit intern de la societat sinó que posen en perill l'existència de l'espècie i la vida en general; per primera vegada, la natura i el medi ambient queden a les seves mans, amb efectes devastadors. És que pot haver-hi menys ètica i una agressió més gran als éssers vius?

7 . – **Supressió de la dona**: El capitalisme també és enemic de la dona, de la creadora i principal impulsora de l'economia. Tots els nostres anàlisis demostren el lloc destacat i rellevant de la dona a la vida social i econòmica. La "dona espoliada econòmicament", exclosa de la història de la civilització, va rebre el tracte més despietat amb la civilització capitalista, provocant així la contradicció social més profunda i paradoxal. La població femenina va patir un atur demolidor i el treball domèstic, malgrat tractar-se dels més durs, no suposa cap retribució econòmica. Malgrat que parir, criar i educar les criatures és la tasca més difícil de la vida, no només no té cap retribució sinó que,

cada vegada més, implica més menyspreu i maldecaps. La dona és alhora mà d'obra barata, aturada, màquina de parir i criadora de nens enmig de mil i una dificultats, sense sou i, per acabar-ho d'adobar, culpable! La dona ha estat arraconada als soterranis de la societat per la història de la civilització i cap sistema social ha perpetrat com ho ha fet el capitalisme una agressió tan gran i tan sistemàtica contra la dona. Actualment, la dona no només ha estat llançada als soterranis sinó que en cadascun dels pisos de la societat és víctima de la desigualtat, la manca de llibertat i democràcia! I el més greu és que aquesta animadversió cap a l'economia i la dona apareix en cada aspecte de la seva realitat, en qualsevol lloc i moment, com si es tractés d'una venjança contra "l'ekonomos", contra la llei de la casa, desenvolupant un poder sexista que arriba fins a les zones més íntimes, convertint la dona en objecte a través de la indústria del sexe, torturant totes les capes de la societat i enaltint fins al límit, vertiginosament i intensament, el masclisme com en cap altre període històric.

8 . – **Economia convertida en un joc de paper**: El capitalisme ha fet de l'economia un gran joc d'atzar en què es fan servir bitllets i papers amb el nom de borsa, tipus de canvi, interès bancari... En la seva última etapa ha desenvolupat al màxim aquesta gran loteria, mostrant descaradament el seu total desinterès per l'autèntica economia davant tota la societat. Mai abans l'economia havia estat convertida en quelcom virtual i molt menys en un joc amb papers. L'economia sempre ha estat la funció més sensible de la societat, fins al punt que ha tingut un valor sagrat (l'origen de la paraula santedat es remunta al període sumeri i està associat al terme *kaunta* –aliment–), perquè l'alimentació era una necessitat prioritària a resoldre. En totes les religions hi ha una part referent a la seguretat econòmica i moltes festes es celebren a causa de períodes de bonança o de la superació de moments de crisis.

Mentre l'economia quedava exclosa de l'àmbit emocional i analític de l'intel·lecte, era reduïda a aquest joc de paper diner i desvinculada de l'autèntica vida per quedar en mans de la men-

talitat especulativa més irresponsable. L'economia és tan important que ha arribat a ser la suma de propietats que afecten tots els àmbits de la societat. En aquest sentit, Karl Marx té raó. Aquesta era l'autèntica qualitat de l'economia capitalista.

Mil milions de dòlars, de la moneda globalitzada, poden canviar de mans en unes hores sense cap mena d'esforç, jugant amb els tipus de canvi, d'interès bancari i les accions. Mentre la meitat de la humanitat trontolla en els límits de la pobresa i la inanició, resulta difícil concebre un sistema que suposi tal contrarietat econòmica amb aquest tipus de transferència de valors. Aquesta faceta del capitalisme, a la seva última etapa, l'etapa financera, mostra fins a quin punt es tracta d'un sistema no només innecessari sinó contrari a l'economia.

9 . – **Crisi de producció i consum**: El capitalisme, en sotmetre al seu control la producció i el consum, és a dir, les facetes bàsiques de l'economia, està donant més importància a polítiques que no tenen res a veure amb l'alimentació, el vestit, l'habitatge i la distribució de la societat; només busca maximitzar beneficis. D'aquesta manera, provoca les esmentades crisis de producció i consum, distorsionant les estructures econòmiques des de la seva mateixa arrel. Producció armamentística en proporcions siderals, inversió en fonts d'energia no renovables només orientades a generar guanys, emetent gasos de carboni que porten a la catàstrofe medi ambiental, modificació del mapa genètic dels vegetals per a una agricultura industrial, grans inversions en tecnologia espacial i línies de transport terrestre, marítim i aeri a pesar dels elevats costos i contaminació que generen, incalculables despeses per a obtenir centenars de versions de la mateixa mercaderia a causa de la bogeria de la moda, existència i producció d'armes nuclears... totes són àrees econòmiques no prioritàries respecte a les autèntiques estructures de producció i consum de la humanitat, a més de suposar greus inconvenients. Aquests exemples acabats d'exposar només són alguns dels que es podrien esmentar sobre aquest assumpte. Enmig de la bogeria, les mercaderies perden sentit en no trobar un mercat on realitzar-se, acabant des-

compostes en muntanyes de despulles mentre l'exèrcit d'aturats no poden realitzar-se com a consumidors enmig de la devastació, la fam i les epidèmies. Cap guerra o catàstrofe ha causat tanta maldat i animadversió a la història com ho ha fet aquesta forma d'economia anomenada capitalisme; no només aixafa les artèries vitals de l'autèntica economia sinó que les explota i rebenta per acabar instal·lant unes venes artificials.

Sens dubte, els nou punts citats requereixen anàlisis demostratius que ocuparien uns quants volums però, com que es tracta d'una defensa, he preferit fer-ne una breu exposició.

A partir d'ara l'anàlisi es referirà a altres aspectes.

C . – El capitalisme en relació amb la realitat social, el temps, la història i la civilització

Aleshores, en quin lloc i temps de la realitat social i de la civilització podríem situar aquest sistema per donar-li el seu autèntic sentit oposat a l'economia?

Per comprendre el capitalisme, seria interessant, d'una banda, analitzar els actes i problemes interns a la civilització al llarg de la història i, de l'altra, els conflictes i guerres desencadenades contra les forces anticivilització.

Sóc conscient que faig massa èmfasi en aquest tema i que sóc massa reiteratiu. Me'n disculpo, però, per tal d'obrir nous horitzons, cal que torni a fer, a grans trets, aquest repàs.

1 . – L'era comunal primitiva (*des de l'home primitiu fins al final de l'últim període glacial, fa més de 20.000 anys*)

La societat humana ha viscut sota l'anomenat ordre comunal primitiu durant el 98,5 per cent de la història de la humanitat. Aquesta època també s'anomena Edat de Pedra o Paleolític, ja que les eines bàsiques es feien amb pedres tallades lleugerament. De vegades també se l'anomena època de salvatgisme, però sociològicament rep el nom d'ordre comunal primitiu.

Durant aquest període es col·loquen els fonaments de la cultura econòmica; els aliments adquirits per recol·lecta o amb la caça es consumeixen de forma immediata, aprofitant-se també les fibres vegetals i la pell dels animals. Podríem dir que es tracta d'una primera forma d'hegemonia maternal ja que la dona-mare és predominantment l'autoritat responsable de les tasques organitzatives del clan.

L'objectiu principal, i contradictori, de la societat clànica és protegir-se dels perills que presenta l'entorn natural i aprofitar les possibilitats que ofereix per a l'alimentació. En aquestes condicions, la identitat clànica té un valor vital i resulta irrenunciable. En aquesta fase encara no s'ha desenvolupat el concepte diferenciat *dona – marit*. A la dona se l'anomena paridora i el seu company no té rellevància fins al punt de ser desconegut. En aquest període es feia servir el llenguatge gestual, les comunitats s'assentaven a les ribes de rius i llacs, amb cabanyes construïdes sobre pilones de fusta o en coves. Se suposa que l'ésser humà va viure així durant uns dos milions d'anys al continent africà i cap a un milió d'anys a Àsia i Europa. En aquest període encara no s'han desenvolupat conceptes com els de *pàtria*, *fronteres i propietat*. La *pertinença* a la comunitat es reflecteix en el clan i de vegades el clan està representat per un símbol amb forma de tòtem. Cap al final de la quarta glaciació, la humanitat passa a l'era neolítica, malgrat que el nivell de desenvolupament és diferent en cada regió.

2 . – L'Era Neolítica *(entre el 15.000 i el 4.000 abans de Crist)*

En finalitzar la quarta glaciació i després d'un curt Mesolític (edat mitjana de pedra), aproximadament fa 17.000 anys, es passa a una etapa de gran importància històrica anomenada Neolític (pedra nova), a causa del treball amb pedres polides i obsidiana, encara que la seva autèntica essència és la revolució agrícola i l'aparició de l'aldea, sobretot als contraforts del sistema Taurus-Zagros, que funciona com a principal corredor d'expansió. Aquesta societat establerta fa 10.000 anys, tal com mostren

les proves arqueològiques, fa un gran salt a causa del peculiar clima d'aquestes muntanyes, de l'existència de vegetació abundant i d'animals domesticables, un fet que augmenta les possibilitats alimentàries. Així apareixen les aldees, l'agricultura, el bestiar, el teixit i, a partir del 6.000 a. C., la terrisseria. En tota aquesta regió, que traça un arc des del Mediterrani fins a les muntanyes Zagros, es produeix un fort desenvolupament cultural –la cultura de Tell Halaf[80]– que s'expandeix com una àmplia xarxa d'interconnexions.

Tenint com a focus principal l'Alta Mesopotàmia, la societat experimenta una explosió d'avenços i de nous instruments de producció, una espècie de revolució industrial neolítica. La dona-mare és alçada com a deessa-mare i probablement té un paper dominant en la formació de la nova societat, imprimint el matriarcat el seu segell a la societat clànica. D'una forma lenta però progressiva, comença a produir-se un xoc amb l'home. També es produeix el salt a la llengua simbòlica. Els grups semites, de pell fosca, ja no poden continuar tan fàcilment el seu camí cap a Àsia i Europa, un fet que va haver d'influir en la formació d'aquesta cultura. D'altra banda, una branca d'aquests pobles va aconseguir passar al continent americà per l'estret de Bering, aproximadament entre el 12.000 a. C. i el 7.000 a. C., mentre altres branques s'expandien per la Xina, Àsia Central i Europa Oriental. Els pobles indoeuropeus, de raça blanca, ubicats al centre del globus terraqui i de forma dominant el grup establert al Creixent Fèrtil, van tenir un paper preeminent i hegemònic a causa de les peculiars condicions climàtiques i alimentàries, conservant aquesta posició hegemònica fins a l'inici de la civilització.

Aquesta cultura del Creixent Fèrtil també s'estendrà en direcció a la Baixa Mesopotàmia cap al 6.000 a. C. i un mil·lenni després arribarà a la vall del Nil, als Balcans, Iran i les estepes al nord del mar Negre, des d'on passarà a Europa i la Xina passats

80. El període de Tell Halaf va tenir lloc més o menys entre el 6.100 i el 5.500 a. C. en el que avui és el sud-est de Turquia, Síria i el nord d'Iraq; això no obstant, es troben evidències de la influència de Halaf per tot Mesopotàmia.

uns mil anys més. Encara que s'accepti l'existència d'un Neolític a Xina amb una dinàmica i un desenvolupament propis, al meu parer, en la seva major part es tracta d'una cultura importada, tesi reforçada per les transferències en allò referent a la cria de bestiar i a l'ús de l'obsidiana. És cert que cada regió important desenvolupa el seu propi Neolític, però la primera espurna va saltar al Creixent Fèrtil, en el focus principal. No es tracta d'una forma de colonialisme, d'invasions amb ocupació de territori; l'existència de grans extensions sense poblar donen peu a aquesta mena de relacions. L'existència d'aquest primer gran moviment global desenvolupat a partir d'aquesta base, amb efectes que perduraran per tot el món i fins i tot arribaran als nostres dies, és quelcom generalment acceptat des del punt de vista històric i sociològic.

3 . – L'Era de la Civilització Sumèria (*4.000 - 2.000 a. C.*)

La cultura El Obeid, desenvolupada a la Baixa Mesopotàmia entre el 5.500 i el 3.800 a. C.[81] en base a la cultura del Creixent Fèrtil, sobretot a la de Tell Hallaf, adquireix gran importància històrica ja que suposa el pas a la societat patriarcal, pels avenços tècnics en terrisseria, pel comerç i perquè aleshores s'inicien les primeres colonitzacions i campanyes militars per saquejar altres pobles. És el període que podríem anomenar proto-Uruk, en què el patriarcat suposarà la pèrdua d'importància de la deessa-mare, forçada a reconèixer de forma definitiva la superioritat de l'home, donant pas així a una protocivilització. És el moment en què l'administració jerarquitzada adquireix gran desenvolupament i apareix un embrió de sistema administratiu de la civilització amb un triumvirat que, per primera vegada, fa acte de presència de forma influent. Els passos del xaman –una espècie de sacerdot–, del xeic –experimentat regidor de la comunitat– i del cap militar –que exerceix la força física– es deixen sentir cada vegada

81. Hi ha un acord general que la cultura d'Ubaid va començar abans del 5.000 a. C. i va acabar amb l'inici del període d'Uruk cap al 3.800 a. C.

més a prop, deixant així la seva empremta en la cultura religiosa, política i militar d'Orient Mitjà.

La importància històrica d'aquesta cultura està més que demostrada i, cap al 4.500 a . C., es deixa notar a l'Alta Mesopotàmia, colonitzant fins a cert punt la cultura de Tell Halaf i arribant, com s'ha comprovat arqueològicament, les seves colònies fins a les actuals Maltya i Elazig. De la mateixa manera es transmet aquesta cultura a les famílies dinàstiques de l'època. També s'han trobat proves de la seva acció destructiva, amb aldees arrasades intencionadament després de ser conquerides[82]. D'altra banda, el comerç es configura definitivament, ajudant així, probablement, a crear la primera hegemonia de la història.

És habitual anomenar aquest període (aproximadament del 4.000 al 3.000 a. C.) "cultura d'Uruk", una cultura que segueix el rastre d'El Obeid però que se'n distingeix per l'aparició de la ciutat-classe-Estat, és a dir de la civilització i de la història escrita, a més d'una transformació cap a la cultura patriarcal. D'altra banda, la necessitat de rec artificial a causa de les limitacions climàtiques de la Baixa Mesopotàmia, l'augment de la població que suposa aquesta agricultura de rec i l'aparició d'instruments i eines per al rec són condicions bàsiques per al procés d'urbanització. Que una gran quantitat de població hagi de treballar conjuntament requereix resoldre el problema de l'abastiment de la mateixa manera que els sistemes i eines per al rec necessiten el desenvolupament de la producció manual, a més del fet que ciutats d'aquestes dimensions ja exigien una administració urbana i resoldre els problemes de legitimitat que presentava tal administració. També cal protegir-se dels pobles depredadors que feia temps que estaven actuant. Quan tots aquests factors s'ajunten, s'il·lumina la triada sacerdot, rei, comandant militar. L'epopeia de Guilgameix, escrita en honor del primer rei d'Uruk, reflecteix de forma exacta i explícita aquest instant de la història.

82. Veure Michael Baizerman (2015): *Dawn and Sunset: A tale of the Oldest Cities in the Near East.*

La ciutat és una infraestructura que desenvolupa la lògica, ja que genera gran nombre de problemes i aquests problemes, al seu torn, fan que es desenvolupin el pensament i, com a conseqüència, els avenços en els instruments de producció, l'organització de l'economia, l'administració políticomilitar i les classes. La societat urbana també supera els vincles ètnics i dinàstics, i atrau aquells que abandonen la tribu o la seva comunitat rural amb l'únic objectiu d'omplir la panxa, però també exclou gran part de la població a causa de la seva administració jerarquitzada i patriarcal. A hores d'ara resulta inevitable que aparegui la divisió de classes, ja que les persones que per diferents motius han abandonat les tribus i els seus clans familiars integraran el segment de població format per treballadors dependents de l'administració de la ciutat. Aquesta divisió en classes, aquesta mena de relacions socials, seran un element clau en la cultura d'Uruk i l'Estat sorgirà com a prolongació natural de totes aquestes relacions urbanes.

Una administració urbana no dóna peu a una gestió ètnica o familiar sinó que requereix una professionalitat que superi els llaços de sang. D'altra banda, necessita ser legitimada, acceptada, i per això acuden al seu auxili el sacerdot, la primera mostra d'Estat, i el temple, el primer embrió urbà. La concepció intel·lectual de la divisió en classes, de l'Estat i de la ciutat en tant que institució és un producte de la mitologia i la religió. A la cultura d'Uruk es produeix una vistosa influència entre la cultura material i moral, arribant la cultura moral i ideològica a amagar la material. La missió principal de la nova ideologia de l'Estat és fer invisibles les condicions materials, transformant-les en missatges lingüístics i continguts mentals amb l'objectiu que durin milers d'anys. Això és el que es mostra clarament a la societat sumèria: l'Estat adquireix sentit com a institució divina mentre els treballadors són serfs creats per Déu i els àngels ocupen l'estadi intermedi, entre l'Estat i la classe dirigida. La màxima autoritat personificada pel Déu principal i els secundaris ocupen el panteó, és a dir que representen l'administració estatal superior i regular. Les antigues deesses, per la seva banda, queden reflectides en l'activitat de la

dona durant la fase prèvia a la creació de la ciutat. El sistema ciutat-Estat-classe és recreat ideològicament, quedant així legitimat davant la població, formant un sistema metafísic completament diferent al món material i encobrint totes les relacions socials amb un llenguatge semimitològic i semireligiós.

La recreació ideològica, que forma part d'una cultura moral d'immens valor, és una forma d'interpretació de qualsevol tipus de desenvolupament mental, inclòs el de la natura. Partint d'ella i sobretot utilitzant un llenguatge reflexiu, es podran inventar nous sentits i creences per a persuadir la gent; la vida es sacralitzarà, és a dir serà viscuda ja dins d'aquest món legitimat. Davant d'aquest renaixement ideològic, gairebé perdrà sentit la pregunta: "Existeix un naixement real, material (físic)?" O bé, encara que se la consideri significativa, se la presentarà d'una altra manera.

La revolució d'Uruk, la primera revolució urbana, és tan important com l'agrícola, és la font de la qual brolla el corrent principal; les aportacions posteriors no signifiquen altra cosa que llacs estancats o fonts el recorregut de les quals dependrà del corrent principal. És veritat que a la Xina i a l'Amèrica Central també té lloc una revolució urbana, però es tracta de cultures locals que s'assequen tot just néixer o bé de llacs estancats l'entorn dels quals molt poca gent pot aprofitar. Només el corrent principal o aquells que s'hi afegeixen poden ser considerats civilització. No existeixen civilitzacions pures.

De fet, darrere la cultura d'Uruk s'hi amaga un llegat neolític de 10.000 anys. No ha baixat del cel en un cistellet! A aquesta nova cultura també la podríem anomenar civilització, el nom de la qual es podria interpretar com a urbanitat, una estructura material i moral que, d'alguna forma, defineix tota la civilització.

De la pròpia cultura d'Uruk en surt el seu caràcter expansionista, perquè provoca el sorgiment continu de ciutats, que creixen en tots els sentits, augmentant la natalitat i, fins a cert punt, el trànsit de població entre elles. Però també augmenta la cultura camperola en el Creixent Fèrtil, en fundar-se aldees en cadena. Aquesta primera generació d'aldees agrícoles donarà pas a una autèntica allau a partir de l'any 10.000 a. C., estenent-se des de

Çayonu a Ergani-Diyarbakir, a les ribes d'un afluent del Tigris, fins a Kirkuk, passant per Newala Çori, Urfa i Siwerek, a les ribes de l'Eufrates, i Çeme Xalan, a la vora del riu Batman. Es tracta d'un rebrot cultural similar al d'Uruk. El creixement de les ciutats dinamitza la competència i el comerç fins a convertir-se en l'activitat principal juntament amb l'agricultura i el transport a càrrec dels artesans. Aquesta competència entre ciutats porta implícita la qüestió de l'hegemonia, cosa que, al seu torn, implicarà la transició de la Ciutat-Estat a un protoimperi, en quedar totes les ciutats sota la jurisdicció d'una sola dinastia.

L'activitat comercial d'Uruk provocarà un procés de civilització i colonització sobre els territoris del Neolític. D'acord amb les dades disponibles respecte a El Obeid, es pot dir que a Uruk va produir-se una expansió encara més àmplia i desenvolupada, especialment a les ribes de l'Eufrates, on es trobarien colònies d'Uruk molt desenvolupades[83]. Aquestes dades arqueològiques[84] també mostren que a l'Alta Mesopotàmia va haver-hi tant un moviment de resistència contra Uruk com d'intercanvis comercials, sobretot al voltant de Tell Halaf cap a l'any 3.500 a. C. Tal com mostra un gran nombre de troballes, la urbanització d'aquesta regió, amb fortes dinàmiques pròpies, va portar-se a terme al tercer mil·lenni abans de Crist. I aquests descobriments arqueològics, que no paren de produir-se, fan pensar que també va haver-hi transferències de cultura urbana des d'aquesta font primària fins a la Baixa Mesopotàmia com ja havia ocorregut amb Egipte, Ilam i Harappa. Així s'aprecia especialment a la recent excavació de Gobekli Tepe (10.000 a. C.), propera a Urfa, on han aparegut elements que poden modificar les hipòtesis actuals.

---

83. Per exemple Paul Kriwaczek constata: "…eren típics els terraplens, de deu peus de gruix, coronats amb torres de guàrdia i travessats per portes, doblats per un mur sòlid de pedres quinze peus per darrere, que protegien Habuba Kabira, una antiga colònia d'Uruk a la riba de l'Eufrates al nord de Síria." *Babylon: Mezopotamia and the Birth fo Civilization*

84. *The archeology of Political Spaces: The Upper Mesopotamian Piedmont in the 2nd Millenium BCE* de Domink Bonatz unifica els resultats més recents de la zona dels vessants de l'Alta Mesopotàmia.

Aquí ha sortit a la llum, per exemple, una estructura que pot correspondre a un temple de dimensions descomunals per a una època en què encara no havien aparegut les aldees. Malgrat que encara no s'ha explicat la funció dels grans obeliscos que s'han trobat, és obvi que corresponen a una cultura molt desenvolupada. Noves investigacions podrien provocar un desplaçament de l'epicentre cultural d'aquesta època.

Només una cultura forta podia fer front a una expansió, la d'Uruk, que segurament ja havia començat derivada del període El Obeid. I aquesta capacitat de resistència, que es manté davant les onades migratòries del nord i del sud al Mesolític i al Neolític, potser indica que existia una estructura cultural.

La desintegració de la cultura d'Uruk en una altra cultura local demostra la força de l'adversària, un procés que, en el fons, continua en l'actualitat. La força d'Uruk radicava en el seu sistema productiu i en l'Estat, una situació que podríem considerar com el primer precedent d'allò ocorregut a Holanda i Anglaterra.

Al meu parer, la cultura de l'Alta Mesopotàmia, Egipte i Ilam (sudoest d'Iran) va aconseguir frenar les primeres expansions d'El Obeid i Uruk amb cultures urbanes pròpies. I, a mesura que es produeixen nous descobriments arqueològics, es demostra que des del tercer mil·lenni va accelerar-se el desenvolupament urbanístic en aquests tres focus històrics, dels quals sortirien sengles afluents al gran corrent de la civilització.

Encara és més important allò ocorregut a les ciutats perifèriques i en zones rurals durant l'etapa final d'Uruk (cap al 3.000 a. C.), en el moment d'aparèixer la primera dinastia a conseqüència, probablement, dels conflictes interurbans. Les composicions líriques Nipur i la Maledicció d'Accad parlen de ciutats destruïdes i cremades. Com fa pensar en el que passa actualment a Bagdad i als seus voltants! La primera i segona etapes d'Uruk arriben fins al 2.350 a. C., quan comença la dinastia de Sargon, que pot qualificar-se com el primer emperador fins al 2.150 a. C. Sargon és enaltit per haver dominat el Creixent Fèrtil de forma sanguinària, amb fets de gran ferocitat que són presentats com a glorioses campanyes que l'omplen d'honor. També està escrit

que va converir Accad en la capital del seu imperi i que el seu nom sumeri, d'origen amorrita, es refereix als pobles "esparracats" procedents del desert aràbic. Al 2.150 a. C., un altre poble procedent de les muntanyes Zagros, sota el lideratge de Gudea, acabarà amb Accad i fundarà un nou regnat que, al seu torn, serà substituït un segle després per la tercera dinastia d'Uruk que amb prou feines durarà un segle més.

La història ens mostra que cap al 1.950 a. C. s'inicia l'era gloriosa de Babilònia i, amb ella, una interessant competència entre ciutats. Els sumeris representen la principal societat que crea la civilització, i quan dic "principal" em refereixo al sentit d'origen o font de la civilització. Es tracta d'un poble que probablement procedeixi del Creixent Fèrtil, que va assolir una posició autònoma. Es troba més a prop del grup lingüístic ari, es diferencia clarament del semita i té forts xocs amb els amorreus, igualment semites. De fet, és molt probable que el propi Sargon fos d'origen semita, havent aconseguit càrrecs militars i administratius després de formar-se la cort de Sumer. D'altra banda, els gutis, aris i pobles procedents de les muntanyes Zagros es vinculen al sumeris com a aliats. Resulta, en aquest sentit, molt significatiu que a l'Iraq d'avui es presenti un panorama molt semblant.

En conclusió, el naixement i desenvolupament de la civilització es produeix de forma sanguinària, colonial, hegemònica, amb la construcció però també destrucció de ciutats fins al 2.000 a. C. Amb l'agricultura de rec, en què treballen els esclaus únicament a canvi d'omplir els seus estómacs, l'artesania i el comerç amb les ciutats veïnes i regions neolítiques es produirà una acumulació d'excedents, un mode de producció que donarà forma a la civilització, a un sistema divinitzat pels governants amb una enlluernadora cultura moral mentre s'humilia els esclaus definint-los com a excrements dels déus. Aquesta concepció de la vida material queda clarament reflectida en les primeres epopeies, el llenguatge de les quals permetrà interpretar tots els aspectes de la vida. Així, la deessa-mare, que personifica la creació, sorgirà d'una costella dreta de l'home, reflectint d'aquesta manera la dependència definitiva de la dona-mare. A partir de llavors, la

vida s'entendrà i serà interpretada a través de llenguatge utilitzat per aquestes epopeies.

L'autèntica vida material, al contrari i fins a l'actualitat, no ha pogut crear el seu propi llenguatge; en alguns moments de l'antiguitat s'intenta donar una explicació de la realitat, però en un estil espès que no entén ningú, imposant-se, per tant, el silenci i la pèrdua de sentit. No oblidem aquesta incapacitat de tenir habilitat narrativa, de crear un llenguatge de la realitat!

4 . – L'era de la civilització babilònia i assíria[85]
(2.000 – 300 a. C.)

És més que manifesta la similitud i contemporaneïtat entre aquestes dues civilitzacions, malgrat les seves diferències en alguns aspectes temporals o geogràfics. Ambdues irrompen a la història en el moment que es desempalleguen de la dinastia sumèria, i és molt probable que ambdues tinguessin un origen semita amorreu i que haguessin compartit una civilització comuna amb la dinastia accàdia. La similitud de les seves llengües i cultura, així com les abundants fonts escrites[86] així ho avalen.

Nippur[87], on es diu que va sorgir el primer sistema d'educació acadèmica, va ser la darrera època gloriosa de Sumer. La seva destrucció, probablement a mans dels accadis, i el sorgiment a les seves proximitats de Babilònia, amb forta influència de la llengua i cultura accàdies, pot considear-se l'inici d'una nova civilització. El fet que després del tercer període d'Ur, l'últim sumeri, Babilònia es vagi apoderant, una darrere l'altra, de les ciutats de la regió no fa més que confirmar el nou panorama. L'accadi passa a ser l'idioma d'aquesta nova civilització, utilitzat en el comerç

85. En el primer volum d'aquesta obra, titulat *Orígens de la civilització* (2016, Editorial Descontrol/Editorial Bauma), s'hi troba un anàlisi més profund d'aquestes civilitzacions.

86. Com per exemple les Set Tauletes, conegudes com *Enûma Elish*.

87. En l'actualitat Niffer, o Nuffar, al sud-est d'Iraq. Nippur va ser un dels llocs habitats més duradors, començant en el període prehistòric Ubaid (5.000 a. C.) i arribant fins als voltants del 800 d. C. (Gibson 1992)

i el sistema polític, estenent-se per totes les regions per, sota el nom d'arameu, convertir-se en la llengua vehicular del món conegut, de forma molt semblant a l'anglès en l'actualitat. La cultura accàdia rep l'herència sumèria en allò referent a la civilització, produint-se també transformacions de caràcter mitològic, com ocorre amb l'ascens del déu Marduk, mentre que l'epopeia Enûma Elish és la més important de l'època. Marduk és el déu principal d'un món en què la deessa-mare queda totalment anullada davant d'un home sacralitzat. Marduk forma part de la mateixa genealogia de déus: el Gudea dels aris indoeuropeus, del que procedeix el nom Jueda, que encara es fa servir en llengua kurda (Xwedê), el Got dels gots germànics, el Zeus grec, el Júpiter romà, el Braman indi, el xinès tao o Alà a la cultura àrab.

Les similituds culturals del període de civilització es mostren en aquestes denominacions divines. No és, en aquest sentit, cap casualitat que el nom de tots els déus sorgeixi en aquest període –cap a l'any 2.000 a. C.– com a reflex d'un transfons cultural comú, divinitzant simbòlicament l'hegemonia d'un home tirà i astut que arrabassa a la dona-mare la seva economia domèstica. La deessa-mare, la Ishtar o Istar semita i dels aris, la Inanna sumèria, la Kibele hitita o la Kali índia es van apagant mentre la figura de l'home s'il·lumina. Aquest mil·lenni suposa una humiliant derrota, fins i tot cultural i lingüística, de la dona, que és expulsada als soterranis de la societat. L'esclavitud de la dona com a gènere antecedeix la de l'home o l'ètnica, situant el gènere femení en un estat de prostració, maleïda, humiliada, condemnant-la a la mortalitat, sense respecte ni veu en allò referent a la cultura material i moral. Aquesta és la base cultural per a la degradació de la dona i la seva il·limitada apropiació per part del marit-home. La posició de la dona a les societats àrabs i en altres societats de la mateixa cultura no fa més que confirmar aquesta valoració. Els crims d'honor només són un petit exemple d'aquesta cultura.

L'era de Babilònia és preeminent respecte la d'Asur, essent molt significatiu el retrocés progressiu de l'espai civilitzacional en direcció a la Mesopotàmia septentrional. Babilònia es trobava més al sud de l'actual Bagdad mentre que Asur, nom que tam-

bé respon a una divinitat, estava pròxima a Mosul, on resorgiria amb el nom de Nínive.

Babilònia destaca per algunes característiques històriques. Assimila la cultura de Nippur, l'última capital cultural sumèria, i es considera que va ser epicentre de totes les societats, cultures i intel·lectuals de l'època. La torre de Babel, on es parlaven 72 llengües, no és un mite, és una realitat; més ben dit és una mitificació de la realitat. El període més gloriós de Babilònia, del 1.900 al 1.600 a. C., pren forma d'imperi, aconseguint dominar totes les regions civilitzades. Hammurabi va ser, després de Sargon, l'emperador més famós i les seves "lleis", malgrat continuar amb una tradició legislativa anterior, van deixar una empremta històrica. Queda clar que la legislació de la civilització, tant la religiosa com la jurídica, porten l'empremta d'Hammurabi. Aquest va dominar, després de guerres sagnants, totes les ciutats, imposant una hegemonia despietada als pobles i cultures veïnes. Si els reis d'Egipte s'anomenen faraons, els de Babilònia i Assíria reben el nom de nimrud.

La fugida d'Abraham des d'Ur, narrada per l'Antic Testament, s'explica per l'opressió dels nimrud babilonis, on Hammurabi va governar entre els anys 1.700 i 1.650 a. C., època en què segons es creu va realitzar una fugida històrica. Abraham era el cap d'un poble compost per un gran nombre de comunitats agrícoles, ramaderes i comercials dels voltants d'Urfa, una zona de transició, tal com passa avui, entre les cultures ària i semita.

La importància històrica i el simbolisme míticoreligiós d'Abraham i el seu poble és degut al fet que se'l considera l'origen de les tres religions monoteistes, ja que pràcticament totes les religions reben la seva influència. Se suposa que va haver-hi molts pobles i ciutats que presentarien resistència als nimruds de Babilònia, és a dir a les autoritats urbanes i regionals que posseïen aquest càrrec i que durant l'època d'Hammurabi van dur a terme l'administració més autoritària de totes. Sembla lògic que aquests pobles, fins i tot ciutats i aldees, encara amb gran influència de l'ordre comunal, presentessin resistència i intentessin rebel·lar-se davant les imposicions imperials, sense importar-los

els raonaments del monarca ni el suposat origen diví que deia tenir. Els pobles que no coneixen l'esclavitud difícilment es deixaran esclavitzar i, de vegades, s'arrisquen a l'aniquilació abans que acceptar aquesta esclavitud, com ha ocorregut en innumerables exemples històrics.

La religió i el relat d'Abraham simbolitzen, en aquest sentit, la cultura de resistència al nimrud. Si el primer episodi d'aquesta cultura de resistència té lloc cap al 1.700 a. C., el segon el protagonitza Moisès davant dels faraons d'Egipte a partir del 1.300 a. C. És a dir, hi ha una cultura de resistència als pobles vinculats a Abraham i aquestes comunitats, tractades com a semiesclaves, intenten, com ell, escapar de l'esclavitud qüestionant l'autoritat del faraó. Aquesta tradició, que acaba conformant-se com una nova cultura contra els faraons i els nimruds, contra uns poderosos sobirans que es representen a si mateixos com a reis-déus, acabarà fundant el poderós regne sobre l'actual territori d'Israel-Palestina entre els anys 1020 i 900 a. C. amb David i Salomó, després d'haver estat liderat per destacats sacerdots que van succeir a Moisès, començant pel seu germà Aaron, Samuel I i II, Isaïes i altres molts profetes. Per tant, hem d'interpretar amb molt de compte aquesta històrica tradició del poble hebreu perquè, en cas contrari, no podrem interpretar adequadament tots els casos de rebuig i revoltes contra la mateixa. I, quan dic tots, incloc els moviments ideològics, mitològics, filosòfics, religiosos, polítics, físics, econòmics, jurídics, ètnics i nacionals.

Aquest primer període babilònic conclou cap al 1.596 a. C. a mans dels cassites, un poble l'origen del qual cal situar en la significativa aliança entre hitites i hurrites. Es tracta d'un assumpte poc tractat pels historiadors, però que té una importància clau per comprendre la història dels pobles de la regió. No devia ser fàcil, i devia requerir una forta consciència d'oposició per vèncer una tradició política, cultural i militar tan dominant com la babilònica. De fet, allò que fa la tradició abrahàmica és una successiva emigració més que una fugida, però, tan bon punt troba l'oportunitat, crea el seu propi poder polític. També és d'una importància fonamental que en aquesta situació ja existís una

tradició federativa entre els pobles de les muntanyes Zagros durant els períodes d'Uruk i Ur, una tradició que va acabar per estendre's pel Taurus i va personificar l'insigne Gudea, el famós rei dels gutis, que va acabar amb la dinastia accàdia cap al 2.050 a. C. La història no parla gens o gairebé gens d'aquests fets, però això no vol dir que no siguin de gran interès i un àmbit important on aturar-se i investigar.

És altament probable que diferents comunitats haguessin format una àmplia xarxa de pobles a través de federacions o unions polítiques estables davant d'una amenaça comuna. Aquestes comunitats crearan una cultura agrícola molt més sòlida davant del colonialisme cultural de El Obeid, i davant del colonialisme polític i comercial d'Ur i Uruk, situant-se al llindar de la urbanització, fins i tot arribant a fundar ciutats, com es dedueix del ja citat descobriment de grans temples a Gobekli Tepe (Urfa). Aquells que van crear aquesta cultura cap al 10.000 a. C. podrien haver creat fàcilment una cultura urbana abans que Uruk i Ur. La seva arquitectura i símbols mitològics així ho indiquen.

Sembla que aquests pobles, als quals els sumeris generalment es refereixen com a hurrites ja al 3.000 a. C., van fundar cap al 1.650 a. C. dues importants unions polítiques. D'una banda amb els hitites, amb Hattushah i Kanish com a centre, situats més al nord, i de l'altra amb els mittani amb capital a Washukani –en kurd Xweshkani (bella font)–, actualment Sere Kaniye, ciutat fronterera entre Turquia i Síria. La part síria conserva el seu nom kurd, mentre que la turca va ser rebatejada com Ceylanpinar, si bé els kurds continuen anomenant-la pel seu autèntic nom. Diferents documents mostren que Mittani va estendre's des de Kirkuk i les muntanyes Zagros fins a Tell Alal i les muntanyes Amanos, arribant a ser la tercera força política i cultural juntament amb els egipcis i hitites cap a l'any 1.400 a. C. Els mittani van compartir llengua i cultura amb els hitites. Entre ells existien estrets llaços consanguinis i van establir-se matrimonis polítics (Shupiluliuma, emperador hitita, diu a Matizava, príncep de Mittani: "T'he entregat la meva filla; dirigirem la regió plegats com a homes"). Els jeroglífics d'Egipte també parlen del poder

de Mittani i en els seus palaus també s'hi van casar dones de Mittani, entre elles ni més ni menys que la famosa Nefertiti.

També és coneguda la reina hitita Puduhepa, d'origen hurrita. Semblen la darrera empremta deixada per la dona a la cultura de la regió. La branca meridional dels hurrites va estar composta inicialment per gutis i cassites, i després pel nou sistema polític mittani. En llengua sumèria, "hurri" significa "muntanyenc", denominació que es continua emprant avui en dia. El més important és que, segons les fonts més rellevants, per referir-se a tots els reis i prínceps de l'anomenat Estat hitita s'utilitza el nom de Hurri i les dones amb què es casen sempre són princeses hurrites. Al meu parer, els mittani tenien una organització semblant a una confederació als contraforts de les muntanyes Taurus-Zagros, mentre que els hitites, la segona branca dels hurrites, s'organitzen al nord de la serralada Taurus arribant al mar Negre, dotant-se d'una primitiva estructura imperial, un fet que confirmen la seva base cultural, els vincles de parentesc, les relacions diplomàtiques i, sobretot, l'aliança hitito-cassita.

Podríem concloure que va ser aquest esperit de resistència per tota la part septentrional, i la conseqüent unió política, allò que va posar fi al primer període babilònic. Babilònia, durant el seu segon període (1.600-1.300 a. C.), està regida per aquesta unió política o té una administració conjunta sota un esperit de convivència continuant la seva projecció com a centre cultural i comercial més gran de l'època. Com el París d'avui en dia.

La cultura babilònica ha deixat empremta en els tres llibres sagrats. Babilònia és, al mateix temps, enclavament comercial, ciutat universitària i cosmopolita, multicultural, mosaic de creences i civilitzacions de l'època. Allà van desenvolupar-se tots els jocs polítics, comercials i dels serveis d'intel·ligència, convertint-se també en un focus de complots tal com passa al Londres actual.

El tercer període de Babilònia (610-330 a. C.) comença amb la destrucció de Nínive l'any 612 a conseqüència de l'aliança establerta amb els medes, quelcom que també s'assembla a l'aliança kurdo-xiïta actual, i finalitza amb la conquesta de la regió

per part d'Alexandre Magne cap al 330 a. C. A aquest període pertany el regnat de Nabucodonsor, l'últim gran imperi mesopotàmic. A partir d'aquesta data, Mesopotàmia anirà perdent el seu paper com a focus d'atracció internacional. Després d'haver amassat tota la cultura de la humanitat a les conques del Tigris i de l'Eufrates, en els seus corrents secundaris, valls, muntanyes i planures que van ser epicentre de la història durant aproximadament 15.000 anys i després d'haver-la estès a tots els continents, es prepara avui en dia per a una nova etapa, i és cert que amb gran fatiga però també amb molta esperança.

El període assiri també es podria dividir en tres subperíodes. Assíria és una de les potències polítiques, militars i comercials més poderoses de l'Antiguitat, la baula intermèdia entre Sumer i la civilització grecoromana, essent recordada per la seva dinàmica comercial però també pel caràcter sanguinari de la seva tirania. La seva destrucció va ser celebrada per tots els pobles d'Orient Mitjà, inclòs el seu propi poble, ja que suposa la fi del despotisme, dels nimruds i dels faraons.

La primera etapa (2.000-1.600 a. C.) suposa l'ascens de l'aristocràcia comercial i, amb freqüència, comerciants i poder polític formen una espècie de monopoli representat per la mateixa persona, cosa que ja de per si crida l'atenció. Es podria dir, fins i tot, que el monopoli del poder políticomilitar va sorgir a Assíria, però també que es basa en l'herència i experiència comercial de El Obaid, Uruk, Ur i Babilònia; és a dir, van seguir el seu rastre i van desenvolupar el comerç a totes les zones de la civilització incloses les societats nòmades i les agrícoles de les zones pròximes que encara es trobaven al Neolític. Igualment, van establir colònies comercials a les principals regions d'influència, van arribar a acords comercials (capitulacions) i van utilitzar una àmplia xarxa de rutes de caravanes; es tractava d'una civilització amb una alta consciència comercial que exercia la força de forma despietada per tal de garantir totes aquestes relacions estratègiques. Nínive, com si fos Amsterdam a Holanda, va omplir-se d'or i de plata. A Nínive i les ciutats circumdants s'aixequen centres tèxtils i els palaus més famosos de l'època, i de la mateixa manera que

Amsterdam competeix amb París, Nínive (Asur) ho fa amb Babilònia: competeixen, hi ha una influència mútua, esclatant entre si conflictes econòmics, comercials, polítics i militars, però cap de les dues aconsegueix dominar l'altra definitivament, malgrat produir-se aquest domini recíproc de forma cíclica.

El segon període (1.600-1.300 a. C.) manté el seu caràcter comercial, però sota domini de l'aliança entre Mittani i Babilònia. En el tercer període (1.300-600 a. C.), Assíria arriba a ser la potència més temible d'aleshores, construint una autèntica estructura políticomilitar. Llevat d'Urartu, no deixa lloc sense ocupar ni amenaçar, inclosa Egipte. Amb Assíria, els diferents pobles passen pels sofriments més grans i podria qualificar-se com el període més sanguinari de la civilització. Es vanaglorien amb orgull d'aixecar castells i ciutats amb els caps dels seus enemics decapitats. Els pobles i ètnies no esclavitzats són exterminats. No se'n salva ni Egipte. i el Regne d'Israel és arrasat. Assíria es converteix en una potència mundial semblant als EUA a l'actualitat i aquest egoisme característic dels imperis arriba a l'extrem amb ella. No existeix cultura de reconciliació, de convivència pacífica ni tampoc s'ha de menysprear el paper que va poder tenir la creació d'una tradició imperial.

També són d'origen hurrita els que van tenir un paper determinant en la destrucció d'Assíria. Els mittani no els deixaven ni respirar. Les tribus nairi –en assiri, "el poble de l'aigua"– suposen un llarg període de resistència, organitzant-se en confederacions tribals a l'actual Botan (1.200-900 a. C.); després entre en escena Urartu, que combat els assiris des del 870 a. C. fins a la destrucció del seu imperi l'any 612 a. C. Són tres segles de resistència que van donar pas a una organització política poderosa i centralitzada amb capital a Van que deixarà empremta a la història. Al començament, la llengua assíria és la dominant però barrejada probablement amb elements hurrites, armenis i caucàsics. Aquesta estructura lingüística reflecteix precisament aquest mosaic de resistències. S'entén que aquests pobles, que comparteixen el mateix espai geogràfic, van formar aquesta poderosa organització política per tal de fer front a un enemic comú. També és el perí-

ode en què entren en escena els escites, d'origen caucàsic. Dels urartu, en sabem que eren mestres en l'art de la forja i que van desenvolupar la fabricació d'armes, utensilis i atuells de bronzes. Però es comprendrà millor la importància dels seus avenços en el terreny de l'arquitectura, sobretot en la construcció de fortificacions, i perquè derrotaven els assiris amb freqüència. Urartu no va aconseguir cap victòria definitiva sobre els assiris, però va tenir un paper clau en el seu progressiu desgast. La profunda empremta que ha deixat a la història de la civilització difícilment s'esborrarà.

La derrota definitiva d'Assíria al 612 a. C. va ser possible a causa de la diplomàcia de sotamà entre Babilònia i la Confederació Meda, després d'àrdues negociacions amb els sacerdots medes, els mag (mags), paraula que en kurd significa "llar de foc". És aleshores quan comença el període meda i la tercera era de Babilònia.

La conclusió més important que es podria deduir del funcionament de la civilització assíria és la fusió entre el monopoli comercial i el políticomilitar, de la forma més important de la història de la civilització; a més de ser, abans que l'Imperi Persa, la principal baula amb les civilitzacions d'Egipte, Xina i l'Índia. Els assiris van crear tot un sistema comercial, una espècie de globalització en què s'apropia d'un llegat dels pobles acumulat amb mil i un sofriments, utilitzant un sistema de terror sense precedents i un monopoli comercial imposat per factors externs a l'economia. És obvi que el monopoli comercial no pot funcionar sense l'Estat. A més, en aquest període el comerç adquireix per primera vegada tant pes com l'agricultura davant dels monopolis anteriors, que estaven totalment vinculats al sistema esclavista. El monopoli comercial, en tant que capitalisme, ocupa dins de la civilització el paper d'una força explotadora més eficient que la confiscació de l'excedent agrícola per part del monopoli polític. Es pot dir, fins i tot, que l'administració imperial encaixa més amb el comerç que amb l'agricultura, ja que la seguretat de les rutes comercials de llarg recorregut és imprescindible, cosa que només l'estructura imperial és capaç de garantir. En aquest sen-

tit, ni tan sols cal esmentar que la violència utilitzada augmentarà de forma indirectament proporcional a la resistència de les societats davant les noves imposicions econòmiques.

També està clar que per a una economia són útils tant l'agricultura com el mercat, el petit comerç, l'artesania i gran nombre de sectors privats independents, i que no són imprescindibles els monopolis polític, militar, comercial ni econòmic. Això ens porta a preguntar-nos: Si no hagués aparegut Asur, s'hauria parat el desenvolupament econòmic? Més aviat sembla que un entorn de pau hauria generat una vida econòmica més diversa i positiva. L'Estat, en tant que administració oposada a la democràcia, és una força que destrueix l'economia i la societat a través de les guerres i les confiscacions que porta a terme. No estic qüestionant la necessitat de les ciutats i la formació de classes socials sinó el nexe tirania-civilització, una tirania disfressada ideològicament com quelcom sagrat, que ha aixecat grans muralles polítiques i militars al seu voltant. Vull repetir que, encara que la civilització, en tant que procés urbà, té aspectes positius, ha estat transformada, adulterada, convertida en quelcom negatiu, transformant-la en un gran obstacle retrògrad i conservador. Coordinar una administració és una cosa però el monopoli, la tirania i l'espoli en són una altra de molt diferent.

La fusió del monopoli polític, comercial i econòmic no és quelcom exclusiu del capitalisme; la civilització construeix aquestes mateixes bases des dels seus inicis, juntament amb el procés d'urbanització i les famílies dinàstiques, i aquests tres monopolis han existit fins als nostres dies com si es tractés d'una cadena indestructible, assetjant i destruint els aspectes positius de la societat i el seu desenvolupament democràtic; però continuem amb les altres baules de la cadena.

5 . – Les civilitzacions egípcia, índia, xinesa, hitita i fenícia

Aclarir l'aportació d'Egipte, l'Índia i la Xina al corrent principal de la civilització demana un gran treball però aquest no és el lloc on fer-ho. Això no obstant, seria aclaridor explicar per

què l'agricultura té tant pes i per què no van ser capaços de superar els seus límits regionals. Estic convençut que internament eren societats molt desenvolupades i que el fet que ja haguessin perdurat durant tant temps era degut a que no van recórrer a un monopoli econòmic, i molt menys a un monopoli comercial de llarga distància i que aquest monopoli tampoc no va tenir grans possibilitats de formar-se a causa de la seva estructura agrícola i a la quasi completa falta de comerç exterior. En aquest sentit, el monopoli polític podia durar més en la mesura que no estava vinculat a l'econòmic. També és cert que les potències político-militars són menys qüestionades perquè prevenen del perill exterior i, malgrat que també són monopolis de tributació econòmica, no estan asfixiades pel domini econòmic.

Egipte, en la mesura que va influir en la cultura grecoromana, va contribuir a la cultura i civilització europees. Respecte a l'Àfrica, va influir tan poc que és com si no hagués existit com a cultura, no va tenir cap gran participació en el comerç i va quedar aïllada d'Orient Mitjà. Probablement fos un dels primers exemples de socialisme. Cap exemple semblant ha tingut tanta influència com el d'Egipte. Va participar plenament a la civilització de l'Edat Mitjana a través d'Orient Mitjà, mentre l'Índia i la Xina només van fer-ho parcialment. L'islamisme va tenir un paper essencial en incorporar elements d'aquestes tres civilitzacions i portar-los a Europa. Pel que fa als hitites, no cal cap apartat propi. En tant que aliat d'hurrites i mittanis, van estendre la civilització per l'Anatòlia i, a través de les costes del mar Egeu, van contribuir al nou impuls de la civilització a la península grega, almenys de forma tan significativa com fenicis i egipcis. També van frenar l'expansió territorial d'Egipte sobre Síria, i van influir en la detenció de l'expansió territorial d'Assíria i anteriorment la de Babilònia.

Per la seva banda els fenicis, una ètnia assentada al Mediterrani Oriental, van omplir el buit comercial deixat per Egipte, incapaç de crear una xarxa comercial a llarga distància, i van expandir la cultura d'Orient Mitjà i Egipte a Europa, portant l'alfabet i les tècniques de la construcció naval, entre altres, als grecs. Els

fenicis van ser els primers que van aconseguir establir colònies comercials a tots els punts del Mediterrani. També van construir els primers ports i van ser molt importants pel que fa al trasllat de valors de cultura moral; la seva influència a la història de la civilització és tan important com la d'Urartu.

L'aportació del regne d'Israel, d'altra banda, queda circumscrita sobretot a aquest aspecte moral i el més important és que de la tradició hebrea en sorgeixen les religions monoteistes; com si davant dels Estats materials de Sumer i Egipte hagués tingut la necessitat històrica de crear un Estat moral. La tradició hebrea no s'ha de mirar des de la perspectiva jueva. Els comerciants jueus s'afiancen sobretot en el sector monetari, però en el terreny moral hi trobem profetes, escriptors, pensadors i intel·lectuals. I el fet que assolissin un gran desenvolupament en ambdues branques va influir profundament la història de la civilització mundial. Per conèixer completament la civilització cal analitzar tots els aspectes de la tradició sumèria, egípcia i hebrea. En aquest sentit, explicar Europa basant-se únicament en l'Edat Mitjana i parcialment en la grecoromana no és sostenible; es tracta d'un gran error, amb greus conseqüències que tractaré més endavant.

6 . – L'era medopersa *(700-330 a. C.)*

La influència dels medes a la civilització és bastant desconeguda. D'origen hurrita, formen una branca dels pobles aris emparentada amb els perses, viuen a les muntanyes Zagros i un dels seus signes identitaris és la seva capacitat de resistència davant l'opressió assíria. Els mags, els seus sacerdots, tenen un paper important en l'educació i l'administració, i cap al 700 a. C. formen una unió confederal allà on actualment conflueixen les fronteres d'Iran, Iraq i Turquia. De vegades tenen relacions amistoses i altres vegades conflictives amb els escites del Caucas. La seva victòria sobre els assiris l'any 612 a. C. va fer créixer el seu prestigi i va obrir-los nous horitzons, derrotant els frigis a les ribes del riu Kizilirma l'any 585 a. C. Va ser entre els mags on va sorgir Zaratustra, un gran savi, que genera una religiositat que constitueix

un fenomen de gran calat ètic. El zaratrustianisme no és del tot una religió ni tampoc una filosofia. Malgrat diferir de la tradició abrahàmica, va haver-hi una gran influència recíproca, sobretot sota el regnat de Nabucodonsor, l'emperador babilònic, que va deportar els fills d'Israel a Babilònia l'any 595 a. C. La civilització grega també dóna als medes més importància que als perses, essent el poble més citat per Heròdot a les seves ***Històries***. Al 559 a. C., com a conseqüència d'una traïció interna, els perses aquemènides prenen el control del sistema polític meda. Cir, fundador d'aquesta dinastia, s'havia criat a la cort meda[88]. Tant medes com perses són components i cofundadors d'aquest gran imperi erròniament conegut només com a persa.

Aquest imperi medo-persa va posar en marxa, en el termini de tres segles, el major sistema polític de l'època, formant un semiestat amb un vast territori, dividit en 22 províncies, que s'estenia des d'Egipte fins a l'Índia –conquerida cap al 515 a. C.– i des de la Xina fins a la península grega. Les seves principals contribucions a la civilització, a més de valorar la tradició ètica, van ser la creació de la burocràcia, un bon sistema de correus, una xarxa de calçades i l'exèrcit més gran i més ben preparat de l'època.

Malgrat que va ser en aquesta època quan va aparèixer la dicotomia Orient-Occident, va produir-se una influència recíproca i la civilització grega va agafar uns quants elements culturals de medes i perses. Per exemple, els grecs van ser administradors a la cort persa i també van estar al seu servei milers de mercenaris. Que els perses acumulessin grans riqueses i dominessin durant dos segles la regió del mar Egeu va fer que entre els grecs sorgís un fort sentiment antipersa, arribant a ser poc menys que un objectiu nacional el posar fi a aquesta opressió i arrabassar-los les riqueses. No és casualitat que es compari Alexandre Magne amb el nou Hèrcules. Alexandre havia rebut aquesta formació, fins i tot a les seves classes amb Aristòtil, ja que la filosofia grega també estava influïda per aquesta tradició de lluita contra l'opressió. Era

88. Pàg. 53 "With Arrow, Sword, and Spear" a *History of Warfare in the Ancient World* d'Alfred S. Bradford i Pamela M. Bradford.

una actitud similar a la dels medes contra els assiris. El fet que Alexandre, que era un macedoni amb cultura grega, pogués destrossar l'Imperi Persa com si es tractés d'un castell de cartes no és més que un reflex de l'esperit de resistència desenvolupat durant centenars d'anys i, sobretot, de la síntesi entre la il·lustració filosòfica i l'esperit lliure del poble macedoni.

7 . – La cultura i civilització grecoromanes

Interpretar la cultura i civilització grecoromanes com el començament de la cultura occidental és un error. En realitat, a Europa mai no va sorgir una cultura com a tal. El desenvolupament cultural d'Europa, inclòs el cristianisme medieval, és producte del transvasament cultural des de les civilitzacions originàries d'Orient Mitjà, de Mesopotàmia i d'Egipte, un fet que es prolonga fins al segle XV. És a dir, ens trobem davant d'una cultura formada per successives aportacions que s'encadenen a *llarg termini*[89] (uns 15.000 anys) procedents d'un *marc geogràfic concret* i que arriben a Europa com ho fa un cabalós riu alimentat pels seus diferents afluents.

Encara que la cultura grecoromana va formar-se a Europa, en realitat recollia l'herència d'aquesta cultura anterior i en allò referent a la cultura material i moral tampoc no va haver-hi grans innovacions ni elements diferenciadors significatius fins al segle XVI. Les aportacions filosòfiques, que podrien ser innovadores, en el fons són impensables sense el llegat babiloni, egipci, hitita, urartià, meda i persa. Fins i tot Plató confessa que els savis grecs, sobretot Soló, Pitàgores i Tales, van elaborar els seus plantejaments filosòfics després de visitar els centres del coneixement a Orient, principalment Babilònia, cap a l'any 600 a. C. D'altra banda, les mitologies grega i romana són, en definitiva i si deixem a part la nomenclatura, la quarta i cinquena versió de la sumèria (seguint l'ordre de Sumèria, Babilònia, hurrita-hiti-

89. Terme creat per Fernand Braudel per descriure certs desenvolupaments històrics.

ta-mittani, Grècia-Roma) i, parcialment, de l'egípcia. Cal tenir en compte que la cultura material del Neolític havia arribat a tots els terrenys de la vida europea cap al 4.000 a. C. i la sumèria i egípcia entre el 2.000 i el 1.000 a. C. De la síntesi que va iniciar-se l'any 2.000 a. C. a la península grega van sortir-ne els primers assajos entre els anys 1.600 i 1.200 a. C., començant a donar fruits a l'Antiguitat a partir del primer mil·lenni abans de Crist, especialment amb Homer i Hesíode, germinant al seu torn a la Península Itàlica, amb els etruscos i, en aquestes mateixes dates, concloent amb la Monarquia romana l'any 754 i, després, l'any 510 a. C. amb la República.

El mil·lenni que va del 500 a. C. al 500 d. C. presenta peculiaritats importants, formant una nova baula de la cadena, amb ciutats que podrien considerar-se successores d'Uruk. No hi ha cap dubte que el procés d'urbanització grecoromà assoleix un gran valor estètic, però el sistema administratiu i de classes ja existia feia milers d'anys, encara que sense la maduresa grecoromana; el mateix passa amb altres components de la cultura material i moral, amb el comerç, el mercat, els diners, l'alfabet, les ciències, la filosofia (saviesa), l'ètica o la mitologia. Sense tenir en compte aquest llegat no es pot dir que una cultura material i moral brotés d'aquestes dues penínsules com ho fa l'herba de la terra. A la història d'Occident, l'estudi de l'arrel de les cultures ha tingut durant molt temps greus mancances i errors, si bé és cert que s'han produït aportacions interessants a l'època de la postmodernitat.

Una de les peculiaritats de la cultura grecoromana és que va passar, de forma successiva, pels sistemes monàrquic, republicà, democràtic i imperial. Al començament monarquia i democràcia van solapar-se, com van fer-ho al final república i imperi, règim aquest que va ser la darrera i més extensa cultura esclavista i que va adquirir gran projecció just abans de desintegrar-se. Es tracta d'un aspecte a destacar perquè, a partir de llavors, o evolucionava o es dissolia i, de fet, l'imperi grecoromà es va transformar desintegrant-se. La civilització grecoromana, que va transcórrer durant un llarg període històric, va entrar en una profunda crisi

després d'haver assolit el seu període de màxima maduresa, quan la producció d'excedents va convertir-se en el fonament de l'Estat. L'excedent està vinculat a omplir els estómacs dels treballadors que han adquirit certes habilitats, sobretot esclaus, mentre que el monopoli estatal, format per la triada ideologia - política - poder militar, s'assenta sobre aquesta forma de producció. Aquest sistema paral·lel a un procés d'urbanització desenvolupa la cadena mercaderia, mercat i diner, la qual, juntament a l'artesania, deriva en la divisió del treball. En aquest estadi, és el monopoli comercial el que entra en escena, podent apropiar-se d'una part de l'excedent, apareixent una competència de monopolis entre si, en base als excedents de l'agricultura i l'artesania. És important tenir en compte aquests dos monopolis, encara que no es diferenciïn gaire, per analitzar les relacions i els conflictes polítics i militars que apareixen entre ells.

En aquest sentit, podríem anomenar *civilització* al sistema social format a partir del conjunt de cultura material i moral el nucli de la qual estaria format per camarilles que podríem anomenar monopolistes agràries i comercials, juntament amb l'aparat ideològic, polític i militar concentrat al voltant de la ciutat. I també seria útil parlar de "civilitzacions esclavistes", ja que la forma de treball dominant és l'esclavitud. Pel que fa a la competència i als conflictes interns en la història de la civilització, es poden distingir dues situacions: la primera entre els monopolis en general i els monopolis agrícoles i comercials; i la segona entre el propi sistema de civilització i totes les forces de la societat (totes les classes, ètnies, pobles, tribus, artesans oprimits...) amb les quals entra en contradicció. A part de les guerres provocades per aquestes dues situacions, aquesta és la raó perquè tant la cultura material com la moral es desenvolupin enmig d'una competència i enfrontament constants, provocant així una reacció en cadena al llarg de la història de la civilització.

Aquesta reacció en cadena té forma de processos de crisi fins a l'època grecoromana. D'una banda, l'agricultura i el comerç es resisteixen i fins i tot s'enfonsen en diferents zones geogràfiques per diferents motius, per la qual cosa les crisis són constants. Les

condicions climàtiques, una producció excessiva, els conflictes i migracions internes i externes, les formes de producció rentable, els plantejaments filosòfics i els sistemes organitzatius en l'àmbit militar, polític i ideològic són les causes principals d'aquestes crisis. Els sectors que no volen ser aniquilats per les camarilles monopolistes i que volen imposar els seus interessos econòmics utilitzen els conflictes i la guerra com a instruments de producció; això és així perquè es tracta de monopolis establerts sobre l'economia. Són els Estats i civilitzacions més marcats pel comerç els que provoquen més guerres a causa de la freqüència de les crisis comercials. Per contra, els Estats i civilitzacions on domina l'agricultura, amb un clima millor i més possibilitats de rec regular, són més estables, viuen menys crisis i més períodes de pau. Considerant-ho des d'aquesta perspectiva, s'entén per què Egipte, l'Índia i la Xina estan menys implicades en guerres, llevat de les insurreccions de determinades ciutats, regions o esclaus. El fet que, en general, les civilitzacions mesopotàmiques tinguin un caràcter expansionista i bèl·lic s'explica per la seva excessiva dependència comercial en el procés de producció, tal com passa a El Obeid, Uruk, Ur, Babilònia, Assíria i Pèrsia.

El mateix passa amb les contínues campanyes militars per terra i mar de la civilització grecoromana. Tenint en compte que Mesopotàmia és el bressol de l'agricultura i del comerç, des que va formar-se la civilització, tant grecs i romans –des d'Occident– com perses –des d'Orient– a partir del 600 a. C. van desencadenar guerres durant un mil·lenni tant a les seves pròpies regions centrals com a causa de la seva dependència comercial i de l'agricultura mesopotàmiques.

La civilització no es pot formar sense el comerç en general i sense el mesopotàmic en particular. O tots dos s'enfonsen, o s'enfonsa un d'ells o tots dos s'equilibren mútuament. I va ser així com els vençuts van ser els triomfadors. La situació d'equilibri, d'èpoques en què una de les dues parts no podia imposar-se a l'altra, va ser molt més prolongada. Posem algun exemple: El Obeid i Uruk estaven enfrontades entre si però també mantenien cert equilibri, de la mateixa manera que van entrar en conflicte

amb les societats de l'Alta Mesopotàmia, però també hi havia períodes d'equilibri. I el mateix va passar amb les dinasties de les ciutats d'Ur i d'Accad, que després serien esborrades de la història, i també entre accadis i gutis, entre Assíria i Babilònia. En general, els hurrites (inclosos hitites, mittanis, cassites, medes i urartians), babilonis i assiris van protagonitzar terribles períodes bèl·lics i també, a intervals, períodes de coexistència que també van produir-se entre hitites i egipcis, i finalment la Guerra dels Mil Anys (550 a. C. - 560 d. C.) entre grecoromans i sassànides perses. Aquests són els enfrontaments i les guerres entre les diferents "camarilles" de les civilitzacions!

D'altra banda, la resistència i les insurreccions de pobles, ètnies, esclaus i ciutats (artesans) que la civilització va voler subordinar a la força amb l'esclavitud i les confiscacions comercials formen una altre factor important i constant a tenir en compte. En definitiva, un sistema sanguinari, basat en la tortura i l'explotació, i en els fonaments del qual s'hi troba no només la plusvàlua del capital sinó també un excedent de cinc o sis mil anys.

8 . – Cristianisme i islam

No hi ha cap dubte que cristianisme i islam són dues civilitzacions amb grans diferències i semblances interessants. Malgrat que s'ha escrit molt en relació a la seva influència sobre la història de la civilització, la realitat és que hi ha poques interpretacions científiques. En aquest sentit, és destacable la seva determinant influència sobre la formació de la personalitat, i per això mateix l'elaboració d'un paradigma al marge d'ambdues religions podria ser una meta per al futur. Pel que fa a les interpretacions positivistes laiques, representen la més absurda de les religions, propera a la idolatria, i el seu contingut no té cap valor digne de ser analitzat, ja que no superen les altres religions en general ni el cristianisme, el judaisme i l'islam en particular.

Pel que fa a la Reforma i la Il·lustració, suposen una adaptació del cristianisme al capitalisme, i també sabem que el Renaixement no va entrar en conflicte amb el cristianisme i l'actitud

contra la religió i el cristianisme de la Il·lustració no aconsegueix superar-la ni ser una crítica i interpretació coherents de la mateixa.

Pel que fa a l'islam, més que ser criticat per part dels seus membres, va desenvolupar una gran rigidesa en experimentar de forma primerenca xocs sectaris interns. L'islam no ha passat, com sí que va fer el cristianisme, per una interpretació filosòfica i encara menys ha tingut el seu propi Renaixement, Reforma o Il·lustració, mentre que els corrents del "nou islamisme" no són més que moviments reaccionaris provocadors que només poden ser interpretats per la seva concepció feixista o nacionalista en el marc del capitalisme.

El cristianisme i l'islam poden considerar-se la segona etapa de la història de la civilització i la crisi de l'Imperi Romà entre els segles IV i V, una crisi de civilització, accelerant-se així un procés de dissolució d'una civilització esclavista que existia des de feia ja 4.000 anys. Els historiadors donen a aquest període el nom de "els anys de foscor". Al final de l'Imperi Romà, la humanitat vivia sota el jou d'una societat civilitzada que necessita una sortida i, per tant, uns nous instruments materials i mentals. Es tracta d'un estat d'ànim semblant al d'algú que es vol despertar d'un malson, i espera una nova alba però no sap com serà. Les velles creences i ídols ja no valen un ral en el mercat; ni els emperadors anaven al temple de Júpiter. El sorgiment del cristianisme, del maniqueisme i de l'islam respon, d'acord amb l'esperit de l'època, a aquesta cerca d'una nova fe viscuda intensament.

Una pregunta molt més incisiva: malgrat que el cristianisme i l'islam són clarament moviments polítics, perquè van presentar-se insistentment com quelcom sagrat, teològic, com una religió? Seria de gran interès trobar una resposta relacionant-la amb l'aparició de "salvadors", dels intel·lectuals de l'època; els seus pensaments, qüestions, propostes i formes organitzatives han d'assentar-se, necessàriament, sobre models previs.

I, en aquest sentit, la referència més clara és la tradició abrahàmica. Els profetes són els primers que es refereixen a la necessitat d'una "salvació". Ningú no va darrere d'algú que anuncia la sal-

vació si no es tracta d'un profeta. També pot haver-hi fracassos en topar-se amb una assentada tradició, com li va ocórrer al Maniqueisme. Malgrat anunciar un futur resplendent, no va poder amb les velles tradicions. El fet que els moviments segueixin presentant-se a Orient Mitjà sota la màscara de la religió té a veure amb aquesta tradició religiosa.

Per tant, a l'hora d'interpretar el cristianisme i l'islam, cal deixar clar que són moviments netament polítics amb careta religiosa. No hi ha cap dubte que també tenen un contingut ideològic. D'altra banda, la tradició religiosa abrahàmica és teològica i enfonsa les seves arrels en les imatges mitològico-religioses dels sacerdots sumeris i egipcis, així com en el seu ús del terme Déu i dels seus rituals. Ja aleshores es feia un gran esforç per desenvolupar una interpretació religiosa diferenciada de la sumèria i l'egípcia. Moisès, Samuel, David, Salomó, Ezequiel, Isaïes i altres coneguts profetes van assumir una missió salvadora davant les religions despòtiques d'aquella època.

El maniqueisme va desaparèixer precisament perquè no es basava en una tradició sòlida i, tanmateix, la tradició abrahàmica, malgrat els seus 1.500 anys, no va poder imposar-se a les civilitzacions egípcia i mesopotàmica i només va aconseguir una gran implantació a partir de l'arribada de Jesús, el Salvador. El regne d'Israel, la fundació del qual es basa en aquesta tradició, tampoc no va tenir una vida llarga ni va deixar cap profunda empremta. La seva virtut principal va ser convertir-se en l'esperança d'un poble oprimit que buscava la salvació, així com servir de referència per a pobres i oprimits que perseguien un ideal, víctimes de nimruds i faraons, és a dir, de tota mena de règims despòtics.

El fenomen de Jesucrist s'entén millor dins d'aquest marc. L'Imperi Romà havia conquerit el regne d'Israel feia molt temps. Quan els membres col·laboracionistes del consell de savis s'uneixen a l'administració romana, es crea el clima propici per a l'aparició d'un nou profeta. A més, cal tenir en compte que, de les comunitats d'Orient Mitjà desintegrades pel sistema esclavista de l'imperi, en surten a raig "esclaus sense treball", autèntics proletaris, provocant l'aparició de sectes i profetes. Jesús probable-

ment sigui un d'aquests profetes que va acabar crucificat, com van ser-ho molts altres. El terme "Salvador" té, en aquest sentit, un valor simbòlic i genèric per als pobres, i fins i tot es podria considerar el moviment creat per Jesús un moviment socialista primitiu. Sense cap dubte, al començament es tractava d'un moviment de pobres i esclaus que intentaven escapar de la seva situació i la seva darrera iniciativa era marxar sobre Jerusalem, conquerir-la i instaurar un nou regnat, el regne dels pobres. Jesús és com Espartac, però sense exèrcits, encara que el seu missatge, al principi seguit per dotze apòstols i amb el Nou Testament com a bagatge ideològic, farà que les primeres comunitats es transformin en un moviment de masses.

Els apòstols desplegaran una gran activitat pels imperis romà i sassànida, aconseguint incorporacions en massa sobretot entre els grecs de l'Anatòlia interior i occidental, entre els assiris de les províncies sassànides a l'est i els armenis de l'Anatòlia nord-oriental. També són molt actius alguns intel·lectuals jueus, com Sant Pau. El cristianisme arriba a ser un moviment polític que sacseja els fonaments socials dels dos imperis. Paradoxalment a la doctrina, que havia sorgit en oposició a l'Imperi Romà, arriba a convertir-se en religió oficial, en la ideologia de gran part de Roma, i accelera la fragmentació i transformació de l'imperi, provocant la ruptura amb Bizanci (Imperi Romà d'Orient).

Com és sabut, entre les principals figures del cristianisme oriental i occidental van sorgir importants polèmiques, corrents i cismes. Aparentment es tracta de debats teològics, per exemple entre monofisites i diofisites[90], però, en el fons, es tracta d'un assumpte totalment polític. Una part de les noves sectes passen a la clandestinitat mentre altres es vinculen al poder econòmic i polític d'ambdós imperis. Es podria dir que, darrere la màscara ideològica, surten a doll la política i l'economia. El cristianisme deixa de ser una religió per transformar-se en una civilització. Europa, per primera vegada a la seva història, entra plenament

90. Els monfisistes mantenien que en Jesús només era present la naturalesa divina, però no la humana. Els diosifistes, en canvi, mantenien que en ell existien alhora dues naturaleses i voluntats, la divina i la humana.

a la civilització darrere la disfressa de la religió, com a resultat d'aquesta acció teològica i política de la fe cristiana.

Amb la seva expansió pel nord i nord-est d'Europa durant el segle X, el cristianisme completa amb èxit el seu primer objectiu històric. Serà després, amb el procés de "capitalització", quan experimenti un nou impuls mundial, mentre els cristians d'Anatòlia i Mesopotàmia –és a dir els pobles grec, armeni i assiri– s'incorporen al procés de civilització a la regió amb més bagatge moral, primer a partir de la civilització bizantina i després com a esglésies independents. Ser "cristians" marcarà el destí d'aquests pobles a causa, sobretot, d'uns atacs per part de l'islamisme que tindran tràgiques conseqüències.

Pel que fa al naixement de la civilització islàmica, passa quelcom semblant. La Meca és en realitat una intersecció de rutes comercials que anaven del mar Roig al Golf i del Iemen i Etiòpia a Damasc, existint ja un sistema administratiu jerarquitzat dirigit per l'aristocràcia de la tribu àrab quraix. Es tractava d'un poble dedicat al comerç, religiosament idòlatra i que ja havia acumulat cert capital. En aquesta regió, a part del judaisme, cristianisme i zoroastrisme, també es practicaven altres creences paganes. Al lloc on havia emigrat Ismael –fill d'Abraham i Agar– i part del poble hebreu, concretament vora el pou de Zamzan, s'aixecarà el principal temple de La Meca, un habitacle amb diferents ídols, entre els quals destacaven Lat, Menat i Uzza quan sorgeix la figura de Mahoma en el si d'una família pobra quraix.

Això torna a portar a col·lació l'assumpte del temor existent en els principals països musulmans a estudiar, des del punt de vista sociològic, l'islam en general i en particular la vida de Mahoma. Però, mentre la religió no sigui investigada sociològicament, com a forma de pensament i de vida social, no se n'obtindrà un coneixement autèntic. I, mentre això no passi, no hi haurà forma d'impedir que Orient Mitjà sigui el blanc on s'assagin polítiques i batalles dels EUA i els seus aliats. És a dir, que la millor manera d'entendre Mahoma és analitzant sociològicament la seva vida. La societat no sortirà perjudicada d'aquesta investigació. Europa va viure la seva Il·lustració gràcies a haver adoptat aquest enfoca-

ment respecte el cristianisme. Mentre Orient Mitjà no visqui la seva pròpia Il·lustració tampoc no experimentarà una revolució en el pensament, el primer pas del qual podria ser precisament aquest anàlisi de Mahoma. En aquest sentit, cal tenir present l'època en què viu i l'activitat que realitza. Concretament Mahoma, fill d'Abdullah, pertany al llinatge Hashimi, i treballa a les caravanes que van a Damasc per una dona comerciant anomenada Khadija, a canvi d'una part dels guanys. En aquests viatges rep la influència de sacerdots siríacs, però també entra en conflicte amb els jueus, que controlaven la major part del comerç.

El matrimoni de Mahoma amb Khadija canvia radicalment la situació, en una època en què es torna a parlar de "l'últim profeta", que moltes persones diuen ser, incloses vàries dones. Al meu parer, Mahoma aprèn moltes coses de Khadija. Clarament devia ser una persona amb molt talent, perquè no podia ser fàcil en aquella època ser dona comerciant i adinerada. És més que probable que fos ella qui li xiuxiuegés a l'oïda que podia ser ell aquest "últim profeta". No hi ha cap dubte que el que unia aquesta aliança matrimonial era l'intent de crear un nou nucli de poder. L'aristocràcia quraix, a causa de les seves tradicions reaccionàries (com la idolatria), estava en una situació que l'impedia fundar un Estat. D'altra banda, jueus i cristians no eren molt influents o provocaven rebuig, al marge dels conflictes per valors materials que pogués haver-hi entre ells mateixos. I la llegenda àrab d'Agar i Ismael servirà d'inspiració a Mahoma, que admet les creences i corrents religiosos existents a la zona, tot adonant-se que cap d'ells aconseguirà l'objectiu d'establir la unió política entre els àrabs. És Khadija qui l'anima a portar a terme aquesta empresa. Utilitza com a base els fonaments ideològics de la branca àrab de la tradició abrahàmica que es trobaven a la zona, i la resta probablement l'aprengui dels erudites sacerdots siríacs.

Mahoma rep el primer missatge diví com a profeta l'any 610 d. C.[91], en ple xoc entre bizantins i sassànides, una situació que afavoreix la Península Aràbiga, on tant els quraix com els colons jueus són obstacles per als objectius de Mahoma, el qual, des del començament, actua com a líder polític amb missatges propis d'un home d'Estat.

L'islam sorgeix, en definitiva, com un nou imperi a Orient Mitjà sota lideratge àrab, obert a tots els pobles, superant l'estret marc ideològic jueu amb una interpretació renovada, més actualitzada. Es tracta d'un nou plantejament de vida, simbolitzat per rituals religiosos que s'estendran pels quatre punts cardinals gràcies a una bona combinació de tàctiques i estratègies que aconsegueixen el primer moviment d'àmbit internacional. En definitiva, un extens moviment civilitzacional que deixarà una empremta històrica amb una ideologia, un programa polític, un lideratge, tàctiques i estratègies.

És igual de significatiu que el nom "islam" també signifiqui pau[92]. Mahoma, possiblement perquè preveu un procés molt conflictiu, dóna prioritat a la pau en plantejar-se tres objectius: l'aristocràcia quraix de La Meca i els imperis bizantí i sassànida. A causa del conflicte amb el primer dels dos, que té lloc a la Meca, l'any 622 d. C. s'ha d'exiliar a Medina, on elabora el primer contracte social. La Carta de Medina afavoreix la immensa majoria de les tribus, excepte un reduït nombre d'aristòcrates d'algunes tribus i llinatges. El paradís promès està representat per les propietats i el patrimoni de bizantins i sassànides, mentre l'infern és l'antiga forma de vida al desert. Després de rebutjar els quraixites a les batalles de Bader, Uhud i Jandak, la primera

91. S'explica que l'arcàngel Gabriel va aparèixer davant d'ell i va revelar-li un vers de l'alcorà.

92. Literalment, *islam* significa "submissió" (a la voluntat de Déu), de l'arrel *aslama* "va resignar-se, va rendir-se, va entregar-se", conjunció causal de *salima* "estava segur" i relacionat amb *salam* "pau". Font: *The online etymology dictionary:* http://www.etymonline.com/index.php?term=Islam

república àrab (democràtica[93]) s'obrirà pas amb intensos debats i assemblees a la mesquita, lloc que, al contrari del que es pensa, no era inicialment un lloc de culte sinó de reunió i debat.

Això no obstant, l'aristocràcia encapçalada per Muawiya, que havia perdut temporalment el poder, va anar-lo recuperant lentament després de la mort de Mahoma (632) a través de la conspiració, que era la seva especialitat. L'assassinat d'Alí, home devot i de principis, obrirà a Muawiya i a la seva dinastia el camí al sultanat (monarquia), mentre que la descendència directa del profeta perdia definitivament pes polític amb la tràgica mort de Hussein a Kerbala. Una nova camarilla de comerciants àrabs reclamarà els seus drets no només sobre la Península Aràbiga sinó sobre totes les propietats i patrimoni de bizantins i sassànides. Es tracta d'una vasta campanya de conquestes en què les victòries es succeiran una darrere l'altra, essent els cristians i jueus de la península els primers perjudicats. L'any 650 ja s'havien conquerit tots els territoris sassànides, gran part dels bizantins i del nord d'Àfrica, i s'havia arribat a les portes de Constantinoble.

Es podrien comparar aquestes fulgurants conquestes amb la campanya llampec d'Alexandre sota la simbiosi de l'esperit macedoni i la filosofia grega, com també podríem comprar els resultats culturals materials i morals de la conquesta àrab amb la d'Alexandre. Ara, els triomfs s'aconsegueixen gràcies a l'esperit i la valentia dels àrabs i gràcies a l'impuls d'una nova fe establerta a partir de creences arrelades. L'islam és el moviment més important de la segona etapa de la civilització, l'últim gran impuls cultural-civilitzacional oriental.

Allò sorprenent en l'islam, a diferència del cristianisme, és que amb prou feines tres segles arriba al cim del poder, entre altres raons perquè, des del seu naixement, islam i poder són una sola cosa. Per aquest motiu, els sectors empobrits i oprimits que van fer possible el desenvolupament de l'islam van ser precisament els primers de ser-ne marginats. L'islam suposa el desenvo-

93. Öcalan utilitza *cumhuriyet* en turc en lloc de república, que té arrels àrabs que signifiquen *ajuntar-se o formar una comunitat.* Aquesta és la raó de posar la paraula democràcia entre parèntesi.

lupament de la civilització amb un poderós Estat que s'organitza al voltant de les mesquites i els palaus convertits en paradisos terrenals que s'edifiquen a costa de multitud d'ànimes senzilles, rebels i afamades provinents de les tribus. Seria molt didàctic estudiar sociològicament com un clan comercial d'una petita ciutat –la Meca– passa a ser un imperi en tan poc temps (640-650 d. C.) en base a una religió de fort component polític.

Al meu parer, la ràpida expansió de l'islam va ser causada per l'existència d'un buit de poder, per un llarg període de caos social que ja existia a l'Aràbia i que era motiu de conflictes tribals, així com per la pròpia personalitat de Mahoma i pel fet que els imperis bizantí i sassànida es trobaven a la primera etapa de civilització. Després de conquerir la civilització tradicional d'Orient Mitjà, va arribar fins al centre de l'Índia, Àsia Central, el Caucas i el sud-est asiàtic (Indonèsia i Malàisia), endinsant-se en la Península Ibèrica i els Balcans, és a dir els extrems occidental i oriental d'Europa.

Aquest vast moviment políticomilitar no pot explicar-se únicament pel seu contingut religiós, ja que aquest, en el fons, servia per a encobrir una altra realitat; fins i tot el nom *islam* té un valor simbòlic. El cert és que els termes "alà" i "profeta" ja els utilitzaven els hebreus des de feia molt temps i per això Mahoma es va sentir molt molest quan els jueus de Medina van dir-li que estava robant la seva religió per utilitzar-la contra ells. D'altra banda, l'enaltiment dels monarques i dels seus acòlits ens faria remuntar a les mitologies sumèria i egípcia. Això no obstant, Mahoma dóna al concepte d'*Alà* un valor molt diferent. Alà és una espècie d'energia universal, una concepció més progressista de déu que els acadèmics islàmics no van saber desenvolupar científicament. Les normes per als creients funcionen com a principis teòrics i els ritus serveixen per a mantenir una vívida relació amb la pràctica, fonamentalment amb l'objectiu de cobrir les necessitats ètiques i jurídiques de l'època. Preveient el creixement del comerç i de l'agricultura, van anar desenvolupant regulacions jurídiques. I, pel que fa a la vida heretada de la primera etapa de la civilització esclavista, la resposta va ser dura perquè "l'infidel" és "l'altre"

que ha de ser aniquilat, mentre que el dret al pluralisme ideològic queda limitat a la tradició abrahàmica.

L'islam està més obert al laïcisme que el cristianisme; objectivament és així. Tanmateix, la guerra contra les antigues formes de vida va tenir conseqüències fatals. Les cultures i creences històriques dels pobles van ser aniquilades o assimilades, juntament amb el cristianisme, com va ocórrer amb el zoroastrisme o el maniqueisme. També queda clar que la nova forma de vida de l'islam va generar l'aparició d'una aristocràcia feudal. El lloc del Rei-Déu va ser substituït pel Sultà-Ombra de Déu. Inevitablement, van aparèixer els sultanats despòtics, ja que l'islam com a religió és incapaç d'impedir-ho. El cristianisme encara n'és més incapaç, ja que dóna suport a la monarquia i l'ordre sacerdotal funciona com a aliat del rei, contribuint així a un major perfeccionament del poder. Ambdues religions s'esforçaran a fer que els sectors marginals restin submisos a un estat de servitud i subjugació, una situació més suau però similar a l'esclavitud anterior, encara que en alguns aspectes és pitjor que l'esclavitud clàssica. Les dues religions coincideixen en el fet que no s'oposen completament a l'esclavitud, potencien el sistema jeràrquic, el poder estatal, i alimenten la consciència i la diferenciació ètniques.

Ambdós credos, i també el judaisme, malgrat que s'incorporen al gran corrent de la civilització en la seva segona etapa, no han sabut donar solucions ni als conflictes entre les camarilles monopolistes dominants ni a les exigències de llibertat i justícia de les forces de la societat democràtica, excloses per la civilització. Al contrari, la segona etapa de la civilització va agreujar encara més els problemes relacionats amb les guerres, la llibertat i la justícia.

a . – Els nuclis de poder monopolista van completar-se articulant-se amb altres de nous, mentre no es produïen canvis qualitatius ni en l'agricultura ni en l'artesania. Sí que van augmentar, per contra, les guerra pels excedents i els emirats van arribar a tenir un monopoli del poder semblant al del sultanat, amb la qual cosa van multiplicar-se les famílies dinàstiques, mentre augmentaven igualment els sectors que pretenien viure dels excedents.

Formaven una espècie de classe mitjana que, quan no aconseguia acaparar la quantitat desitjada d'excedents, provocava una guerra. I així va ser com a Europa i Rússia van sovintejar les guerres feudals, augmentant de passada els problemes de recaptació de la monarquia a causa del desenvolupament d'una creixent burocràcia.

b . – Aquells que van abraçar alguna de les dues religions amb l'esperança de trobar la salvació, la llibertat i la justícia, en quedar-ne decebuts van passar a la resistència tot formant diferents sectes.

c . – La cultura moral tampoc no va experimentar cap desenvolupament. Mentre desapareixia el període de "foscor" de l'Edat Mitjana, no va sorgir-ne una altra de nova i, en lloc seu, van desenvolupar-se interminables debats teològics i sectaris que es desvinculaven del món i d'una història convertida en relat sagrat. La voluntat humana va quedar pràcticament anul·lada i les persones amb prou feines eren altra cosa que ombres atrapades entre el paradís i l'infern, despreciant la vida terrenal, a esquenes de la realitat. Les camarilles monopolistes no van dubtar a construir-se castells i palaus a imatge i semblança del paradís, mentre la cultura urbana i la filosofia patien un gran retrocés respecte a l'etapa anterior.

d . – El més greu de tot és el nou desenvolupament de les guerres, pitjors que les anteriors de l'antiguitat. Per tal d'estendre el seu poder, es llancen a la "conquesta del món" al crit de "un sol Déu al cel i un sol sultà a la terra", portant a terme un esforç bèl·lic sense precedents. La guerra en nom de Déu adquireix un caràcter molt més destructiu que les anteriors guerres entre déus, arribant a un nivell d'expansió territorial i de colonització impensable a la primera etapa, i adquirint les guerres ètniques un caràcter sistemàtic i continu mentre els conflictes sectaris adquirien tal complexitat que semblava impossible sortir-ne.

D . – Europa en néixer el capitalisme

Ni el cristianisme ni l'islam no van saber donar resposta a la crisi que es va aprofundir amb l'enfonsament de la societat esclavista romana i la desintegració de l'imperi. El sistema que van desenvolupar, anomenat "civilització medieval" o "ordre feudal", no era diferent del que mantenien els sacerdots sumeris o egipcis. Les seves recargolades receptes metafísiques, tant en termes de programa polític com de praxis, només van aconseguir portar la societat a "l'edat fosca". En aquest moment van desaparèixer nombrosos valors culturals de l'Antiguitat i la crisi de Roma es va aprofundir encara més per part dels seus hereus. En el marc de la civilització, les diferents societats van quedar aïllades dels altres éssers vius, convertides en masses amorfes que, com a "subdits de l'infern o del paradís", esperaven el seu torn per marxar en fila i a redoble cap als camps de batalla.

Tenint en compte aquestes reflexions, que ja he exposat anteriorment, podem plantejar-nos ara situacions concretes.

a . – Grecs, armenis i assiris, que van ser els primers a abraçar el cristianisme i que aspiraven a mantenir i enfortir la seva identitat (grecs contra romans, armenis i assiris contra bizantins i sassànides), van perdre amb les conquestes islàmiques bona part del seu espai històrico-cultural, una cultura material i moral cultivada durant milers d'anys. Per contra, van ser els trucs i els àrabs els que van treure més profit d'aquesta situació. Kurds i perses amb prou feines van aconseguir sobreviure, mentre els russos realitzaven, gràcies a la religió cristiana, grans avenços a costa de turcs, tàrtars, mongols i fins i tot xinesos.

b . – El cristianisme també va permetre als pobles d'Europa estabilitzar el seu desenvolupament, realitzant progressos parcials en compartir la mateixa fe, mentre l'aristocràcia sacerdotal, primer, i els senyors feudals, després, van tenir una gran responsabilitat en la pèrdua de l'antiga vitalitat cultural d'aquests pobles. Els aspectes més avançats i desenvolupats del Neolític van quedar anul·lats i assimilats per la nova situació, però és una

realitat històrica que va ser en aquesta època quan van sorgir els primers elements nacionals com a fenomen de llarga durada.

c . – Els pobles aborígens de l'Àfrica, Amèrica i Austràlia ni tan sols van poder mantenir les seves cultures davant l'arribada del cristianisme i, parcialment, van perdre la seva identitat. Mentre la cultura índia també patia un retrocés, la Xina no va atrevir-se a tenir una política expansionista enfront d'aquestes religions.

Com que l'Edat Mitjana o "segona etapa de la civilització" va aprofundir encara més la crisi en lloc de resoldre-la, la situació d'Europa va adquirir un sentit estratègic; si Europa sucumbia en aquesta guerra per la civilització entre les dues grans potències, és a dir entre el cristianisme i l'islam, aleshores ho hauria perdut tot, però si se'n sortia, la seva capacitat de domini estratègic seria definitiva, una situació més complexa d'allò que s'acostuma a pensar.

El segle XV suposa, en aquest sentit, l'expansió completa del cristianisme per Europa, instaurant el període del feudalisme sagrat. El Sacre Imperi Romà Germànic es proclama successor del de Roma, si bé li apareixen uns quants rivals, principalment el regne de França, però també la dinastia Habsburg d'Àustria, que emergeix com a nova potència, i la Rússia tsarista, que ja ho havia fet en qualitat de "Tercera Roma" després de la caiguda d'Istambul. Polònia, un regne que havia assolit un gran desenvolupament, tampoc no va permetre que ningú acaparés la identitat cristiana de forma exclusiva, mentre Anglaterra i França es barallaven a la Guerra dels Cent Anys. D'altra banda, tant els Balcans com Espanya estan a la defensiva davant l'islam i les ciutats italianes es trobaven liderant el Renaixement i dirigint-se cap al capitalisme. Roma ja no tornarà a ser una referència per a Europa i ni tan sols podrà emprendre la reunificació d'una Itàlia les ciutats de la qual estan enfonsades fins al coll en una carrera comercial que les enfronta entre elles. Es tracta d'un dur enfrontament que només els permetrà fer dues grans aportacions a la civilització europea: haver liderat el procés d'urbanització durant els darrers

dos segles i posar les bases per a l'expansió del capitalisme comercial, cosa que serà el més gran avantatge estratègic per a Europa, com es confirmarà al segle XVI. D'altra banda, les croades no van tenir el resultat que s'esperava. En aquest període, Europa estava immersa en la incertesa i els àrabs musulmans no només suposaven una amenaça estratègica a través d'Espanya sinó que va resultar difícil rebutjar-los fins i tot quan van envair França. En cas que aquest front hagués caigut, l'Europa cristiana hauria desaparegut i hauria quedat convertida en una colònia. A més, els emperadors otomans s'aproximaven a Polònia després d'avançar de forma fulgurant per l'Imperi austrohongarès a través dels Balcans. Si no haguessin estat detinguts, aquest avenç també hauria suposat la fi de l'existència política i cultural d'Europa, com a hereva de Roma. Tant turcs otomans com àrabs andalusos saben que si no obtenen una victòria definitiva a Europa entraran en una fase contínues i successives derrotes. Mentre que els mongols de l'Horda d'Or suposen, igualment, una amenaça latent sobre Europa des del nord del mar Negre.

Europa reuneix una sèrie de peculiaritats profundament arrelades. Tenia una tradició democràtica tribal encara present i els seus pobles amb prou feines havien viscut sota el sistema esclavista de la civilització. Tenien una percepció superficial de la religió cristiana i les seves ments no havien estat completament conquerides, sobretot als països nòrdics, que mantenien una forta relació amb la natura. Malgrat que el seu procés d'urbanització era el més ràpid que hi havia hagut fins aleshores, les seves ciutats, en haver patit en menor mesura els sistemes monàrquics i imperials, funcionaven d'una manera més democràtica. A totes les ciutats hi ha una administració semidemocràtica, cosa que permet formar confederacions, no acceptant fàcilment imposicions de l'exterior. Totes les monarquies europees eren de recent creació i no tenien prou pes ni capacitat per a aglutinar tot Europa, i la majoria d'elles anirien caient, una rere l'altra, durant les Croades.

Per contra, després de la civilització islàmica es troba tota l'antiga civilització i, per tant, es coneixen millor els mecanismes

de poder, la seva fe té una gran força i una elevada autoestima. Es tracta d'una civilització més dogmàtica perquè representa *l'última* religió i *l'últim* profeta; a més de no haver perdut les primeres croades i de mantenir el control de les rutes comercials.

Vist des d'aquest punt de vista, Europa viu la crisi de la civilització amb més profunditat, sota la constant amenaça de turcs i àrabs i, per tant, de l'islam. Van perdre Constantinoble i el sultà Mehmet II va arribar a desembarcar a Otranto, al sud d'Itàlia[94]. La religió islàmica i la gran quantitat de pobles que arrossega amb ella representaven un autèntic malson per a Europa. El cristianisme no és una forma de civilització que aconsegueixi fer front a aquest malson.

De fet, no deixa de retrocedir, fins que la línia del front es situa a Viena, i de caure aquesta ciutat hauria estat molt difícil parar els turcs i l'islam. Aquí és quan cobra molt més sentit el fet que les ciutats italianes abracessin el capitalisme comercial i desenvolupessin el Renaixement, moviments estretament vinculats a la supervivència d'Europa. Per aquesta raó, els esdeveniments de la península italiana són tan determinants. Cristianisme i islam van sorgir per treure la humanitat del període de tenebres causat per l'enfonsament de Roma, però van acabar provocant una crisi interna encara més gran, així com grans enfrontaments entre un i altre, causant així nous problemes que allunyaven la humanitat de la salvació i la il·luminació. Europa es trobarà davant d'una disjuntiva: o resol la crisi provocada per les forces de la segona etapa de la civilització prenent el timó del seu propi destí o bé s'enfonsa encara més profundament i segueix el camí de Roma.

94. En resposta a la petició del Papa Sixtus IV, un exèrcit cristià (compost principalment per tropes hongareses i napolitanes) va assetjar Otranto el maig de 1481 per tal de recuperar la ciutat i prevenir que Roma patís el mateix destí que Constantinoble. Dos dies després de l'inici del setge, Mehmed II va morir i la crisi de successió generada va impedir que els turcs enviessin reforços. La guarnició turca d'Otranto va acabar per rendir-se.

És en aquest moment quan apareix a l'agenda, amb tota la seva projecció històrica, la següent pregunta: tenint en compte que ja hem qüestionat el seu naixement al segle XVI, ¿era el capitalisme la solució?

Realment, el capitalisme podria haver ofert algunes respostes a les crisis de l'Edat Mitjana tardana (segles XIV i XV) derivades del cristianisme i de l'islam, com mostren les experiències d'Holanda i Anglaterra al segle XVI, però, si ho analitzem detingudament, veurem que la crisi a la tercera etapa de la civilització encara pot ser més profunda que les dues anteriors i es pot estendre a la resta del món. El fet que el capitalisme només pugui existir a través de la guerra, la política i el monopoli econòmic és el factor fonamental en el desencadenament de la major crisi de la història de la civilització. El captialisme és, alhora, causa i conseqüència de la crisi. Allò ocorregut des del segle XVI al XXI confirma que el capitalisme pot estendre la crisi temporalment i geogràfica, però aquesta no és la solució.

Els següents capítols van dedicats a "l'Estat-nació" i a "l'industrialisme". En ells, qüestionaré aquests instruments que el capitalisme va posar en funcionament per primera vegada a la història amb l'objectiu de resoldre els problemes socials, mentre que a la Conclusió exposaré les meves valoracions sobre el capitalisme com a civilització de crisis i també com a sistema de crisis en si mateix.

L'ESTAT-NACIÓ: EL LEVIATAN MODERN

La forma de Déu descendit a la Terra

Conceptualitzar la *modernitat capitalista* només a partir de consideracions econòmiques provoca distorsions metodològiques i d'anàlisi que impedeixen arribar a la seva essència. Fins ara, hem dit que es tracta d'una força monopolista imposada des de l'exterior, és a dir, que metodològicament pot ser més encertat buscar l'essència del capitalisme en un altre lloc. Per ara, seguirem la seva empremta pels terrenys de l'Estat, que és on realment intenta amagar-se i encobrir-se.

Tots els assaigs metodològics, filosòfics, històrics i sociològics de Karl Marx tenien per objectiu situar el capitalisme en el terreny econòmic i assenyalaven una estructura monopolista en crisi permanent, cosa que Marx valorava positivament pels canvis que provocava. Però tenir un gran domini econòmic o imposar una estructura a l'economia no és el mateix que fer economia. Jugar amb els preus als mercats i diversificar els mecanismes monetaris per acumular guanys no és possible sociològicament sense poder polític. No analitzar el poder polític i el seu caràcter coercitiu amb totes les conseqüències, conceptualitzar el *capital* i implantar-lo en les consciències amb els anàlisis abstractes de l'economia política és –intencionadament o no– un error metodològic i ser víctima del paradigma capitalista.

Sóc conscient dels inconvenients que implica criticar Karl Marx amb tesis superficials, sense fer un anàlisi profund, però molts dels que presumeixen de marxistes repeteixen les seves idees de forma monòtona, sense debat i amb plantejaments dogmàtico-positivistes propis d'un grup d'iniciats a una secta.

Això no obstant, s'ha confirmat fins a la sacietat, amb més de 150 anys d'experiència teòrico-pràctica, que ***"El Capital"*** funciona com un nou tòtem que ja no és útil per als treballadors. Jo relaciono aquesta situació amb l'error d'intentar delimitar el capitalisme al terreny de l'economia, quan el capitalisme no és economia, i de considerar com a econòmics aspectes bàsics que no ho són. Col·locar les polítiques estatals monopolistes al capdamunt de l'economia malgrat el seu valor antieconòmic és crear una ofuscació mental "il·lustrada" per tal d'encobrir les parts negatives del capitalisme, cosa que té conseqüències realment tràgiques, fins i tot en el terreny polític i ideològic.

No sóc un expert en Hegel ni en Marx. He fet una lectura profunda de les seves obres o en tinc molta informació més enllà dels fonaments bàsics, però tampoc no estic convençut que això sigui molt necessari. Això no obstant, els valoro i crec que el dret a la interpretació és un deure de la lluita per la llibertat i la igualtat, perquè aquests autors van deixar una profunda empremta a la societat de la modernitat capitalista. Marx i Engels, quan van establir la filosofia alemanya com una de les fonts del socialisme científic, segurament es referien a Hegel, del qual van rebre una gran influència tal com es pot deduir de les seves crítiques.

Hegel, des del punt de vista ideològic, representa l'auge de la metafísica i és el major representant contemporani de la dialèctica. Es tracta d'un autèntic filòsof alemany, el pare del pensament nacionalista alemany. Marx i Engels van ben encaminats quan estudien la burgesia alemanya en l'estadi més endarrerit del capitalisme i la seva relació amb la filosofia alemanya. Després de la crítica que fan a Hegel i a la seva ***Filosofia del Dret***, on reflecteixen la seva posició teòrica, passen immediatament a la pràctica fundant la Lliga dels Comunistes i publicant el ***Manifest Comunista***. Crec que les revolucions de 1848, immediatament posteriors, no van satisfer les seves expectatives, provocant així les primeres desviacions economicistes. No qüestiono que hagin atorgat a l'economia una posició prioritària ni la necessitat dels estudis econòmics. La meva crítica bàsica a ***El Capital*** no és que sigui completament erroni, sinó que critico la negació que fan

de Hegel, ja que critiquen que Hegel donés prioritat a l'Estat i al Dret quan per a mi aquest és precisament el punt de partida. Els que cometen un error històric són Marx i Engels en caure en la desviació de l'economicisme, causa fonamental del fracàs de 150 anys de socialisme, de lluita per la igualtat i per la llibertat, per una societat democràtica.

Que no se'm mal interpreti. Quan dic que Hegel va per bon camí, no ho dic perquè accepti la seva "teoria de l'acció", sinó perquè encerta en el plantejament de partida.

Es tracta d'un problema general a Europa, relacionat amb la construcció dels Estats-nació i la seva conversió en importants centres de poder. Com es forma el Leviatan modern? Thomas Hobbes i Hugo Grotius ja parlaven de l'absoluta necessitat d'un Estat centralitzat, teoritzen l'absolutisme i el consideren una solució en tant que model d'Estat per a la transició del feudalisme al capitalisme. Això no obstant, no resol totalment la crisi i el problema de l'Estat continua en tota la seva magnitud. El fet que el capitalisme tingui un paper protagonista a Holanda i Anglaterra, i que aquests dos Estats desenvolupin l'hegemonisme, afecta tant Alemanya com França. França fracassarà una vegada rere l'altra en tots els seus intents per assolir l'hegemonia, mentre que Alemanya ni tan sols havia aconseguit resoldre la qüestió de la "unitat nacional". La realitat és que tots els candidats europeus al poder, que busquen "estabilitat", estan ocupats amb el problema de la construcció de l'Estat. Ni les monarquies ni els absolutismes resolen totalment el problema. L'exemple francès està sobre la taula. L'absolutisme de Lluís XIV, el Rei Sol, no és superior a l'aliança d'Holanda i Anglaterra, i els problemes interns de l'Estat francès no deixen d'augmentar. Què podien fer els altres? Les seves contradiccions internes, així com les seves mancances morals i materials, els impedeixen seguir el camí d'Holanda i Anglaterra.

El fenomen de la Revolució francesa esclata enmig d'aquest clima, enmig d'aquest debat. La conseqüència va ser que, a més del problema de l'Estat, apareix el de la Revolució. No en va, Lenin va parlar de "***L'Estat i la Revolució***". La qüestió del poder

està en plena crisi i l'hegemonia capitalista, que tenia com a objectiu superar la crisi feudal, torna la crisi encara més profunda, generalitzant-la. S'enfonsa l'absolutisme, es proclama la República, comença un període de gran terror per, a continuació, donar pas a un emperador dement que sacseja tot Europa com si descendís dels cels. Els francesos s'afoguen en un terbolí de paraules i d'acció, dit d'una manera més fina, de teoria i de guerres. Si no, quin altre significat tenia la guillotina?

Hegel fa una magnífica definició de l'Estat a través de la personalitat de Napoleó: "la forma de Déu descendit a la Terra". A Napoleó també el descriu com "un Déu en marxa per la Terra". Es tracta d'una de les expressions que més m'han impressionat i n'he pogut treure profit. Difícilment torbarem una frase que expliqui millor el vell i el nou Estat; una sola frase aconsegueix allò que milers de llibres sagrats i també laics intentaven explicar. Pura filosofia. Es podria dir que els anglesos són bons en economia, els francesos ho són en el terreny social i els alemanys en filosofia; però fer una síntesi de tot això també pot tenir els seus inconvenients.

Napoleó, per acabar amb l'absolutisme europeu que envoltava França, proclama el 1802 el que podríem anomenar "Estat-nació"; vol que la totalitat dels francesos es posin dempeus com un sol home, com si *fossin* l'Estat, i posin de genolls la resta d'Europa. I així ho fa. Napoleó no és partidari de la civilització feudal i vol acabar amb ella fent que s'enfonsi en la tempestat de la revolució. Intenta imitar els emperadors grecoromans, el Cèsar, Alexandre, però no es compleixen les condicions materials ni morals. Anglaterra, insidiosa, refinada i magistral, exerceix l'art de l'hegemonia amb "l'economia política", mentre que Napoleó es situa al llindar de la bogeria, sense haver après la lliçó de l'exili a l'illa d'Elba; manté la seva arrogància i continua les seves campanyes militars fins que, derrotat, s'arrossega per terra a Waterloo. Quan l'any 1821 mor, després de cinc anys deportat a l'illa de Santa Helena, enmig de l'Atlàntic, les seves últimes paraules van ser: "França, exèrcits, Josefina!" Són paraules que resumeixen a la perfecció l'home d'acció de l'Estat-nació.

Són els alemanys, i concretament Hegel, els que eleven la figura de Napoleó a rang teòric, creant un enorme culte ideològic que, no en va, s'anomenarà ideologia alemanya, la qual a la pràctica donarà forma, pas a pas, a un Estat Prussià en progressiu ascens. Anglaterra, que intenta disminuir el poder imperial de França i Àustria, donarà el seu suport a Prússia que, juntament amb la unió alemanya de 1871 després de la victòria de Sedan, sorgirà, com Anglaterra, com a segona força hegemònica. Prússia, tanmateix, no està d'acord amb una repartició del món que considera injusta i exigeix la seva part. La seva derrota a les dues guerres mundials acabarà amb les seves aspiracions hegemòniques, tal com també li ocorre a França.

Està demostrat que el capitalisme sofreix una crisi (no cíclica) profunda i constant des de la Revolució Francesa fins a 1945. Justament Hitler s'erigeix com a Führer (líder) alemany abans de la Segona Guerra Mundial. Sobre el nazisme s'han realitzat molts estudis, però tots tremendament confusos i variats; inclosos els fets per teòrics marxistes, liberals, conservadors i anarquistes. Cap d'ells és capaç de donar una explicació correcta i concloent a allò ocorregut. Els grans intel·lectuals jueus, víctimes del genocidi, són dels que aporten més confusió. En el fons, Hitler no és més que un excrement intel·lectual comú a tots ells, és un vòmit resultant de les seves pràctiques polítiques. No s'acostuma a criticar allò que és propi. És que potser algun d'ells assumeix, de forma teòrica i pràctica, la seva responsabilitat?

Per mi, el raonament del filòsof alemany d'origen jueu Adorno és molt significatiu, com ja hem referit en citar la seva frase "una vida equivocada no pot ser viscuda correctament"; una expressió amb un profund significat sobre la modernitat capitalista. Referint-se als camps d'extermini deia que "en nom de totes les deïtats i de tot allò sagrat, l'ésser humà no té dret a pronunciar ni una sola paraula". Pot ser que m'equivoqui, però interpreto aquesta reflexió en el sentit que no pot haver-hi cap explicació al genocidi. A la nostra civilització li ha caigut la màscara i ni tan sols té dret a obrir la boca. L'Escola de Frankfurt va en el camí de la realitat, però el seu absorbiment i el seu complex de culpa

per estar implicada en el crim van provocar un profund malestar entre els seus propis intel·lectuals. És important comprendre la confessió (el sentiment d'ofensa i melancolia) i el paper del pensament jueu en aquest assumpte, tal com es veu en Walter Benjamin i Theodor Adorno. La Unió Europea (UE), en el seu format actual, serveix per a encobrir aquest excrement intel·lectual, però no crec ni tan sols que l'hagi netejat[95]. La crisi no deixa d'aprofundir-se.

El tercer gran ímpetu, la globalització de l'era financera, és un intent de controlar la crisi expandint-la àmpliament en el temps i en l'espai. Amb la seva desintegració l'any 1989, el sistema soviètic queda en evidència com a Estat-nació en permanent crisi. Estats Units, la nova potència hegemònica sorgida el 1945, vencedora de la Guerra Freda, ha declarat Orient Mitjà com a zona estratègica de guerra, en tant que principal regió en crisi de llarga durada del sistema. Què simbolitza l'execució del president d'Iraq Saddam Hussein, el Luís XVI de l'Estat-nació a Orient Mitjà? Es tracta d'una pregunta que demana un ampli debat.

A . – El fenomen de la Nació i el seu desenvolupament.

La divisió de les societats en comunal primitiva, estatal i democràtica està vinculada a la divisió de classes i administrativa, mentre que les divisions de caràcter nacional estan determinades, més aviat, per factors lingüístics, culturals, jurídics i polítics. Tanmateix, tindria més sentit no parlar d'un de sol, sinó de diferents tipus de nació i de diferents formes de crear una nació.

A l'hora de definir aquest concepte, igualment seria aclaridor tenir en compte un fenomen social de caràcter general. Totes les comunitats –principalment clàniques– tenen problemes d'identitat, es pregunten quin tipus de societat o comunitat són, busquen la seva pròpia identitat. De la mateixa manera que cada

95. Una prova d'aquesta afirmació és el nou auge de l'extrema dreta a Europa.

ésser humà té un nom, una identitat, el mateix ocorre amb les comunitats, i si en elles s'hi troben diferents realitats socials, amb característiques tan impactants com agulles clavades als ulls, és natural que tinguin la seva pròpia expressió identitària. En cas contrari, seria com una família els membres de la qual no es distingissin pels seus noms, quelcom impensable, un despropòsit fins i tot en una societat clànica.

El simple fet de dir a algú "vine" i no pronunciar el seu nom és inconcebible. De fet, seria absurd caracteritzar societats constituïdes per milers de components particulars sense donar-los una denominació específica, sense que s'estableixi una comunicació amb elles; fins i tot seria absurd fer ciència, emprendre accions socials, parlar de desenvolupament i de progrés.

Tampoc no podem imaginar una societat sense llengua, quelcom que ni tan sols passa entre els animals. Fins i tot ells tenen les seves formes de comunicació. Són possibles societats plurals en els àmbits lingüístic, cultural, polític o jurídic, però fins i tot en aquests àmbits i les seves interrelacions són imprescindibles els noms i les identitats; també pot existir una nació bilingüe, bicultural, bipolítica i bijurídica, però això no anul·la la necessitat de noms i identitats. Construir una societat pluriidentitària, on la diversitat convisqui amb la unitat, requereix una elecció correcta dels mètodes i procediments, ja que les societats no es poden formar ni dirigir d'una altra manera.

El fet que un clan expressi la seva identitat en un tòtem mostra fins a quin punt aquesta realitat està arrelada a l'antiguitat. El tòtem és l'expressió primària de la identitat del clan, com encara s'aprecia en certes comunitats i ètnies.

Quelcom semblant passa a la societat sumèria quan la identitat és reflectida en el temple, tot plasmant-hi noms i creences, perquè el temple forma una xarxa de relacions imaginàries. En donar-se sentit a si mateixa, la societat assolia un nivell més gran de desenvolupament tot passant de la intel·ligència emocional a l'analítica. Observar el conjunt de relacions en el temple, és a dir observar la identitat, suposava, en gran mesura, arribar a un coneixement d'aquella societat. Les denominacions simbòliques

i abstractes, tal com passa als nostres dies, eren un ampli reflex de la societat. Passa amb els temples, amb els déus o deesses de les ciutats; que es continuï donant valor sagrat a certs llocs indica el seu sentit identitari; significa que la societat es reflecteix a si mateixa, que existeix autoconsciència. La identitat és un fenomen de consciència, en realitat és l'acte de consciència més madur sobre la seva pròpia existència. A les religions monoteistes, aquesta identitat és la pròpia religió, la pròpia divinitat, essent en aquest cas inimaginable la societat sense la religió i viceversa. La religió i el seu déu poden, fins i tot, considerar-se com a prova del fet que aquesta societat ha pres consciència del seu ésser. Per tal de comprendre les societats islàmiques hem d'entendre que han assimilat en gran mesura la consciència religiosa. Existeixen altres identitats, com ara la sexual, la política, l'ètnica, de classe, intel·lectual, etc., però totes portaran l'empremta genètica de la religió.

A l'Antiguitat, Atenes i Roma eren una identitat en si mateixes; tenir la seva ciutadania era un privilegi que no estava a l'abast de tothom; expressava la importància i l'honor de pertànyer a aquesta ciutat mentre les identitats grega o italiana estaven molt més difuminades.

A l'Edat Mitjana es desenvolupa el sentiment de pertinença a un poble i les religions tenen una funció important en aquest sentit. Així passa amb l'islam, en tant que reflecteix la consciència i supremacia de la identitat àrab. Els seguidors de Moisès s'identifiquen a si mateixos amb el judaisme, i el cristianisme té un paper semblant en el cas d'armenis, siríacs i grecs, pobles de cristianització primerenca. Ambdós fenòmens es reforcen mútuament. Tanmateix, una altra de les funcions més importants de les religions monoteistes va ser la superació de la identitat ètnica i tribal, ja que la consciència ètnica, malgrat ser un factor sociològic amb gran influència en el desenvolupament de les religions monoteistes d'Orient Mitjà, sobretot a l'Edat Mitjana, no va ser-ho tant com la consciència i identitat d'una nació. Això no obstant, es pot dir que les religions són un protonacionalisme quan queden associades al desenvolupament d'un poble o ètnia

determinada. És el que passa amb els turcs, per als quals la religió és un factor identitari molt important. Si no fos per l'islam, probablement el desenvolupament de les ètnies turca i àrab a Orient Mitjà hauria estat molt més dèbil. Aquest fenomen també es pot observar en la dèbil posició dels turcs khàzars, de religió jueva, i entre els àrabs cristians. En cada poble o ètnia la relació amb la religió és diferent.

L'expansió del cristianisme a l'Europa medieval va contribuir en gran manera al desenvolupament d'aquest factor ètnic, ja que fins llavors aquesta consciència ètnica era molt dèbil, tal com havia passat amb turcs i àrabs. El cristianisme va ser, en aquest sentit, un factor objectiu del desenvolupament de la consciència dels pobles prèvia a la modernitat. És a dir, quan el cristianisme arribava a una comunitat, no deia "vosaltres sou francesos o alemanys" sinó que donava la mateixa consciència religiosa a tothom, fent així un pas gegantí pel que fa al desenvolupament ètnic en el sentit de crear una identitat comuna. El segon pas va ser el desenvolupament polític en forma de regnes. La posterior unificació de regnes, juntament amb la religió comuna, va suposar el darrer gran pas per tal que tots els pobles es convertissin en nacions. El de França n'és un cas típic.

Si a això hi afegim el desenvolupament del mercat i unes relacions socials creixents, ja podem parlar del naixement de la nació. Les primeres nacions europees segueixen aquest model. La nació és la suma de relacions o de fenòmens socials que es desenvolupen gràcies a la suma de la consciència ètnica, religiosa, una autoritat política comuna i l'existència d'un mercat. Però seria més aclaridor denominar aquest procés societat de nació. Convertir-se en una nació no és el mateix que convertir-se en un Estat. Per exemple, encara que el regnat francès fos destruït, la nació francesa seguiria existint com a nació. No n'hi ha prou definint la nació com una unitat lingüística i cultural. La nació es fonamenta en molts altres aspectes, com són la política, el Dret, la revolució, les arts –sobretot la literatura i la música– o el mercat econòmic. Les nacions no tenen una relació directa amb

els sistemes econòmics i polítics però poden influir-se entre elles perfectament.

El concepte de nació és molt ambigu i per això cal anar amb molt de compte a l'hora de referir-nos-hi.

Encara que hi hagi comunitats marginals, a l'actualitat, en general, s'entén per societat aquella que s'ha nacionalitzat. L'aclaparadora majoria de les societats són societats-nació. Pràcticament no existeixen individus que no pertanyin a una nació i la pertinença a una nació hauria de ser una forma natural de societat. Però la nació, al llarg de la història de les civilitzacions, ha adquirit gran importància només amb el sistema capitalista, que és un sistema en crisi; més ben dit, han estat les impressionants invencions realitzades en nom de la nació les que han provocat grans catàstrofes.

Portar el factor nacional a l'extrem va suposar l'inici de les catàstrofes, perquè aquesta vinculació nació-política va derivar en la formació de la ideologia nacionalista, l'últim destí de la qual serà el feixisme. El nacionalisme incitat per l'economia, la religió i la literatura condueixen l'aigua a aquest mateix molí.

El monopoli capitalista nacionalitzarà de forma fanàtica la política, l'economia, la religió, el Dret, l'art, l'esport, la diplomàcia, el patriotisme... és a dir, tots els factors que formen la nació, prenent així el camí suposadament més senzill per resoldre la crisi quan va portar tots aquests factors a una integritat sistemàtica; d'aquesta manera, no va quedar ni un sol element de la societat que no estigués contaminat per la lògica del poder, pensant que així es feia més fort en cadascuna de les nacions. Però el resultat va ser terrible, ja que Europa va quedar convertida en un mar de sang amb unes guerres mundials i unes seqüeles sense parió a la història.

Això no és fer país sinó convertir el país en una religió, la religió del nacionalisme. El nacionalisme, en un sentit sociològic, és una religió. Tractaré aquest assumpte en el capítol corresponent.

Fins i tot les religions van tenir una actitud summament coherent i internacionalista en aquest assumpte, perquè eren conscients del problema de l'etnicisme. En aquest aspecte, la història

de la civilització va viure la seva època més menyspreable i decadent amb el capitalisme.

El sistema més beneficiós per a una nació és la *nació democràtica*, perquè és el sistema que permet resoldre millor els problemes, aprofitar les seves possibilitats, formar-se i assolir un desenvolupament òptim. Les nacions, amb el sistema democràtic, podrien deixar de ser un instrument per a l'enfrontament, la guerra, i podrien ser un factor de pau, de fraternitat i solidaritat en el marc d'una rica diversitat cultural. Fins i tot podria encetar-se una nova fase històrica amb una "nació de nacions", una *supranació*. Les nacions, en un sistema democràtic, *no* són un factor d'enfrontament. A causa de la seva importància, espero tractar aquest tema extensament a cada oportunitat que se'm presenti.

La forma de solucionar i evitar els problemes causats pel terme nació es troba en no rebutjar la nació com a tal, en no portar a l'extrem la "nacionalització" dels seus components i, sobretot, en no polititzar-la ni convertir-la en un instrument al servei de poders nacionalistes radicals. Per contra, cal desenvolupar la consciència i la pràctica de la nació democràtica.

B . – Definint *l'Estat*

Estat és, i ha sigut al llarg de la història, el concepte més emprat i alhora més desconegut i ocultat, existint una gran ignorància i confusió sobre el seu significat real. Fer-ne una definició i una interpretació correctes és, per tant, primordial, tant per analitzar la història i l'actualitat com per superar la crisi social actual. El més greu és que aquells que es creuen partícips de l'Estat no saben on s'han ficat i els que n'han quedat fora –si és que n'hi ha– el coneixen erròniament. Un exemple clar és el sinistre cas del socialisme real. Es tracta d'una situació que recorda "un diàleg de sords", quelcom semblant al caos que va apoderar-se de les comunitats quan, parlant 72 llengües diferents, els va caure damunt la Torre de Babel. Majoritàriament, l'Estat és concebut com un àmbit resolutiu i, per això, porta la connotació de "salvador", un pas previ a somiar amb un Estat-Déu.

Un estudi sociològic detallat demostraria que, en la història de la civilització, el fet diví va unit a l'aparició de l'Estat i que aquesta simbiosi es deu, fonamentalment, a la intervenció dels sacerdots sumeris, els quals van utilitzar el panteó com a vitrina ideològica de l'administració política. Després del Rei-Sacerdot vindria el Rei-Déu i Emperador, amb origen al temple sumeri, que funcionaria fins a l'Imperi Romà i al qual les religions abrahàmiques humanitzarien en certa mesura, introduint la figura del Profeta-Déu o "enviat de Déu".

En aquest sentit, és molt interessant la separació a la mitologia grega, tercera versió de la sumèria, entre allò diví i allò humà. Hesíode, en la seva concepció racional del panteó, pràcticament prohibeix vincular els conceptes de Déu i ésser humà, perquè li sembla vergonyós i qualifica, taxativament, la relació entre les deïtats com un sistema de castes. Encara és més rígid el sistema de castes bramàniques hindú, que, al seu torn, suposa una llunyana referència al Rei-Déu. En termes científics, ni tan sols s'accepta l'Estat com quelcom humà; així es veu clarament a les mitologies, religions i, parcialment, a la filosofia. S'intenta presentar un Estat recobert de divinitat, un Estat suprem, sagrat, salvador... que, en realitat, té el seu origen en els sacerdots sumeris, els primers que l'engendren a l'úter del temple.

En aquest sentit, també és il·lustratiu que Hegel descrigui l'Estat-nació com "la forma de Déu descendit a la Terra" i vegi en Napoleó la simbolització de l'Estat com aquest "Déu en marxa". L'Estat-nació és la forma més recent i alhora més perillosa de l'Estat-Déu.

Just ara es comença a plantejar, sociològicament i científica, aquesta complexa xarxa de vincles que és l'Estat. Crec que és un deure bàsic debatre i compartir els meus punts de vista sobre aquest tema que ha centrat la meva atenció durant tant temps. Espero, ara, ampliar l'horitzó del debat, però seria un bon començament definir l'*Estat* per la seva relació amb el *poder*. Es podria anomenar *Estat* a tota forma de poder concentrat regida per normes jurídiques, determinades i ben delimitades en un marc concret. Però no n'hi ha prou perquè una concepció integral, de

fons i de forma, pot ser més completa; si, a més, ho relacionem amb el desenvolupament sociohistòric, l'anàlisi cobrarà encara més sentit.

Sé que existeixen vàries definicions d'Estat i que en aquests moments no és útil insistir en els estereotips repetits durant tant temps des de la perspectiva liberal o socialista, però indicaré el que *no* és Estat:

a . – No suposa la neutralització o un equilibri en la lluita de classes, però tampoc no és pràctic dir que només és un "instrument classista d'opressió".

b . – Tampoc no és la fórmula per a acabar amb el caos; els seus al·legats a l'ordre i la seguretat no es corresponen amb la realitat.

c . – No és, ni molt menys, un àmbit per a resoldre problemes o assolir metes socials determinades, sinó més aviat el contrari; reprodueix i gangrena els problemes provocant contínues crisis.

d . – La seva relació amb les divinitats i amb tot allò sagrat només té un caràcter mitològic i ideològic.

e . – No expressa capacitat creadora ni tampoc administrativa per a la nació, la religió o la cultura.

Es tracta, en tots aquests casos, de referències a l'Estat amb finalitats fonamentalment propagandístiques; se'n podrien afegir més. La història mostra que tots els Estats, en allò essencial, no han fet altra cosa que convertir l'entorn en un escorxador, desenvolupar polítiques d'assimilació, recrear una societat maldestra i convertir l'ésser humà en una estúpida ment especulativa.

No estic negant el paper de l'Estat en l'administració de la societat ni tampoc crec que sigui significativa ni aplicable la concepció antiestat anarquista. La realitat és que, com els socialistes, els anarquistes no han aconseguit portar-la a la pràctica en 150 anys. Que tinguin raó en algunes qüestions sobre l'Estat no elimina uns errors que són fonamentals. Respecte a "l'Estat mínim" dels liberals, té valor en el sentit que van adonar-se que l'Estat

suposa una imposició monopolista sobre l'economia, però la seva defensa fèrria del capitalisme com l'economia més eficaç els converteix en els més grans mentiders, deixant enrere la resta de forces que defineixen erròniament l'Estat.

Seria més útil definir l'Estat com un monopoli en base a l'excedent i la plusvàlua sostreta a la societat a través d'un sistema monopolista, com una institució supraestructural composta per instruments ideològics i cohesionadors. A la llum d'aquesta breu i simple definició, veurem que l'Estat i les seves polítiques són, en última instància, l'art d'administrar i coordinar la consecució de l'excedent i la plusvàlua. Si ho plasméssim en una fórmula, tindríem: *Estat = Excedent i Plusvàlua + Instruments Ideològics + Aparells de Coerció + Art de l'Administració*. I si ho valorem d'acord amb el seu desenvolupament històric, veurem que tots aquests factors entren en escena. Concebre l'Estat d'una altra manera, com quelcom homogeni, i considerar cadascun dels seus mecanismes per separat, dificulta l'anàlisi d'aquest conglomerat de relacions anomenat Estat.

1 . – Afirmar que l'Estat suposa una coacció de la plusvàlua és correcte però, com a definició, insuficient.

2 . – Considerar l'Estat com quelcom diví, sagrat, com la divinitat descendida a la Terra, com l'ombra terrenal de Déu, només serveix per encobrir ideològicament la tirania.

3 . – D'altra banda, la definició "l'Estat és tirania" només és un judici ètic amb escàs valor científic perquè exclou altres factors.

4 . – Les concepcions que veuen l'Estat com l'art d'administrar i dirigir la societat tenen el greu inconvenient d'encobrir el seu autèntic rostre, ja que subestimen altres elements tan o més essencials que les interpretacions ètiques.

No hi ha dubte que cadascuna de les característiques indicades té un paper innegable en el funcionament de l'Estat, però per si soles no el defineixen. La majoria de les definicions es distin-

geixen per un factor destacable, provocant interpretacions deficients.

Al llarg de la història, els diferents tipus d'Estat també s'han classificat de diverses maneres, seguint entre altres els següents criteris:

a) Per la divisió en classes socials i la sostracció de l'excedent i la plusvàlua:

1 . – **Estat Esclavista**: Es tracta d'una forma d'Estat en què, a canvi d'omplir la panxa, el treball i la pròpia existència de les persones pertanyen a l'Estat i als amos. És la forma bàsica d'explotació de l'Antiguitat, quan els esclaus eren l'instrument de producció fonamental.

2 . – **Estat Feudal:** Es tracta d'una forma parcialment suavitzada d'esclavitud. La diferència entre els serfs medievals i els antics esclaus es troba en el dret a formar una família. És un tipus d'Estat que es crea a l'Edat Mitjana perquè permetia, a pesar dels condicionants i de les dificultats per posar-lo en pràctica, una capacitat més gran de produir excedents i plusvàlues.

3 . – **Estat Capitalista**: Està basat en un mercat de treball on una classe social anomenada treballadora es posa en venda com a mà d'obra. Seria més adequat entendre'l com una estructura més que com una forma d'Estat. És l'Estat propi de la civilització capitalista.

b) Una altra classificació és la que es realitza tenint en compte qui està al capdavant de l'administració de l'Estat i la concepció ètnica i nacional:

1 . – **Estat Sacerdotal**: Se li dóna aquest nom perquè els seus creadors van ser els sacerdots. Conceptes tals com *temple*, *Estat Sagrat* o *Estat-Déu* corresponen a aquesta categoria.

2 . – **Estat Dinàstic**: També se'l podria anomenar hereditari i respon a una administració dirigida per una dinastia o família.

Es tracta d'un Estat que continua tenint àmplia vigència en totes les etapes de la civilització, fins i tot a l'actualitat.

3 . – **Estat Tribal o Ètnic**: Depèn d'una tribu o ètnia. Està present, sobretot, a l'Edat Mitjana, quan es desenvolupa la consciència tribal o ètnica. La vinculació de l'Estat a diferents religions o ètnies –cristiana, islàmica, jueva, hindú o xinesa– estaria dins d'aquesta definició. Aquí té un paper important la religió com a element conformador de la consciència ètnica o de pertinença a un poble.

4 . – **Estat Nacional**: Està fonamentat en societats nacionalitzades. És una forma d'Estat en què es basa no només l'era capitalista sinó també la democràtica, més ben dit, suposa la reconciliació administrativa d'Estat i democràcia (*Estat + Democràcia*). Quan ambdós *coexisteixen*, quan resulta vàlid el règim Estat + democràcia, també es pot anomenar Estat nacional. L'Estat nacional és diferent a l'Estat-nació ja que en un Estat nacional pot haver-hi vàries nacions.

5 . – **Estat-nació**: És la forma d'Estat amb una estructura on només existeix una nació, i tots els seus integrants professen la religió del nacionalisme. És la forma fonamental d'Estat de la civilització capitalista. Una forma d'Estat-nació és l'Estat feixista, que sorgeix dins del capitalisme i que cal concebre com una contrarevolució o règim en crisi constant; no és possible diferenciar l'un de l'altre.

c) Un altre tipus de classificació es realitza en base a si la persona que el dirigeix és escollida o designada, si rep el poder de forma hereditària o l'aconsegueix a través de la força:

1 . – **Estat Monàrquic**: És una forma d'Estat simbolitzada per una persona, confonent-se Estat i subjecte administrador. L'administrador pot ser un rei o un emperador i l'administració pot passar de pares a fills o pot ser adquirida a la força. Està present en totes les èpoques de la civilització i reflecteix una debilitat institucional de l'Estat.

2 . – **República:** El principal grup administrador arriba al poder mitjançant eleccions, siguin una o mil persones les escollides; essencialment, és el mateix. De vegades es confon *república* i *democràcia* però això és un greu error. La república és una forma d'Estat en què les eleccions es porten a terme per mantenir l'administració d'unes institucions estatals sòlidament formades, però no és una democràcia administrada pel poble. La democràcia és quelcom molt diferent. És l'administració sense forma d'Estat. Per descomptat que la democràcia també té les seves institucions i que per a aquestes institucions es duen a terme eleccions, però democràcia i Estat són essencialment diferents. Tots els intel·lectuals, inclosos els marxistes i el propi Lenin, han confós aquests termes. Hi ha una diferència qualitativa entre la democràcia i les civilitzacions el nucli de les quals és l'Estat.

Per tant, té gran importància no confondre la direcció democràtica i l'administració estatal, hi hagi o no eleccions. De fet, l'Estat respon essencialment a una tradició administradora institucional que té milers d'anys i, a més, el paper que hi tenen les eleccions és molt limitat. Fonamentalment, el que s'aconsegueix amb les eleccions és el repartiment de més o menys poder entre *les diverses elits monopolistes dins de l'Estat* (agràries, comercials, industrials o financeres) d'acord amb els diferents moments en la correlació de forces. Les més poderoses en un determinat moment seran les escollides. En realitat, no es tracta d'una democràcia.

Tampoc no és que en una democràcia s'assignin totes les tasques i responsabilitats per mitjà d'eleccions, i els no escollits també poden dur a terme responsabilitats en l'administració. L'important és que la societat democràtica estableixi la seva administració de forma periòdica, amb intervals curts, per donar així una oportunitat al desenvolupament dels pobles, de diferents potencialitats i formes de creativitat, igualtat i llibertat.

d) També es poden classificar les formes d'Estat en base als sectors que roben la plusvàlua:

1 . –**Estat Agrari:** Es tracta d'una definició molt significativa en tant que representa el primer Estat fundat per administrar, sobretot, la confiscació de l'excedent agrícola. Es podria parlar d'Estat Agrari depenent de la força de les elits d'aquest sector dins de l'Estat o de diversos Estats.

2 . – **Estat Comercial** (**Mercantilitzat**): Es tracta d'una forma d'Estat per administrar el robatori de la plusvàlua i de l'excedent comercial. Els Estats d'Assíria i Fenícia entren dins d'aquesta categoria. Actualment encara existeixen elits comercials amb gran poder dins dels Estats.

3 . – **Estat Financer**: És el cas dels Estats basats en la força dels diners i com a exemple es pot posar Suïssa. És important assenyalar que les elits o el monopoli financer s'han enfortit en tots els Estats i tenen un pes determinant en l'administració actual a causa del fet que l'última era globalitzada del capitalisme també podria considerar-se una era financera.

4 . – **Estat Industrial**: Existeixen diversos Estats anomenats industrials, ja que la producció industrial té un paper preeminent en l'economia, sobretot amb la revolució industrial. La creació d'un Estat Industrial va ser la principal aspiració al segle XIX, quan s'identificava indústria amb enriquiment. Tots els Estats perseguien una ràpida industrialització. Per tant, l'elit més forta de l'Estat la constituïen els industrials.

Els grans comerciants del segle XVIII (mercantilisme), els industrials del XIV i majoritàriament els financers, al segle passat i en el present, són unes elits monopolistes bàsiques que nien a l'interior de l'Estat, i són elles les que en essència administren el cúmul de relacions que anomenem Estat.

e) Encara és més important la classificació de l'Estat d'acord amb falses denominacions que evidencien la seva funció ideològica per encobrir el seu caràcter monopolista. Seria útil

repassar aquests models que, en realitat, són sistemes ideològics que tenen per objectiu fer incomprensible el terme Estat, i que exerceixen una pressió constant i quotidiana.

1 . – **Estat Liberal:** És el terme ideològic preferit pels teòrics de l'economia política. Literalment significa Estat de Llibertat encara que llibertat i Estat són contradictoris; l'Estat suposa restricció de llibertats. Precisament, un dels problemes més greus de la història ha estat defensar les llibertats individuals i col·lectives davant l'Estat. Aquesta lluita ha estat una de les principals batalles polítiques i jurídiques. També se'l defineix com l'Estat econòmicament menys intervencionista, quan la seva existència només és possible si respon a un monopoli econòmic. Per tant, la definició "Estat menys intervencionista" és una farsa perquè és contrari a l'essència i identitat de l'Estat; amb aquest terme només es vol obrir el camí als monopolis econòmics i augmentar els seus guanys.

2 . – **Estat Socialista:** És un terme molt utilitzat sobretot al camp del socialisme real, però es tracta d'una farsa almenys tan gran com l'Estat liberal. En primer lloc, l'autèntic socialisme no té res a veure amb l'Estat i l'Estat és tan antagònic respecte el socialisme com respecte la democràcia. Confondre l'Estat, que és la suma de grans elits monopolistes històriques, amb el socialisme, és a dir amb un règim d'igualtat, és el major pecat de l'oportunisme. L'Estat Socialista, la versió actual del "socialisme faraònic", és a dir l'Estat-nació del socialisme real, també està relacionat amb el protofeixisme, que al seu torn és la forma més patent de l'Estat capitalista. L'Estat-nació és l'autèntic caràcter de l'Estat tant en el liberalisme com en el socialisme real (socialisme d'Estat), per la qual cosa té gran importància estudiar aquesta relació amb el feixisme en tant que suposa un sistema autoritari i totalitari. Per tant, podria resultar útil avaluar l'Estat Liberal i l'Estat Social o Socialista com a protofeixistes i, per tant, el camí que pot portar al feixisme.

Els defensors del socialisme haurien de saber que construir-lo en base a l'Estat i defensar aquest Estat, que és la institució bàsica que ha sostret l'excedent i la plusvàlua no només en els quatre segles de capitalisme sinó en els 5.000 anys de civilització, és feixisme si es fa conscientment, i fer-lo servir com a instrument és una ingenuïtat i una traïció. Espero debatre aquests temes extensament a la meva ***Defensa, Sociologia de la Llibertat***.

3 . – **Estat Feixista:** És un terme que per si mateix no té molt significat ja que, en el fons, és el mateix que l'Estat-nació. Caracteritzar-lo com una cosa excepcional, com una espècie de pesta, dissociat del capitalisme, és la major misèria en què cauen els intel·lectuals que presumeixen de liberals o de socialistes. El capitalisme sempre té l'Estat-nació a la porta i, per tant, el feixisme. El feixisme és norma; allò excepcional és la compatibilitat entre l'Estat i les estructures democràtiques.

4 . – **Estat Democràtic**: Hem dit de forma reiterada que l'Estat no pot ser democràtic perquè les seves estructures socials i formes de funcionament són essencialment diferents de les democràtiques; tanmateix, ha aparegut la necessitat d'una reconciliació entre Estat i democràcia davant d'una crisi estructural de la civilització capitalista, cada vegada més profunda, especialment en l'actualitat. És a dir, que l'Estat s'ha adonat que no pot tirar endavant la gestió tot sol i que ha de fer-ho en companyia de les forces democràtiques. Existeixen altres casos històrics, però sigui quina sigui la fórmula, si l'Estat estableix vincles amb estructures i principis democràtics, ens trobarem davant d'un Estat Democràtic, encara que el terme més exacte seria "Estat i Democràcia", mantenint així el caràcter diferencial d'ambdues estructures. Anteriorment he indicat que estudiar les formes d'Estat és la tasca més urgent de l'actualitat, perquè ja no és possible dirigir les societats actuals amb la lògica de l'Estat clàssic i, per això, han entrat en escena les organitzacions de la societat civil, encara de forma molt insuficient, no essent probable que aquestes organitzacions comparteixin l'administració o omplin els seus buits en la situació actual.

Per tant, l'única sortida és reconciliar estructures socials radicalment democràtiques amb les institucions estatals més productives. En l'actual etapa històrica, que ningú no pot saber quant durarà, ni la civilització capitalista, ni la democràtica ni el sistema socialista poden aconseguir per si sols els resultats desitjats. Les polítiques actuals estan acabant amb la societat humana i només generen dolor, vessament de sang i explotació. Aquests temes també els abordaré extensament a la ***Sociologia de la Llibertat.***

Existeixen alguns altres conceptes al voltant de l'Estat, com ara l'Estat de Dret o l'Estat Religiós. En tant que monopoli econòmic, l'Estat, en el fons, no pot ser just ni tan sols en termes jurídics però se'l va denominar Estat Jurídic o Estat de Dret perquè actua d'acord amb lleis i normes predeterminades que atorguen un marc d'igualtat a súbdits i ciutadans. No hi ha cap dubte que això pot ser positiu si ho comparem amb els Estats de dèspotes i emperadors, que diàriament inventen normatives al seu gust i els capricis dels quals són ordres. En realitat, aquestes definicions no constitueixen formes diferents d'Estat. Per exemple, el Religiós sempre s'ha presentat sota un mantell sagrat al llarg de la història des de l'Estat sacerdotal. L'Estat laic, que se suposa contrari al religiós, té el mateix significat. Aquestes definicions derivades de la religió, la mitologia, la filosofia i fins i tot la cientificitat són més aviat instruments ideològics amb una funció propagandística.

En conclusió, l'Estat és el germen de la civilització i de la història de la civilització, i ha arribat a l'actualitat reproduint-se constantment sota diferents vestimentes i formes. Arribar a definir l'Estat per primera vegada en la seva autèntica funció en l'era de la civilització capitalista, a pesar de totes les desviacions ideològiques i després de grans esforços teòrics i pràctics, ha estat el major avenç en la lluita contra el capitalisme. Ara, la qüestió més candent és desenvolupar encara més la civilització democràtica amb continguts i formes (organitzacions i accions) que responguin a aquesta concepció.

C . – La ideologia de la Civilització (Modernitat) Capitalista i la seva conversió en religió

Les civilitzacions es formen en base a construccions ideològiques en el marc de fenòmens de llarga durada. Preguntar-se què va ser primer, si la cultura material o la moral, només complica les coses. Posaré un exemple físic per tal que quedi més clar. Saber si l'ona és preeminent respecte a la partícula ha generat durant molt temps nombrosos debats, però, al final, no existeix aquest domini sinó una dialèctica enriquidora, tal com s'accepta de forma generalitzada. Quelcom semblant passa amb la cultura moral i material, malgrat que tinguin naturaleses diferents.

No són factors antagònics, es retroalimenten, es fecunden l'un a l'altre, modificant-se mútuament. Cada partícula material crea un element moral i viceversa. Per contra, en el sistema de la civilització hi ha una distorsió del pensament analític que construeix regles immodificables, lleis absolutes que tothom ha d'obeir amb l'objectiu de sistematitzar i eternitzar els seus interessos, com va ocórrer al principi amb els déus o el caràcter sagrat i etern de l'Estat; i el mateix passa amb les idees perfectes, els fenòmens, formes i continguts permanents, contraris a la dialèctica universal.

Quelcom semblant passa amb el debat entre *infraestructura* i *superestructura*, estretament vinculat a les desviacions construïdes per la civilització. Hegel parteix de la *superestructura*, és a dir, de l'Estat i del dret, i així mateix inicia el sistema universal des de l'idea de l'absolut (*geist*). Per la seva banda, Marx dóna prioritat a la *infraestructura*, és a dir a les forces productives i relacions de producció. Però, malgrat que diu haver posat Hegel cap per avall, "amb els peus al terra", comparteix la seva mateixa lògica. Quina lògica? Diu que hi ha un element base i un altre secundari o determinat, però això és caure en la basta lògica de la separació subjecte-objecte. Malgrat que defensen el contrari, ambdós van mantenir la mentalitat de la civilització antiga. Aquesta lògica amaga el fracàs del socialisme de Marx. A pesar de la seva complexitat, la seva definició economicista està en la línia de la

civilització clàssica. Per molt heroisme que es mostri o que es pronunciïn les paraules adequades, el resultat és el mateix.

La civilització (modernitat) capitalista, quan va construir-se a si mateixa, va crear una terminologia ideològica, una obra mestra que va aconseguir sistematitzar, superant els sacerdots sumeris i justificant-se com si no fossin producte del mateix Déu. Això és important. Posem l'exemple de Mahoma. El contingut dels primers i últims versicles de l'alcorà, on es desenvolupa el terme Déu, són molt diferents. El Déu que al principi només li diu "llegeix!", després desenvoluparà tot un sistema. Es tracta de versicles fragmentats sobre els quals es construirà el conjunt, són els versicles que després permetran crear un cos ideològic gegantí, creant així un sistema que va trigar segles a formar-se.

Però mentre no comprenguem el caràcter sistemàtic de la modernitat capitalista en tots els seus aspectes tampoc no podrem analitzar les seves eines mentals. No només ha creat els seus propis conceptes, postures i actuacions sinó que s'ha apoderat d'un llegat mil·lenari, d'una herència sobre la qual s'aixeca l'estructura i el contingut d'aquest nou edifici. Mitjançant aquest engranatge ideològic dóna forma primer a la seva pròpia classe; més endavant a una o vàries classes d'Estat, dissenyades a la seva imatge i semblança, i completa la construcció amb elements que van de la moda a la filosofia, del control de la producció al consum i la política, primer continentalment i després a nivell global. Simplificant aquests elements, serien els següents:

1 . – Filosofia

Els arquitectes ideològics, especialment René Descartes i Francis Bacon, construeixen els principis de la lògica i utopies que necessiten els nous sistemes del segle XVI. Encara que sembli una cosa simple, la realitat és que la posada al dia de la dicotomia ànima-cos portarà el dilema subjecte-objecte i els corrents de pensament que aniran sorgint després, com una reacció en cadena, acabaran col·locant en primer terme el binomi "capitalisme i burgesia". De la mateixa manera que es desmunta la lògica feu-

dal, es construeix una nova classe i una nova lògica d'actuació. Encara és més important tenir en compte que aquest nou lideratge establert per les noves elaboracions ideològiques permetrà a la nova classe hegemònica dirigir i distingir-se de les altres, siguin antigues o bé noves. Un vell joc amb regles diferents. Els filòsofs i científics seran els sacerdots de la nova classe. Del bagul ideològic del feudalisme, i fins i tot de l'esclavitud, en surten nous conceptes i teories; d'acord amb l'estat en què es trobin, se'ls posarà només un pedaç o se'ls donarà una forma totalment nova per tal que tot quedi com abans.

El simple fet d'analitzar Descarts serà suficient per adonar-nos de com de xocant és aquesta elaboració ideològica. Descartes comença qüestionant-ho tot. La resposta als seus interrogants serà la següent: "Cal superar el blindatge ideològic de la classe feudal i, per tant, el seu poder". Això és el que vol dir; però si ho diu clarament es toparà amb la Inquisició i la possibilitat d'acabar a la foguera el fa tremolar. Per tant, ha d'elaborar una filosofia més abstracta. Amb la frase "penso, llavors existeixo" planteja que ja hi ha una base ideològica els components de la qual seran posats en circulació un darrere l'altre. A tothom li diu: "Dubteu de tot; només amb el pensament profund podreu demostrar la vostra existència". En definitiva: "la forma de vida imposada pel feudalisme no té valor; podeu construir una nova vida a partir de les vostres opinions!" D'altra banda, el dilema cos-ànima ressalta la importància d'aquest món davant l'altre, el de Déu. Una vegada Déu ha agafat el primer impuls, l'univers es mourà ja de forma mecànica. Si desxifrem aquesta frase veurem que, malgrat que els creadors de la civilització antiga són essencials, existeix una nova civilització en marxa, i aquesta nova civilització sorgirà per si sola. I si ho traduïm a un llenguatge de classe: sorgeix una nova classe capaç de pensar i ordenar el seu món amb lleis pròpies d'acció i moviment.

També podem sotmetre Francis Bacon a un breu anàlisi. En la seva lògica és essencial l'experimentació i la confirmació dels fets a partir dels experiments; qualsevol pensament no experimental no té validesa i no pot considerar-se científic. El seu anun-

ciat es pot resumir així: "Tot coneixement sorgeix de la pràctica i de l'acció. No cregueu en antigues fal·làcies. La ciència és poder. Només es pot enfortir l'experiència i l'acció!" I des del punt de vista de les classes, aquest és el missatge a les noves forces, formades en base a l'acumulació capitalista de la plusvàlua: "Experimenteu-ho tot abandonant l'antiga mentalitat dogmàtica i prenent com a guia el benefici; desenvolupeu i generalitzeu els resultats; d'aquesta manera, el coneixement s'enfortirà i podreu crear la vostra pròpia llar, el vostre propi món."

Però, evidentment, no s'han de considerar les forces de la ciència i la filosofia abanderades del monopoli capitalista desenvolupat a partir del segle XVI. Com és sabut, la gran majoria dels impulsors més qualificats del Renaixement, la Reforma i la Il·lustració eren intel·lectuals de mentalitat lliure que odiaven, des del moment que va sorgir, el sistema capitalista, les seves conseqüències, la forma de vida que implicava i la seva camarilla governant. És indubtable que aquella revolució europea de les mentalitats ho era de tota la humanitat i que gran part d'aquests pioners de la revolució eren humanistes allunyats de la religió i del nacionalisme. El propi treball científic és de per si una revolució. Representaven els sectors socials contraris als valors de la civilització clàssica i eren partidaris dels que necessitaven més llibertat, igualtat i democràcia.

Amb aquestes línies els expressem el nostre agraïment, però aquest no és el problema. De la mateixa manera que l'excedent i la plusvàlua van ser sostrets als seus legítims propietaris per tal d'erigir una nova classe social com a força governant, també aquesta classe ha confiscat l'excedent i la plusvàlua intel·lectual per formar el seu sistema mental; es tracta d'un robatori intel·lectual. La burgesia va saber construir la nova modernitat en tots els seus aspectes d'acord amb els seus interessos de classe. Es tracta d'una propietat de les camarilles monopolistes de l'Estat que podríem resumir amb el refrany "qualsevol entrega la seva gallina a

canvi d'una oca"[96]. D'aquesta manera van atraure cap al seu terreny l'avantguarda de la nova mentalitat, aprofitant astutament les seves dificultats econòmiques, polítiques i socials, i abusant d'ella tal com feien amb els sectors econòmics més humils; van posar sota el seu control a nombrosos artesans, científics i filòsofs, a qui fins i tot van col·locar al capdavant dels mecanismes de poder, mentre neutralitzaven aquells que utilitzant els mateixos mètodes econòmics, socials i polítics presentaven resistència, tal com van fer Erasme, Galileu i Bruno.

Si amb el domini econòmic asseguraven el monopoli de l'Estat, amb el monopoli ideològic van aconseguir una influència semblant mentre els rebels eren esclafats sense pietat. A finals del segle XVIII van poder cantar victòria no només en el front econòmic (indústria) sinó també en el polític –Revolució Francesa– i ideològic –nacionalisme i Estat-nació–; el catolicisme, les antigues formes de monarquia, els imperis i l'humanisme van quedar al bàndol perdedor. I així va ser com l'economia va ser assimilada pels monopolistes que s'hi oposaven, i els moviments i nacions democràtiques eren devorats per l'Estat-nació i el nacionalisme. A l'aristocràcia, l'Església Catòlica i el cristianisme en general no els quedava més remei que reconciliar-se i renovar l'aliança amb els nous senyors, a canvi de protegir els seus interessos, perdent així el prestigi que tenien. És a dir, que fins al segle XIX no només es tractava d'una victòria dels nous monopolis econòmics (comercials, industrials i financers), sinó també d'una lluita ideològica, que al final també van guanyar.

2 . – Positivisme

Les formes religioses de la civilització feudal s'havien desintegrat i la conseqüència va ser el protestantisme i la pèrdua de la posició preeminent de l'Església Catòlica. Així ho va demostrar

96. Aquest és un refrany de difícil traducció; bàsicament es refereix al fet que qualsevol persona canvia alguna cosa si li n'ofereixen una altra de més valor.

Max Weber en plantejar la convinença de l'ètica protestant per al capitalisme en substitució de la catòlica. El sistema del cristianisme s'havia imposat d'una forma extremadament dogmàtica sobre els pobles d'Europa quan la majoria d'ells encara eren lliures. La contradicció era òbvia i era d'esperar que, quan perdés el seu pes polític i econòmic, fos superat àmpliament en termes ideològics. Precisament un dels avenços ideològics més importants en aquest terreny va ser el "monstre" del laïcisme. Es tracta d'un terme digne d'analitzar. Encara que signifiqui *allò que està fora de la religió*, queda per definir fins a quin punt ho està. La burgesia va abraçar el positivisme i aquest va ser declarat la nova religió del món, per tant també cal preguntar-se: com pot el laïcisme mantenir-se fora de l'àmbit de la religió? I també: Què significa una nova religió?

El positivisme assumeix la seva funció per si mateix en convertir la fenomenologia en religió. No hi ha cap realitat que no respongui a la percepció de fenòmens quan les investigacions i la filosofia mostren que *fenomen és igual a percepció* i que la percepció és la forma d'aprehensió més simple de l'intel·lecte. Es tracta d'un mecanisme d'informació tosc, erroni i acientífic perquè es crea a partir de l'observació més superficial de l'objecte. Convertir els fenòmens en fenomenologia és donar a l'objecte el rol fonamental de la realitat, és a dir, el mateix que la idolatria en el paganisme: fer de les coses objecte d'adoració. En aquest cas i per més que el positivisme suposi un atac a la metafísica, sobretot a la religió, s'ha transformat en la religió materialista més tosca de totes, a causa de la seva obsessió per la veritat de l'objecte. En definitiva, es tracta d'una metafísica, d'una versió nova i més superficial d'idolatria en la modernitat. Nietzsche té la mateixa convicció. També debatré àmpliament aquest assumpte a la ***Sociologia de la Llibertat***.

El positivisme ha provocat tanta destrucció a nivell de les mentalitats com va fer-ho la teologia a l'Edat Mitjana. Ni tan sols va adonar-se del gran món moral de la societat humana. Amb l'excusa que s'havia acabat el món de la metafísica, va llençar a les escombraries els valors humans, resultants de l'acumulació

cultural de milions d'anys. Va ser un moviment d'una ignorància total. El títol d'Ebu Cehil (Pare de la Ignorància), utilitzat per Mahoma per denominar Amer Bin Hisam el Mugira, també conegut com a Ebu Hakim, també és vàlid per als positivistes; són els Ebu Cehil contemporanis de la ciència social. Cal interpretar adequadament els termes de laïcisme –al marge de la religió–, positivisme –religió o filosofia positivista–, així com el de materialisme vulgar –l'intel·lecte humà entès només com a reflex–, en tant que es tracta de recobriments ideològics estretament vinculats als monopolis capitalistes. Des de fa quatre-cents anys, amb aquests tres corrents ideològics es porta a terme una campanya de terror i destrucció sobre la nova societat i el món moral.

Mentre la societat que des de feia milers d'anys preservava la cultura i la seva ètica no es dissolgués, el triomf de la cultura material del capitalisme no era possible. Aquesta és la raó que va fer necessària una victòria ideològica, mentre que les seves contradiccions amb la religió eren degudes a aspectes ètics. Les tres filosofies van ser molt efectives a l'hora de destruir l'ètica de la societat, perquè les societats que es queden sense contingut ètic deriven cap a la decadència o es rendeixen amb facilitat, tal com realment va passar. El laïcisme, des de fora de la religió, va destruir la virtut de l'ètica mentre el positivisme, mitjançant el fenomenisme, obria la via a noves idolatries. Podríem definir la seva bogeria per la societat de consum, la seva passió per apoderar-se de mercaderies, com a idolatria moderna. Així va produir-se l'esfondrament de l'ètica de la societat.

L'oposició a la metafísica revela un dels atacs realitzats amb més ignorància del positivisme perquè la metafísica és quelcom intrínsec a la humanitat des del seu origen. Fins i tot és una necessitat no només per a les civilitzacions teixides al voltant de l'Estat, sinó per a tots els humans i per als animals amb més desenvolupament cerebral. Cap ésser humà ha estat capaç de dotar-se, ni en el passat ni en l'actualitat, només amb dades, ciència i cientificisme, per dir-ho en el llenguatge dels positivistes. No diem que sigui impossible, sinó que la capacitat mental de l'ésser humà no està feta per a això. Si li arrabasseu o destruïu el seu

món metafísic, a les seves mans només quedarà la mort o, en tot cas, apareixeran éssers humans embogits que no reconeixen cap norma; la societat occidental ha estat testimoni d'aquest fet amb freqüència. En definitiva, els fenòmens no constitueixen el conjunt de la realitat sinó només aspectes genèrics.

La teoria quàntica i la cosmologia tampoc no han dit la seva última paraula. El secret de la vida no s'ha pogut resoldre, ni tan sols s'ha pogut anunciar. I és per aquesta raó que es pot considerar el positivisme com una ignorància moderna. El sentit de la vida i de l'intel·lecte són universos que mai no podran ser explicats amb les teories del coneixement reflexiu; fins i tot la ciència es topa cada dia amb un nou miracle. La vida social és més complexa que els problemes de la vida i de l'intel·lecte. I quan va quedar clara la ignorància de laïcisme, positivisme i del tosc materialisme, quan va quedar clar que no es convertirien en una referència significativa, aleshores van entrar en escena, encobertament, dues síntesis de les tres filosofies: el nacionalisme i l'internacionalisme burgesos, aparentment contraris entre si malgrat que, en el fons, es complementen.

3 . – L'internacionalisme o globalisme burgès.

En la història de la civilització, l'arquitectura ideològica es resumeix en dos elements: els inquilins de la part alta, per no dir del pis superior, i els valor simbòlics que expressen interessos comuns. Les ideologies sempre contenen una forta imprompta simbòlica, però l'important és saber què i de qui són els interessos simbolitzats. El consell dels déus de la planta superior del Ziggurat era un símbol; An, Enlil i Marduk reflectien una jerarquia recent instal·lada i institucionalitzada sense que sapiguem fins a quin punt aquest simbolisme era intencionat o no; però es tracta d'una tradició antiga amb unes característiques generals que ha arribat als nostres dies transformada i molt més complexa. Per als servents de la planta més baixa existeixen unes simbologies de l'esclavitud, unes línies de demarcació clares i profundes per tal que no hi hagi cap confusió amb el consell dels déus. El servent

ha de complir la seva funció sense ficar-se en els assumptes dels déus. A qualsevol ésser humà li agradaria saber què ha guanyat o perdut la societat amb aquesta mena de contes.

A l'actualitat, el consell de la zona superior té forma de Fòrum de Davos, en secret o obertament. Tanmateix, de vegades els seus membres es presenten despullats, sense màscara, davant la gent i, en aquestes reunions, els mestres de cerimònies aborden i treuen conclusions per a tothom manifestant taxativament que els humans no han de tenir por, que la situació està sota control, que hi ha prou estoc, que està preparat per a la guerra i que ningú no pot pensar en la derrota. Els sacerdots més selectes transmeten aquesta ideologia internacional en diversos espais, ments i sentiments a través dels mitjans de comunicació de masses, superant el treball d'universitats, mesquites i esglésies. L'era de la comunicació es produeix al mateix temps que la globalització. Mentre es destrueix el medi ambient a gran escala, ells no volen que la pols embruti el seu castell de vidre i no accepten cap mena de crítica. Conseqüents amb la seva ideologia internacional, es fan els sords i tanquen els ulls a pesar que la societat, les ciutats, el camp i la població colpegen la porta donant la senyal d'alarma, avisant que aquesta forma de vida no pot continuar. Juntament amb l'ús malaltís del sexe, de l'esport i de l'art buidats de contingut des de fa temps, pràcticament no queda cap sector de la societat que no hagi estat anestesiat o drogat.

4 . – Nacionalisme.

Malgrat que aparenta ser el contrari del pensament internacional, no és més que un instrument estratègic del "divideix i venceràs" que els líders mundials abracen per tal d'anestesiar i drogar les capes socials baixes. Es tracta d'un mecanisme ideològic tan eficient que la modernitat capitalista no pot viure sense ell, ja que li permet superar les insuficiències i els problemes provocats pels instruments ideològics tals com el positivisme, el laïcisme, el materialisme bast i el cientificisme. Per damunt de tot, és l'única religió eficient de l'Estat-nació. Cada era de la civilització té

creences sense les quals no es pot fer ni un pas i el nacionalisme és la més eficient de la modernitat. El seu lema fundacional és molt senzill: Convertiràs cada factor nacional en quelcom sagrat! Emocionaràs l'individu més insensible i el faràs més agressiu! I a tots aquests valors els rendiràs honors en escoles, quarters, esglésies, mesquites, associacions i famílies! I així és com s'ha creat aquesta efectiva religió. Les religions, contràriament a allò que es pensa, no han estat elaborades pensant en l'altre món; són programes i estratègies polítiques, instruments rituals d'educació quotidiana.

Malgrat tota la rellevància que té la religió, és una tasca bàsica de la sociologia analitzar-la des d'aquest punt de vista perquè les religions tenen una gran projecció social. Si la religió realment ha traït els seus aspectes sagrats, i és evident que ha estat així, i si ha estat transformada en l'instrument ideològic més vulgar, això significa que li ha estat atribuïda una nova funció i que la dels seus oradors és sembrar discòrdia. En resum, la religió també és una de les armes del nacionalisme, avui en dia la més utilitzada: un instrument de l'instrument. Em conformo amb aquesta referència, ja que en els següents dos apartats analitzarem amb més detall com la religió s'ha format i s'ha utilitzat en aquest sentit.

Malgrat la seva extrema dificultat, és un deure fonamental de la modernitat democràtica rescatar l'intel·lecte, el pensament i, per tant, la capacitat de lliure acció de les urpes dels monopolis de la modernitat capitalista i dels efectes causats durant centenars de segles pels instruments de dominació ideològica. El motiu pel que carrego de forma tan dura contra anarquistes, utopistes, sectes de germandat, fins i tot contra socialdemòcrates i moviments d'alliberament nacional, i principalment contra Marx i els marxistes, és que no han aconseguit crear una ideologia alternativa de modernitat democràtica. És evident que Marx i els marxistes volien presentar resistència a l'emergent monopoli capitalista i tampoc no s'ha de menysprear l'orientació democràtica dels altres. Però, tenint en compte la situació actual, queden bastant clares les seves insuficiències, errors i immobilisme, ja que la modernitat capitalista es troba en el període més còmode del seu

regnat a pesar de les profundes i contínues crisis que viu, de la marginació que ha generat dins la societat, de la greu situació del medi ambient i de l'atur i pobresa que ha generat.

No pot haver-hi cap altra tasca més urgent i més sagrada per a la civilització democràtica que assumir amb voluntat de triomf aquest ímpetu ideològic, revisant profundament les herències passades de tots els períodes històrics, prenent-ne el que calgui i completant-ho amb un anàlisi concret i actual.

D . – En memòria de les víctimes del genocidi jueu. El relat hebreu.

Pot resultar estrany que obri una secció de la meva ***Defensa*** amb aquest títol, però estic convençut que és apropiat, just i necessari. La meva *sortida* cap a Orient Mitjà[97], la meva detenció[98] i els vincles del genocidi jueu amb el nacionalisme, la religió moderna del capitalisme, ho justifiquen prou. Però el fet és que els intel·lectuals no expliquen de forma satisfactòria el genocidi jueu, i el fet que els ideòlegs jueus no hagin realitzat una autocrítica sincera sobre aquest assumpte –si la van fer, no la he vista ni llegida– fa que aquesta aportació sigui especialment important. Intentaré explicar-ho de forma més detallada en els meus llibres titulats "***Crisi de la civilització a Orient Mitjà i la solució de la modernitat democràtica***" i "***La qüestió kurda i la solució de la nació democràtica***", que seran els llibres quart i cinquè de la meva ***Defensa***.

97. El 2 de juliol de 1979 Öcalan surt de Suruç (Kurdistan turc) en direcció a Kobane (Kurdistan sirià) i a continuació es dirigeix cap a la Vall de Bekaa. Aquesta sortida "cap a" Orient Mitjà fa referència a la seva sortida del Kurdistan. També esmenta la casualitat que Abraham, al 1700 a. C., també iniciés el seu èxode des de Suruç.

98. En el segrest d'Öcalan el 15 de febrer de 1999, el Mossad (Servei Secret Israelià) va ser un dels actors més implicats.

1 . – Els jueus i la Civilització

Si un intel·lectual s'interessa per la història de la civilització i no aprecia el paper del poble jueu, no pot realitzar una avaluació seriosa. Les meves consideracions sobre aquest tema, a les que, amb les meves limitacions, ja m'he referit en els anteriors llibres, seran tractades aquí i ara de forma resumida.

Les dades sobre la identitat d'Abraham, així com les existents sobre Jesús i Moisès, estan plenes de referències mitològiques. Se suposa que van ser els egipcis els que van donar nom a Abraham, un nom que, juntament amb la paraula "hebreu", derivaria d'apiru, terme amb què els egipcis anomenaven els pobles que procedien del Sinaí a causa del seu aspecte brut. Per a una interpretació més fidel de la realitat caldria fer una àmplia investigació, però totes les dades assenyalen que Abraham va enfrontar-se al governador d'Urfa, una espècie de nimrud babilònic. Malgrat que tingui uns altres orígens, aquest enfrontament és presentat com un relat mitològic en què Abraham destrossa els ídols per mostrar que no podien ser déus i, quan van llançar-lo amb una catapulta a una gran foguera, el foc va convertir-se en aigua tot formant l'actual "Llac dels Peixos".

L'eix Urfa-Jerusalem formava una regió intermèdia entre la Nova Dinastia d'Egipte i la dinastia Hammurabi de Babilònia, les dues grans forces de l'època quan el comerç, per primera vegada, s'alça com a sector econòmic important. Probablement, el comerç té un paper que supera les relacions polítiques entre aquestes dues forces de la civilització, desenvolupant-se els trajectes comercials en ambdues direccions alhora que es produeix una puixança del comerç assiri. D'altra banda, la línia Urfa-Alep-Damasc-Jerusalem ja era important per a les migracions, el comerç, el saqueig, les invasions i, encara més important, per als intercanvis religiosos des del Neolític i la fundació de les primeres ciutats. No és cap casualitat que la figura d'Abraham sorgís en aquest marc geogràfic, que fos on s'exiliés i també que aquests llocs siguin el bressol del cristianisme i de l'islam. D'acord amb aquesta interpretació, Abraham, després d'emigrar d'Urfa, va vo-

ler assentar-se a les proximitats de Jerusalem, però els notables locals van intentar impedir-li-ho. Se sap que va comprar una petita propietat, on va morir. A través dels Llibres Sagrats, l'Antic i el Nou Testament i l'Alcorà, es pot seguir aquest relat que va començar amb les històries de Sara, Agar, Ismael, Isaac i Jacob, per seguir després amb Moisès, Jesús i Mahoma, a més de centenars d'altres profetes. En aquest sentit, els llibres d'història i milers de novel·les i narracions addicionals resultarien il·lustratius, però per al meu objectiu n'hi ha prou presentant aquest relat de forma general i esquemàtica.

a . – La primera època correspon al relat d'Abraham, comerciant i líder tribal, d'Urfa, i la seva sortida d'allà, probablement entre el 1700 i el 1600 a. C.

b . – Època del captiveri a Egipte (1600-1300 a. C.)

c . –`Sortida d'Egipte dirigits per Moisès (1300-1250 a. C.)

d . – Assentament a la Terra Promesa. Època del cabdill i profeta Josuè (1250-1200 a. C.)

e . – Període dels Jutges (1200-1000 a. C.), líders laics i religiosos (oracles) que encara no eren reis ni profetes, un període que dura fins a Saül, el primer rei.

f . – Època de Judà, dels Reis d'Israel i de l'ocupació assíria. Comença amb Saül, David i Salomó i acaba amb Ezequiel (1000-700 a. C.).

g . – Invasió, ocupació, opressió, resistència i diàspora per assiris, babilonis, Alexandre Magne i romans (700 a. C. - 70 d. C.).

Durant la destrucció dels regnes de Judà i Israel es posen de manifest dues tendències: resistència i col·laboracionisme. Els col·laboracionistes, al seu torn, estan integrats per dos altres grups principals: un que és partidari dels grecs i l'altre que ho és dels perses. El tercer èxode jueu, després dels d'Urfa i d'Egipte, és el de Babilònia, que va durar quaranta anys sota el regnat de Nabucodonsor (535-495 a. C.). Els versicles de la Bíblia van ser escrits

en aquest període sota clara influència zoroastriana, provocant l'admiració dels perses, que van posar fi a l'èxode. Les primeres versions escrites de la Torà van ser recopilades en aquesta època, és a dir després de l'any 700 a. C., per la qual cosa aproximadament durant sis-cents anys, entre el 1300 i el 700 a. C., no existeix cap exemple escrit del Llibre Sagrat i, per tant, les parts relatives als jueus en els tres llibres sagrats es basen en narracions verbals. En aquesta mateixa època, llegendes semblants apareixen a ***La Ilíada*** d'Homer i ***La Teogonia*** d'Hesíode. Finalment, els romans destrueixen el Temple de Salomó l'any 70 d. C., provocant importants moviments de resistència. El cristianisme representa la resistència protagonitzada pels segments més pobres de la societat, mentre que la famosa resistència dels Macabeus procedeix d'una extracció social alta.

La dispersió o diàspora del poble jueu s'intensifica a partir d'aquest any i es concentra principalment en dues zones geogràfiques: els imperis romà i persa i les cultures assíria, armènia i grega. Aquest llarg període, malgrat que ja hi havia profetes, s'anomena com el dels Escribes, a causa de la gran importància que adquireix aquest ofici, realitzant-se contínues recopilacions i reinterpretacions de la Torà que revelen la històrica tradició intel·lectual d'aquest poble. Altres oficis rellevants són els relacionats amb les transaccions monetàries i comercials. L'excés de concentració en aquest tipus d'activitats és degut a les persecucions que pateixen, que fan impossible que els jueus puguin viure de l'agricultura i de la terra. Es podria dir que aquesta és la raó per la qual van acabar substituint els assiris en aquest camp, tot apoderant-se del monopoli monetari i comercial d'Orient Mitjà. Aquesta posició els va permetre obtenir una gran influència i acumular grans guanys a les ciutats medievals i, després, al bressol del capitalisme: Londres i Amsterdam, una clara mostra de la profunda tradició històrica que tenen els jues com a grans capitalistes. Se suposa que amb prou feines van quedar jueus vivint a les zones de Jerusalem i que la majoria va dispersar-se en la diàspora, que donarà peu a dues altres cultures jueves rellevants: la occidental i la oriental.

h . – A causa de la diàspora, es va acabar la cohesió tribal del poble jueu, que es va repartir en un gran nombre de grups culturals dispersos, havent superat el nivell tribal; per això ja és convenient parlar dels jueus d'aquella època com una ètnia. Van concentrar-se sobretot a la Península Aràbiga, Pèrsia, Kurdistan, Egipte i les regions hel·lèniques, on van formar agrupacions locals, arribant a ser un poble amb dues cultures: l'autèntica cultura hebrea i la cultura de les societats on s'assentaven, cosa que repercutirà de forma molt positiva al seu bagatge intel·lectual, ja que entraven en contacte amb les cultures més antigues de la història.

Amb l'aparició de l'islam s'inicia una nova i tràgica època. Es tracta d'una època en què els àrabs transiten cap a una civilització comercial, però el monopoli comercial i monetari roman majoritàriament a mans jueves, fins i tot a vàries zones de la Península Aràbiga. Això és el que fa més significatiu, encara que la seva autenticitat sigui dubtosa, el hadit atribuït a Mahoma: "Els jueus no poden quedar-se a Aràbia". Agar i el seu fill Ismael van ser expulsats en tant que persones "non grates" a La Meca, un fet relacionat amb l'enfrontament entre jueus i àrabs. Des de llavors, fa aproximadament 3.500 anys, i fins a l'actual conflicte palestino-israelià, els interessos comercials d'ambdós estan enfrontats.

És natural que existeixi una forta competència entre monopolis comercials, i això ajuda a entendre per què, a part dels vincles entre Khadija i Mahoma, és tan important el comerç en l'islam. Al final, els jueus han d'optar entre quedar-se, integrant-se com a vassalls, o marxar a altres terres. Van fer-ho en tots dos sentits. Una part important abandona Aràbia i se suma a la diàspora a Europa. Els que es queden han de viure en condicions de semiesclavitud, obligats a pagar tributs especials. Serà durant l'Edat Mitjana quan es consolidarà definitivament el seu paper històric de poble intel·lectual, comerciant i prestamista, sobretot a Iran i Andalusia (Espanya), raó per la qual desperten l'ira dels intellectuals i comerciants de les societats locals. Per tant, existeixen moltes raons materials, culturals i històriques de l'animadversió cap als jueus, la qual ha perdurat fins a l'actualitat.

i . – En iniciar-se l'Edat Moderna –segles XV i XVI– s'intensificarà la diàspora amb noves onades d'odi i massacres contra els jueus. El capitalisme és una civilització que neix de l'úter del monopoli comercial i monetari. Els monopolistes comercials i prestamistes d'altres nacions veuen el poble jueu com un obstacle per a les seves aspiracions econòmiques. D'altra banda, tots aquells que es veuen perjudicats pel capitalisme i pels monopolis responsabilitzaran dels seus mals als jueus, com passa, per exemple, amb els antics agricultors i artesans que, en el seu cas, també els veuran com a una amenaça religiosa. Finalment, també els intel·lectuals dependents del sistema veuen el judaisme com una Capsa de Pandora, que pot soscavar la seva posició. En aquestes circumstàncies, les agressions contra el poble jueu s'agreugen.

Els jueus es troben en una paradoxa curiosa però perillosa: poden ser, a causa de la seva força intel·lectual, comercial i financera, el factor clau en la construcció de la nova civilització i, alhora, les majors víctimes d'aquesta civilització. A partir de 1492 seran expulsats en massa d'Espanya juntament amb els musulmans. El pretext va ser senzill i efectiu: eren els responsables de la crucifixió de Jesús, encara que les autèntiques raons van ser unes altres, com ja hem dit. Polònia i la Rússia dels Tsars viuen situacions semblants, per la qual cosa Holanda i Anglaterra emergeixen com a nou destí de la diàspora, i tots els intel·lectuals influents, comercials i prestamistes jueus arriben en onades a aquests dos països. Un altre sector important emigrarà cap a l'Imperi Otomà, en guerra amb les monarquies europees, on no només seran admesos sinó convidats pel sultà, que té un paper actiu dins del monopoli financer i comercial del sultanat. A poc a poc, també començaran a dirigir-se cap al continent americà, mentre les seves posicions en el monopoli intel·lectual, comercial i financer s'enforteixen encara més, així com la seva presència i arrelament en unes ciutats alemanyes en ple desenvolupament, barrejant-se amb la població local.

És cert que els jueus han tingut influència en la creació del capitalisme, però és exagerat identificar capitalisme i judaisme. Si bé tampoc no es pot menysprear el paper de les minories, és

obvi que les condicions determinants corresponen a les societats assentades. En aquest sentit, els banquers, comerciants i filòsofs jueus van tenir en Holanda i Anglaterra una influència summament important tant per al desenvolupament intel·lectual com per al sorgiment del capitalisme com a nova hegemonia del sistema. Spinoza (1632-1677) és l'exemple de la nova era en el camp de les mentalitats. Spinoza va ser un dels primers jueus laics (persones allunyades o expulsades de les sinagogues) i un dels grans pensadors de la llibertat. A ell se li deu, en bona part, la idea "entendre és llibertat"[99]. En un altre aspecte, els préstecs dels banquers i comerciants jueus a Anglaterra i Holanda van ser essencials per guanyar guerres i enfortir els seus Estats; quelcom semblant passarà al continent americà, sobretot a la Guerra d'Independència de les colònies britàniques. Se sap –o s'hauria de saber– que els intel·lectuals, comerciants i banquers jueus són un dels sectors més influents en la formació dels Estats Units d'Amèrica.

2 . – La ideologia jueva

Ara explicaré com el lideratge ideològic mundial, que encara està en mans d'intel·lectuals jueus, té profundes arrels històriques.

a . – La cultura jueva té des del principi una profunda empremta sumèria i egípcia. Està prou clar que l'Antic Testament –la Torà–, des de la creació del món en set dies al relat d'Adam i Eva, passant per la concepció de Déu i la dels profetes, és una de les primeres adaptacions d'aquestes cultures, de les coses que n'havien assimilat, juntament amb el llenguatge i la consciència de la mentalitat hebrea. Tampoc no s'ha d'oblidar que el Diluvi de Noè es correspon amb l'epopeia de la mitologia sumèria.

99. El llibre més llegit d'Spinoza, *Etica*, va ser publicat després de la seva mort l'any 1677, i en ell diu: "la més alta activitat que pot portar a terme un ésser humà és aprendre per comprendre, perquè comprendre és ser lliure".

Igual que els relats èpics dels profetes Eyup i Idris! I la concepció monoteista de la religió va aparèixer per primera vegada amb la reforma religiosa del faraó Akenaton a Egipte. A més, cal tenir en compte que Urfa és el centre cultural més antic del Neolític i, en conseqüència, tampoc no es pot descartar la seva influència. La ideologia jueva es basa en dos grans grups lingüístics i culturals: els aris i els semítics. No es pot oblidar la influència d'aquestes dues fonts principals sobre la cultura hebrea.

b . – A la primera època de l'èxode també és evident la influència babilònica i zoroastriana (medo-persa), com s'aprecia en diverses narracions recopilades d'aquestes dues cultures.

c . – La cultura grecoromana és la tercera gran font cultural, sobretot en allò referent al desenvolupament de la filosofia religiosa. Està clar que els fonaments filosòfics de la religió, presents també en la formació del cristianisme i de l'islam durant l'Edat Mitjana, es basen en Aristòtil, Plató i les escoles filosòfiques de l'hel·lenisme, principalment en els Estoics.

d . – També resulta evident que islam i cristianisme són dues sectes de la religió hebrea, de la religió de Moisès, adaptades a les necessitats de les societats grecoromanes i àrabs; ambdues van beure de la mateixa font. La diferència es troba en el caràcter profundament ètnic del judaisme, que va ser assumit primer com a religió nacional de la tribu hebrea i, a partir de l'Edat Mitjana i del procés de diàspora, de tota l'ètnia jueva. Podem dir, per tant, que ens trobem davant d'una nítida identificació entre tribu, religió i ètnia hebrea o jueva. La ideologia jueva té des del principi un clar contingut religiós, el qual també té una qualitat completament tribal i ètnica. Cristianisme i islam responen a necessitats culturals, materials i morals de pobles que mantenien relacions arrelades i contradiccions amb el judaisme, produint-se tant influències culturals com friccions.

e . – Al mateix temps, la ideologia jueva té una profunda cultura material, ja que va formar-se en el marc de les civilitzacions d'Orient Mitjà des de l'època sumèria. I fins i tot es podria

dir que és la síntesi de totes aquestes civilitzacions i que la seva força es deu precisament a aquesta síntesi. En això van tenir-hi un paper determinant els profetes i escriptors jueus al llarg de la història. Quant més contradictòries o assossegades siguin les relacions de les societats amb les seves respectives civilitzacions, més contradictòries o assossegades ho seran també amb el judaisme. Una altra conclusió a què podem arribar és la següent: el judaisme podria ser considerat no només com una religió o ètnia, sinó també com una civilització de síntesi de civilitzacions (o també com a articulació o compilació de civilitzacions). D'altra banda, tenint en compte el paper de la ideologia jueva en l'enfortiment de les estructures intel·lectuals de les civilitzacions es comprèn millor per què aquesta continua tenint un paper rellevant a nivell mundial.

f . – Amb la nova era, la ideologia jueva es desintegra. Va dividir-se en dos corrents principals: la religiosa i la laica. Spinoza és el cap visible de la tendència laica, integrada també per altres filòsofs d'origen igualment jueu. Però, en aquest assumpte, cal tenir present el debat sobre si el laïcisme és una nova religió o fins a quin punt està al marge de la religió. Per començar, no crec que un autèntic treball social i ideològic hagi d'acabar en la dicotomia religiós o laic. Aquesta no és la qüestió. A més, la religió, a causa del seu caràcter tergiversador, té un valor molt limitat com a eina clarificadora. Per contra, cada forma mitològica, religiosa, filosòfica o científica suposa una equivalència social. Només el treball sociològic pot aclarir els rols, relacions i contradiccions d'acord amb els seus fonaments socials i polítics.

g . – El corrent laic del judaisme també va exercir gran influència sobre la Il·lustració. Es tracta del "cientificisme", una ideologia idèntica al positivisme en el pla filosòfic. El laïcisme va marcar amb el seu segell la nova era i va començar a convertir-se en una creença religiosa de la modernitat capitalista amb el nom de cientificisme i positivisme. Però és l'antiga religió amb una altra vestimenta, el forro interior de la mateixa jaqueta reversible; les mateixes formes mentals viuen tant en les lleis cientificistes

com en les religioses. En definitiva, ni la religió és una forma de coneixement celestial ni el laïcisme és només terrenal tal com generalment es creu. Es tracta d'una diferència artificial. Totes les religions estan relacionades amb allò terrenal i amb la sociabilitat. Així mateix, les concepcions terrenals estan més vinculades a la sociabilitat que a allò estrictament terrenal. Els termes "diví" i "terrenal" serveixen per a encobrir les contradiccions i conflictes socials. En la mesura que la ideologia de la Il·lustració va ser sistematitzada com a positivisme i cientificisme, va convertir-se en la religió oficial del nou Estat-nació, accelerant així la seva transformació en una ideologia nacionalista.

3 . – El nacionalisme jueu

Els tradicionals sectors comerciant i prestamista, esdevinguts classe burgesa en el sistema capitalista, van adquirir més visibilitat. Aquesta burgesia adopta com a ideologia oficial el positivisme i la seva concepció de l'Estat dóna a llum el nacionalisme. A través del seu paper de creadora de la nació i de la seva ideologia moderna consoliden la seva posició. Per a aquests sectors, una vegada nacionalitzats tots els factors que integren la nació, resultava més fàcil transferir-los al monopoli econòmic a través del monopoli estatal. Es tracta d'un vertiginós procés de monopolització que es porta a terme en cada nació europea gràcies al nacionalisme, un procés molt similar a la formació de la ideologia triomfant entre els sumeris. La nació és proclamada la unitat més sublim, reemplaçant així l'antic Déu, mentre que l'Estat col·loca la vida material sota el seu domini i es converteix en la força social més important. La identificació Estat-nació és la nova versió de l'antic Estat del Rei-Déu i, així com abans feia falta la mitologia per a la seva acceptació, ara fa falta la filosofia i les seves versions populars per tal que el capitalisme sigui acceptat per tota la societat. El nacionalisme satisfà perfectament aquesta necessitat, ja que suposa l'expressió oficial de les concepcions ideològiques elaborades en els últims quatre-cents anys per les societats europees nacionals. Nació i nacionalisme es retroalimenten, i ambdós

reforcen l'Estat que, al seu torn, fa el mateix amb el monopoli econòmic, donant així forma al nou món, per descomptat provisionalment. La ideologia jueva no només va influir en el desenvolupament d'aquesta gran divisió nacional i d'aquest apassionat nacionalisme, sinó que igualment va patir la seva influència.

Està clar que la ideologia jueva està relacionada des del principi amb l'etnicisme, amb el fet ètnic i les subdivisions ètniques, i que aquest nacionalisme, que s'assenta en aquests temps remots, és una de les seves característiques bàsiques i naturals, cosa que li permet adaptar-se amb més facilitat al període de la burgesia. Però novament la ideologia jueva es troba amb la paradoxa que, malgrat posseir la paternitat de la ideologia nacionalista, és rebutjada pels principiants del nacionalisme, una paradoxa que té lloc tant en l'àmbit moral-ideològic com en el material. Tots els nacionalismes van començar a ensenyar les dents als seus progenitors, a causa de motius materials, imprescindibles per al desenvolupament capitalista. En cada nació europea els nacionalistes van començar a responsabilitzar els jueus, la seva ideologia, cultura material i com a nació-ètnia, dels problemes i obstacles que es trobaven, de la mateixa manera que el cristianisme i l'islam consideren un obstacle la religió de Moisès, de la qual totes dues procedeixen. I en tots els llocs on es formen nous Estats seran inevitables els conflictes i enfrontaments entre vells i nous monopolis, i la guerra continuarà fins que un dels dos sigui aniquilat, es rendeixi o bé quedi reduït al no-res. Aquest és el paper de l'Estat en el fonament de la civilització, cosa que confirma la meva tesi: l'Estat, en tant que nucli de la civilització, suposa el monopoli del poder econòmic.

Així és com una qüestió sorgida fa 3.500 anys, la "Terra Promesa", torna a presentar-se amb força a Europa coincidint amb el període de les nacions i del nacionalisme, perquè plantejar una nova nació jueva significava també un nou territori. Tenint en compte que a Europa sempre hi havia hagut rebuig vers els jueus, resultava inevitable que sorgís un corrent basat en l'antiga reivindicació de la "terra promesa" i és d'aquesta forma com apareix

un nou nacionalisme burgès i jueu anomenat sionisme; un clar exemple de l'era dels nacionalismes del segle XIX.

A partir d'aquest moment, allò que era un conte passa a formar part de la història; breument podríem resumir-ho així: per tal de resoldre la qüestió de la pàtria jueva feien falta dos Estats molt forts –Alemanya i Anglaterra–, ja que França havia quedat en tercer lloc. Aquesta és la raó per la qual els nacionalistes jueus intensifiquen el seu treball en aquests dos fronts. Ja sabem com han reforçat Anglaterra i Holanda; els capitalistes jueus compliran una missió semblant a Alemanya, mentre que els intel·lectuals realitzen una altra gran contribució en la creació de capital intel·lectual, és a dir la ideologia alemanya. Gràcies al seu suport, l'emperador d'Alemanya mostra un progressiu interès per la seva causa i fins i tot visita Jerusalem en dues ocasions. Si Alemanya i l'Imperi Otomà, en un moment en què el partit Unió i Progrés, d'orientació germanòfila i vinculat al capital jueu de Tessalònica, haguesin guanyat la Primera Guerra Mundial, el judaisme hauria retornat a les seves antigues terres de Palestina més ràpidament, més enllà del fet que també mantenien una tradicional influència en l'ala filobritànica.

Deixem, en aquest sentit, de banda la història política; és massa àmplia. Hitler va responsabilitzar-los directament de la derrota alemanya perquè estava convençut que la superioritat de Londres no era aliena a la ideologia i al nacionalisme jueus: "Alemanya havia sofert una gran traïció i els jueus n'eren culpables!" D'aquesta manera es genera l'antisemitisme en països que viuen situacions semblants, com passa en el cas Dreyfus a França[100], encara que es pot demostrar que la realitat no es corresponia amb la manera com la presentaven els antisemites. Però, per què han perdurat fins avui aquesta mena d'idees, tal com va expressar-les el president iranià Ahmadinejad? Aquest assumpte està relacio-

100. El Cas Dreyfus va ser un escàndol judicial ocorregut a França a finals del segle XIX. Va acusar-se i condemnar-se injustament el militar jueu Dreyfus d'espionatge i col·laboració amb Alemanya. La societat francesa va veure's fortament dividida per aquest cas i l'antisemitisme va créixer durant aquest període.

nat amb el paper preeminent de la ideologia i el nacionalisme jueus en el món, tant a nivell ideològic com respecte als monopolis capitalistes.

Mai no es podrà defensar el nazisme, perquè el genocidi és el crim més greu contra la humanitat i això és una realitat inqüestionable, com tampoc no es pot menysprear la participació dels intel·lectuals jueus en la sagrada lluita de la humanitat per una societat democràtica, lliure i igualitària. A part dels antics profetes, queden clares les posicions que, en aquest sentit, han mantingut nombrosos intel·lectuals i revolucionaris de la nova era, començant per Spinoza i passant per Marx, Freud, Rosa Luxemburg, Trotsky, Adorno, Hannah Arendt, Einstein... i també sóc conscient que entre els intel·lectuals jueus les concepcions socialistes democràtiques són molt influents. Tampoc no repetiré els judicis d'Adorno, però, ¿quan faran una necessària autocrítica, quan passaran a l'acció per tal que el judaisme mantingui posicions objectives i resolutòries políticament tant en l'àmbit de la cultura material com moral? Mentre no analitzem el nacionalisme jueu com una força ideològica preeminent no podrem tractar com es mereix la memòria de les víctimes de l'holocaust, ni es podran impedir nous genocidis o massacres. No estem davant el nacionalisme d'un petit poble, sinó davant un nacionalisme a escala mundial, davant del pare de tots els nacionalismes, el fonament de tots els Estats-nació. Quina pena que fossin precisament els jueus les víctimes més grans de la història del nacionalisme!

El judaisme, com a problema, ha estat un tema tractat per destacats intel·lectuals jueus, fins i tot per Marx i Freud, però, tanmateix, la pregunta "com va arribar-se al genocidi?" continua sense resposta. Tenint en compte que del respecte a la memòria de les víctimes depèn que no hi hagi més genocidis, què farem per mantenir-nos fidels a nosaltres mateixos i ser conseqüents?

Ara puc formular les conclusions de l'exemple jueu a la meva ***Defensa***:

L'ètnia jueva va intentar imitar les civilitzacions sumèria i egípcia i la conseqüència va ser l'èxode. Petita i obstinada, va construir la seva pròpia ideologia (religió) en base a la gelosia,

com si liderés totes les ètnies. Va fundar un regne, el de Jerusalem, que va ser destruït però va perseverar i va aprofundir aquesta ideologia estenent-se arreu del món, buscant un lloc per a la seva tribu i més tard la seva ètnia. Com que no va obtenir-lo, va veure's empesa a l'èxode i, per no ser derrotada, va atomitzar-se convertint-se en un fenomen estel·lar. I ara aquesta ètnia, amb el seu petit Estat-nació, juga a ser líder de la civilització; fins i tot és capaç de destruir-la, així com a tots els Estats d'Orient Mitjà, dels quals va ser partera, i fins i tot a la resta del món. Però aleshores ella tampoc no existirà. La civilització jueva és l'essència de la civilització mundial; no pot haver-hi civilització jueva sense civilització mundial i viceversa. Aquesta és la lliçó més important del genocidi jueu.

Com diu un savi refrany, "el foc no es pot apagar amb foc". No es pot aconseguir l'alliberament i apagar el foc de la civilització encenent petits focs a partir d'ell, com per exemple creant Estats-nació o monopolis. Molts líders d'esclaus, oprimits i pobres de tribus i pobles que, al llarg de la història, van combatre les forces de la civilització van ser assassinats; altres van triomfar. No podem oblidar els morts. Aquells que van triomfar, el primer que van fer va ser convertir-se en una civilització perquè no coneixien cap altra cosa. Fins i tot els líders triomfants del socialisme científic van caure en aquesta gàbia de ferro[101] de la modernitat capitalista. Les víctimes dels genocidis mai no ho han pensat però va ser així.

Amb tota la meva ànima em sento unit a les víctimes de l'holocaust. Per què m'hi identifico tant com ho fa qualsevol jueu? Perquè jo he estat víctima del mateix engranatge, impulsat també pels mateixos jueus. Si no hagués estat per les guerres de poder mogudes per aquesta ideologia, si no hagués estat una força en la creació de la civilització, hauria existit el cristianisme? I, si no

101. En sociologia, una *gàbia de ferro* és un terme creat per Max Weber per referir-se a la creixent racionalització inherent a la vida social, particularment en les societats capitalistes. La *gàbia de ferro* atrapa els individus en sistemes basats purament en l'eficiència tecnològica, el càlcul racional i el control.

hagués existit el cristianisme, hauria existit Hitler? De la mateixa manera que el nacionalisme alemany, del qual va sorgir Hitler, té les seves arrels en la ideologia alemanya, i per tant en la Il·lustració –positivisme i biologisme–, també la ideologia i el nacionalisme jueus van tenir un paper important en la Il·lustració, produint-se una relació dialèctica. És a dir, que de la mateixa manera que el nacionalisme jueu es basa en l'ètnia jueva, l'alemany es basa en l'ètnia alemanya, confonent-se ambdós en un embolic de relacions complicat pels monopolis polítics i econòmics. Tots els fets històrics i socials mostren clarament els vincles entre ambdós nacionalismes i mentre no siguin superats tampoc no es podrà homenatjar adequadament les víctimes del genocidi ni podrem estar segurs que no tornaran a produir-se nous tipus de genocidi.

Si es fes una comparació semblant entre els nacionalismes àrab i jueu, els resultats serien dialèctics i sorprenents. Si no hagués existit el judaisme, hauria existit l'islam? I aleshores, hauria existit Mahoma? I, si no hagués existit Mahoma, hauria existit el Baas? I aleshores, hauria existit Saddam? Algú dirà que estic fent tautologia però això coincideix amb el meu anàlisi sobre la civilització. Estats Units és una força mundial hegemònica, fins i tot podria ser un imperi. Ara també combat a l'Orient Mitjà per a Israel i potser demà llanci una guerra contra Iran, abocant-nos de nou al genocidi, aquesta vegada nuclear. Es tracta d'impedir la guerra atòmica! Ningú no pot negar que es tracta d'un perill que tenim davant dels nassos. Ja n'hem tingut prou amb Hiroshima! El meu anàlisi és correcte. Quan va fundar-se la civilització, van dir que estava protegida pels déus celestials; quan aquests van ser destruïts, la civilització va refugiar-se en l'àtom. Són mil vegades preferibles els seus falsos déus que el seu reial atomicisme! Estic parlant de reis despullats i del seu déu sense màscara amb el seu raig atòmic, caminant tots per la terra.

Em considero una de les persones que més desitja que els jueus trobin el seu lloc a Orient Mitjà. Es tracta d'un poble amb una gran consciència. Per democratitzar Orient Mitja, per aconseguir una confederació democràtica palestino-israeliana, no podem buscar la solució en aquest Leviatan que ha arribat a con-

vertir-se en un monstre global, un monstre el pare del qual porta nom jueu i ha estat l'autèntic origen del genocidi.

La solució es troba en la civilització democràtica d'Orient Mitjà. De la mateixa manera que Orient Mitjà serà una ruïna sense els jueus, els jueus sense Orient Mitjà aniran sempre a l'holocaust i a l'exili. La història està plena d'ensenyances. Els intellectuals jueus, cada vegada s'adonen més que el seu problema és el problema del món, que la solució es troba a l'Orient Mitjà. No hem d'oblidar que un Orient Mitjà democràtic no és un somni sinó un component de la nostra quotidianitat, tan necessari com l'aigua i el pa. Els jueus han de saber que el camí per homenatjar les víctimes de l'holocaust i perquè els genocidis no es repeteixin eternament passa per la civilització democràtica d'Orient Mitjà, i tots els pobles d'Orient Mitjà han de saber que no hi haurà un Orient Mitjà democràtic sense els jueus, que la reconciliació democràtica és l'única solució i que han d'abraçar a quatre mans els deures que implica la construcció de la societat democràtica.

E . – El poder en la Modernitat Capitalista

Els termes *civilització, poder* i *Estat* formen, per si mateixos i relacionant-se entre si, les categories de relacions socials més complicades i complexes. Definir la civilització continua essent motiu de debat. La qüestió és on comença i on acaba el poder. Quan i com va formar-se i quan ha d'acabar és encara més complex. Malgrat que es sol parlar del poder com l'aigua que bevem i l'aire que respirem, es tracta d'un dels temes sobre els quals existeix menys consens. No és que aquests tres termes siguin qüestions secretes i complexes, sinó que més aviat es desitja que siguin entesos així, posant-se en pràctica iniciatives ideològiques en aquest sentit.

La primera condició per tal que quelcom sigui temut és mantenir-ho en secret, que sigui vist com quelcom complex i inescrutable. Si es descobrís la veritat, seria la riota de tot el món i ja no hi hauria por, desbaratant-se així els plans dels grups d'interès

que els encobreixen. Entre la població es reprodueixen aquesta mena de contes.

La civilització comença amb el relat mitològic, sense el qual les elits rendistes i els acaparadors d'excedents només podrien realitzar alguns saqueigs i de forma tirànica. Per continuar i per tal que sigui acceptada aquesta política els calia la mitologia, la religió i el Dret. En l'actualitat, a aquests factors cal afegir-hi una mercantilització total del sexe, de l'esport i de l'art, popularitzats i presentats en els mitjans de comunicació com a objectes de consum; serveixen per a dirigir les societats, condicionant-les mentalment i sentimental. El seu últim objectiu és aconseguir una acceptació total i definitiva de la civilització.

He dividit la història de la civilització en tres èpoques principals, presentant-les esquemàticament, de la mateixa manera que he deixat clar que no dono molta fiabilitat als mètodes cientificistes, que només són útils parcialment i són una amenaça per a la vida lliure quan es conceben de forma dogmàtica. M'he esforçat a aplicar el mètode d'interpretació sociològica sense dogmatitzar-lo ni amb el cientificisme ni amb el positivisme, obrint, a més, aquestes interpretacions al debat. També sóc conscient que caic en la reiteració i intentaré no ser repetitiu en la mesura que no sigui necessari.

He intentat delimitar la modernitat (civilització) capitalista com la modernitat (contemporaneïtat) oficial i triomfant de l'Edat Moderna (des del segle XVI fins a l'actualitat) sense identificar-la totalment amb el capitalisme, a més de fer àmplies crítiques respecte a la seva antimodernitat. Malgrat que estic d'acord amb la definició de modernitat que fa el sociòleg Anthony Giddens, no comparteixo la seva valoració sobre les tres "discontinuïtats": capitalisme, Estat-nació i industrialisme. He deixat clar amb abundància d'exemples que aquests tres factors ja existien i tenen els seus orígens en els primers passos de la civilització i que han arribat fins al període de la modernitat capitalista en al seva forma més enfortida. Ara, més aviat, aclariré concretament com la modernitat oficial va teixir les relacions de poder i de l'Estat. Cal distingir la modernitat oficial de la no oficial, que jo

anomeno "modernitat democràtica", "civilització democràtica" o "contemporaneïtat democràtica".

1 . – Sociòlegs positivistes, com Anthony Giddens i similars, creuen que fan sociologia analitzant cada època de la civilització i, en concret, la seva, com si fossin úniques, excepcionals, desenvolupant milers d'investigacions per tal de, per exemple, concloure que la civilització anglesa i el seu Estat són fets particulars, sense parió a la història. Es realitzen tantes investigacions com granets de sorra hi ha al mar! En realitat, amb aquests treballs que reben el nom de ciència es produeix una subtil tergiversació. És com la dita popular: "que l'arbre no t'impedeixi veure el bosc". El bosc no es defineix investigant milions d'arbres. Està clar, des del principi, que amb aquest mètode no s'aconsegueix un resultat correcte. Tanmateix, fan servir desenes de milers de joves només per ocultar l'autèntic ordre de les coses, seguint el mandat suprem de fer ciència social. Això sí que és fer bona política! I així és com es treu tot el valor a les ciències socials i a la sociologia en general.

La realitat és que l'Estat, el poder i la civilització angleses estan vinculats al desenvolupament d'uns elements bàsics, com l'Estat en tant que classe-ciutat-monopoli econòmic, els orígens del qual es remunten 5.000 anys enrere. Les classes van arribar i es van consolidar en el poder tot formant nuclis de monopolis econòmics estatals, presentant-se amb una cobertura ideològica i ocultant la seva presència amb centenars de valors imaginaris quan van desenvolupar-se en les ciutats a partir del segle X, primer amb forma de reis i aristòcrates i, a partir del segle XVI, com a burgesos. La civilització i l'Estat anglès, el primer exemple d'aquest procés, és un dels models hegemònics en el corrent principal de la civilització que segueix vigent avui en dia.

Estic segur que amb el paràgraf anterior s'entén millor el complex sistema de relacions anglès que amb desenes de milers d'investigacions. En el fons, a l'hora d'ocultar els principals grups de monopoli, no hi ha diferència entre els sacerdots sumeris, que utilitzaven l'astronomia en tabletes d'argila, i la interpretació

dels sacerdots cientificistes de la modernitat capitalista; només són diferents la metodologia, el context temporal i el geogràfic.

Hem deixat clar que les diferències d'espai i temps impliquen, d'una forma universal, canvi i desenvolupament, i el mateix passa amb les societats, a vegades en forma d'involució. I no estic posant en qüestió el sorgiment d'elements nous, originals, perquè no hi ha canvi ni desenvolupament que no sigui original; la repetició mimètica dels fets només respon a un pensament dogmàtic, a un joc de paraules que no es correspon amb cap esdeveniment de la natura.

Per descomptat que la modernitat capitalista també suposa novetats importants. Segons Anthony Giddens, aquests elements nous, que anomena "discontinuïtats", es produeixen en tres àrees principals. No repetiré la part del capitalisme però sí que seria útil fer un breu resum pel que fa al terme poder i a la seva expressió més concreta i jurídica: l'Estat-nació.

2 . – Ja hem dit que el poder és un dels principals temes tractats per les ciències socials, encara que competeixin per tergiversar l'essència del seu significat. Aquí no es tracta tant de criticar el caràcter voluntari d'aquest extraviament de les ciències socials com de l'habilitat amb què la modernitat capitalista aconsegueix que cada individu es cregui poderós i del fet que ho aconsegueixi d'una manera tan complexa i detallada, com no ho havia aconseguit cap civilització. Aquest és l'assumpte a què hem de prestar més atenció i al qual el sociòleg Michel Foucault ha dedicat més neurones, encara que sense escampar totalment la boira. Lenin també va voler definir l'Estat a la seva obra "***L'Estat i la revolució***", però, fins i tot en vida, va demostrar-se com d'equivocat n'estava pel que fa a aquest tema, en part perquè ni tan sols va tractar l'assumpte del poder. En recórrer a la "vareta màgica" (que l'home fort i astut ha portat fins als nostres dies, canviant successivament les caretes a la civilització) no pot entendre que des de ben al principi va frustrar, mitjançant "el poder socialista", el treball social fonamental que és el socialisme, i que ha de tornar a ser construït de dalt a baix amb la modernitat democràtica.

En aquest sentit, és molt significativa la frase de Bakunin "poseu la corona del poder sobre el cap de l'home més demòcrata i en vint-i-quatre hores s'haurà convertit en el dictador més vil". El propi fet del poder i fins a quin punt resulta necessari és una de les incògnites socials més importants, i el seu anàlisi és un deure bàsic de la ciència. Per a algunes mentalitats i grups d'interès amagats per aquestes, el poder absolut significa una resolució total. Aquest era el punt de vista dels assiris: l'aniquilació total de l'enemic. També hi ha qui, com els anarquistes i pacifistes, conceben el poder com una malaltia, com un fet autoritari del qual hem de fugir com de la pesta bubònica. Aquesta actitud, en el fons i objectivament, suposa una rendició davant del poder. Per contra, la solució, la definició de la civilització democràtica suposa una diferència qualitativa. El dret a la defensa de cada grup social, dels seus valors i davant dels atacs dirigits contra la seva existència, va més enllà del dret irrenunciable, és quelcom sagrat, la seva raó de ser. En aquest sentit, en lloc de la paraula clàssica "poder", seria més apropiat parlar de "força" o "autoritat" de defensa democràtica. Fins i tot les plantes, com les roses, es defensen amb les seves espines i per aquesta raó m'agradaria anomenar aquesta concepció de l'autoritat democràtica la "Teoria de la Rosa".

a . – En el context de la civilització, la definició més adequada és concebre el poder com un conjunt d'activitats dirigides a la confiscació i multiplicació de l'excedent, i considerar les activitats d'aquest poder com els actes dirigits a aconseguir beneficis i valors socials, començant per les ideologies i acabant per les militars, des dels relats hipnotitzadors al genocidi i des del joc als rituals religiosos. El poder, per tant, té un àmbit d'activitat social molt extens, i no deixa d'augmentar a mesura que creix l'excedent.

Per tant, si aclarim primer els termes excedent i plusvàlua, comprendrem millor el significat del poder. Si tenim en compte com s'expropia de forma coercitiva la producció tant material com moral, el treball i les propietats d'individus i grups, i el conjunt dels seus valors culturals, i si comprovem com s'institucio-

nalitza "l'art del poder", aleshores veurem qui és "l'expropiador" i què és allò "expropiat". El poder és l'acció i l'art d'expropiar a la força coses que es consideren pròpies; el poder significa apropiació, assimilació; en altres casos, suposa l'expulsió forçosa, la deportació, deixar a algú sense pàtria, treball o propietat i, en general, buidar el valor moral i cultural dels pobles en base a la pertinença a una pàtria comuna. Per tant, ens quedaríem molt curts si ens limitéssim només a l'apropiació de plusvàlues i excedents econòmics. Allò fonamental en aquest assumpte és que són milers de valors sostrets a la força i per això és més realista considerar el "poder" la suma de tot això.

Per contra, la missió bàsica de l'autoritat democràtica estaria relacionada, en tots els casos, amb els aspectes positius, necessaris, justos i irrenunciables, com ara la defensa de l'existència i dels valors materials i morals d'individus i grups, així com la no indiferència a l'espoli. I si haguéssim estat desposseïts d'aquests aspectes, llavors caldria lluitar per tornar-los a recuperar. L'autoritat democràtica és l'art de passar a l'acció en base a aquesta concepció, encara que, en el fons, seria més correcte anomenar-la força antiespoliadora. Hi ha una diferència ontològica entre l'expropiació exercida sobre la mare pàtria i les activitats o arts (com l'exèrcit, la guerra...) d'ús de la força antiespoliadora, termes oposats com ho són bo-dolent, bondat-pecat, correcte-erroni o bellesa-lletgesa.

b . – El poder es pot subdividir i classificar des d'aspectes diferents d'acord amb els seus punts de vista:

I . – **Poder Polític**: És la forma de poder més comuna i determinant; respon a l'administració i direcció de l'Estat i de les seves extensions, com és el cas dels partits i les organitzacions no governamentals dependents de l'Estat.

II . – **Poder Econòmic**: Expressa la força monopolista encarregada de portar a terme l'expropiació de l'excedent i la plusvàlua, havent tingut a la pràctica diferents formes al llarg de la història.

III . – **Poder Social:** Expressa la correlació de forces i jerarquies entre els sectors socials, existint apartats importants en funció de si es refereixen a la família, classe, origen ètnic o a qüestions de gènere, tenint en alguns casos un tractament diferenciat. En aquest sentit, el poder a la família estaria representat pel pare, l'espoliador de l'excedent dins l'estructura classista; l'home, pel que fa a les relacions de gènere; i l'ètnia dominant, pel que fa a les ètnies oprimides.

IV . – **Poder Ideològic**: Implica una mentalitat administradora que compleix una funció ideològica en allò referent a la ciència i la cultura, exercida per individus i grups.

V . – **Poder Militar**: És el que més s'identifica amb el poder; la institució més extrema, antisocial i antihumana. És la mare, més ben dit, el pare de tots els poders!

VI . – **Poder nacional**: Expressa el poder central en una nació, presentant-se com a unitari i indivisible. També se'l podria anomenar hegemonia nacional.

VII . – **Poder Global**: Expressa les posicions hegemòniques o imperials de la civilització i la modernitat dominants, actualment utilitzades per la modernitat capitalista a través dels Estats-nació i els monopolis econòmics globals, sota el lideratge dels EUA.

Aquesta mena de classificacions podria ser molt més àmplia.

3 . – El poder és una suma de relacions històriques, social i institucionals establertes en les àrees socials més vitals del progrés social amb protocols detallats per a garantir la seva continuïtat, funcionalitat i legitimitat. El poder intenta guanyar rang de tradició, com una forma de legitimitat i institucionalitat. Posem un exemple. La conformació del poder en el sultanat està regulada amb cerimònies específiques, parafernàlies, simbologies i normes protocol·làries com, per exemple, passa en els actes de transmissió de la corona o en la celebració de les victòries. Tot segueix una tradició mil·lenària, des dels vestits utilitzats en els àpats, des dels matrimonis als funerals. D'aquesta manera s'evita

que qualsevol arribi al poder de qualsevol forma, violenta per exemple, ja que seria titllat de bandit o de dèspota encara que, en realitat, l'essència del poder sigui el despotisme i la bandoleria. La continuïtat i credibilitat de la institució del poder queda així sublimada i consagrada, impedint formes explícites de manifestar-lo; així ningú no podrà dir: "S'ha descobert el pastís". El poder és conscient que la legitimitat, en gran part, s'aconsegueix amb aquests rituals i simbologies.

Vull recordar una referència del llibre anterior de la meva ***Defensa***[102]. El poder es pot comparar a una bola de neu que, a mesura que va caient des del cim, es va fent més gran i, per tant, va agreujant la destrucció provocada. La suma dels monopolis d'interès que adquireixen rellevància històrica dins de la societat de la civilització, és l'origen d'aquesta bola de neu. El curs de la història de l'evolució del poder és aquest.

4 . – També podem comprendre millor el sentit del poder si el comparem amb una malaltia contagiosa. El poder és contagiós; aquesta malaltia social va ser institucionalitzada per "l'home fort i astut", primer quan caçava animals, després contra la dona-mare amb experiència. El poder va institucionalitzar-se amb l'ordre patriarcal jeràrquic format pel trio sacerdot (persona amb sentit), dirigent (capacitat directiva) i comandant militar (monopoli de la força). Amb la creació de les classes i de les ciutats aquest ordre patriarcal va quedar estatalitzat.

Ara la fórmula del poder seria la següent: home fort i astut + jerarquització patriarcal + Estat; les tres institucions essencials de la societat de poder. A aquest ordre format per gran nombre d'estaments l'anomenem Civilització, entesa com a categoria general. En els estaments inferiors s'hi troba l'economia i en els superiors el consell de déus. Els sumeris van construir així la civilització. Al llarg del temps la seva forma ha canviat però no el contingut, sempre "*in crescendo*". Sempre a la planta inferior s'hi troba el material humà, el qual s'utilitza per a la producció d'ex-

102. Abdullah Öcalan, *Orígens de la Civilització*, Editorial Descontrol/ Editorial Bauma, Barcelona 2016.

cedent, és a dir d'esclaus, serfs i treballadors; també els sectors dels artesans, llauradors i professions liberals exerceixen els seus rols essencialment en aquesta planta. D'altra banda, a la superior s'hi troben els déus mitològics, els déus monoteistes (i de vegades també els sultans com "l'ombra de Déu", sacerdots, xamans o profetes). També a aquesta planta pertanyen les lleis i idees per a governar (teoria de les formes de Plató).

Durant l'Antiguitat i l'Edat Mitjana el poder s'establia a través d'aquestes institucions bàsiques que formen l'Estat; a l'era de la Modernitat Capitalista, és tota la societat que queda contagiada pel poder. Dit d'altra manera, tota la societat va quedar afectada per aquest malaltia, en considerar que també tenia poder. Aquesta extensió del poder a través d'importants institucions –les "discontinuïtats" d'Anthony Giddens– és la malaltia característica de la Modernitat Capitalista, en què tenen un paper determinant algunes ideologies i institucions a què em referiré més endavant.

Que el poder hagi hagut de contagiar tota la societat en lloc d'enfortir-se a si mateix significa més impotència i que, de forma ràpida i inevitable, es dirigeix cap a la seva dissolució; quan una cosa arriba al límit de la seva existència passen dues coses: o busca una sortida o es podreix. És el que passa amb les pomes; si ja està madura i no és recol·lectada, s'omplirà de cucs, es podrirà i es descompondrà, i aquí s'acaba la poma. És una metàfora senzilla però és vàlida per al poder. De fet, en tant que malaltia, el poder amb la Modernitat Capitalista ha arribat a la seva fase de putrefacció i ja fa molta pudor. Seguint la dita de Bakunin, està tan podrit que farà emmalaltir l'home amb els principis més sòlids en cas d'encomanar-se.

En el fons, la frase citada anteriorment –"poseu la corona del poder sobre el cap de l'home més demòcrata i en vint-i-quatre hores s'haurà convertit en el dictador més vil"– és certa. Poseu aquest poder podrint-se en forma de corona sobre el cap d'una dona oprimida i ella també es tornarà una dictadora en vint-i-quatre hores. L'única via per fer front a aquesta malaltia i podridura passa per construir la modernitat democràtica com a sistema.

F . – La Modernitat Capitalista i l'Estat-nació

El terme Estat-nació és un dels més foscos i més mal compresos, evitant-se insistentment assenyalar la seva autèntica funció i el seu paper principal. Es podria dir, fins i tot, que més aviat es fa servir de forma propagandística. Sobretot, es posa especial interès en amagar la seva relació ontològica amb el feixisme, de la mateixa manera que també es subestimen els llaços existents entre feixisme i nacionalisme amb la modernitat oficial. Aquesta posició respecte a l'Estat-nació no és particular del liberalisme burgès; també afecta els socialistes, que es posen a la defensiva o passen per alt aquest assumpte amb frases i paraules vagues, com si fos quelcom sense importància. Tanmateix, l'Estat-nació és un dels termes claus per comprendre i canviar la nostra era. En aquest sentit, són aclaridores, tot i que insuficients, les consideracions d'Anthony Giddens sobre l'Estat-nació.

La manera com s'ha abordat fins ara l'Estat-nació i les seves funcions amb prou feines és introductòria, i mentre no aclarim, encara que només sigui de forma esquemàtica, el naixement del capitalisme i els conceptes de *modernitat*, *poder*, *nació* i *Estat*, no podrem definir amb claredat el seu autèntic paper. El tractament igualment esquemàtic del problema jueu també té a veure amb aquest assumpte, perquè de la mateixa manera que l'anàlisi de l'Estat-nació és essencial per comprendre els problemes socials de l'actualitat, abordar el problema jueu històricament i socialment també serà útil i servirà d'exemple per a analitzar el problema de l'Estat-nació. Si no és així, el record de l'holocaust es farà de forma equivocada. Així també ho confirma l'actual tragèdia d'Orient Mitjà.

1. – L'Estat-nació és l'espai que dóna forma al monopoli capitalista. Durant el segle XVI, el Principat holandès i el Regne d'Anglaterra encara eren proto-Estats-nació, perquè havien de fer front a les aspiracions imperials d'Espanya i de França per tal de, una vegada consolidats, evolucionar cap a l'Estat-nació. Amb la Pau de Westfàlia (1648), el factor nacional es situa en primer pla, accelerant-se així la consolidació dels Estats-nació. Altres fac-

tors que van enfortir-ho van ser una economia política basada en el mercantilisme, la preeminència del mercat nacional i els treballs sobre història, art i llengües nacionals. En aquest sentit, les campanyes de Napoleó van tenir un paper clau perquè sense la conversió de França en un Estat-nació no es podria haver fet aquest esforç bèl·lic. Els ideòlegs alemanys, que seguien de prop els esdeveniments, van descobrir que en Napoleó s'hi trobaven les pistes que conduirien al nacionalisme i al nacionalestatisme germànic. A partir de llavors, el nacionalisme alemany es desenvoluparia funcionant com a palanca per a la unificació d'Alemanya i la formació de l'Estat que buscava la modernitat. Per tant, a començaments del segle XIX es feien els primers passos d'un procés que engendraria la figura de Hitler.

L'assumpte és encara més important perquè està relacionat amb els fonaments de la modernitat (civilització) capitalista. El nacionalisme alemany és un moviment centrat en el triomf del monopoli econòmic i, per aconseguir-ho, anava a deixar de banda el desenvolupament nacional; per tenir èxit hauria d'haver nacionalitzat tots els elements que integren la nació. Per exemple, sense nacionalitzar la religió difícilment es podria assolir el monopoli mercantil i el mateix passa amb l'art i la cultura, essent la nacionalització de la guerra el darrer i més important de tots aquests factors que conformarien l'esperit nacional i, en definitiva, el nacionalisme. Feia temps que existien els fonaments ideològics d'aquest pensament, però resulta obvi que el resultat és obra d'un capitalisme monopolista que, després d'una lluita a mort, va aconseguir imposar-se sobre el mercat nacional.

2. – La Revolució Industrial va dinamitzar tots aquests processos. En aquesta època, la industrialització va començar a generar més plusvàlua que el comerç, quelcom que era fonamental en el procés nacionalitzador. És a dir, per als capitalistes, la indústria nacional generava més guanys. Es tracta d'un aspecte essencial del segle XIX i no és possible pensar que el nacionalisme hagués arribat a ser la ideologia principal i també la més forta al marge de la industrialització; hi ha una estreta relació entre l'industrialisme i el fet nacional La burgesia mercantilista estava lluny de

formar un monopoli econòmic que li permetés dirigir per si sola una nació. Però quan la burgesia industrial i monopolista va començar a créixer, va creure's amb el dret de parlar en nom de tota la nació. Així és com van reescriure la història, van definir els seus corrents filosòfics i van crear una cultura, una educació i un Exèrcit nacionals. Amb la burgesia industrial nacional, el capitalisme s'assegurava la dominació nacional.

El concepte de revolució burgesa cobra sentit precisament perquè inclou tots aquests processos, encara que les revolucions anglesa, francesa i altres de semblants no són producte d'una planificació, com generalment es creu, sinó que la burgesia va utilitzar-les tot dirigint-les cap als seus propis interessos, de la mateixa manera que és erroni identificar la Revolució Industrial com una victòria de la burgesia perquè era resultat d'un procés d'acumulació històrica.

Va ser la burgesia monopolista la que egoistament va fer-se amb el control d'aquest àmbit social, tal com va fer-ho en altres terrenys tot imposant els seus interessos. De la mateixa manera que l'economia no implica necessàriament l'existència de la burgesia com a classe, la burgesia industrial tampoc no és cap requisit previ per a l'existència de la indústria. Ni en la teoria ni en la pràctica, la burgesia no està present en els prolegòmens de la Revolució Industrial, ni era burgès cap dels seus artífexs; l'únic que va passar és que els comerciants monopolistes van adonar-se que aquest sector econòmic generava guanys molt superiors als del comerç. La Revolució Industrial va suposar un dels salts econòmics qualitatius més importants en relació amb el desenvolupament històric i social, un salt molt semblant al que va fer la revolució agrícola en el Neolític. La producció econòmica convertiria l'Estat, un monopoli econòmic en essència, i els seus col·laboradors en uns monopolistes sense escrúpols, disposats a fer servir la violència en cas necessari. L'Estat-nació troba el seu fonament en aquests monopolis materials i, en cas que no existissin, els hauria hagut de crear.

3 . – Un dels punts de partida de la història es troba a la meitat del segle XIX: o triomfava l'Estat-nació centralitzat de la burgesia

o ho feia el moviment confederatiu i democràtic recolzat per tots els sectors socials, tret de l'aristocràcia i els nous monopolistes. Encara no existia una clara distinció entre les diferents forces de les revolucions angleses –1640 i 1688– i francesa de 1789, dues tendències que van tenir un paper essencial: els "iguals" francesos i els "anivelladors" (levelers) anglesos, que representaven corrents democràtiques després aniquilades. Per la seva banda, les revolucions de 1848 van tenir un autèntic contingut popular, per la qual cosa els treballs de Marx i Engels fins a aquest any, la Lliga dels Comunistes i el Manifest Comunista van ser històricament apropiats. Però el primer contratemps estratègic va produir-se amb la traïció de la burgesia, que es posaria d'acord amb tota mena de forces reaccionàries per provocar la derrota de la revolució. Va durar poc, per tant, la primavera dels pobles abans que tornés a imposar-se l'hivern més cruel. El caràcter revolucionari de la burgesia només obeïa un interès puntual; si hagués pogut, hauria convertit immediatament el poder en un monopoli econòmic i, davant la possibilitat de perdre-ho tot, va limitar-se a conservar allò que va poder i a conformar-se amb les adquisicions que aconseguia. L'aristocràcia i els partidaris de l'antiga monarquia tampoc havien trobat allò que esperaven. Era una situació que encara enfortiria més l'Estat-nació, ja que servia de força d'equilibri. Després, l'Estat-nació quedaria determinat per l'aliança dels monopolis econòmics i polítics, essent proclamat oficialment a Itàlia l'any 1861 i una dècada després a Alemanya. Altres Estats-nació s'hi anirien sumant posteriorment.

En no produir-se l'onada revolucionària tal com s'esperava, Marx va retirar-se a Londres per escriure ***El Capital***, impulsant també l'Associació Internacional de Treballadors. En aquest sentit, els comunistes alemanys, inclosos Marx i Engels, derrotats per acceptar l'Estat-nació centralitzat, van convertir-se en un moviment d'elaboració de programes, creació d'organitzacions, desenvolupament de tàctiques i estratègies, esperant que una successió de crisis provocaria la caiguda del capitalisme. Tanmateix, alhora també acceptaven un altre monopoli anomenat economicisme, cosa que els aproximava al capitalisme en el marc de

la modernitat, perquè això suposava legitimar l'industrialisme, el programa econòmic dels monopolis industrials i l'Estat-nació. Tampoc la Revolució Soviètica es lliuraria de ser un instrument del capitalisme estatal monopolista i de l'Estat-nació. I fins i tot la Revolució Xinesa, després d'un llarg període de rebel·lia, va seguir aquest camí per acabar al mateix lloc, construint un Estat-nació en base a un capitalisme monopolista i reconciliant-se finalment com a monopoli globalitzat.

Per la seva banda, les revolucions d'alliberament nacional, vinculades a la mentalitat modernista més superficial, també col·locaven la industrialització i l'Estat-nació com a metes màximes a assolir, en molts casos de forma idèntica al socialisme real. La raó principal del fracàs de 150 anys de moviment inspirat en el socialisme científic es troba en la seva incapacitat d'alliberar-se de la modernitat derivada de la Il·lustració, o de construir i liderar una modernitat democràtica de forma teòrica, pràctica, tàctica i estratègica; més ben dit, ni tan sols va arribar a intentar-ho. Tots els indicis, el seu caràcter petitburgès, els horitzons tan estrets que es marcava i la seva avidesa d'arribar al poder, l'encaminaven a prostrar-se davant l'ordre establert.

Els anarquistes, que qüestionaven aquest procés, tampoc no van aconseguir presentar una alternativa política; no van ser capaços d'organitzar-se en base a propostes programàtiques i a les importants crítiques que havien desenvolupat, principalment Bakunin, Proudhon i Kropotkin. La seva intervenció en el procés social que s'estava portant a terme no va ser prou influent, ja que tenia dèficits ideològics, un coneixement superficial de la societat i una concepció individual de l'acció. La debilitat d'ambdós corrents partia de l'acceptació mimètica de la filosofia il·lustrada i de la dependència dogmàtica del cientificisme positivista. Es tracta d'un fracàs per motius ideològics.

Quan Murray Bookchin diu que l'orientació confederal democràtica dels treballadors europeus va ser molt sòlida fins a mitjans del segle XIX i que tot va frustar-se quan els socialistes van rendir-se davant l'Estat-nació centralitzat, estava analitzant més correctament allò ocorregut en el terreny social.

4 . – El gran filòsof Nietzsche –seria correcte qualificar-lo com el profeta més oposat a l'era capitalista– va ser un dels primers a adonar-se del gran perill que implicava la proclamació l'any 1871 de l'Estat-nació alemany. Tots els intel·lectuals, fins i tot els socialdemòcrates, van aplaudir aquest esdeveniment mentre ell s'adonava que suposava una gran pèrdua per a la humanitat. Si no m'equivoco, la seva valoració és essencialment la següent: "L'Estat, divinitzat, els individus i els treballadors convertits en formigues i la societat, castrada."

La crítica de Proudhon a la ciutadania crida encara més l'atenció. És com si hagués contemplat amb gran anticipació l'individu actual. Per la seva banda, Max Weber defineix la societat sota el domini de la modernitat com "una societat en una gàbia de ferro". Definicions encara més espantoses apareixen a la literatura. Quan la societat queda atrapada en una ratonera, aquesta mena de consideracions es multipliquen. Totes aquestes crítiques i pronòstics, però, encara es troben lluny d'assenyalar un programa de llibertat i una solució concreta per a la societat. Des del segle XVI fins a finals del XX, els pobles i els intel·lectuals van presentar una resistència sense parió a la història, obtenint, fins i tot, èxits provisionals, però quan l'hegemonia global del capitalisme va manifestar-se amb tota la seva força en els monopolis financers, els corrents de la modernitat democràtica vivien greus mancances analítiques, demostrant així que no eren capaços de superar els errors i deficiències programàtiques, estratègiques, organitzatives i d'acció.

5 . – És un deure irrenunciable i inajornable, com en cada etapa de la civilització, analitzar els tres components essencials de la modernitat al mateix nivell i, a partir d'aquí, presentar com a alternativa els components principals de la modernitat democràtica amb profunditat intel·lectual i en base a tota mena de moviments socials. Tenint en compte que el capitalisme ja ha estat criticat, encara que deficientment, assenyalar com a blanc l'Estat-nació i l'industrialisme és una tasca imprescindible per a la lluita per una societat democràtica, lliure i igualitària a l'era

financera monopolista. Nosaltres estem aportant la part que ens correspon.

No resulta difícil demostrar la funció d'assemblatge que tenen els nacionalismes tant en la formació de l'Estat-nació com en el seu manteniment. Es tracta d'un peculiar paper ideològic, una adaptació religiosa del laïcisme positivista. És cert que el laïcisme i el positivisme, malgrat el seu distanciament de la modernitat democràtica, van tenir un paper positiu a l'hora de superar el dogmatisme tradicional, contribuint així al desenvolupament de la interpretació científica. Però el sistema va lliscar ideològicament cap a la religiositat tal com ha ocorregut en totes les civilitzacions a causa del fet que, d'una banda, els havia permès triomfar políticament i econòmica a partir de mitjans del segle XIX i, de l'altra, perquè es veia amenaçat per l'acció democràtica. El nacionalisme cobria de sobres aquestes necessitats.

Després d'aquesta explicació introductòria relativa a l'Estat-nació, serà molt didàctic i necessari, tenint en compte la seva transcendència, fer un anàlisi més concret i detallat.

a . – En una definició més àmplia es podria dir que l'Estat-nació és la unió jurídica dels ciutadans i dels mecanismes de poder que impregnen el conjunt de la societat a l'era de la modernitat capitalista. Aquest aspecte, l'extensió dels mecanismes de poder a tota la societat, és un factor determinant ja que, anteriorment, la legitimitat dels Estats es limitava a les seves institucions i quadres, cosa que l'Estat-nació supera. La seva essència és l'estatització dels individus, com si cadascun d'ells fos una peça de l'Estat, és a dir ciutadans amb drets i deures que l'Estat intenta modelar d'acord amb els seus interessos ideològics, institucionals i econòmics. Per aquesta raó, la formació dels ciutadans és una de les tasques que l'Estat-nació considera més importants i, amb aquest objectiu, intenta aprofitar els factors ideològics, polítics, econòmics, jurídics, culturals, sexistes, militars, religiosos, educatius i mediàtics.

1 . – L'instrument ideològic més eficient és el nacionalisme que funciona com a nova religió elevant l'Estat-nació al seu màxim valor, el valor sagrat de ser "la forma de Déu a la Terra" i

amb el qual, per tant, cal comprometre's i adoptar-lo com a valor suprem.

2 . – La persona queda transformada en ciutadà a causa de la gran capacitat d'atracció i influència del poder polític. Aquesta és la missió fonamental dels partits polítics, mentre que, per als individus, treballar dins d'aquest poder, sentir-se partícips de l'Estat, és la forma més ràpida d'assolir seguretat i prestigi.

3 . – El desenvolupament de la revolució industrial i dels monopolis industrials també intensificaran el caràcter monopolista econòmic de l'Estat. D'aquesta manera, pràcticament la meitat de la societat depèn de les institucions estatals com a empleats i funcionaris, un fet que llança a la gran majoria de la societat a competir entre si per poder ser membres de l'Estat-nació, per convertir-se en ciutadans. Entre els monopolis anomenats privats i els estatals existeix una gran unió i associació, fent molt difícil determinar on comença i on acaba el monopoli estatal, així com el lloc del monopoli privat. Els monopolis privats participen en l'estat amb la meitat dels seus beneficis a canvi d'il·limitades concessions. D'aquesta manera, la conversió d'individus en ciutadans a través dels monopolis privats de vegades pot ser més reaccionària que l'Estat perquè, a causa de l'amenaça de deixar-los sense feina, la seva formació pot ser modelada de la forma que es vulgui. Aquest fet està relacionat amb la transformació durant els darrers anys dels sindicats en organitzacions conservadores i nacionalestatistes. Així mateix, els treballadors, mitjançant el socialisme real, són convertits en militants de l'Estat-nació.

4 . – La relació entre Dret i ciutadania és estreta. La identitat de l'individu, simbolitzada en el document nacional d'identitat, resulta imprescindible per qualsevol cosa; expressa la ciutadania i, per tant, la pertinença a l'Estat.

5 . – És evident que la consciència sobre una tradició de poder i estatal alimentada al llarg de la història també és un factor important en la formació de la ciutadania.

6 . – El fet sexista deriva de la concepció del pare com la personificació de l'Estat dins la família. Tots els homes representen l'Estat davant la dona en el si de la família, una percepció que també es pot aplicar al conjunt de la societat i que el propi Estat-nació s'encarrega d'alimentar.

7 . – El reclutament o servei militar és una de les principals institucions estatals on es modela una nova identitat de l'individu, llimant cervells i sentiments. Totes les institucions de l'Estat-nació tenen una funció semblant, però cap com la militar.

8 . – Per la seva banda, la religió és l'instrument ideològic més utilitzat pel nacionalisme en el procés cap a l'Estat-nació, convertint-la en la seva religió d'Estat. La religió, com a institució social, és nacionalitzada i privada, per tant, de la seva essència ètica. Es pot dir que la religió experimenta una espècie de traïció interna en ésser utilitzada per integrar els sectors socials que queden fora del nacionalisme secular i que, amb el nacionalisme religiós, la nova forma que es dóna a l'antic Déu, tornen a un estat de servilisme conscient i voluntari. Aquesta traïció té a veure amb el conflicte religió-laïcisme.

9 . – L'educació és la institució de la modernitat més eficient –des de primària a la universitat– a l'hora de transformar l'individu en ciutadà, competint, en aquest sentit, amb les institucions militars. El seu objectiu principal és transmetre uns valors històrics seleccionats, primer, per la religiositat i, després, pel nacionalisme, per tal de crear, finalment, una massa de ciutadans encantats, ficats al cistell d'una ideologia oficial a favor de la modernitat capitalista que prossegueix el seu desenvolupament diversificant-se i en constant canvi. En aquest aspecte, el fanatisme actual ha deixat a quilòmetres de distància aquell esperit escolàstic de l'Edat Mitjana.

10 . – Finalment, els mitjans de comunicació del modernisme són les eines més eficients a l'hora de rentar cervells i cors. Els avenços d'aquesta tecnologia donen a l'Estat-nació grans facilitats per a formar els ciutadans de la manera que desitgi. Tenen

un paper clau oferint a la societat sexe, esport i art popularitzats i buidats de contingut, de manera que el resultat sigui una ciutadania drogada, atordida i banal. Ens trobem davant d'un tipus de ciutadà sense precedents en la història, l'objectiu central del qual és convertir-se en un consumidor estàndard, obtenir un cotxe, una família (dona, marit i dos fills) i un pis. Així és com les passions més mesquines substitueixen la socialització. Dissociat de la història que, al seu torn, ha estat convertida en un conjunt d'estereotips nacionalistes, el ciutadà es queda sense memòria, no té sentit filosòfic, ni tan sols d'aquell que podria portar-lo a la felicitat a excepció del pragmatisme més roí. Aparentment sembla modern, però en el fons es tracta de l'individu, més ben dit, de la negació de l'individu més podrida i buida de contingut, un "ramat de ciutadans", una "societat de masses" a punt per a abraçar els anhels més tenebrosos, és a dir, el feixisme.

Existeixen nombroses proves de gran valor d'escriptors famosos sobre aquesta mena de ciutadans situats en el camí del feixisme; són especialment didàctiques les dedicades al genocidi i també són molt clarificadores les crítiques a la "ciutadania" dutes a terme en els darrers temps sota la influència del postmodernisme.

L'existència d'aquesta mena de ciutadans és un dels obstacles més importants per a la modernitat democràtica. Per tant, una de les tasques principals de la democratització serà la formació d'individus igualitaris, lliures i demòcrates, és a dir, de ciutadans lliures que construeixin la civilització democràtica havent analitzat l'Estat-nació i la societat que ha generat aquesta mena de negació de l'individu perquè, en el fons, significa la negació de la seva existència.

b . – També és molt important establir el lligam ontològic entre Estat-nació i feixisme. Un dels errors principals ha estat no veure aquesta relació sistemàtica i, quan no hi ha hagut més remei que reconèixer-la, liquidar-la d'un sol cop. Tanmateix, fins i tot una anàlisi bàsica mostraria que existeix una arrelada consanguinitat entre feixisme i Il·lustració, inclòs el laïcisme positivista. D'altra banda, la forma bàsica de poder de la modernitat

oficial és l'Estat-nació i la seva nova religió és el nacionalisme. En aquest sentit, les societats que han estat passades pel tamís del nacionalisme són les que estan més predisposades a la reproducció del feixisme. No és possible pensar en el feixisme sense pensar en l'Estat-nació, tal com no és possible pensar en un Estat-nació independent del monopolisme econòmic (comerç + indústria + finances).

Tampoc no és difícil trobar les arrels del feixisme de Hitler en la ideologia alemanya. L'única sortida que tenia la burgesia alemanya era una concentració monopolista amb forma d'Estat-nació. La tasca més important de la burgesia i dels ideòlegs alemanys al llarg del segle XIX va ser "inventar" aquesta mena d'Estat, tant des del punt de vista material com moral. Es tracta d'un relat massa llarg que no estic en condicions de fer. Tampoc no es pot minimitzar, per descomptat, l'aportació del capital i dels ideòlegs jueus. A més de centenars d'investigacions que ja confirmen la relació dialèctica entre, d'una banda, nacionalisme jueu i judaisme i, de l'altra, nacionalisme i feixisme alemany, els nostres plantejaments també demostren aquesta relació.

Després, el model alemany inspiraria la resta de nacionalismes i Estats-nació, i precisament la debilitat més gran de tots els antifeixistes, sobretot dels socialistes, és no haver-se adonat d'aquest vincle sistemàtic entre l'Estat-nació, els monopolis (estatals i privats) i el feixisme, així com del vincle ontològic d'aquest amb la modernitat capitalista.

c . – Pel que fa a la relació entre l'Estat-nació i la Unió Soviètica, encara és important i cal resoldre-la però, com hem assenyalat, l'origen de tots els errors va ser situar la lluita de la classe treballadora en el marc de l'Estat-nació centralista alemany. Els propis Marx i Engels li donen suport davant els moviments confederals democràtics, molt poderosos cap a mitjans del segle XIX, que sorgeixen de pobles i ciutats revoltades i als que consideren reaccionaris. Els punts de vista respecte a aquest assumpte de Bakunin i Kropotkin, al meu parer, continuen essent vàlids. Aquestes concepcions de Marx i Engels van ser les responsables de la fi de la I i la II Internacional, i és objectiu que va produir-se

una aliança amb la burgesia industrial alemanya. Es tracta d'una cosa que ha estat descrita clarament; el resultat va ser la seva desintegració dins de l'Estat-nació i els 150 anys durant els quals el marxisme ha estat la víctima principal d'aquest error.

Allò ocorregut a la Unió Soviètica i a la Xina és, en aquest sentit, el millor exemple. A Rússia, ja abans de 1920 es posava fi al sistema democràtic dels soviets, quedant només el projecte de construir el socialisme en un sol país a través del model de l'Estat-nació. I, per aconseguir-ho, va aniquilar-se tota l'oposició, inclosos els camperols, que són una de les principals forces democràtiques, mentre que la intel·lectualitat va ser silenciada. Va ser llavors que va emergir el "Socialisme Faraònic" modern. Ni tan sols va arribar a pensar-se en una modernitat democràtica, més ben dit, aquesta va ser avortada per tornar a aparèixer a l'agenda dels anys 90, també amb forma de part fallit. No crec que s'hagi d'anomenar feixisme al govern d'Stalin, equiparant-lo al feixisme de Hitler, perquè es tracta de dos moviments amb un origen diferent. No obstant això, l'exemple de l'URSS és una experiència històrica impactant, que posa en evidència que l'experiència soviètica no significava socialisme i que no es pot construir el socialisme sense basar-se en la civilització democràtica.

També es pot dir que Mao va interessar-se per la democràcia, i les seves crítiques als soviets són significatives, però la Revolució Cultural a la Xina mostra que alguna cosa no rutllava i ni el nivell de consciència de Mao ni les seves eines i mètodes no van ser capaços de superar l'error del marxisme i de l'experiència soviètica. La realitat que es viu avui a la Xina és bastant clarificadora en aquest sentit.

Per la seva banda, els moviments d'alliberament nacional, la majoria dels quals va desenvolupar-se dins del corrent del socialisme real, van assumir des del principi l'Estat-nació com a punt culminant del seu programa. Tenint en compte que un model així només podia sobreviure gràcies a la seva col·laboració amb les grans institucions monopolistes, com els EUA, la Unió Europea, el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial, no hem

d'estranyar-nos que desemboquessin en estructures antidemocràtiques cada vegada més conservadores.

L'exemple més dramàtic és el del socialisme del partit Baas amb Saddam Hussein al capdavant. Per a aquells que vulguin entendre, es tracta d'un exemple de valor incalculable.

"L'Estat del Benestar" de la socialdemocràcia, a la pràctica, tampoc no és diferent a l'Estat-nació. Els socialdemòcrates alemanys, líders mundials d'aquest corrent, a diferència de les pèrdues provocades per Hitler, continuen subministrant beneficis a l'Estat-nació a causa de la seva orientació economicista; i encara ocupen llocs importants al poder a canvi de "castrar" el moviment democràtic mundial, convertint-lo en una força de reserva per a la burgesia.

d . – Una de les conseqüències més greus de l'Estat-nació és el procés sense precedents d'assimilació, destrucció i liquidació del llegat cultural, de les cultures mil·lenàries dels altres pobles en base a l'etnicisme nacional (l'eslògan preferit de Hitler era "una sola llengua, una sola nació, un sol país, un sol Estat"). Aquestes pràctiques, a les que cap força repressora i ideològica havia recorregut abans en la història, estan vinculades a l'estructura de l'Estat-nació. La política cultural fonamental de l'Estat-nació busca la creació d'un erm monocromàtic –blanc o negre– fet d'institucions i ciutadans monòtons en base a aquesta mena de lemes. Es tracta d'un dels pecats més greus del positivisme; fins i tot es va intentar aplicar a la societat el biologisme darwinista dient que, en un procés evolutiu, la cultura més forta s'imposava a les altres i les feia desaparèixer. Això suposa la negació o aniquilació de l'evolució de milions d'anys de l'ésser humà!

La superficialitat cultural actual, la pèrdua de la seva màgia, el seu caràcter previsible, l'absència d'inspiració és causada pel fet que l'Estat-nació camina sobre la tradició cultural com si fos un bulldozer. Milers de llengües, ètnies, tribus, formes de vida, llegats arqueològics, és a dir, milers de cultures han estat víctimes d'aquesta política de genocidi cultural, d'una monomania que no sabem on acabarà. L'Estat-nació, l'individu-nació i la societat-nació basades en l'arquetip monocromàtic no només degene-

ren en el feixisme, sinó que es transformen en uns monstres que només es dediquen a buscar objectius a combatre fent de la vida un desert. El resultat són els conflictes ètnics, religiosos, lingüístics i altres guerres culturals. Hitler és el començador i principal símbol d'aquesta cultura de guerra que avui en dia ja és una realitat. Vet aquí l'Iraq, l'exemple més valuós, per a qui ho vulgui aprendre i comprovar.

L'Estat-nació no només és un factor de guerra política i militar per a grans cultures i Estats, com va ocórrer a la II Guerra Mundial, sinó que també és un moviment massiu de guerra social contra totes les tradicions històriques, contra la diversitat i contra qualsevol nova forma que suposi esperança de futur. Lemes com "una sola nació, un sol Estat, una sola llengua, una sola pàtria" responen a la lògica fonamental de l'Estat-nació i als seus objectius econòmics, socials i polítics. És un estat de guerra permanent, ocult o explícit, demagògic o sagnant!

e . – L'Estat-nació també s'escarrassa a produir individus monolítics en l'àmbit polític; no hi ha lloc per a les diferents identitats nacionals, ni tampoc per a la diversitat política. És l'Estat central i unitari el que impedeix aquesta participació política en base a la diversitat, una de les característiques fonamentals de la democratització, perquè la considera una amenaça a la seva integritat. Fins i tot desconfia de la concessió a les comunitats locals de les més mínimes competències, perquè la burocràcia centralitzada és la seva força principal. Es tracta d'una burocràcia moderna que manté tota la societat en una gàbia de ferro. Per a l'Estat-nació, els partits i les organitzacions cíviques han d'actuar a l'uníson amb ell. El desenvolupament de les diferents organitzacions polítiques, socials, culturals i econòmiques, com a requisit de pluralisme, un principi irrenunciable de la democràcia, és percebut com una amenaça i aquestes organitzacions són perseguides tot negant-los qualsevol oportunitat de generar alternatives i de participar en l'administració. L'Estat-nació, per tant, és antidemocràtic perquè manté una estructura essencialment contrària al pluralisme polític. El fet que els diferents corrents de democràcia i socialisme (com el socialisme real i altres)

no hagin estat capaços de desenvolupar-se i hagin estat liquidats en el marc de l'Estat-nació, s'ha produït perquè, com ja hem indicat, o bé defensen el marc de l'Estat-nació o bé es rendeixen davant d'ell. En el cas que es produís un acord amb principis entre Estat-nació i democràcia, en tant que unitats separades, podríem parlar d'estructures obertes a la democràcia.

f . – L'Estat-nació no només crea individus monolítics; també estén el seu poder i injecta aquesta mentalitat a tota la societat, creant una societat monolítica, la societat de l'Estat-nació. L'objectiu és generar una societat corporativa, que és el model social del feixisme. No es tracta de convertir la societat en poder, sinó just el contrari. Per a l'Estat-nació és fonamental imposar el seu poder arreu de la societat, situant els seus agents i institucions en els mateixos porus d'aquesta. La societat és dirigida únicament d'aquesta manera, imposant-se, desencadenant una guerra contra tota la societat, privant-la, per tant, de qualsevol poder. Foucault dóna gran importància a aquesta mena de temes. La virilitat dominant té un paper de "Estat-policia" davant la dona, s'ataca la societat amb les polítiques sexistes, estenent el sexisme pertot arreu com si fos la pesta, sumint la dona en l'esclavitud. I, per aquest motiu, la dona sotmesa amb més força serà la que vulgui arribar a ser com l'home i consideri això una emancipació.

I el mateix es podria dir de l'esport i l'art al servei de l'Estat-nació. Utilitzats com a armes de guerra contra la societat; la cultura popular i els programes esportius es fan servir profusament amb aquest objectiu. Buidats conscientment de contingut pel capital globalitzador, el sexe, l'esport i l'art s'han convertit en les forces més efectives de l'actual guerra contra la societat. És obvi que, en fer aquesta valoració, no estem condemnant l'activitat sexual, esportiva o artística; al contrari, per a la civilització democràtica es tracta de valors fonamentals basats en principis ètics al servei de la societat i per a la prosperitat social.

L'esport és un instrument de formació en una societat sana, mentre que dins de l'Estat-nació queda reduït a la fama i a l'honor de representar l'Estat en una nova lluita pel poder, en què només existeix, com si es tractés d'una guerra, el triomf o la der-

rota. En particular el futbol, en tant que monopoli, és utilitzat especialment amb aquest objectiu pels Estats-nació en contra de la societat.

L'art és el segon àmbit en què tant l'Estat com els monopolis privats fiquen mà per tal de fer-lo servir en la seva guerra social. Sobretot la cultura popular i sensiblera té un paper molt efectiu en el terreny de la diversió i de l'entreteniment per tal de mantenir captiva una societat sotmesa al foc per part d'un Exèrcit d'estrelles mediàtiques. L'art clàssic ha perdut la seva funció mil·lenària per transformar-se en instrument d'aniquilació social, una vegada despullat del seu sentit i popularitzat. Pel que fa al sexe o a la sexualitat, no hi ha cap instrument que s'hagi utilitzat tan eficaçment en aquesta guerra.

Entre parèntesi, i tot i que espero tractar-ho de forma més estesa a la meva ***Defensa*** titulada ***Sociologia de la Llibertat***, m'agradaria indicar que, per a l'home, l'acció sexual s'ha convertit en un acte de poder, procreació il·limitada i expansió de la dominació social i política una vegada buidada de la seva funció biològica d'engendrar vida i donar continuïtat a l'ésser humà. El sexe, en qualsevol de les seves formes (heterosexual, homosexual...), és relació de poder. Encara que aquest tema té una llarga tradició històrica, en cap societat o Estat s'ha produït un ús tan profund, ampli i sistemàtic, fins al punt d'arribar a l'esclavitud. El sexisme social és el fenomen i la relació de poder social i polític.

Amb aquestes polítiques respecte la sexualitat, que porta a terme dins o fora de la família, l'Estat-nació provoca una obsessió completa pel poder. El fet que la dona es consideri a si mateixa un objecte sexual i que l'home sigui un instrument de poder sexual no només condueix a una crisi ètica sinó que els converteix a tots dos i també a la pròpia societat en víctimes del poder.

D'altra banda, cap instrument ha tingut un paper tan destructor i eficaç en la guerra contra la societat en aquests tres àmbits com els mitjans de comunicació sota el control dels monopolis; una eficàcia que, sense cap dubte, jugarà a favor de la democratització en la civilització democràtica quan aquesta sigui capaç d'utilitzar-los.

Quelcom semblant passa amb les polítiques penitenciàries i hospitalàries que l'Estat-nació elabora meticulosament i que van encaminades a enfortir el seu poder i mantenir captiva la societat. Aquells que queden atrapats en presons i hospitals perden part dels seus valors, materials i morals, davant del poder.

Però l'Estat-nació, en imposar-se fins als vasos capil·lars de la societat, en el fons està confessant que ha arribat a la seva fi, que és incapaç de sostenir-se per si mateix. Per aquesta raó és tan necessari aplicar i estendre adequadament la democratització, els sistemes d'organització i d'acció de la modernitat democràtica de forma integral en tots els àmbits de la societat.

g . – L'Estat-nació utilitza essencialment la classe mitjana. Aquesta és la classe fonamental per al seu desenvolupament. És el seu Déu modern. En la seva ment i en les seves passions, la classe mitjana somia assolir aquesta divinitat que assegura la seva missió i els seus interessos. De la mateixa manera que les societats adoraven les antigues deïtats sense conèixer els seus autèntics rostres, avui en dia, a la modernitat capitalista, la classe mitjana moderna tampoc no coneix el seu Déu, tot i que sap que sense ell no té cap opció. Obtenir un càrrec burocràtic o un estatus professional equival a l'alliberació. A més, la classe mitjana considera que la societat és *ella mateixa*. L'egoisme és una característica congènita d'aquesta classe. Els liberals creuen que la classe mitjana és condició bàsica per a la democràcia, encara que, en realitat, passa el contrari. La classe mitjana és el magatzem d'on el feixisme, i no pas la democràcia, extreu els seus integrants. De la mateixa manera que la relació del feixisme amb l'Estat-nació és estructural, també ho és la relació entre el feixisme i la classe mitjana. El fet que el feixisme tingui una relació estructural amb el monopoli capitalista no modifica aquesta opinió. La presència d'excepcions en aquestes relacions confirma la regla.

Fent servir la classe mitjana, la democràcia liberal en realitat intenta buidar de contingut l'autèntica democràcia, imposant-se a les autèntiques forces de la societat democràtica en aquest gran joc que anomenen *democràcia*. La burgesia liberal i els demòcrates liberals posicionats a l'ala esquerra podrien tenir un paper po-

sitiu només en un ambient d'avenços democràtics forts. Però allò que al final compta és la perversió de la classe mitjana i el capitalisme ja té una gran experiència utilitzant-la contra les aspiracions democràtiques de la societat, fent-li concessions, despertant els seus somnis i atemorint-la constantment amb l'amenaça dels sectors més baixos de la societat. L'Estat-nació intensifica aquesta guerra, és el Déu de la guerra de la classe mitjana. Així el concep, així el somia i així l'adora. I davant d'aquest Déu i la seva guerra, les forces democràtiques no tenen cap altra opció que crear el seu propi pensament, la seva pròpia acció; l'única opció sagrada és la vida lliure!

h . – A l'hora d'avaluar l'Estat-nació, també serà clarificador comparar-lo amb altres formes i models d'Estat. És important, en primer lloc, no confondre'l amb la república com a terme i institució, perquè no totes les repúbliques són Estat-nació, fins i tot hi ha monarquies que poden ser Estat-nació. La república està més orientada a la democràcia i la seva relació amb la societat no és exactament la mateixa que amb l'Estat-nació. La república manté certa distància respecte els monopolis, admet l'acord i el consens, mentre que l'Estat-nació implica imposició unilateral i una manipulació total de la societat. La república afavoreix les aliances i l'equilibri social mentre que l'Estat-nació busca la monopolització i la màxima centralització del poder, destrossant qualsevol equilibri, acord o compromís i desintegrant o assimilant els diferents valors polítics, socials, econòmics i culturals. La república pot ser compartida i sota el seu sostre hi poden conviure diferents punts de vista, cultures, ètnies, organismes polítics i institucions locals i regionals, mentre que l'Estat-nació s'oposa, ideològicament i estructuralment, a aquesta diversitat i integritat.

En general, en parlar d'Estat-nació s'acostumen a citar tres exemples:

França va ser el bressol de l'Estat-nació, el primer model, mentre que Napoleó va ser el seu Déu i creador. L'Estat-nació francès es fonamenta en la identitat política i té una concepció més tradicional que evita que decaigui en un feixisme de tipus alemany, donant més força als àmbits polític i jurídic; tampoc

no reflecteix una actitud fanàtica respecte a la qüestió de la raça i l'ètnia dominant; tot aquell que comparteixi la llengua i la cultura franceses pot formar part de l'Estat-nació. El model francès té seguidors arreu del món, per exemple el turc.

Per contra, el model alemany es fonamenta en el component cultural. La identitat cultural alemanya és el requisit tant per a la ciutadania com per a l'Estat-nació, un factor el desenvolupament del qual predisposa al feixisme. També té gran influència en el món i els turcs van adoptar alguns dels seus elements. Es tracta d'un model que els propis alemanys estan superant.

L'exemple anglès és el més flexible; no respon ni al caràcter unitari dels francesos ni al caràcter cultural dels alemanys. Es tracta d'un model d'Estat-nació més obert a les diferents cultures i formacions polítiques.

i . – Malgrat que hem identificat repetidament l'Estat-nació amb la modernitat capitalista, situar-lo en el temps històric és essencial per tal de comprendre la seva evolució, el seu desenvolupament i el seu paper històric.

Quan Holanda i Anglaterra van buscar un Estat més eficient per tal de fer front a les aspiracions imperials de França i Espanya, va aparèixer a l'agenda el model de l'Estat-nació, que no deixaria de demostrar, a partir de llavors, una capacitat superior respecte a les velles estructures polítiques i militars tant des del punt de vista financer com polític, i sobretot pel que fa a la renovació de l'Exèrcit. El primer que van fer va ser assegurar-se l'hegemonia del mar, que va passar a mans d'Holanda i Anglaterra a finals del segle XVI. I en les guerres de començament del segle XVIII també van demostrar el seu domini en terra ferma. Però França i Àustria no van abandonar les seves pretensions imperials, malgrat que això els suposava un gran cost a causa de les seves respectives estructures estatals, que eren molt més difícils de finançar i, a més, estaven perdent l'oportunitat de convertir-se en Estats-nació.

Davant d'aquestes aspiracions imperials, Holanda i Anglaterra van optar per potenciar els Estats-nació, per exemple donant suport a Prússia contra Àustria i França o recolzant totes

les forces d'oposició europees i a tots aquells que propugnaven el model d'Estat-nació. Era pràcticament impossible que els seus contrincants, desgastats per aquesta estratègia, s'imposessin sobre els Estats-nació i, de fet, la Pau de Westfàlia va ser conseqüència d'aquests avenços. Progressivament, l'Europa de tots els Estats-nació anava guanyant terreny davant l'Europa dels imperis. A la Revolució Francesa, l'objectiu d'Anglaterra era reconduir l'oposició i enderrocar un monarca que no s'avenia a tractes. En el fons, es podria dir que, en certa manera, la Revolució Francesa va ser un complot d'Anglaterra però tant la República com Napoleó van desbaratar aquests càlculs de transició a l'Estat-nació. La seva política cap a Prússia tenia el mateix objectiu. Tanmateix, el cert és que Anglaterra va salvar-se pels pèls de Napoleó.

Un exemple semblant al de Napoleó és el de la construcció de la República de Turquia. Quan Anglaterra va donar suport a l'oposició anglòfila davant dels Unionistes germanòfils, el general Mustafà Kemal va sorgir com si repetís l'exemple de Napoleó. Tant els partidaris d'Anglaterra com els d'Alemanya van perdre. En aquest sentit, cal examinar les polítiques britàniques amb lupa i, per cert, tampoc no s'haurien de menysprear els seus vincles amb la Masoneria.

La unió nacional italiana de 1861 i l'alemanya de 1871 van suposar el triomf definitiu de l'Estat-nació; i la guerra per l'hegemonia va donar lloc a l'enfrontament entre Anglaterra i Alemanya. Després de quaranta-tres anys de recerca d'aliances, la Primera Guerra Mundial va donar un cop dur a les aspiracions hegemonistes alemanyes. La Segona Guerra Mundial va ser una espècie de venjança el resultat de la qual va ser la dolorosa destrucció del model d'Estat-nació germànic.

Per la seva banda, Rússia va voler omplir el buit hegemònic creat per la derrota alemanya amb la Revolució d'Octubre de 1917, reconvertint ràpidament els soviets en un Estat-nació. Però l'aliança de l'experimentada Anglaterra amb Estats Units va frustrar les aspiracions hegemòniques de Rússia, així com les dels francesos i alemanys. La dissolució de l'URSS l'any 1989 no va fer més que certificar aquesta derrota. D'aquesta manera, tres-cents

anys d'hegemonia anglesa passaven a mans dels EUA el 1945, a canvi de romandre com un petit aliat seu, mentre que la política soviètica de suport als moviments d'alliberament davant l'hegemonia nord-americana responia més aviat a estratègies determinades per la Guerra Freda (1949-1989), "l'edat d'or" de l'Estat-nació. El procés de l'Estat-nació s'havia completat a Europa cap al 1914 i va consolidar-se definitivament a començaments dels anys 70, essent la Segona Guerra Mundial la seva primera crisi seriosa i el sorgiment de la Unió Soviètica la resposta a aquesta crisi.

Un altre assumpte a aclarir és per què la modernitat capitalista va desenvolupar el model de l'Estat-nació. La nostra explicació aclareix aquests motius, però afegirem que aquest model no encaixa fàcilment amb les formes imperials i, si els imperis haguessin triomfat, els monopolis capitalistes haurien acabat igual que a l'Edat Mitjana. Aquesta és la raó per la qual van posar tota la carn a la graella davant les pretensions dels quatre grans imperis, frustrant així, amb les polítiques de l'Estat-nació, les aspiracions imperials d'Espanya al segle XVI, les de França entre 1600 i 1870, les d'Alemanya (1871-1945) i, finalment, les de Rússia (1945-1990), encara que caldria afegir-hi també les d'Àustria i de l'Imperi Otomà.

Malgrat que els Estats-nació portin el títol de "burgesos", en realitat i en essència són obra dels monopolis capitalistes que corren darrere la creació d'un sistema mundial. Fins i tot el model de Turquia, que presumeix del nacionalisme més estricte, només va ser possible gràcies al vistiplau d'Anglaterra i al suport dels EUA. Està clar que sense un sistema capitalista internacional no es pot pensar en el sorgiment i desenvolupament dels Estats-nació, inclosos els de l'URSS i de la Xina. Un dels factors principals que van causar la seva fundació va ser que es tractava del model polític que millor es corresponia amb la necessitat d'assegurar els guanys del capital i, quan van perdre aquesta peculiaritat, van intentar prolongar la seva existència col·locant-se progressivament a l'abric de l'hegemonia anglesa, en primer lloc, i de la nord-americana, després. Si no existeix un sistema mundial, cap Estat-nació pot mantenir-se dret durant un llarg termini de

temps. Tota la resta aniria contra la lògica del sistema, fent-se molt difícil la seva supervivència. L'exemple més clar és la necessitat que tenen tant la Xina com l'antiga URSS de reconciliar-se amb els EUA per tal de sobreviure.

Així és com podem comprendre millor el final tràgic de Saddam Hussein; o bé no coneixia com funcionava el sistema o no ho volia reconèixer. La seva única possibilitat hauria estat transformar l'Iraq en un sistema democràtic, però no ho va voler fer, confiant en la fortalesa del Déu-Estat-nació. Al cadafal, portava l'alcorà a la mà amb els versicles de l'antic Déu que, davant la presència del nou, no va acudir al seu auxili ni va ser capaç de salvar-lo; el nou Déu, el Déu del sistema, el Leviatan, trontolla entre convulsions enmig dels aiguamolls de l'Iraq. Tota la geografia de l'Orient Mitjà passa per aquesta difícil situació.

Ara, Europa busca la seva pròpia divinitat, probablement més pacífica, basada en el Dret; s'intenta desenvolupar una Unió Europea en resposta al passat bel·licista, sobretot a la Segona Guerra Mundial, que ha estat la darrera i la més extrema en els quatre-cents anys de nacionalització i Estat-nació. La Unió Europea intenta neutralitzar els aspectes més destructius de l'Estat-nació amb noves propostes, creences i institucions en els àmbits econòmic, social, polític i històric, i en base a un nou model de ciutadania europea. Es tracta d'una espècie d'autocrítica; d'un procés que hem d'observar atentament i no és possible conjecturar com acabarà. Per la seva banda, els Estats Units, destruint Saddam i el seu règim, aquesta espècie de Lluís XVI (rei que va ser guillotinat a la Revolució Francesa) d'Orient Mitjà, exposava radicalment la seva posició contra un tipus d'Estat-nació que no li convenia, estant disposat, més aviat, a intentar la reconstrucció de l'Estat-nació d'una forma federativa, com és la dels EUA.

El fet que els EUA es trobin en una difícil tessitura, entre l'hegemonia i l'imperi, revela les complexitats de la situació. Resulta, per exemple, difícil manejar els Estats-nació amb una hegemonia dèbil, tal com mostra el cas de Turquia. Com a imperi, els EUA podrien quedar-se sols. El cas de l'enfonsament de l'Imperi Romà està en ment de tothom, i els EUA tenen la sort que no ha sorgit

cap altra potència capaç d'agafar el relleu imperial. Tot indica, per tant, que es troben en un carreró sense sortida. L'Estat-nació va aconseguir subsistir fins a començaments del segle XXI gràcies a l'hegemonia. La Unió Europea podria ser el primer pas, un embrió, però el seu futur tampoc no està clar i la ONU, també sense sortides, s'observa al mirall de l'Estat-nació. No és un espai per a la solució dels problemes sinó per a agreujar-los. Sembla que no hi ha sortida, i és que tampoc no s'espera que altres unions regionals o continentals tombin aquest obstacle que és un Estat-nació incapaç de resoldre els problemes socials, interns o externs. Malgrat que quan van sorgir van ser un instrument adequat davant les invasions i per a la acumulació inicial de capital, la realitat és que avui en dia no poden resoldre conflictes de dimensió històrica, social, cultural, ètnica, medi ambiental, feminista o política si no és de forma repressiva i, com es pot veure en centenars de casos, també són un problema en els conflictes internacionals.

La qüestió entre Palestina i Israel està plena de lliçons en aquest sentit. Ambdues parts es troben encallades en el rígid model de l'Estat-nació. Per tal de resoldre el problema de Jerusalem haurien de fer a trossos la ciutat o destruir-se mútuament. Serà difícil trobar un altre exemple que expliqui millor l'esgotament del sistema. I després hi ha els casos d'Iraq, Afganistan, Líban, Iran i altres. Com més temps passa més es demostra que aquest model no resol res; no és just, ni humà, ni polític, ni democràtic.

L'Estat-nació, després d'haver arribat al seu punt àlgid amb la desintegració de l'URSS, va entrar en una profunda crisi i, davant els ulls del monopoli capitalista, va perdre la seva tradicional credibilitat a causa de la seva incapacitat per resoldre els problemes del sistema i perquè constitueix, cada vegada més, un obstacle a les seves pretensions. La pretensió de la Unió Europea de superar la crisi de forma evolutiva tampoc no dóna grans esperances. Es tracta d'una situació que està vinculada amb la crisi global de la modernitat capitalista, que ha convertit Orient Mitjà en un caos. La situació està adquirint les dimensions d'una Tercera Guerra Mundial; per la seva banda, una nova versió de la Unió Europea o del Gran Projecte d'Orient Mitjà difícilment suposen una sor-

tida per a aquesta regió, i a més s'espera que la situació de caos es prolongui en el temps. El sistema podria intentar reconstruir l'Estat-nació mitjançant una disfressa democràtica. El camí més apropiat per donar resposta a això és el desenvolupament de la civilització democràtica per part de les forces igualitàries, lliberàries i democràtiques.

A la meva ***Defensa***, que desenvoluparé amb el títol ***Crisi de civilització a Orient Mitjà i la solució per una Modernitat Democràtica***, intentaré tractar el Projecte de Confederalisme Democràtic per a aquesta regió.

j . – Deixar de tractar l'aspecte epistemològic de l'Estat-nació, essent com és un sòlid paradigma, estaria fora de lloc. Les consideracions realitzades fins ara assenyalen que l'Estat-nació es basa en un paradigma molt diferent al de qualsevol Estat. Els treballs de Thomas Kuhn sobre epistemologia mostren la importància del paradigma. El que estic intentant demostrar és la gran força distorsionadora de l'Estat-nació. Concretament, podem dir que el punt de vista científic d'una persona que s'hagi format en l'àmbit de l'Estat-nació serà contrari a la realitat en un noranta per cent (aquest càlcul matusser mostra fins on arriba la meva convicció). La raó fonamental d'aquest fet és que el paradigma estatista-nacional construeix i imposa la seva pròpia visió de la història i de la societat, començant per la conformació de la ciutadania en tots els estrats de la societat. S'inventa la història de la nació i l'Estat (fonent-los l'un amb l'altre) mentre nega la història general i la de les altres nacions, Estats o societats, tergiversant-les i convertint-les en material de la seva pròpia interpretació de la història.

Sota aquest paradigma no pot haver-hi ciència i, si n'hi ha, estarà distorsionada i no generarà interpretacions significatives sinó, fonamentalment, una percepció fanàtica, una mirada a l'entorn des de la finestra de l'Estat-nació i dels seus interessos, perquè res que no hagi passat pel filtre del nacionalisme tindrà sentit. No hi ha manera que comprengui les ciències socials. La seva única capacitat de comprensió, a part de la seva visió xovinista, consisteix a coincidir amb els seus angles de visió. Res, cap fenomen, cap esdeveniment, cap relació tindrà efecte en uns

hàbits i concepcions apresos de memòria. I en aquest punt és just, quan ens trobem davant la destrucció del nacionalisme en tant que religió que deixa de banda qualsevol cosa que no sigui del seu interès i per la qual cosa repudia qualsevol realitat social que no quadri amb l'Estat-nació, que no es pugui veure res amb les ulleres de l'estatisme-nacionalisme encara que siguin *ulleres de cavall*[103]. Està clar que aquells que observen la realitat a través d'aquestes ulleres no poden veure la història, la filosofia i la ciència de forma objectiva; sense tenir en compte que aquesta obcecació mental ja és de per si un obstacle per al coneixement.

I, d'acord amb aquest mateix paradigma, tampoc no existeixen societats fora de la pròpia societat de l'Estat-nació. Es desvia qualsevol observació objectiva i es buida d'interès qualsevol anàlisi; mirar l'altre amb una visió encara més radical que la del fonamentalisme religiós més fanàtic el porta a no veure'l, o a veure'l com a un enemic, i aquesta és la raó per la qual la guerra és quelcom propi de l'Estat-nació. El cas de Hitler també és significatiu en aquest aspecte; Europa i el món eren tal com ell els veia o no existien i, per tant, havien de ser aniquilats. Molts altres exemples demostrarien que aquest paradigma va degenerar fins a convertir-se en un factor de violència.

És evident que les guerres religioses estan vinculades amb certs paradigmes i que l'augment dels conflictes bèl·lics motivats pel nacionalisme està relacionat amb els punts de vista imposats per l'Estat-nació. En aquest sentit, no percebre correctament aquesta realitat portaria a un coneixement erroni que, al seu torn, comportaria decisions i iniciatives igualment equivocades.

Cap científic que tingui l'Estat-nació com a punt de vista paradigmàtic pot tenir una capacitat d'interpretació significativa sobretot en ciències socials, sense oblidar que la resta de les ciències també tenen la seva arrel social.

Tot gira entorn del "jo", de "les meves fronteres", "la meva societat", "el meu país", una posició despistada i egoista que no

103. Aquí, Öcalan fa un joc de paraules impossible de traduir al català. En turc, les ulleres utilitzades en els cavalls s'anomenen "ulleres de cavall". Es tracta d'unes ulleres que limiten la visió.

deixa d'augmentar i retroalimentar-se. D'aquesta personalitat no en sorgirà cap decisió sana, ni força d'acció o relació. Tampoc no es pot esperar cap gest que porti a la pau o a la solidaritat, ni a nivell nacional ni tampoc internacional, perquè només s'identifica amb la història, les perspectives, els interessos i les passions de l'Estat i la seva societat.

Fins que no trenquem amb el punt de vista del paradigma de l'Estat-nació, que estem intentant definir de forma esquemàtica, no podrem retrobar-nos amb la ciència. Tot indica, per tant, que un entorn democràtic ofereix les condicions més adequades per a la necessària revolució científica. Des del coneixement de fa 8.000 anys al Creixent Fèrtil fins al Renaixement, la Reforma i la Il·lustració europees, passant pel període jònic i l'atenenc, està comprovat que les èpoques que han experimentat un major desenvolupament científic coincideixen amb els períodes amb més nivell de llibertat a les societats. Si, malgrat els seus grans valors que li han permès guanyar-se la humanitat, Europa continua essent tan criticada és a causa d'aquest oportunisme egoista de l'Estat-nació, i al fet que la modernitat no aconsegueix donar solució als problemes d'avui en dia, provocant així, durant els darrers quatre-cents anys, terribles guerres sense punt de comparació.

La mirada de la civilització democràtica és una oportunitat formidable per a la creació de ciència, una nova ciència que, sobretot en allò referent a la situació de crisi i caos, només pot complir els seus objectius quan el paradigma de la societat democràtica sigui dominant.

Però tenint en compte que les solucions pràctiques no es poden desenvolupar sense resoldre prèviament els problemes epistemològics, la solució necessària arribarà amb la destrucció del paradigma de l'Estat-nació i l'adquisició del paradigma corresponent a la modernitat democràtica.

EL TEMPS DE LA MODERNITAT CAPITALISTA

III

Dividir la història de la civilització en les edats Antiga, Mitjana i Moderna no és incorrecte; el problema es troba tant en la seva definició com en els seus continguts, i crec que això queda clar en la forma i contingut de l'elaboració de la meva ***Defensa***. També és discutible que el capitalisme sigui una civilització perquè la clau d'una civilització és que sigui quelcom integral, que funcioni com un "riu principal" en què la forma que adquireixi el trinomi ciutat, classes i Estat també determina la forma de la civilització. En aquest sentit, podríem considerar clàssiques les formes de civilització sumèria i egípcia, pròpies del període de maduresa la grecoromana, el cristianisme i l'islam, i pel que fa a la civilització europea es tractaria d'una època de descomposició i caos.

Igualment, hem de distingir la dimensió de la modernitat democràtica, no identificant-la amb la civilització malgrat que es trobi en el "riu principal". Això és així perquè la civilització en si mateixa és una integritat summament contradictòria; hi ha especial contradicció entre el monopoli estatal i la civilització no estatalitzada, una contradicció que a la Grècia clàssica s'aprecia millor entre la monarquia espartana i la democràcia atenenca. I quelcom similar va ocórrer a la civilització europea del segle XIV al XIX entre les democràcies urbanes i els Estats perquè, en el fons, es produeix un xoc entre Estats i civilitzacions democràtiques.

Aquest és un altre error important del marxisme, ja que circumscriu aquests conflictes a la lluita de classes. Es tracta d'una visió més aviat analítica perquè els conflictes, en realitat, sorgei-

xen entre conjunts socials; entre la societat estatal i les societats democràtiques. Coneixem les conseqüències d'aquest restrictiu punt de vista i la principal conseqüència fa referència al grau de consciència i cultura d'unes classes que no poden ser delimitades i que diàriament pateixen canvis. Una classe que no sigui conscient de la seva civilització i no pugui donar-li forma és com si no existís. No pot haver-hi lluita de classes sense civilitzacions. En el cas soviètic es va veure amb claredat com d'errònia és la tesi de la lluita de dues classes que formin part de la mateixa civilització; no va poder crear una civilització soviètica peculiar perquè no va ser capaç de trencar el motlle de la civilització estatal europea. Al final, l'URSS ha tingut el mateix destí perquè, en gran mesura, es basava en els motlles de la modernitat capitalista. Si combats amb les armes dels altres, si tens la mateixa forma de vida, de civilització, seràs com ells. A la història existeixen altres casos semblants i generalment solen ser revolucions que no han sabut crear les seves pròpies formes de civilització.

En realitat, per tant, civilització capitalista és un terme molt limitat. Però utilitzar el terme civilització europea com una civilització comuna a dues classes, capitalistes i treballadors, que inclouen forts elements democràtics, tampoc no seria correcte, ja que inclouria sentits molt contradictoris. Seria més útil distingir, per tant, una Europa democràtica i una altra de capitalista. En aquest sentit, l'actual Unió Europea suposa un intent de reconciliació d'ambdues civilitzacions, una interessant experiència a examinar. La postura europea de mantenir un equilibri entre la civilització estatal i unes sòlides tradicions democràtiques, amb factors de flexibilitat, com la lògica i el Dret, coincideix amb la nostra definició de l'última etapa de la civilització estatal, en què es fon completament amb les crisis. Els quatre-cents anys de contínues guerres són una altra evidència d'aquesta crisi estructural, com també ho seria el cas soviètic, mentre que els debats sobre el futur de la Unió Europea reflecteixen la indecisió de la modernitat a l'hora de superar aquesta crisi.

La causa principal d'aquesta conclusió és el caràcter monopolista del capital, tal com Marx planteja a "***El Capital***", ja que

l'obtenció de beneficis, i per tant l'acumulació de capital, no es pot produir sense crisi. Tenint en compte que el capital no pot perdurar sense beneficis, tampoc no pot fer-ho sense les crisis. No és només a causa dels seus problemes interns, sinó també de la necessitat de trobar respostes a aquesta crisi i a un món que esdevé ingovernable, que els processos revolucionaris, democratitzadors i els drets humans són presents constantment a l'actualitat. Es pot dir, per tant, que el capital globalitzat no només ha dominat el món sinó que ha combatut contra el món i que, a causa de les crisis implícites en la seva naturalesa, s'han estès les lluites a nivell internacional. Sempre han existit els exèrcits professionals, perquè l'essència de la civilització estatal és l'hegemonia sobre la societat; sense ella no pot desenvolupar-se. Hegemonia significa poder i el poder no pot materialitzar-se sense domini, que no pot existir sense l'ús de la força. Aquesta és la raó per la qual Hegel va comparar la història amb un "sagnant escorxador" [104].

La diferència entre les dues civilitzacions anteriors i el capitalisme rau en les magnituds que assoleixen les estructures de les classes, les urbs i els Estats. Al començament, les ciutats eren petites, les classes estaven poc desenvolupades, tampoc no hi havia molts Estats i els que hi havia eren de dimensions menors, per la qual cosa hi havia poques guerres i les que hi havia eren de curta durada. Tot i així, la violència en la civilització té un caràcter estructural. En el capitalisme, ciutat, classe i Estat devoren, en un context de caos, no només el conjunt de la societat sinó també el medi ambient. I. Wallerstein considera que el capitalisme entra en una crisi estructural a partir dels anys setanta i que aquesta crisi podria durar entre vint-i-cinc i cinquanta anys. Encara que parcialment s'apropa a la realitat quan afirma que el resultat vindrà determinat per la combinació de ciència, organització i acció, es nota que encara no ha aconseguit superar l'esquema marxista de les crisis conjunturals. Al meu parer, és més correcte pensar que la crisi va associada a tot el període capitalista.

---

104. Traducció literal de l'original turc. El terme utilitzat per Hegel a ***Lliçons sobre Filosofia de la Història Universal*** (1825-1826) és *schlachtbank*, que podria traduir-se com a escorxador, massacre o carnisseria.

En el següent apartat intentaré plantejar esquemàticament tant l'estructura com la crisi del capitalisme i els problemes que presenta un possible canvi, tot classificant les etapes.

A . – El capitalisme comercial monopolista

L'àmbit més antic del capital és el comerç, que va desenvolupar-se entorn d'Uruk entre el 4.000 i el 3.000 a. C., sabent-se que els assiris van establir colònies comercials des d'Anatòlia fins a l'Índia, que els fenicis van ser el primer poble amb enclavaments comercials per tot el Mediterrani i que la gran extensió i seguretat de l'Imperi Persa van permetre un comerç globalitzat que seria perfeccionat durant el període grecoromà. D'altra banda, es pot dir que les grans ciutats difícilment podien sobreviure sense el comerç; ciutat gran significa comerç gran. La civilització islàmica, en tant que força dominant a l'Orient Mitjà, va completar la connexió comercial amb Occident. Aleshores ja havien aparegut tots els elements necessaris per al comerç, tal com són els diners, els crèdits, els bancs i els pagarés, a més del propi mercat i el transport, elements que ja tenien una gran importància en la civilització musulmana. Les ciutats italianes entre els segles XIII i XVI van prendre el relleu a Bizanci i a l'islam, recollint aquesta tradició comercial del Mediterrani Oriental, que després passaria a Holanda i Anglaterra, les capitals de les quals, Amsterdam i Londres, serien l'embrió del capitalisme comercial. Per la seva banda, el descobriment d'Amèrica i l'obertura de la ruta al sud-est d'Àsia a través del cap de Bona Esperança van desplaçar el comerç de les rutes tradicionals entre orient i occident, nord i sud, provocant un desplaçament de la importància i el domini d'Orient Mitjà sobre el comerç. Això va fer que la civilització comencés un procés de decadència a partir del segle XVI, que va aprofundir-se durant la Revolució Industrial, un cop estratègic del qual encara no s'ha pogut recuperar.

És entre els segles XV i XVIII quan es produeix la primera gran acumulació de capital d'Europa, fins al punt d'imposar-se sobre una agricultura i una artesania que s'havien estat desenvolupant

a partir del segle X. La monopolització de la manufactura va ser la primera gran expansió productiva i territorial de la indústria i va portar-se a terme en interrelació amb l'hegemonisme monopolista comercial. És el període en què les Companyies de les Índies Orientals i Occidentals, tant d'Holanda com d'Anglaterra, s'imposen com a principals emporis comercials, posició preeminent que mantindran durant molt temps. També és en aquesta època que els bancs, pagarés, crèdits, diners en paper, comptabilitat i l'organització de fires i mercats, que són tots instruments eficients del capital, es converteixen en institucions importants.

Una vegada més veiem, per tant, l'estricta relació entre monopoli comercial privat i estatal, i el cert és que sense Estat en tant que monopoli tampoc no és possible parlar de monopolis comercials per si mateixos; el monopoli estatal va ser pioner en aquest terreny, des de les primeres rutes fins al domini europeu, per la qual cosa afirmar que "el liberalisme existeix a pesar de l'Estat" és un gran sofisme. La missió fonamental del liberalisme és convertir el contingut polític de l'Estat en econòmic, posant-lo al servei dels monopolis. El liberalisme sense Estat és com un jardí sense amo. En aquesta època, les relacions de l'Estat amb el monopolisme comercial són molt importants.

És per això que a aquest període, situat entre els segles XV i XVIII, se l'anomena "època mercantilista". L'Estat aconsegueix recuperar-se econòmicament i aconsegueix augmentar els seus recursos amb una activitat que podríem anomenar nacionalisme comercial. Vendre per més valor del que es compra és la manera més eficaç d'aconseguir un Estat poderós que permetrà crear l'Estat nacional i consolidar la monarquia. També es tracta d'una època en què, des del punt de vista social, l'aristocràcia s'implica en el comerç, els comerciants s'aristocratitzen i la burgesia es consolida com a nova classe; tots els camps experimenten profundes reformes, en l'àmbit ideològic, en la forma de vida, fins i tot en la moda i l'arquitectura.

Ens trobem en els períodes de la Reforma i de la Il·lustració, però seria un greu error qualificar-los de burgesos perquè, en el fons, la Reforma va ser un procés que va servir per nacionalitzar

la religió i per crear les seves diferents formes nacionals, sense que hi hagués cap relació causal amb la burgesia; l'objectiu era renovar un pensament religiós tenallat per dogmes obsolets, els quals havien d'adaptar-se a les noves circumstàncies; es va tractar, per tant, d'una adaptació religiosa als nous temps com a part d'una revolució general del pensament. Per contra, la Il·lustració va tenir una projecció més gran perquè va produir-se una renovació mental en tots els aspectes i perquè els vells paradigmes, en gran mesura, també havien estat superats. Ambdós processos estan vinculats a la revolució científica i filosòfica, però només és una casualitat que coincidissin amb el període comercial. Simplement la burgesia, moguda pels seus interessos, els converteix en capital intel·lectual, perquè això li permet la seva legitimació com a classe. I va ser una gran responsabilitat dels intel·lectuals de la Il·lustració, almenys en la mateixa mesura que l'aristocràcia i l'autocràcia, que es perdés de vista el caràcter parasitari del monopolisme. Tots els mals van atribuir-se al període anterior sense que ningú s'imaginés les conseqüències negatives que tindria l'aparició d'una nova classe que permetria a les capes mitjanes gravar la seva empremta a la societat.

En aquest sentit, la burgesia va donar suport a la ideologia del nacionalisme per tal de monopolitzar el mercat nacional, actuant de forma eficaç contra els seus rivals, excloent el capital comercial de les altres nacions, quelcom que, al seu torn, alimentaria el racisme i els enfrontaments nacionals, ètnics i religiosos. Aquesta és la raó, per exemple, de l'ascens generalitzat de l'antisemitisme; els jueus eren un seriós obstacle per als objectius de la burgesia nacional i, per tant, van passar a ser els responsables de tots els mals. Per la seva banda, els jueus van impulsar una Masoneria les arrels de la qual s'enfonsen en l'Edat Mitjana com una forma de defensa internacional, que vol crear una xarxa d'aliats i liquidar els seus enemics, tenint un paper destacat en diferents moviments revolucionaris, a banda d'aplanar el camí al sionisme, és a dir, al nacionalisme jueu.

Era qüestió de temps que el mercantilisme donés pas al colonialisme, perquè ja en aquest període es porta a terme una explo-

tació comercial. És a dir, en tots els continents, principalment a l'Àfrica i a l'Àsia, es descobreixen colònies potencials; el colonialisme arriba a Amèrica, Austràlia i a milers d'illes que mai no havien conegut aquest sistema, mentre es desenvolupa paral·lelament un pensament orientalista i antropològic d'acord amb el nou model social que s'estava gestant. A través de les teories de la "raça dominat", que van tenir la possibilitat de desenvolupar-se en aquesta època, i dels estudis sobre geografia i història realitzats mitjançant el nou paradigma, va voler-se aplicar el darwinisme també a la societat. Aquestes elaboracions teòriques semblen fetes amb l'objectiu d'obrir el món al capitalisme.

En aquest context, l'expansió dels monopolis comercials, basats en l'explotació i el colonialisme, no és res més que una forma moderna de l'antic saqueig, i el capitalisme comercial, en gran mesura, va anar-se formant en base a l'explotació de les colònies. Mentre es saquejaven l'or i la plata d'Amèrica, es fixaven unilateralment preus astronòmics per als productes tèxtils, tot provocant desequilibris comercials. Gràcies al colonialisme s'imposaven uns preus que permetien obtenir beneficis exorbitants, ja fos abusant de les diferències de preus entre mercats o amb altres mètodes, com podien ser l'acumulació de mercaderies per tal de provocar la seva escassetat.

Fernand Braudel argumenta que van ser aquests moviments especulatius del gran comerç els que van donar forma al capitalisme enfront del mercat ordinari, que continuava essent una activitat econòmica normal. No considera com a economia la producció de mercaderies amb finalitat d'ús. Quan s'arriba al llindar del procés de canvi significa que ja s'ha començat l'economia, encara no existeix guany però es podria parlar de benefici d'intercanvi, que no s'ha de confondre amb l'especulació. L'autèntica especulació comença amb el gran comerç, el bressol del capitalisme. Es juga amb la diferència de preus i, per aquesta raó, Braudel considera que no ens trobem davant d'una acció econòmica sinó davant de quelcom que s'imposa des de fora. Braudel, segons sembla, no vol aclarir aquesta reflexió, deixant-la com un gran interrogant.

Fernand Braudel també és conscient de la distinció entre Estat i poder, donant-los més importància que Marx, però no aclareix fins a quin punt són determinants. El marxisme només s'aproxima a la realitat quan vincula l'Estat amb un procés de concentració econòmica[105], però fins i tot en aquest cas ho fa d'una forma molt genèrica i abstracta. El poder i l'Estat signifiquen una economia "no econòmica" perquè es basen en el robatori d'excedents, la plusvàlua i el monopoli. Estan molt relacionats amb l'economia però estan per sobre d'ella i posen en marxa tota mena de mecanismes i mètodes per tal d'apropiar-se d'excedents i de plusvàlues. És el que passa, per exemple, amb els impostos indirectes que, com és sabut, suposen la meitat dels seus ingressos. Aquí, l'Estat en realitat actua com a simple comerciant, però també ho fa quan regula les unitats de producció, el mercat i els preus agrícoles.

A la literatura econòmica europea també es manté aquesta ambigüitat pel que fa a la relació Estat-poder. Malgrat els milers de llibres publicats, ni socialistes ni liberals diuen res clar sobre aquest assumpte, mentre que Marx no el tracta o bé va morir abans de poder-ho fer. En definitiva, entre una cosa i l'altra va acabar-hi havent aquesta gran mancança en els estudis sociològics.

Ho mirem com ho mirem, aquests mecanismes aliens a l'economia van tenir un paper essencial a l'hora de consolidar l'era comercial entre els segles XV i XVIII. Però aleshores, si no són economia, què són? Costa pensar que algú fora del poder i de la seva representació jurídica, l'Estat, pugui actuar d'una forma tan lliure. Fins i tot podrien existir camarilles monopolistes, però fins i tot aquestes han de relacionar-se amb el poder o amb l'Estat com a expressió concreta d'aquest. A aquest terreny, de vegades se'l pot anomenar àrea monetària. La realitat és que, quan els

105. Engels descriu l'Estat modern a *Anti-Dühring*: "L'Estat modern, sense importar la seva forma, és essencialment una màquina capitalista, l'estat dels capitalistes, la personificació ideal del capital total nacional". (Extret i citat de https://www.marxists.org/archive/marx/works/1877/anti-duhring/ch24.htm)

diners deixen d'utilitzar-se com a instrument de canvi, es converteixen en un element amb tanta força com les armes. No va ser debades que Napoleó va dir, en referir-se a la necessitat de l'Exèrcit: "diners, diners, diners!". Però, a quina mena de diners es referia? No es tracta dels diners com a instrument de canvi, del diner-economia a què ens referíem, sinó del gran comerç i de l'especulació, del diner-comandant, del diner-dirigent. La burgesia va comprendre perfectament aquesta funció i per aquest motiu va fer miques la societat com si fos un carnisser. La societat i fins i tot l'Estat han arribat, en aquest sentit, a una situació tal que no poden viure sense els diners.

Possiblement, l'autèntica revolució burgesa és que la societat i l'Estat necessitin tant els diners que es posin al servei de la burgesia. Més aviat hauríem d'anomenar-la revolució dels diners, una revolució que en aquest període va aconseguir estendre's per tot Europa. Ja no cal encadenar l'obrer com es feia amb els esclaus i els serfs; si no rep el seu sou, serà la fam que l'encadenarà als diners; no pot fer cap altra cosa que rendir-se als seus peus; ja no és necessari actuar com a la societat feudal o esclavista, és més costós i requereix una responsabilitat més gran. Només mostrant el poder dels diners, el capitalista ja té el treballador a la seves mans per utilitzar-lo a plaer.

I el mateix es podria dir de les mercaderies. Sense diners no poden moure's, ni ser produïdes, transportades o consumides. És la gran revolució capitalista: supeditar totalment l'economia als diners; els diners són com l'Estat; més ben dit, són el propi Estat! Fins i tot l'Estat té tal dependència dels diners que, sense ell, queda reduït a una mera mercaderia, a un treballador sense recursos. Encara que sembli paradoxal, funciona com un Estat per a l'Estat. Es tracta d'un invent que es produeix a Holanda i Anglaterra durant el segle XVI; és cert que aleshores sorgeix un Estat fort, però es tracta d'un Estat que depèn dels diners. D'acord amb els historiadors, precisament per no haver creat un Estat així, França va perdre la guerra per l'hegemonia europea enfronta d'aquests dos països. Seria per tant clarificador investigar més profundament la funció dels diners a l'era de les finances.

Entre altres coses, caldria plantejar les conseqüències socials del fet que la burgesia es convertís en el factor més important per al desenvolupament de la civilització entre els segles XV i XVIII. Coneixem, en aquest sentit, les característiques de la societat comercial en tant que societat de la usura, del diner i dels bancs, així com la imatge negativa que, per tant, ha tingut en la memòria de la humanitat. Per haver estat el cop més gran contra els valors ètics, aquests elements han estat objecte preferent de la crítica per part de l'art i sobretot de la literatura al llarg d'aquests segles. És com si un virus rosegués la societat. Els diners són els responsables d'una degeneració social generalitzada i del fet que les antigues i càlides relacions humanes quedin congelades com un rostre de gel. No tenir diners és com perdre la batalla per la vida. Per ostentar grandesa, ja no són necessaris els trons daurats, ni el resplendor de palaus d'or, ni les tosques demostracions de poder, ni els vestits bigarrats o els banquets fastuosos. Només cal tenir un lloc on col·locar els diners per tal de ser el més gran de tots! I això no es pot considerar un avenç social; es diu que és la Nova Era però no té res de nou; en tot cas, podria ser l'inici de la crisi de la civilització. Per a aquells que no hagin perdut el respecte a la societat, aquesta situació és la més humiliant i crítica que podrien imaginar.

En aquest període, al capital comercial no l'interessen altres camps perquè no li reporten el percentatge de guany que desitja, i tampoc no hi ha cap terreny que pugui rivalitzar amb els beneficis derivats del gran comerç. Únicament participa en la producció agrícola o manufacturera quan pot obtenir uns beneficis semblants; aquesta és la raó per la qual tots dos sectors van viure un desenvolupament tan limitat.

També va ser una època d'importants agitacions polítiques. Espanya, França i Àustria, que tenien seriosos conflictes entre si perquè tots tres es declaraven hereus de l'Imperi Romà, van enfonsar-se perquè encara mantenien les seves antigues estructures imperials. La relació diners-Estat va tenir-hi un paper important. Una situació que, al seu torn, va facilitar l'hegemonia holandesa i britànica ja que el gran comerç, amb els seus crèdits, enfortia

aquests Estats, els quals, al seu torn, actuaven com els propis comerciants. Estat, política i benefici anaven de la mà. Això va quedar clar quan el comandant diner va formar els nous Exèrcits i les flotes de guerra. El triomf econòmic del capitalisme va ser degut a l'abaratiment del sistema productiu, cosa que significava el seu domini comercial i la claudicació en l'àmbit internacional dels seus rivals, que es posaven de genolls. De fet, també serien derrotats militarment, i en l'àmbit polític Anglaterra i Holanda demostraven la seva influència impulsant revolucions i conspiracions.

Està clar que aquesta situació reflectia aquesta hegemonia i van demostrar-ho apoderant-se de les antigues colònies d'Espanya i Portugal. El mateix va anar passant en altres zones de l'Àsia i l'Àfrica. Mitjançant acords realitzats a l'Europa continental van aconseguir minvar la influència de França, van frustrar les ambicions d'Àustria de formar un imperi alemany, van saber manipular la Rússia tsarista i van col·locar l'Imperi Otomà, un dels més poderosos de l'època, en una situació semicolonial, el mateix destí que esperava als imperis xinès i hindú. A l'agenda de la història ja s'hi havia escrit que les antigues civilitzacions havien de ser liquidades ràpidament. Qualsevol avenç era signe de modernitat sense que se sabés exactament en què consistia; era un acte de fe com en qualsevol religió, però ara el comerç era la religió i, els diners, la nova divinitat.

B . – La Revolució Industrial i l'era de l'industrialisme

Habitualment, el desenvolupament de la indústria s'ha vinculat a la Revolució Industrial. Tanmateix, la indústria ha existit al llarg de tota la història; fins i tot la pedra tallada era un treball d'indústria, de la mateixa manera que ho són, en el seu terreny, l'agricultura i l'artesania. Tots els instruments, coneixements i sistemes de producció són avenços industrials. La indústria, és a dir la producció de béns, siguin per a alimentar-se, vestir-se o resguardar-se, és quelcom intrínsec a l'ésser humà.

Anglaterra, el país hegemònic a Europa, fa un pas important a finals del segle XVIII seguint el que s'havia estat gestant durant molt temps. Per exemple, la màquina de vapor és el símbol d'aquest període, però aquesta forma d'energia i la maquinària en general ja eren conegudes. Anglaterra i Holanda també van portar a terme un abaratiment de la producció, practicant l'explotació i producció agrària i manufacturera de forma intensiva, cosa que també ha de ser considerada part de la revolució industrial. Aquesta producció barata i en sèrie suposava un avantatge; en el fonament de l'hegemonisme hi rau aquest fenomen. França i Itàlia, en un principi tampoc no van quedar-se enrere en aquest procés. El factor diferencial d'aquesta revolució del segle XIX és que el benefici industrial es duplica amb molt poc temps, superant els guanys comercial i agrícola. Per primera vegada a la història, la producció industrial es posava a l'avantguarda; en essència, la revolució industrial era això, i no tant els seus aspectes estrictament productius. En èpoques anteriors, l'agricultura i la indústria tèxtil eren els principals terrenys de producció, on el comerç només era una forma d'intercanvi de mercaderies sobre els excedents d'ambdós; aquesta era l'essència de la dinàmica econòmica. No aprendrem gaire de la revolució industrial si ens limitem analitzar la producció. En aquest sentit, si només tenim en compte la diversitat i els beneficis, veurem que cap revolució ha assolit les magnituds de l'agrícola. En conseqüència, hauríem de buscar la importància de la revolució industrial en altres factors.

1 . – El sistema productiu a les ciutats havia superat per primera vegada la producció rural, quan fins aquest moment l'artesania era un sector depenent del rural i l'agricultura podia mantenir-se perfectament sense ella. Després de milers d'anys, al segle XIX aquesta situació s'inverteix. Es tracta d'un fenomen que tindrà importants conseqüències ja que, des del segle XV fins aleshores, totes dues s'havien mantingut en equilibri.

2 . – En el terreny social encara es produeix una altra novetat: la societat urbana avança i supedita la rural. Mentre que anterior-

ment les ciutats no eren més que un complement de la societat rural, la revolució urbana va augmentar extraordinàriament la força de les ciutats. D'alguna manera, va establir-se un procés dialèctic entra la ciutat i l'aldea, convertint aquesta última en una colònia de la primera des de tots els punts de vista, no només a nivell productiu sinó també des del punt de vista ideològic, ètic i artístic, una revolució de les mentalitats que intensificarà aquest domini urbà, amb tota la seva infraestructura i superestructura.

3 . – Així mateix, es produeix una transformació històrica en l'estructura de classes. Juntament amb la revolució industrial, la burgesia s'erigeix com a classe dominant sobre les altres. La burgesia, amb la seva pròpia mitologia, religió, filosofia i ciència, va fer de la classe obrera una classe de reserva, modelant la societat, la nació i la història a la seva imatge i semblança, i proclamant-se única posseïdora de la veritat, del progrés i de la modernitat davant d'uns sectors artesans que eren presentats com a hereus de l'època feudal, encallats en el passat com peces de museu.

4 . – La revolució industrial també implica que, per primera vegada, es planifica la intervenció de la ciència i la tècnica en el sistema productiu. Abans es tractava de dues activitats que funcionaven de forma independent. Ara van de la mà. La ciència passa de ser un objectiu a ser reduïda a un instrument, cosa que implica un important retrocés social.

5 . – Els beneficis de la indústria eren el doble dels obtinguts a la resta d'àrees. Els industrials eren els nous protagonistes socials i la indústria aconseguia el domini estratègic dels altres sectors; tenia la paella pel mànec i, per tant, tenia les espatlles cobertes mentre el comerç perdia el seu domini i els agricultors es convertien en uns pàries.

6 . – Encara són més importants les conseqüències polítiques de la revolució industrial. D'una banda, va causar el naixement de l'Estat-nació i, de l'altra, va permetre que els països industrials fessin el salt de l'imperalisme al capitalisme, llançant-se a la conquesta del món en un segon ímpetu global, de forma encara més

sistemàtica que amb el colonialisme. Aquest, que va ser el primer ímpetu, es trobava en dificultats, ja que no havia estat un mètode de domini eficaç en veure's obligat a comptar amb la col·laboració local i a realitzar exportacions de capital. L'imperialisme del capitalisme ja era possible gràcies a la revolució industrial.

Tal com es pot apreciar, la revolució industrial va tenir conseqüències socials i polítiques tan importants com les econòmiques i, sobretot, va consolidar definitivament el triomf de la civilització europea.

És important, per tant, plantejar de forma crítica algunes de les concepcions actuals sobre la revolució industrial, començant per la idea que la revolució industrial és conseqüència directa del capitalisme. La revolució industrial, com el Renaixement, la Reforma o la Il·lustració, forma part i és resultat d'un llarg procés d'acumulació sociohistòrica.

En aquest sentit, cal recordar que el monopoli estatal en general i els monopolis capitalistes especialment són institucions constantment centrades en l'excedent i la plusvàlua; els flairen, tenen un olfacte especial per a localitzar-los i s'hi llancen al damunt com voltors carronyers. És impensable que no s'adonessin del potencial que l'energia i les màquines, capaces de funcionar per si soles, tenien per a generar enormes guanys. El capital va aconseguir, en la indústria, vincular aquests dos fenòmens per treure'n el màxim benefici.

Per primera vegada, les màquines estan equipades amb motors que no necessiten la mà de l'home com a energia i poden dur a terme tasques manuals. Les noves fonts energètiques –vapor, carbó, petroli, electricitat, energia hidràulica...– van ser transformades i van passar per una autèntica revolució. La unificació ordenada de màquines automàtiques i les noves fonts d'energia són la base de l'escalada de producció. Aquesta mena d'energia i màquines dissolen, fragmenten i dispersen la societat i la natura, que inclou milions d'espècies, fins a l'actualitat, sense que sabem on acabarà. Per al capital es tracta de la seva gran oportunitat històrica i, per tant, aplica sobre la societat formes de poder mai vistes fins llavors, sotmetent-la tal com fa amb la natura a una

agressió sense precedents. Per aquest motiu, defensar la societat i la natura s'ha convertit en una qüestió vital, ontològica, independentment de si es tracta o no de lluites de classes o de lluites socials. Uns quants exemples ens ajudaran a comprendre-ho.

a . – La ciutat i el món rural estan patint un procés de cancerització que destrueix la coexistència entre societat i natura, creant una societat malalta i insostenible ecològicament. Més que una forma de vida, la societat s'ha convertit en una prolongació de l'engranatge del sistema d'opressió i explotació. L'equilibri entre individu i natura desapareix en un xoc sense precedents, provocant que una natura desvirtuada es vengi de la societat i del medi ambient ecològic. L'origen social del càncer, com cada dia ho demostra la medicina, n'és només una mostra. Un clar exemple és el tabaquisme, una de les principals causes de càncer, font de guany capitalista generada per la modernitat, convertit en hàbit social. La societat ja ha deixat de ser un espai per a la vida.

La major amenaça de l'industrialisme, és a dir d'una indústria concebuda únicament com a font d'ingressos, és la dimensió antisocial que ha assolit. Aquesta és una de les grans mancances del marxisme ja que, d'acord amb els esquemes positivistes, va considerar, sense cap mena d'objecció, com a ideal la societat industrial pel fet que, sense ella, la classe obrera ni s'hauria format ni existiria. Per aquesta raó, es podria dir que els marxistes tenen tanta responsabilitat com els capitalistes en la creació de la nova religió anomenada industrialisme, perquè el van acceptar sense cap mena de crítica, alhora que divinitzaven el maquinisme i el sistema productiu fabril. Fa molt temps que l'industrialisme s'ha convertit, de la mateixa manera que l'Estat-nació, en un altre Leviatan global.

Malgrat que constantment fem referència a la història i a les funcions de la fundació de les ciutats, hem d'avaluar sovint el seu lligam amb el desenvolupament social. La societat constitueix l'estructura bàsica per a la cancerització social en tant que nucli d'estatització i generador de la divisió en classes, a més de ser un dels tres fenòmens que, juntament amb l'Estat i les pròpies

classes, formen la civilització. Aquest és un punt de vista admès generalment.

Però tampoc no podem reduir la ciutat a un fenomen de civilització, perquè la ciutat no ha de civilitzar-se o ser un espai de civilització. De la mateixa manera que la fundació de les aldees és un fenomen històric de la vida social, les ciutats podrien ser interpretades de la mateixa manera. Està clar que la societat no podia mantenir-se per sempre més en coves i en forats als arbres; tampoc no estava obligada a mantenir-se en aldees; s'havien de construir formes de vida i espais que la superessin. La ciutat és el resultat d'aquesta recerca, i també implica i força un desenvolupament mental analític, perquè és un sistema social més complex que requereix un esforç mental més gran. Amb la ciutat es multipliquen uns problemes que demanen solucions, cosa que, al seu torn, desenvolupa el procés analític del cervell. Si la societat ja requereix aquesta mena d'intel·lecte, la ciutat el catapulta a un estadi superior. També es pot entendre la ciutat com un espai de necessitat comuna dels grups de les aldees.

Ens trobem davant d'un assumpte de gran importància. En aquest fenomen hi trobem la filosofia de la fundació de la ciutat; no es pot pensar en les ciutats sense l'existència de les aldees. En el fons, aquesta concepció que podríem anomenar urbanització situa l'aldea en oposició a la ciutat, una tendència molt coneguda dins del desenvolupament històric. El desastre està vinculat amb aquest raonament. Quan apareix la ciutat, no existeix aquesta oposició, que respon més aviat a una estreta concepció classista i estatal, a l'intent d'augmentar els excedents, els guanys i el poder a costa del món rural. I això cal afegir-hi el menyspreu i unes postures humiliants cap a l'aldea molt assentades històricament i de les quals se'n deriven expressions dirigides a aquells que viuen en aquest món, tractant-los d'ignorants, bruts i pagerols. També podríem dir que Estat i ciutat mantenen una espècie d'aliança històrica contra el món rural i l'aldea i, per tant, contra les comunitats ètniques i tribals que, en general, viuen a les zones de camp. Aquest xoc ha provocat que actualment la ciutat s'hagi

apartat dels seus fonaments originaris, pervertint el seu funcionament i fent d'ella una font de problemes.

Però la ciutat i l'aldea són espais complementaris, simbiòtics, que poden i han de desenvolupar-se en coherència i equilibri com a aspectes irrenunciables de la vida. Allò més correcte seria trobar aquesta harmonia establint un equilibri ecològic en particular entre la població de la ciutat i la població de l'aldea, i en general entre aquestes i el conjunt de la població de la societat. En aquest sentit, un dels efectes més destructius de la civilització és haver intensificat la funció de la ciutat com a nucli d'opressió i explotació, xocant amb l'aldea i el món rural, un fet que desvirtua l'autèntic fonament de la ciutat. Aquesta situació requerirà iniciatives socials audaces per tal de recuperar els vertaders principis que van provocar el seu naixement.

Un altre dels efectes negatius que ha tingut la ciutat ha estat donar l'esquena al medi ambient, engrandint així un tumor cancerigen que no sabem fins on es desenvoluparà. No hi ha resposta a la pregunta: Dins de quins límits i quin espai s'ha de mantenir la ciutat? En contra d'allò que es creu, aquest model de ciutat i les civilitzacions desenvolupades seguint aquesta lògica no són producte de la ment sinó de la necessitat, d'un cap buit que ha perdut tot vincle amb la vida i els sentiments. Avui en dia comprenem millor les dimensions d'aquesta catàstrofe que podria ser irreversible. Al començament, a les civilitzacions sumèria i egípcia les ciutats encara eren més ostentoses, però no s'havia perdut tant el sentit comú, la seva contraposició amb allò rural no era tan profunda i es mantenia un cert equilibri, que encara afavoria allò rural. Les ciutats creixien al voltant de la fortalesa, integrades físicament en un espai agrícola, i rarament sobrepassaven els 100.000 habitants, tenien una arquitectura significativa, existia una integritat orgànica i amb prou feines hi havia contaminació. A la civilització grecoromana, el temple, el mercat, el fòrum, el teatre i el gimnàs tenien dimensions proporcionals, però magnífiques; i l'ordenament urbanístic, terrasses i jardins responien a un conjunt orgànicament integral. Les seves ruïnes encara trans-

meten una profunda reverència i emoció. Eren espais amb un cert contingut sagrat i sentit filosòfic.

Encara que el desenvolupament del comerç medieval va trastocar aquest equilibri, la integritat va mantenir-se, essent l'arquitectura religiosa símbol de canvis culturals i morals; però les dimensions de les ciutats no van arribar mai a ser una amenaça, perquè encara es mantenia aquest equilibri d'integració amb el món rural. Artesans i camperols es necessitaven mútuament i, més que en contradicció, formaven una integritat orgànica; l'artesania va convertir-se en el sector més avançat a causa precisament de la importància de l'agricultura. Les catàstrofes –terratrèmols, sequeres, etcètera– i les guerres eren l'única amenaça; castells i fortaleses continuaven mostrant-se sumptuosos, però el gran comerç encara no tenia les dimensions necessàries per a devorar camperols i artesans. El comerç, com un sector de l'economia, transitava pel seu camí normal. Les ciutats italianes que entre els segles XIII i XVI van ser la darrera mostra d'aquesta època també vivien els efectes del Renaixement. Venècia, Gènova, Florència... serien el pont entre la civilització clàssica i la civilització de la nova era.

Va ser llavors que l'urbanisme va començar a tenir un sentit diferent. L'hegemonia mercantil s'albirava a l'horitzó, l'activitat comercial cada vegada tenia més importància i l'equilibri històric començava a inclinar-se a poc a poc en contra de l'àmbit rural-aldea. L'arquitectura urbana va quedar supeditada a les necessitats comercials, va perdre la seva relació amb la vida i amb el medi ambient i tot va quedar determinat per la mentalitat del guany. Les ciutats construïdes en aquesta època, principalment París, Londres, Amsterdam i Hamburg portarien l'empremta del mercantilisme. La nova fisonomia urbana es distanciava de l'urbanisme clàssic i mostrava la contradicció amb la societat rural i la natura. La ciutat, principal suport del Leviatan modern, començava a estendre les seves urpes a tots els àmbits socials i medi ambientals. L'era de l'industrialisme suposaria la mort de la ciutat, on, significativament, el càncer, en tant que malaltia urbana, era símbol d'una societat malalta.

La revolució industrial, que va desenvolupar-se amb gran rapidesa durant el segle XIX, va donar un bon cop a la societat, començant pels llocs on havia sorgit. Els complexos industrials van expandir-se com una allau per les ciutats en nom del benefici i no de les necessitats vitals, mentre el proletariat, els esclaus moderns, s'amuntegaven en suburbis de barraques, creant un marc símbol de la colonització del món rural, una colonització pitjor que la del període comercial. Les barraques i els suburbis eren magatzems de treballadors, hi hagués o no treball. Després vindrien un munt "d'invents" més. Els propietaris de les fàbriques es dedicaven a crear petites fàbriques i tallers que envaïen les ciutats, oblidant el model i la concepció clàssica de ciutat, que es convertia a partir d'aquest moment en el centre on es devorava la societat. A finals del segle XIX les ciutats amb prou feines podien respirar sota la capa de boira de la contaminació, que és la política urbanística de l'industrialisme. Per primera vegada a la història, les ciutats van començar a albergar milions de persones. Una ciutat que superi el mig milió d'habitants ja deixa de ser funcional d'acord amb els principis urbanístics i aquella que sobrepassi el milió es pot considerar una ciutat malalta, evidenciant així la magnitud de la crisi.

La canceritzacio és un fenomen que fa que la degeneració cel·lular arribi a tot l'organisme i el malalt mori perquè les altres cèl·lules de l'organisme ja no poden complir la seva funció. El creixement de les ciutats té unes conseqüències socials semblants. Les dimensions del creixement en els fenòmens socials i històrics també tenen conseqüències cancerígenes. Quan una ciutat supera el milió d'habitants, i no diguem els deu, deixa de ser una autèntica societat i es converteix en una societat de ramats, de masses, i de la mateixa manera que els ramats s'apinyen a la cleda, els éssers humans s'apinyen en una cleda anomenada ciutat. Fa molt temps que només són simples masses de consumidors. A més, els ramats tenen amb ells els ramats d'aturats, la situació dels quals s'utilitza per consolar la resta. Els centres administratius i les zones amb xalets de luxe tampoc no responen a la idea originària de ciutat; ni uns ni altres requereixen una es-

tructura urbana perquè poden ser construïts a qualsevol lloc, fins i tot en plena muntanya.

Aleshores, sense aquests components, què en queda de la ciutat? Ja fa molt temps que el temple, el teatre, el fòrum, el gimnàs i el mercat han deixat pas als seus succedanis que tenen el valor d'una còpia. Seria més apropiat referir-nos-hi com a llocs on es porta a terme una respiració artificial. El futur de la ciutat, en la seva forma actual, és incert. Per exemple, mantenir ciutats de deu milions d'habitants implica la mort ecològica de tota una regió. Només l'alimentació ja implica haver de robar l'entorn i la societat, i el mateix es podria dir de la contaminació que provoca el trànsit. De fet, per destruir un país n'hi hauria prou col·locant-li unes quantes ciutats de cinc o deu milions de persones. La ciutat ha perdut el seu sentit en sobrepassar exageradament les dimensions naturals. I allà on no hi ha sentit tampoc no hi ha vida, si considerem almenys que la vida no és només poder respirar!

Abans, les ciutats eren el lloc on es descobria la veritat i es construïa la filosofia; ara han sucumbit a l'ìndustrialisme, són espais per a la transformació de l'espècie humana en ramats amb una sexualitat, un esport i un art totalment buidats de contingut. I què és això si no la mort de la ciutat?

b . – Un altre aspecte destructiu de l'industrialisme és que ataca la relació vida - medi ambient. Si la ciutat és causa de càncer dins de la societat, l'industrialisme afecta íntegrament el seu entorn vital. La política de l'industrialisme de l'Estat-nació, que encara no ha perdut la seva importància, requereix la supeditació de tots els recursos de tots els països i societats a la indústria perquè és considerada base del desenvolupament, però en realitat no té res a veure ni amb el desenvolupament, ni amb la fortalesa ni amb l'enriquiment d'un país. La raó fonamental és que es tracta del sector que proporciona més guanys. L'industrialisme només és una manera d'administrar els beneficis. En realitat, conceptes com *inversió* o *desenvolupament* serveixen per a amagar l'autèntic objectiu; només hi haurà inversió i desenvolupament si hi ha guanys, si no, aquests conceptes no tenen cap sentit. L'industria-

lisme és un robatori milers de vegades més greu que la propietat, perquè *és un robatori* que es fa a tota la població i a tota la natura.

Però no estem en contra de la inversió ni en contra de la producció fabril perquè no són dolentes en si mateixes; de fet, es podrien aconseguir altres formes de producció a favor de la prosperitat social i el medi ambient. El càncer apareix quan entren a l'engranatge del benefici perquè la llei del màxim guany té una lògica pròpia al marge de les necessitats socials. Si satisfer les necessitats socials porta guanys, mostra el seu interès, i si no la societat serà abandonada a la seva sort i morirà. Per contra, si la tecnologia s'utilitzés correctament l'atur, la pobresa, les malalties, la falta d'educació... deixarien de ser un problema social. Encara més important, no seria necessari destruir el medi ambient mitjançant les tècniques i fàbriques per a l'obtenció de recursos.

Hi ha milers de terrenys inerts, abandonats, perquè no són rentables quan podrien cobrir necessitats vitals mentre que altres recursos, resultat de milions d'anys d'evolució, són esgotats en molt poc temps només per obtenir-ne beneficis, sense tenir en compte les conseqüències vitals. A causa del fenomen del guany, el medi ambient es debat entre la vida i la mort a causa d'aquestes polítiques petrolíferes, marítimes, mineres o forestals. Res no explica millor l'aniquilació del medi ambient que el benefici econòmic. Són milers els científics que han advertit que, si es continua amb aquesta política, no és qüestió de segles sinó de dècades que la catàstrofe medi ambiental es torni definitiva.

L'industrialisme és, per tant, una gran victòria del pensament analític i una terrible derrota de l'emocional; torna a ser d'actualitat la paraula més antiga de Déu, aquella que posava tots els éssers vius al servei de l'home, un missatge erroni perquè, al final, tots els éssers vius són sacrificats per satisfer la voracitat d'un grapat de capitalistes. En aquest cas, portar l'ésser humà a l'altar dels sacrificis era només qüestió de temps. No hi ha res que encaixi tan bé com l'industrialisme amb el concepte de "maldat" dels Llibres sagrats.

c . – No s'ha d'entendre l'industrialisme com un assumpte de producció. És el benefici, el monopoli capitalista, que, al seu

torn, es basa en la producció, cosa que li dóna el seu autèntic significat. Si la indústria no està al servei dels guanys monopolistes, es podria crear una política de producció i d'inversions d'acord amb les possibilitats tecnològiques, les possibilitats científiques, les necessitats bàsiques i l'entorn medi ambiental. No importa tant que hi hagi màquines o no, perquè es pot produir lentament o ràpidament; res més. Allò determinant són les necessitats socials i la coherència amb el medi ambient i l'ecologia; la velocitat i la lentitud productiva no són un objectiu en si mateixes; la mecanització tampoc no és bona ni dolenta en si mateixa. Des del segle XIX, tot es gangrena, tot es transforma en un problema a mesura que el benefici passa a ser la meta suprema de tot procés d'inversió, producció o consum, hi hagi o no màquines, sigui el procés productiu lent o ràpid. I per assolir aquest objectiu, es va fer créixer les ciutats de forma desmesurada, es van crear exèrcits descomunals, es va produir un enorme desenvolupament armamentístic, es van desencadenar terribles guerres a nivell mundial, van començar les catàstrofes medi ambientals, va inventar-se el monstre de l'Estat-nació, la política va desaparèixer i la vida va quedar buida de contingut. Quan el capitalisme monopolista imprimeix el seu segell a màquina, apareix el monstre de l'industrialisme. Aquesta és la qüestió crucial.

El monopolisme estatal va apropiar-se dels excedents, primer de l'agricultura, després del comerç i, quan al segle XIX va establir-se el monopoli sobre la gran producció industrial, es va assolir un nivell de guanys com no s'havia vist en cap altre període històric. Però tot es desvirtua de forma irreparable. Indústria i un industrialisme basat en al concentració del benefici són termes molt diferents. A l'industrialisme tampoc no se'l pot considerar economia, es tracta d'un monopoli *sobre* l'economia, d'un monopoli, sigui privat o estatal, que s'imposa a la producció. Allò que està en qüestió no són els sectors productius, les fàbriques, els telers, les granges agrícoles o les manufactures, ni tampoc el propi intercanvi comercial. Quan l'Estat o aquells que actuen en el seu nom es dediquen a robar els excedents mitjançant impostos, el saqueig o l'obtenció de benefici, posant aquests sectors

productius sota el seu control, és quan apareixen seriosos problemes econòmics i socials. Es pateixen guerres, principalment de classe i nacionals, els conflictes s'aguditzen, tant dins de les societats com entre aquestes i la natura; i tot això a conseqüència de les imposicions monopolistes. D'altra banda, la producció va arribar a ser un terreny de beneficis insòlits després de l'època que anomenem Revolució Industrial, des del segle XIX fins a l'actualitat. Mai com fins ara la societat ha patit una repressió tal per part del poder. Tothom lluita contra tothom. D'alguna manera, el Leviatan de Hobbes, a més de no posar fi a aquesta "guerra de tothom contra tothom", la llança contra la natura i contra si mateix. És aquesta última etapa en què el monstre viu a costa de la societat, explotant-la mentre aquesta societat també es converteix en un monstre.

d . – El terme *societat industrial* tampoc no és significatiu per si mateix. Quan es creen els monopolis industrials, la societat queda supeditada a la producció que, al seu torn, ho està a la indústria. El capitalisme monopolista industrial significa que subordina els altres sectors productius. En aquest sentit, la societat industrial podria entendre's com una altra etapa de la civilització, una etapa iniciada al segle XIX, que podríem considerar d'esplendor capitalista perquè obté més beneficis que cap altra època. Aquesta avidesa de beneficis repercuteix a tota la societat; ser capitalista es converteix en l'objectiu a assolir, en una forma natural de la vida. Allò primordial és la industrialització, la màxima capitalització de la societat. I així el rei arriba a estar despullat, ens trobem davant d'uns nous reis personificats com a capitalistes, reis diferents, que utilitzen formes i vestimentes normals, i que es presenten com els altres ciutadans. Aquests reis renuncien als seus antics signes distintius, a l'ostentació, als adorns. En aquest sentit, la societat industrial és una societat de reis despullats.

El model de treballador encadenat al sou es generalitza; d'alguna manera aquesta classe és desenllaçada de la societat. La diferència amb l'esclavitud clàssica és el sou que l'encadena. No seria èticament correcte dir quina d'aquestes esclavituds és millor. Un

dels principals errors del marxisme és considerar com a progressistes la burgesia industrial i la classe treballadora, i com a reaccionària la resta de la societat, quan la realitat és la contrària. La convivència entre indústria i classe treballadora pot ser que sigui una característica de la modernitat, però en allò referent a igualtat, llibertat i democratització tant l'una com l'altra es posen del bàndol de l'Estat monopolista; ambdues coincideixen en una postura molt pròxima a l'antisocialització, i que els intel·lectuals fessin un conveni amb aquesta aliança de classe va ser un altre dels desafortunats errors del socialisme. La societat dels monopolis industrials és, en el fons, una societat de guerra permanent i per això l'Estat-nació va convertir-se en el model d'Estat durant aquest període.

e . – El sistema polític del monopolisme industrial és l'Estat-nació en tant que forma més radical del nacionalisme, ja que identifica tota la societat amb l'Estat. És en aquesta època quan l'Estat-nació assoleix la seva màxima realització, fins a convertir-se en "l'Estat ideal". La raó d'això també es troba en el gran augment dels beneficis i la seva repercussió social, ja que, per aconseguir-ho, cal supeditar la societat als monopolis industrials; això és una guerra civil. Només el nacionalisme i l'Estat com a màxima expressió del poder poden assegurar l'ordre, evitar aquesta guerra civil i garantir la maximització dels guanys. En aquest sentit, ni tan sols es pot considerar el desenvolupament del feixisme, en tant que sistema, durant aquesta època com un fenomen excepcional, ja que la seva aparició està estretament relacionada amb la conversió de la societat en un ramat. El poder arriba fins a les cèl·lules més elementals de la societat gràcies a la conversió del nacionalisme en religió.

La modernitat occidental, constituïda pel trio format per industrialisme, Estat-nació i capitalisme, i en tant que era i civilització, té la característica de ser la més sanguinària de la història. És motiu de guerres civils a causa del feixisme, de guerres nacionals, regionals i internacionals, i tot això degut a la seva forma d'acumulació i repartiment de guanys. Quan l'Estat-nació es marca com a objectiu principal la industrialització, està reconeixent que

el procés en direcció al capitalisme es troba a la seva agenda; quan els capitalistes es plantegen com a objectiu polític l'Estat-nació, estan posant en evidència que només poden aconseguir-ho identificant nacionalisme i nació, que és l'ordre estatal més necessari per tal de garantir l'ordre de guany; i quan ambdós es marquen com a objectiu la industrialització estan determinant el destí dels segles XIX i XX. La indústria, com l'agricultura i la manufactura, era un mode productiu hereu de la civilització, però l'Estat i el monopoli capitalista mai no havien tingut tanta capacitat d'acumular poder i beneficis; es tracta d'una passió desenfrenada per a aprofitar aquesta històrica oportunitat d'enriquir-se i no per a beneficiar la societat i l'individu.

Històricament, la societat industrial també està estretament vinculada als ideals hegemònics i bel·licistes. Per exemple, en la mesura en què l'aliança d'Holanda i Anglaterra es veia pressionada per França, aquests països es van veure forçats a abaratir la producció per no perdre l'hegemonia. La història també demostra que Anglaterra hauria perdut aquesta hegemonia davant de Napoleó a començaments del segle XIX si no hagués liderat la revolució industrial. Es sol comentar que tant els nous Estats Units d'Amèrica com la Rússia tsarista tenien possibilitats, igual que França i més tard Alemanya, d'assolir aquesta hegemonia. La sort d'Anglaterra va ser la Revolució Industrial. Probablement no tenia cap altra opció. De nou, la necessitat va aguditzar l'enginy; la màquina de vapor i la maquinària tèxtil van tornar a fer girar la roda de la història a favor d'Anglaterra. Juntament amb les noves tècniques productives vindrien les innovacions polítiques i militars; acte seguit, les victòries angleses s'anirien succeint una darrere l'altra.

Una vegada establerta la cadena, ja serà molt difícil trencar-la. A més d'altres factors, la derrota de Napoleó és una conseqüència de la revolució industrial. El segle XIX és un segle magnífic per a Anglaterra; la seva hegemonia avança a tota màquina cap a l'imperi mundial mitjançant aquesta Revolució Industrial, guanyant el títol "d'imperi on mai no es pon el sol". Però ja no ens trobem davant d'un imperi clàssic, com el de Roma o l'otomà. La coexis-

tència de diferents sistemes polítics d'Estat sota el seu comandament no el perjudica, i precisament aquest model políticament plural li ha permès, a pesar del seu progressiu debilitament, sobreviure fins a l'actualitat amb el nom de Comunitat de Nacions Angleses (Commonwealth).

Més endavant, la revolució industrial s'expandirà a la resta del món de forma similar a com es forma una civilització. Una vegada consolidada, s'estendrà primer a Europa Occidental, a finals del segle XIX s'estendrà per la resta d'Europa i a començaments del XX portarà a terme una expansió accelerada a la resta del planeta. El desequilibri generat per aquesta expansió, en què competeixen els monopolis industrials d'Anglaterra i Alemanya, serà la causa de dues grans guerres mundials i de nombrosos conflictes regionals i locals. De nou, ens trobem amb el mateix; els beneficis industrials porten al monopoli, aquest porta a l'Estat-nació i l'Estat-nació és sinònim de guerra. Si tenim en compte que cap Estat-nació s'ha fundat sense guerres, ni sense conquesta de regions per a l'exportació industrial, veurem de forma impactant com n'és de rentable i sagnant la història de la industrialització i arribarem a la conclusió que l'enriquiment es troba clarament darrere les guerres i l'estatisme nacional.

La connexió entre imperialisme i indústria s'estableix amb l'exportació d'aquest sistema productiu a colònies i semicolònies en zones secundàries, provocant nous conflictes bèl·lics. Les guerres d'alliberament nacional, important fenomen del segle XX, en el fons estan relacionades amb aquesta exportació del procés industrial. Sigui qui sigui el seu promotor, la formació d'un capitalisme mundial és deguda, fonamentalment, a que tots els països, inclosos Rússia i la Xina, han apostat per la fórmula de l'Estat-nació que, al seu torn, ha donat prioritat als processos d'industrialització. Els esdeveniments posteriors, entre ells els moviments d'alliberament nacional, han confirmat aquest procés i el segle XX s'ha caracteritzat sobretot per la industrialització en zones del planeta fora d'Europa.

Cap fase elimina l'anterior, sinó que la deixa en un segon pla. Per exemple, durant el segle XIX va seguir essent important

el comerç, encara que els guanys que generava en comparació amb la indústria el deixaven en segon pla. Els fonaments de l'era financera també són molt anteriors. Les pròpies ciutats italianes medievals ja eren una espècie de repúbliques financeres que subordinaven uns quants regnes. Igualment, a l'era comercial es realitzaven transaccions monetàries intenses i ràpides, préstecs i el compliment de deutes. Concretament, el crèdit era una important font de guanys, però sempre en tercer pla.

En línies generals, el procés d'industrialització mundial es manté fins al darrer quart del segle XX. Després s'iniciarà una etapa en què Europa comença a deslocalitzar part de la seva indústria a altres zones del món perquè ha deixat de ser rentable, a causa dels elevats sous que ha de pagar o d'unes conseqüències medi ambientals inacceptables. És a dir, al segle XIX s'exporten mercaderies i capital, mentre que al XX s'exporten mercaderies, capital i indústria. D'aquesta manera, pràcticament no queda cap part del món sense industrialitzar i la indústria perd força en benefici del capital financer, que protagonitza la tercera fase de la civilització europea (després de la comercial i la industrial) a partir dels anys 70.

La crítica a l'industrialisme s'ha accentuat últimament a causa d'aquestes conseqüències medi ambientals, que ja han assolit una dimensió planetària, provocant un intens debat sobre com fer-los front, sobre la seva incompatibilitat amb la vida i plantejant si aquest ús irresponsable de la ciència i la tecnologia ens portarà a l'apocalipsi.

En el fonament de tots els problemes s'hi troben les relacions entre el guany i la indústria, ja que està demostrat que la unió desenfrenada d'ambdues, en lloc d'assegurar un desenvolupament ha provocat un gran cúmul de problemes. El domini de la indústria en tots els àmbits i la conversió de tot en una mercaderia han provocat problemes socials de dimensions mai vistes, incompatibles no només amb el medi ambient sinó també amb la pròpia naturalesa de les societats, a banda d'aniquilar el món rural. Aquestes conseqüències també han començat a notar-se a les ciutats, que s'han girat contra si mateixes, però un planteja-

ment alternatiu ni tan sols ha passat la fase del debat. És cert que la societat no pot viure sense indústria però tampoc no es pot esperar que toleri allò que es fa en el seu nom. Pot passar que les postures antiindustrials adquireixin més força progressivament, tal com s'aprecia en alguns estudis urbanístics i medi ambientals, i també és cert que aquest assumpte està cada vegada més present a les agendes polítiques, però tots aquests esforços no passen del reformisme i seria una ingenuïtat pensar que generaran un equilibri entre ambdues natures; mentre es mantingui l'actual paradigma de civilització no podem esperar cap altre resultat que no siguin simples canvis formals.

En definitiva, només en aquesta era industrial s'han sobrepassat tots els efectes negatius de la civilització en 5.000 anys; així ho demostren tots els estudis. L'escalfament global només és el botó de mostra d'una destrucció molt més profunda i àmplia d'allò que creiem. Cal qüestionar no només l'era industrial sinó tota la civilització. El fet que els marxistes i altres opositors limitin els problemes al restringit economicisme de classes o bé a categories tals com ecologisme, acció cultural o feminisme, malgrat que hagin produït certs resultats positius, està relacionat amb les seves profundes insuficiències, ja que no són capaços de formar un programa polític seriós i passar a l'acció.

Per tant, cada dia que passa té més valor l'opció de la civilització democràtica; però només podrem continuar endavant quan aquesta civilització democràtica es consolidi gràcies a una postura crítica i a una àmplia elaboració programàtica coordinada amb organitzacions i accions que les posin en pràctica. Només llavors podrem mirar la natura i la vida mitjançant el paradigma de la societat lliure, igualitària i democràtica; només així podrem seguir endavant.

C . – L'era de les finances. El Comandant Diner

No hi ha cap dubte de la importància que té la conversió dels diners en força de comandament. Es tracta d'un fet que cal analitzar si volem entendre la societat actual. Els diners donen

fluïdesa a la vida econòmica tal com la sang subministra l'energia necessària a les cèl·lules del cos. És el fenomen social més greu i cal saber a quina situació s'ha arribat i per què. Tothom pensa que els diners són una cosa bruta, però, quina mena de factors històrics i socials li han donat aquesta posició? Quin és el seu autèntic paper a la societat? A qui fa guanyar o perdre? Es pot viure sense diners? Amb què podríem substituir-los?... Les preguntes podrien continuar.

És comprensible que els diners funcionin com un simple instrument de canvi encara que, fins i tot en aquest cas, cal mantenir la precaució. Perquè, ¿què és el que s'intercanvia? ¿Realment és un instrument adequat per a un intercanvi just de dues coses? Ja des del principi aquesta pregunta és difícil de respondre. Posem l'exemple de la compra més senzilla com pot ser l'intercanvi d'una poma per una pera o viceversa; suposem una proporció d'una per dues, d'una poma per dues peres, i que els diners al mercat es corresponguin a aquesta proporció. Per què ha de ser una per dues i no tres per una o una per una? Això fa evident que cal parlar de l'assumpte valor-treball. Podríem preguntar-nos: Què és el que dóna valor a aquests treballs? Un altre treball... i així podríem repetir la pregunta indefinidament. Sembla difícil que els diners siguin els que proporcionin una mesura justa. Pot ser que simplement se li atribuís aquesta funció i ja està. És inútil, per tant, buscar l'explicació en valors tals com la justícia, el valor o el treball. En aquell moment, algú hauria dit "escollim un intermediari per facilitar els nostres assumptes" i haurien anomenat "diner" a l'objecte intermediari escollit. Amb aquest breu conte intentem definir de forma senzilla el diner, però la realitat és que ens trobem davant d'una cosa que pot posar-ho tot cap per avall si canvia de funció i assumeix un altre rol.

Ho explicarem amb un altre exemple. La societat tradicional ordena que una dona pugui ser acceptada en una casa només si es comporta d'una forma honrada i submisa en relació amb l'home. Si la dona deixa de ser-ho i convida uns quants homes a casa o si l'home porta vàries dones, ¿quina serà la situació? Segurament, tot es posaria cap per avall, per utilitzar una expressió suau. Com

els diners, les coses canvien. La conseqüència per a la dona és que pot ser que se la faci fora de casa per haver trencat les normes socials, però amb els diners s'és més transigent. Qui tingui més diners, si no és honrat, pot dir que com més diners tingui millor, a pesar que la societat, com en el cas de la dona, probablement consideri com una gran deshonra aquesta acumulació.

Estic convençut que això és exactament així. Aquest intermediari va ser relativament admès tant temporalment com geogràfica amb l'objectiu de facilitar les coses, però no perquè s'estengués de forma general i per sempre més. Ens trobem davant d'un acte d'abús que la societat mai no acceptaria. Però, ja ho sabem, *l'or és un talismà que canvia el bé pel mal*, i l'opinió de la societat ja no compta. Els diners s'han convertit en una gran prostituta que balla al so que millor sona, que pot vendre's a algú per un dòlar i a algú altre per mil. No hi ha força que li ho impedeixi. Però, ¿com hem arribat a aquesta situació? Ara donarem una explicació econòmica.

Encara que no se'l consideri un fet molt rellevant, el propi intercanvi és un factor econòmic important. S'anomena mercaderia a dues coses que s'intercanvien. Durant molt temps, la societat no coneixia cap altre valor que el d'ús, no considerava èticament correcte aquesta mena d'intercanvi i va mantenir-se fidel a una cultura del regal, amb la qual s'expressava agraïment i s'honorava la persona a qui s'oferien els béns. La resta eren consumits de forma quotidiana, i l'acumulació no estava ben vista. Les comunitats humanes van viure d'aquesta forma durant milions d'anys i no acceptaven que es fessin canvis a base de diners, ja que no podien imaginar que les coses que produïen tinguessin un preu o una equivalència; la seva consciència ètica o el seu sentit comú feien que ho concebessin com un frau.

Si l'activitat canvista suposava el començament de l'economia, segurament no hauria estat considerat un bon començament, perquè anava contra la tradició existent fins aleshores. Segurament, el canvi amb diners no era l'única opció; sembla raonable que hi hagués altres formes. Es podrien desenvolupar fàcilment altres formes d'intercanvi basades en una acceptació

social voluntària en lloc de recórrer als diners. Cal ser més hàbil a l'hora de desenvolupar aquests temes, tant teòricament com a la pràctica. Allò fonamental en el canvi és el pas de producte a mercaderia, és a dir quan un valor d'ús passa a ser valor de canvi, un fet que, per cert, ocorre en paral·lel al procés de civilització. La mercaderia és el factor fonamental per tal que el comerç sigui admès; la pròpia mercaderia es crea quan el propietari se'n desprèn i el cicle comercial es completa quan algú decideix adquirir-la a canvi d'alguna cosa.

Posem un altre exemple. Suposem que algú intercanvia una gasela domesticada per una cabra. Mai no es podrà demostrar que un canvi així sigui just i equitatiu perquè mai no se sabrà la quantitat de suor que això ha suposat i, sobretot, perquè una gasela i una cabra no són equiparables. Aquesta mena d'analogies serveixen per mostrar les contradiccions que sempre existeixen a la lògica del canvi.

Si tornem a l'assumpte dels diners en base al reconeixement d'aquestes contradiccions, ens adonarem dels trucs que amaga però, primer, tinguem en compte que els fenòmens socials no són fenòmens físics. H_2O sempre serà una molècula d'aigua, si bé no de forma totalment absoluta, en les circumstàncies actuals del planeta; no pot tenir cap altre significat. Tanmateix, la societat, amb les seves grans incògnites, és un conjunt de fenòmens construïts per l'acció de l'ésser humà, però la societat pot realitzar altres construccions tot canviant allò ja fet. Així apareix la regla següent: *les realitats socials són realitats construïdes*, no són fruit ni de Déu ni de la natura. Per tant, els diners també són una realitat construïda, com el canvi i les mercaderies.

El pecat més gran dels positivistes va ser ficar la realitat social al mateix calaix que els fenòmens físics, perquè si identifiquem un fenomen social com a quelcom immutable, obrim la porta de bat a bat a l'error. Si analitzem l'economia des d'una perspectiva positivista veurem amb claredat aquests inconvenients; si concebem el nacionalisme com a quelcom objectiu, acabarem en les posicions de Hitler i Stalin, que difereixen en la forma però no en el fons. Ambdós, tal com la resta de positivistes i materialistes,

no veuen més enllà de donar caràcter absolut a les realitats que veuen a la societat. Un altre factor important en aquest sentit és que, a causa d'aquesta mentalitat positivista, la societat considera els diners com una cosa real, consideració que es reforça encara més amb el propi acte del canvi.

La irrupció dels diners en els intercanvis econòmics i el seu desenvolupament històric no són l'objectiu d'aquest treball, però el fet que hagin arribat a ser imprescindibles en l'economia fa més greus les seves conseqüències. Que una sola transacció ja provoqui inconvenients mostra fins a quin punt serà nefast donar als diners un valor de canvi il·limitat, provocant una infinitat de molèsties. Quan quelcom té milers de contradiccions, difícilment pot tenir un valor concret però, malgrat aquest caràcter negatiu, els diners han experimentat un gran avenç econòmic fins arribar a l'era financera. Que sigui acceptat per la societat sense tenir en compte la gravetat de la situació creada no suposa cap altra cosa que un autoengany. Els diners es troben avui a la seva fase més sofisticada. És com si a un dèspota amb els pitjors antecedents se'l posés a comandar un gran exèrcit. La seva funció inicial com a intermediari, inicialment acceptada per la societat de manera provisional i fins i tot així sota sospita, ha anat ascendint fins arribar a l'status d'una divinitat, assumint el comandament més elevat.

Seria interessant, per tant, analitzar l'evolució històrica dels diners. Es considera que la primera moneda d'or a la història va ser creada per Creso, rei de Lídia, que residia a Sardes, a prop de Manisa, on encara avui l'extracció d'or provoca molts problemes. No es pot viure amb els diners però tampoc sense ells. El que sí que està clar és que mercaderies, canvi i diners, agafats de la mà, van desenvolupar-se ràpidament fins a convertir-se en la pedra angular de l'economia. Tenint en compte que, ja a les civilitzacions persa i grecoromana, els diners van assolir una gran expansió.

A la civilització islàmica, el rial va arribar a tenir tant prestigi com els propis sultans i el seu regne a la ciutat estava assegurat. Els canvistes jueus havien assolit gran importància, establint,

juntament amb els comerciants armenis, un monopoli monetari i comercial al llarg de les rutes que unien l'Índia amb Europa. Es tractava d'una xarxa paral·lela al poder polític de gran eficàcia ja que va aconseguir la subordinació de sultans i emirs, i la seva influència no va deixar d'augmentar, tant a Europa com a l'Àsia, essent aquesta influència una de les causes del rebuig als pobles jueu i armeni en algunes societats, un fet a tenir present a l'hora de tractar els pogroms contra jueus i armenis.

Serien les ciutats italianes les que prendrien el relleu del lideratge monetari i comercial islàmic a mitjans del segle XIII, sobretot per part de Venècia, Gènova i Florència, autèntics "miracles" econòmics de l'època. Van ser "ciutats estrella", líders europees en tots els aspectes durant el Renaixement del segle XVI. Encara que en aquell moment les ciutats principals es trobaven al món musulmà, les italianes van realitzar una gran contribució a la història dels diners i del mercat, desenvolupant instruments monetaris que esdevindrien imprescindibles en la modernitat, tals com els bancs, els pagarés, el paper moneda, els crèdits i la comptabilitat. Possiblement van augmentar centenars de vegades la velocitat de transport de mercaderies i van realitzar autèntiques fites en el domini dels diners.

La societat estava essent conduïda lentament a la dominació a través d'aquests mecanismes. Semblava un simple tràmit tècnic; els bancs guardaven els diners, els pagarés eren mers documents que equivalien a diners i el paper moneda una espècie de pagaré generalitzat. Era quelcom senzill; facilitava els tràmits. Els crèdits servien per a prestar diners a clients que passaven per situacions difícils a canvi del pagament d'un interès, incentivant així el negoci, impedint que la gent s'acomodés en la passivitat i es posés a treballar per saldar el deute amb els guanys obtinguts. La comptabilitat, d'altra banda, servia per a portar el control de guanys i pèrdues. Va ser una revolució senzilla però de conseqüències impressionants. Ciutats europees com Sevilla, Lisboa, Londres, Amsterdam, Lió, Amberes o París importaven des d'Itàlia aquests revolucionaris mecanismes, tal com ho feien amb els

valors del Renaixement, estenent i fent créixer l'empremta d'Itàlia al conjunt del continent.

Ja hem presentat succintament la revolució capitalista portada a terme per Holanda i Anglaterra, primer en el terreny agrícola i comercial, després a la indústria. Capital, capitalista i capitalisme eren el precedent del Sultanat del diner, dels autèntics reis, dels Reis Despullats. En gran mesura, l'era comercial devia els seus guanys, que augmentaven a gran velocitat, a aquests diners i a aquests instruments monetaris; el domini dels diners avançava d'una forma silenciosa però ferma. No només jugava a regnar, sinó que també volia convertir-se en un Déu, per primera vegada sense màscara, a cara descoberta. L'era industrial li devia molt, però també li oferia grans oportunitats ja que, si a la societat no hi hagués hagut mercat, mercaderies, concentració comercial o ciutats, difícilment podria haver-hi hagut revolució industrial. No es podia fer res sense diners, la circulació dels diners i la monetarització eren ja com la circulació de la sang al cos: si deixava de circular, els òrgans deixaven de funcionar i arribava la mort.

Ho comprendrem millor si analitzem la relació fàbrica-treballador. No és possible que una fàbrica funcioni amb antics esclaus i serfs. Si algú no trenca el seu vincle amb la terra no pot convertir-se en treballador, i ser un treballador suposa estar a sou, és a dir, estar encadenat als diners, que és una altra forma d'esclavitud, encara que sense amo. Aquest és el pas de gegant que els diners fan per arribar al poder, i per això la societat industrial és la primera en què els diners aconsegueixen un domini absolut, com cap altra civilització havia conegut abans. Els diners es converteixen en tota una cultura, tot gira entorn seu, els grans projectes i els grans somnis. Totes les famílies, des del poble més remot als barris més desenvolupats de la ciutat, són conscients de la seva absoluta necessitat per a tot, des de les sabates per als fills fins a la llum de la casa; i tothom ha d'oferir-li al nou Déu allò que desitgi per tal d'aconseguir-los.

Un dels equívocs més normals és pensar que amb els diners es compra el treball, quelcom que té un valor sagrat, perquè no es compra només el treball sinó que per tal de realitzar aquest

treball primer cal un cos i, per aconseguir-lo, una mare i perquè hi hagi una mare primer cal formar una dona, i així podríem anar posant "peròs" indefinidament. A més, el treball requereix determinades habilitats, ja que sense elles ningú no compraria aquest treball i, per tant, són necessaris mestres i encarregats que, al seu torn, són resultat de milers d'anys de treball. És a dir, que un simple sou que basti amb prou feines per a omplir la panxa suposa renunciar a tots aquests valors sagrats. En realitat, és la història i el conjunt de la societat allò que s'està venent mentre s'instrumentalitza l'ésser humà. Mai una divinitat havia tingut un domini tal sobre els seus serfs.

Una altra fita important a la història dels diners va ser la fi de l'equivalència amb els metalls preciosos, com l'or i la plata, una autèntica revolució –la revolució del diner negre– als anys 70 que permetria l'alliberament complet dels diners. A les ciutats lliures d'Itàlia ja havia canviat la seva forma pel paper, els pagarés i el crèdit, però la segona revolució va arribar quan el dòlar nord-americà va alliberar-se de la seva dependència respecte l'or i la plata.

És llavors quan s'entra formalment a l'era de les finances, a l'empara d'un altre esdeveniment històric: el tercer impuls de la globalització. El primer gran impuls havia estat el colonialisme i el semicolonialisme intercontinentals capitalistes de l'era comercial entre els segles XV i XVIII. El segon impuls globalitzador seria l'imperialisme de l'era industrial, des de començaments del XIX fins a finals del XX. Es tracta de dos períodes que podrien anomenar-se conjuntament com l'era dels diners a causa del protagonisme que aquests assoleixen. Si el déu principal (com Zeus-Júpiter) de la modernitat capitalista era l'Estat-nació, els diners es convertien en el déu del poder i de la guerra, en Ares-Mart, un nou déu econòmic en alça, sense punt de comparació a la història, el que oprimeix tots els altres i estableix la seva hegemonia.

La característica bàsica d'aquesta era financera és que la institució dels diners, amb tots els seus instruments, aconsegueix una posició protagonista. També posa sota control total els monopolis comercials i industrials, i en gran mesura subordina el propi

Estat com a monopoli, sobretot l'Estat-nació. També queden sota el seu domini altres àmbits bàsics de l'economia com són l'ús (consum), la producció i el canvi. La cotització de divises, les targetes de crèdit, els interessos, pagarés, bons, la borsa, els bancs centrals i internacionals, el Banc Mundial, l'Organització Mundial del Comerç o el Fons Monetari Internacional no són més que instruments de domini i han fet que els diners es converteixin en un fantasma, més ben dit ve a ser com l'antic administrador jeràrquic de la família patriarcal. Totes aquestes institucions estan al seu servei com fills ben disciplinats, encara que en el fons totes elles porten la llavor dels diners, que és el seu avantpassat.

Totes aquestes institucions estan perfectament organitzades i interconnectades, segon a segon, recolzant-se mútuament, amb regulacions a curt, mitjà i llarg termini. Per exemple, està de moda anomenar "diners calents" als moviments a curt termini, "bo o títol" als de mitjà termini i pagarés als de llarg termini, podent canviar sovint tant el nom com els terminis i convertint-se en els actors més ràpids en la construcció de la societat. Per la seva banda, l'euro i el dòlar, les unitats monetàries de la Unió Europea i els Estats Units, respectivament, funcionen com a mitjans bàsics de comptabilitat en un sistema que, tot i que continua madurant, ja es considera completat. Ara bé, en aquest nou sistema, com s'aconsegueixen els guanys?

Tot ha estat transferit i col·locat a les urpes d'aquest sistema virtual, tot, incloses les relacions econòmiques, socials, polítiques, la ideologia, els plantejaments acadèmics o culturals... Aquesta és una situació que hem de mirar amb lupa per tal d'augmentar la nostra força de sentit.

Per exemple, quin significat té el fet que el dòlar –amb l'euro en reserva– sigui la unitat bàsica de comptabilitat? Quines relacions i conflictes, aliances i guerres a la vida real provoca el tipus de canvi entre el dòlar i les monedes nacionals, el moviment al mercat de bons, títols i accions, els interessos i els canvis de preu? No pot ser que, darrere aquest món virtual, s'hi amagui la Tercera Guerra Mundial de què tant es parla? No pot ser que les

guerres actuals siguin el seu reflex, que va lliscant per les escletxes del sistema?

En general s'accepta que els EUA van convertir-se en la força hegemònica després de la Segona Guerra Mundial i que per això el dòlar és la unitat monetària mundial. Allò interessant en aquest assumpte és que, precisament en el moment d'aconseguir aquesta hegemonia, el dòlar es desprèn de la seva equivalència amb l'or, un acte imprudent i irresponsable propi de qui exerceix l'hegemonia. També és sabut que els EUA van posar en circulació a nivell mundial milers de milions de dòlars de forma no retribuïda a partir dels anys 80; es tracta d'una cosa espantosa, ja que suposa guanys de milers de milions només per posar en marxa la rotativa dels bitllets; mai, enlloc, no havien crescut tant els diners. No hi ha millor prova del seu caràcter hegemònic, com també ho indica el fet que tots els Estats-nació estiguin endeutats, començant pels propis Estats Units, i es podria dir el mateix dels vaivens que sacsegen el món a causa de les maniobres monetàries de la Reserva Federal nord-americana quan, per exemple, apuja o abaixa els tipus d'interès. En definitiva, existeixen molts fenòmens que demostren la força assolida pels diners.

La relació d'aquest sistema amb les crisis encara crida més l'atenció. Les crisis aparegudes de forma cíclica a l'Àsia, a Rússia i a Amèrica Llatina tenen lloc completament en el terreny dels diners; posteriorment també afecten l'economia real. Les crisis de l'era financera es produeixen al revés de com ho feien abans, que començaven al món real i acabaven repercutint en l'àmbit monetari. Ara, gràcies a aquestes crisis es posa disciplina als països i fins i tot a blocs sencers de països, segons els interessos dels poders hegemònics del món financer; quan això s'ha aconseguit s'acaba la crisi sense que aquesta s'agreugi encara més. Un clar exemple és Rússia. Després de la seva desintegració oficial l'any 1991, l'URSS va ser conduïda a una crisi financera que no va deixar d'agreujar-se fins arribar al seu punt culminant l'any 1998.

Aleshores, jo em trobava a Moscou a causa dels fets que havien provocat la meva sortida de Damasc, com ja és ben conegut. Les autoritats russes van exigir-me que abandonés el país imme-

diatament, fent ús de tots els mitjans necessaris. El gran cap de la Intel·ligència russa va arribar a dir-me: "Sis mesos després tot hauria estat més fàcil i no t'hauríem tractat així". Els autors més reconeguts pel que fa a aquest assumpte admeten que la crisi de 1998 havia col·locat Rússia en una postura de submissió. Recordo molt bé que Ariel Sharon, aleshores primer ministre d'Israel, i M. Albright, secretària d'Estat dels EUA, que eren els que dirigien l'operació contra la meva persona, van arribar de pressa a Moscou i, a canvi d'un crèdit de deu mil milions de dòlars, van aconseguir la meva expulsió, després també de signar un conveni amb l'FMI. D'altra banda, Turquia i Rússia havien signat l'acord "Corrent Blau"[106] a canvi de la meva expulsió; aquesta signatura era una de les condicions que Rússia havia posat. Rússia, després d'impulsar les polítiques neoliberals exigides pel sistema hegemònic, va quedar integrada en aquest, sortint així, lentament, del col·lapse en què es trobava. Així es portava a terme una contrarevolució a l'era de les contrarevolucions virtuals i financeres!

També seria molt aclaridor analitzar com les finances dirigeixen el món real:

a . – Ja hem dit vàries vegades que els diners dirigeixen el món econòmic després d'haver pres el comandament, i que es basen en projectes que li resulten útils per a la seva política hegemonista. Caldrà preguntar-se com es dissenya una economia mundial a l'era financera, en quina regió i en quines mercaderies es concentrarà, quina serà la seva participació, com es regularan les polítiques bàsiques dels països, com es renovaran les seves estructures econòmiques i socials, com es pagaran els seus deutes o s'utilitzaran els seus recursos, i també com s'adreçaran els països anomenats rebels i bandits, així com les economies que es desviïn del camí mercat, o com aquest sistema hegemònic integrarà el bloc exsoviètic, la Xina i els països de l'anomenat Tercer Món, o

106. Corrent Blau és el nom del gasoducte que connecta Rússia amb Turquia. Per l'acord signat, Turquia es comprometia a comprar 365 milions de m³ durant 25 anys per 25 mil milions de dòlars. Posteriorment, Turquia va negar-se a complir l'acord, per la qual cosa només s'està utilitzant un terç de la capacitat del gasoducte.

com, fins i tot, es regularan les relacions amb Israel. En general, serà amb projectes en cada Estat, país, empresa i fins i tot a nivell individual, sempre que responguin als criteris generals d'aquesta era financera. Després vindrà el finançament, lligat a determinades inversions i sota determinades condicions polítiques i militars. De fet, l'era financera no és altra cosa que prestar crèdits sota determinades condicions. I als que no s'adaptin se'ls portarà a la ruïna tot imposant-los la crisi econòmica.

Aquest és el fonament del sistema i també la millor prova que no és una activitat econòmica, com indica el fet que els guanys principals es produeixen amb tràmits i paperassa no estrictament econòmics. És que hi ha res que sigui més antieconòmic? No hi ha res que expliqui millor l'era financera que aquesta obtenció gratuïta de beneficis molt superiors als de les eres comercial i industrial. A més, s'implica a tothom en el joc del guany amb petits cupons, de manera que se'ls fa còmplices i alhora s'enforteix el sistema. En definitiva, l'era financera és encara més antieconòmica que l'industrialisme, és una forma de societat i de cultura.

També és evident que ens trobem amb uns elevats nivells de monopolització monetària que estan assimilant els propis Estats, inclosos els EUA. És a dir, el sistema financer està assolint una posició de força tal que li permet controlar tots els processos de poder, que després desenvoluparà, destruirà i reconstruirà de nou. Aquesta és l'essència de la nova globalització i no la comunicació, com es sol creure; és la fusió global, mai vista abans, de l'economia, la política i el monopoli. I això significa que totes les voluntats locals, nacionals, polítiques o econòmiques queden sota el control de les superpotències monopolistes, un fet nou al que cal prestar molta atenció.

b . – Els diners busquen un domini social absolut, tot creant un sistema monetari virtual. La manera més eficaç de capitalitzar la societat són els bons, títols, xecs i accions, amb els quals la societat, especialment les classes mitjanes, queden integrades al món de les finances. A través d'un petit benefici, es converteix en una força de protecció de l'ordre, es prevenen els seus impulsos antisistema i se la sotmet amb el consum, els crèdits i milers

d'iniciatives d'aquesta mena. El mètode és ben senzill: primer s'imposa una crisi econòmica, s'incrementa l'atur i s'enfonsa la classe mitjana fent que es posi de genolls; la fam i la pobresa arriben al límit de la mort i l'aldarull i el caos s'aguditzen. És llavors quan es concedeixen els crèdits per a la reconstrucció de la societat a canvi de certes condicions.

Anteriorment, s'intentava transformar la societat amb revolucions, moviments il·lustrats i culturals. En canvi, amb els mètodes financers actuals es volen obtenir, i s'obtenen, els resultats desitjats d'una forma millor, planificant, utilitzant pinces per no haver de posar la mà al foc. Es planteja que totes les societats juguin en un sol camp cultural, de tal manera que no resti lloc a l'objecció i s'aconsegueixi així una homogeneïtat total, la societat de masses, la societat del ramat. Els projectes de societat substitueixen, d'alguna manera, les antigues i ara innecessàries revolucions i utopies. Tot es planifica; el finançament també està a punt. Es tracta de l'antisocietat, de la societat-simulacre, virtual, del pensament únic. És que això no és més que un tipus de feixisme globalitzat amb un nou rostre? Hem de conèixer i definir la societat de l'era financera en tots els seus aspectes.

c . – En aquesta era financera, les polítiques estatals són parcialment contradictòries amb les de l'era industrial. L'industrialisme es concentra sobretot en les polítiques de l'Estat-nació i en el nacionalisme, i vol crear monopolis, mentre que per a la globalització aquests monopolis són un obstacle i per aquest motiu el capitalisme mundial ja no pot recolzar indefinidament l'Estat-nació, perquè els guanys ara depenen de mecanismes globalitzats. Per tant, s'adapta o desapareix, com ha ocorregut amb Corea del Nord, Líbia, Síria, Iran i Iraq. Líbia va mantenir-se perquè va doblegar-se; tanmateix Iraq, en tant que força d'importància simbòlica, va ser víctima de la còlera financera perquè no ho va fer. Ara haurà de ser reconstruït. Per la seva banda, països com Brasil, Turquia, Argentina, la Xina, l'Índia i Rússia, que encara mantenen l'Estat-nació de la manera més intensa, són reconduïts a una integració en el sistema utilitzant l'arma de les crisis.

Segurament, aquestes contradiccions entre l'Estat-nació i la globalització es perllongaran durant molt temps; d'alguna manera són causades per certs components de caràcter anticapitalista que conté l'Estat-nació. L'Estat-nació estàndard es troba al punt de mira perquè és un obstacle per a la globalització. L'objectiu és crear unitats polítiques estatals que es conformin amb un poder limitat i dependent. En aquest sentit, es pretén transformar els Estats de mida mitjana amb l'ajut d'unitats locals. Per tal de superar els problemes que provoca l'Estat en general i l'Estat-nació en particular, s'utilitza l'anomenada societat civil que, en el fons, no és tal. Es pretén utilitzar la societat civil, tot buidant-la dels seus valors democràtics, per tal que el liberalisme surti del seu embolic en l'Estat-nació. És en aquest àmbit polític de la societat civil on es produeix l'enfrontament més gran entre la civilització clàssica i la democràtica. Per aquesta raó, democratitzar la societat civil és quelcom fonamental i una de les tasques bàsiques de la política democràtica que hem d'analitzar i impulsar.

Contràriament, i des del punt de vista ideològic, l'era financera destaca valors com ara la guerra de civilitzacions, el radicalisme, el terrorisme, la reconstrucció de l'Estat, la globalització i el ressorgiment de la religió.

La tesi de la "guerra de civilitzacions" és significativa en dos sentits. Era d'esperar que la força hegemònica imposés la civilització a què pertany, però no es tracta de la civilització cristiana, blanca i anglosaxona, com es sol comentar. La dissolució de l'URSS i la capitalització de la Xina demostra que el conflicte no és entre dues civilitzacions sinó entre dues potències hegemòniques que representaven la mateixa modernitat. En implantar el socialisme real, es pretenia que la societat socialista no pogués substituir la civilització capitalista i que tornés a integrar-se en el sistema, fent així possible que la suposada crisi de civilització quedés superada.

Tanmateix, el món musulmà, en tant que antiquíssima terra de civilització, juntament amb l'aparició d'un islamisme que funciona com un nacionalisme regional i l'enfrontament amb Israel, ha posat sobre la taula la crisi de civilitzacions. No va ha-

ver-hi forma d'aconseguir la integració d'Orient Mitjà durant les tres etapes del capitalisme. L'arribada de l'Estat-nació no només no va resoldre el problema sinó que va agreujar-lo. El nacionalisme religiós enaltit tant per l'Aràbia Saudita com pel xiisme iranià, així com l'ús de la violència i la permanent repercussió de la qüestió Israel-Palestina, van intensificar el debat sobre les civilitzacions. D'altra banda, els pobles que componien el mosaic cultural de la regió intenten protegir la seva existència, defensar la seva identitat cultural davant d'un Estat-nació despòtic semblant al feixisme. D'alguna manera, era el reflex regional del xoc entre una civilització democràtica amb un gran potencial i la civilització despòtica clàssica. A més, també caldria tenir en compte la forta repercussió que tenen factors com el petroli i l'aigua en aquesta situació.

En el fons, el radicalisme és una reacció des del punt de vista de l'Estat-nació enfront de la globalització de l'era financera, resultat d'un ímpetu ideològic i polític d'aquells que pretenen que aquest Estat-nació quedi circumscrit a determinades tendències religioses o ètniques. Es troben exemples pertot arreu. Des del punt de vista religiós, podem esmentar l'islamisme, el cristianisme, l'hinduisme o l'animisme africà, mentre elements dretistes i nacionalistes-racistes constitueixen l'altra tendència del radicalisme. Ambdues solen coincidir freqüentment i representen l'endarreriment d'allò local davant de la globalització. D'altra banda, els corrents democràtics locals, culturals i feministes sumats a la nova esquerra fan una aportació important, encara que insuficient, al debat per a assolir la civilització democràtica, reunint-se en plataformes contra la globalització, com el Fòrum Social Mundial. En allò referent al terrorisme, hi ha forts indicis que és una provocació per part del sistema, un mecanisme a què el sistema financer recorre conscientment per tal de legitimar el seu poder. Al Qaeda encara té, en aquest sentit, un caràcter misteriós. La pròpia era financera porta implícits molts elements de caràcter terrorista.

Sense anar més lluny, la destrucció de les relacions socials a causa dels diners ja són de per si un greu acte terrorista. No

hi ha res que sigui tan terrorista com una hegemonia monetària que destrueix els profunds llaços interns d'una societat. La gran majoria de les activitats del sistema per a mantenir-se en tots els àmbits econòmics, socials i polítics es poden enquadrar dins del terrorisme. Es tracta d'un fet que difícilment s'havia vist abans a la història i que es pretén amagar de vàries maneres. És el que passa, per exemple, amb les operacions per guanyar diners amb diners, un fet que s'imposa a la societat des de posicions no econòmiques, amb astúcia, violència i de forma sistemàtica. Els atracaments dels Quaranta Lladres són una nimietat davant d'allò que fan els monopolistes a l'era financera; són atracaments de dimensions tals que només es poden dur a terme a través d'un terror financer encobert per allò que anomenem "era de la comunicació". També podríem anomenar-ho "terror mediàtic". En definitiva, el propi sistema és el terrorista més gran que ha aparegut i apareixerà a la història.

Així mateix, l'exaltació religiosa s'utilitza com una forma d'encobriment. La forma d'explotació requereix una legitimació tan forta com la religiosa. El procés d'exclusió de la societat de la producció ha arribat al seu punt culminant i a un atur massificat; uns fets difícils de justificar amb la ciència i que només es poden pal·liar mitjançant la religió. No estem parlant de la cultura religiosa sinó de la seva reinterpretació reaccionària. I així és com la societat, convertida en un ramat, ha quedat encadenada a la renta, al conflicte de civilitzacions, al terrorisme, a la religió i al conservadurisme. Es tracta de factors que entren en acció quan les gàbies de ferro i el sistema de vigilància són insuficients.

L'era del capital financer, aparentment la més poderosa del capitalisme, està en plena decadència i mostra que la seva capacitat per a mantenir-se està esgotada. Com sol passar, a mesura que perd sentit, augmenta les seves posicions conservadores, quelcom que no és mostra de força sinó de debilitat. La producció és una activitat bàsica sense la qual no pot viure ni la societat ni l'ésser humà, i l'era financera demostra que no pot satisfer aquesta necessitat i, per tant, és un sistema d'atur. L'única opció que té

per tal de sobreviure és el terrorisme de què tant parlem i que es porta a terme de forma provocadora.

A començaments dels anys 80 va iniciar-se una onada d'accions terroristes contra Nicaragua i també a les Illes Malvines (Falkland) per part de Reagan i Thatcher, que estaven al capdavant, respectivament, dels EUA i Anglaterra, les dues potències hegemòniques del sistema. Igualment, va haver-hi governs que van arribar al poder amb cops d'estat a Pakistan i a Turquia, aliats propers dels anteriors. Amèrica Llatina, en el seu conjunt, havia estat víctima del terror, mentre la carrera armamentística i la "Guerra de les Galàxies" van impedir que Rússia es convertís en potència hegemònica, mentre les reformes a la Xina de Deng Xiaoping no eren més que concessions al sistema. A l'era financera el vent del terror arrasava tots els camps, posant fi així a les conquestes aconseguides amb les guerres d'alliberament nacional i també a l'Estat del Benestar. Després, Clinton va continuar amb la mateixa política, fent servir mètodes més subtils però no menys efectius.

Només la regió de l'Orient Mitjà es resistia a una conquesta total, convertint-se en el nus gordià dels problemes derivats de la civilització: radicalisme, terrorisme, intransigència religiosa... Si el sistema no volia recular, havia de completar, d'una manera o altra, la seva conquesta. A més, hi havia el problema del petroli, una font energètica vital que era necessària durant un segle més i que era objecte de la major explotació. Sobre aquest recurs penjava, com una espasa de Damocles, el conflicte àrab-israelià i l'amenaça de l'Iran xiïta.

En realitat, tot aquest cúmul de problemes havien estat heretats de la presència a la regió d'Anglaterra i França ja que, en el fons, en aquesta part del món la Primera Guerra Mundial no havia conclòs, per culpa d'haver traçat amb tiralínies les fronteres actuals; una bona mostra d'això era la successió de cops d'estat, sublevacions, guerres civils i moviments guerrillers que havien aparegut des de llavors a tota la zona. Té certa lògica que els Estats Units tinguessin un projecte per a resoldre aquests problemes i que haguessin intervingut d'una forma més directa si no hagués

estat per la Guerra Freda. Tant l'enfrontament amb l'URSS com els continus problemes a Amèrica Llatina i Europa havien entrat en una fase de solució, si bé no completament, a partir dels anys 90. Tanmateix, l'Orient Mitjà continuava gangrenant-se. Els EUA havien d'intervenir completament o abandonar la zona a la seva sort, però, en aquest cas, també renunciarien al control del petroli i d'Israel, cosa que, al seu torn, donaria a l'Iran una oportunitat d'establir la seva hegemonia just en el moment en què Sadam Hussein aspirava a ser el Bismarck del món àrab.

Si l'era comercial havia suposat el saqueig de les colònies i la industrial s'havia distingit per les guerres d'alliberament nacional i la lluita de classes, a més de les dues guerres mundials, ara el capital financer es llançava a la guerra per aconseguir un poder absolut de la societat i contra ella, quelcom que podria fracassar totalment si perdia el control d'Orient Mitjà. De fet, pràcticament és el que ha passat perquè, en gran mesura, el sistema depenia d'aquesta regió, per la qual cosa aquesta part del món en realitat estava vivint una espècie de Tercera Guerra Mundial, tal com ho confirmarien els esdeveniments posteriors.

Hi ha una clara relació estratègica entre aquests esdeveniments i la meva situació personal. Concretament, bona part dels temes tractats a les dues reunions mantingudes per Hafez al Asad i Bill Clinton, influents líders internacionals de Síria i EUA, respectivament, tenien relació amb la meva persona i amb el meu paper en aquesta conjuntura. Als kurds se'ls havia adjudicat una funció estratègica a llarg termini dins del gran projecte d'Orient Mitjà; els kurds i el Kurdistan serien utilitzats com a ariet per a resoldre els problemes del capital financer a la regió. Cal recordar que en aquesta època armenis, grecs, assiris, àrabs, jueus i palestins també eren utilitzats amb aquest propòsit. L'ariet kurd, concretament, podia ser efectiu contra les potències regionals partidàries de mantenir l'Estat-nació, aspirants a exercir una hegemonia regional i, per tant, obstacles per a resoldre aquests problemes.

Aquests plans s'havien estat elaborant des dels anys 70 i la meva irrupció, com un element inesperat, feia que m'hagués de

posar a les seves ordres o bé seria eliminat. Però la meva personalitat no era precisament la d'un soldat al servei del sistema, per la qual cosa vaig convertir-me immediatament en candidat a l'aniquilació, perquè era percebut com l'actor que podia ser eliminat d'una manera més ràpida i fàcil. Si la Primera Guerra Mundial va començar en ser abatut el príncep hereu d'Àustria a mans d'un activista serbi, en la continuació d'aquesta guerra a Orient Mitjà en forma de Tercera Guerra Mundial jo seria la nova víctima, encara que en aquesta ocasió, contràriament a l'anterior, amb un pla de totes les forces organitzades del sistema. Aquesta coincidència històrica resulta més que xocant. A la meva ***Defensa de l'Home Lliure*** davant del Tribunal d'Apel·lació d'Atenes havia afirmat que "de la mateixa manera que Zeus, amb la seva ajudant, la deessa Atenea, i també Hades i Ares, havien encadenat Prometeu a les roques del Caucas, els seus néts humans m'encadenaven a mi a l'illa d'Imrali". Aquesta meva valoració final ha quedat incompleta.

S'entén que qui va encadenar-me era un autèntic déu, crescut i engreixat d'amagatotis pels passadissos de la història, irrompent a l'era del capitalisme i fent-se respectar de tal manera que tots els déus anteriors s'esfumessin, mentre els reis s'arrossegaven per terra i eren decapitats. La humanitat experimentava el seu període de més sanguinari i el sistema d'explotació arribava fins a la medul·la, contaminant la Terra tant per damunt l'escorça terrestre com per sota; l'autèntic ésser humà quedava aniquilat igual que molts altres éssers vius.

La divinització dels diners és el fet més terrorífic. Per això, em consideraria feliç si amb aquestes línies pogués explicar el caràcter que té el sistema que els fonamenta i que els dirigeix. Spinoza va dir que "entendre és ser lliure" [107] i jo també crec que sense aquest sentit no existeix la llibertat. El fet que com més pugui entendre més m'alliberi és la meva major força per a la vida. Va ser el déu més poderós de l'era financera el que, amb l'ajut d'as-

107. La frase completa és: "La més alta activitat que pot dur a terme un ésser humà és aprendre per entendre, perquè entendre és ser lliure".

sessors i col·laboracionistes, va encadenar-me a les roques d'Imrali, però va fer-ho a costa de topar-se amb aquells que encenien la flama de la llibertat, una flama que ja mai no s'apagarà a les muntanyes Zagros i Tauros, allà on déus i deesses de la història han establert el seu tron sagrat.

M'agrada Apol·lo, déu protector de la llum i la veritat, i també Dionís, déu de l'amor, de l'alegria i del vi a les muntanyes; també m'agrada la seva cultura. Són dels déus més antics, originaris dels monts Zagros i Tauros que després s'estendrien per l'Anatòlia. És evident que personifiquen la idiosincràsia d'uns pobles amb milers d'anys d'antiguitat, perquè la llum i l'alegria són l'expressió més bella de la vida. Pel que fa a Gudea i Elah, que són dos antics déus de la nostra regió, vull saber per què van deixar els nostres pobles sense aquesta llum, sense aquesta protecció, per què van permetre que quedéssim coberts per la sang i pel dolor davant del Déu diner. Com un nen enamorat d'aquesta terra, em sento feliç de no haver abandonat els nostres pobles a la mercè d'aquest déu del diner tan cec, fals i estafador, de la mateixa manera que confio que els meus amics i amigues i les societats de què formen part romandran sempre amb mi, eternament feliços.

CONCLUSIÓ:
PODEN COEXISTIR LA CIVILITZACIÓ ESTATAL I LA DEMOCRÀTICA?

Intentaré presentar algunes breus conclusions en aquesta part de la meva ***Defensa***:

1 . – Mentre no analitzem la formació del poder al llarg de la història no aconseguirem fer un treball sociològic seriós, perquè les ciències socials desenvolupades des de la perspectiva positivista ens han portat a un carreró sense sortida. Mentre no admetem aquesta realitat, tampoc no podrem explicar els fenòmens d'explotació i de guerra, que tant han augmentat. Un científic és tan responsable davant la societat com ho són un religiós o un eticista[108]. Si és cert que la ciència, que va realitzar la seva revolució al segle XVII i va assegurar-se la victòria, té més validesa de sentit que la mitologia, la religió o la filosofia, per què no ha estat capaç d'explicar fets tan greus com l'explotació i la guerra? Probablement, perquè s'ha instal·lat al poder i, quan la ciència s'instal·la al poder, perd la seva llibertat.

Si definim la ciència com el mètode més avançat de sentit, aleshores la seva ràpida fusió amb el poder o bé és una derrota en nom de la ciència o bé allò que definim com a ciència té un seriós problema de sentit. He intentat relacionar aquesta qüestió amb el positivisme. Està més que demostrat que el positivisme, a pesar de les seves dures crítiques a la metafísica i a la religió, no és altra cosa que una altra religió, una altra metafísica unida al materialisme més tosc, i es queda molt per darrere de la religió i de la metafísica. La irresponsabilitat de les disciplines anomenades

108. Un eticista és un individu que investiga o estudia l'ètica.

ciències positivistes també està clara perquè no van fer res contra l'explotació i les guerres, en no considerar-les un assumpte propi i perquè, després, van convertir-se en ciència del poder. La conseqüència principal que podem deduir-ne és que la ciència necessita replantejar urgentment el seu propi sentit, necessita una nova revolució paradigmàtica. Pel que fa a mi, amb aquesta treball he posat a prova la meva capacitat d'interpretació a través del sentit i d'aquí han sorgit les conclusions actuals.

2 . – Cal concebre el poder com una tradició, com la tradició més antiga i no com un conjunt de pràctiques que diàriament exerceixen el seu domini sobre la societat. També cal comprendre que el poder no només és l'Estat; reduir el poder a l'Estat i a les formes d'Estat és un error comès moltes vegades. Especialment, presentar el poder com el conjunt de les accions de guerra i altres pràctiques evidents serà la forma més oportunista de definir-lo. Hem utilitzat amb freqüència el terme "home fort i astut" com a concepte imaginari, semblantment a aquesta "mà invisible" que regula els mercats[109]. Tanmateix, estic convençut que serveix per a comprendre els fonaments del poder. Cada relació que regula el poder i els propietaris d'aquestes relacions són els constructors del poder; aquests, de vegades emergeixen i regulen obertament, però majoritàriament ho fan per sota de la superfície de la societat.

El poder és un fenomen social amb especial tendència a la concentració i continuïtat. És probable que l'home, en domesticar la dona, en sigui el primer i més gran responsable; i els xamans, que van monopolitzar la capacitat de sentit, tot assumint un caràcter religiós, i van acabar convertint-se en sacerdots, van tenir un gran pes a l'hora de consagrar l'ús de la força i donar-li una qualitat misteriosa. Les referències mitològiques i religioses van ser claus per a legitimar el poder i aquest grup té a veure amb la seva divinització i el seu caràcter mitològic. La trinitat je-

109. El concepte de "mà invisible" és una metàfora creada pel filòsof Adam Smith a la seva Teoria dels sentiments morals (1759). Aquesta metàfora expressa la idea que en economia existeix una capacitat autoreguladora del lliure mercat.

ràrquica del règim patriarcal *sacerdot-dirigent-comandant* serà l'encarregada d'estendre'l a tota la societat, creant per primera vegada els trons i al seva simbologia. D'aquest període procedeixen importants símbols del poder com ara la divinitat, la separació Déu-home, la caiguda en desgràcia de les deesses, l'entronització, la submissió i la servitud.

3 . – L'Estat és quelcom més concret, però també de més durada. Va formar-se a partir d'un sistema jeràrquic sobre la domesticació de la dona, amb la servitud i l'esclavitud, i suposa la regulació de les relacions de poder, especialment en el seu aspecte social, a més d'estructurar les responsabilitats per fer-les servir de forma eficaç i econòmica. El poder *conté* l'Estat però és *molt més* que l'Estat. Els Estats són institucions que es caracteritzen per ser els monopolis que més s'han conceptualitzat i per haver convençut la societat que la història no comença fins que ells neixen. En última instància, com a forces de poder, imposen que la creixent força econòmica de la societat deixi de ser un tema de la política democràtica, tot establint un monopoli sobre ella per tal d'apropiar-se de l'excedent i de la plusvàlua. La resta d'elements associats a l'Estat, com les mitologies, les filosofies, religions, ciències, guerres, polítiques... tenen aquest mateix propòsit. Encara que l'Estat sigui comunista, el resultat és el mateix. Amb l'Estat, el poder adquireix rang oficial i legitimitat davant la societat.

Les projeccions socials, accions significatives i conflictes que puguin semblar més importants a la societat són els àmbits que més interessen a aquells que actuen en nom de l'Estat. Jurídicament, l'Estat és un conjunt de normes heretades de la tradició i consolidades amb l'ús de la força. Aquesta podria ser una altra definició d'Estat. En aquest sentit, també se'l podria qualificar com una suma de relacions abstractes més desenvolupades. Altres denominacions, com ara Estat religiós, despotisme, regnat, imperi, república, absolutisme, Estat nacional, de classe, ètnic, laic, democràtic o social, malgrat les diferències formals, en el fons impliquen una regulació del poder i una estructuració de les seves relacions internes. D'altra banda, les ciutats, en la mesura que adquireixen complexitat social i la societat urbana es

divideix en classes, comencen a tenir un paper protagonista en la formació dels Estats i del poder, però no per això han d'identificar-se amb l'Estat.

4 . – La civilització és l'expressió exhaustiva del domini social de l'Estat concentrat a la ciutat, l'administració del qual és el primer intent seriós de civilització, però la civilització té algunes característiques que superen l'Estat, més restringit temporalment i espacialment; implica gran nombre de pobles, ètnies, tribus, nacions, religions, creences i pensaments. L'Estat és el nucli de la civilització, però no representa tots els seus elements. La ciutat també representa l'àmbit principal de l'Estat, però la ciutat no és només l'Estat o el poder. Les civilitzacions poden proliferar en diferents llocs i temps, tal com va ocórrer amb les d'Egipte, Sumer, Pèrsia, la grecoromana, el cristianisme, l'islam, la hindú, la xinesa, l'asteca o l'europea. En totes elles hi ha una estructura de ciutadans, classes i ciutats. D'altra banda, les relacions a l'interior de les civilitzacions, i entre elles, poden ser pacífiques o bèl·liques, depenent del caràcter que tinguin els respectius monopolis econòmics i polítics. Quan es conformen amb un "status" pot haver-hi una situació de pau, si consideren que hi ha un "repartiment just", però, si no és així, la guerra es converteix en l'instrument més utilitzat per les civilitzacions, i per tant pels Estats, per tal de "garantir la justícia". Existeix, així doncs, una estreta relació entre guerra, violència, civilització, Estat i justícia-Dret. En el fons, tot això significa que els grups socials i els individus o bé estableixen el seu domini sobre les pròpies accions (econòmiques, polítiques i ideològiques) en el seu propi nom, o bé altres persones o grups se n'apropiaran. La civilització és un conjunt de totes aquestes tradicions, institucions i normatives. De vegades és catalogada segons la manera com es formen les classes i plusvàlues, com passa amb la civilització esclavista, feudal o capitalista. La fórmula "dona domesticada + jerarquia patriarcal + Estat + civilització = integritat de poder amb forma de capes" mostra fins a quin punt es tracta d'una suma de complexes relacions de força.

5 . – La *civilització democràtica* és una categoria social diferent de la *civilització estatal.* El seu objectiu és conceptualitzar tant

les formes socials prèvies a l'Estat i la civilització com les que, després de l'aparició d'aquests, van quedar al marge de l'Estat. Al llarg de la història, els Estats s'han entestat especialment a identificar-se amb les diferents societats i la seva pedra angular, a nivell ideològic, ha estat assegurar-se que no pogués haver-hi cap socialització que no fos la de l'Estat. Precisament, plantejar el contrari, és a dir que la societat és quelcom diferent a l'Estat i clarament *contradictori* amb l'Estat és una de les afirmacions que més irriten als seus dirigents. En el fons, l'Estat és un conjunt d'interessos molt restrictius que no es preocupa pels assumptes comuns de la societat, pels anomenats assumptes públics i, en tot cas, els utilitza per encobrir la seva pròpia legitimació.

Després de l'etapa comunal primitiva, està clar que la societat va anar adquirint més complexitat i que van anar apareixent assumptes comuns que s'havien de gestionar. L'Estat exclou la societat de la gestió d'aquests assumptes i els utilitza per legitimar-se, mentre que un sistema democràtic busca satisfer el conjunt de la societat a través de la gestió comuna d'aquests assumptes; es tracta d'una diferència fonamental i vital entre *civilització estatal* i *civilització democràtica.* Quan les comunitats assoleixin la capacitat de decidir i actuar sobre els assumptes que les concerneixen, *aleshores* es podrà parlar de societat democràtica. Per contra, si és l'Estat o altres organismes que exerceixen la majoria d'aquestes funcions, els individus i col·lectivitats perdran la seva capacitat d'acció, de consciència, de llibertat i d'igualtat. La diferència entre aquestes dues situacions té conseqüències transcendentals.

La situació en què la societat ha viscut durant més temps és l'ordre comunal clànic i tribal, que va funcionar durant milions d'anys i és la forma més primitiva de democràcia. De la mateixa maner que l'Estat és el nucli de la civilització, l'ordre comunal primitiu és el nucli de la civilització democràtica. Es tracta d'un fenomen que per si sol ja explica la força dels fonaments democràtics. Tanmateix, la història escrita només parla de les civilitzacions estatals, deixant de banda l'estil de vida i la manera com es gestionaven els propis assumptes en aquestes societats comunals que han tingut una existència de milions d'anys; aquesta hauria

de ser l'autèntica història. La vida comunal va existir en vastos espais geogràfics i en un llarg període temporal que la fa representativa de l'autèntica societat. L'Estat i la civilització són artificials i molt posteriors; són com una feixuga i innecessària ornamenta que s'ha penjat sobre la societat, sense la qual aquesta podria continuar el seu desenvolupament i, de fet, així és com va passar. Malgrat això, la societat ha estat condemnada a continuar d'una forma antinatural, sanguinària i sota domini de l'explotació.

D'altra banda, si ens fixem en el llenguatge de la història escrita de la societat estatal, comprovarem que està plena de mentides, trucs, opressió i repressió; crea un món d'imatges mostrant que la vida no és possible sense repressió ni explotació, sense servitud, sense reprimits ni esclaus. Les comunitats, en tant que potencialment democràtiques, no poden desenvolupar la seva fluïdesa natural de passar de les imatges a la realitat, perquè se les ha encadenat a un estadi infantil. Allò antinatural és la civilització que encadena i fa de la civilització estatal un monstre, minimitzant la civilització democràtica. Un argument important en defensa de l'impuls democràtic el trobem en observar com aquesta civilització estatal és la responsable de la bomba atòmica, de contínues guerres –fins al punt que en 5.000 anys només n'hi ha hagut tres-cents de pau–, d'un medi ambient inhabitable i de la gangrena de tots els conflictes socials. Que no pugui existir un desenvolupament democràtic és una malaltia de la civilització estatal, d'una civilització que anul·la la paraula i l'acció. Aquesta és la contradicció de totes les societats que viuen al seu si. La vida feliç, en base a l'afecte, hauria de considerar-se almenys tan natural com aquella que es viu amb dolor, tristesa i odi, i precisament la *societat democràtica obre el camí a aquest tipus de societat de felicitat i amor*. I no només és una opció; la vida lliure és més natural, més coherent amb la natura i amb l'espècie humana, una vida lliure on pugui integrar l'intel·lecte emocional i l'analític.

6 . – El sistema caracteritzat pel capital no és, com es creu generalment, producte de quatre-cents anys de capitalisme, sinó que ho és d'una civilització estatal amb 5.000 anys d'antiguitat; i l'origen del capital es troba en l'excedent agrari que es gesti-

ona des dels temples sumeris. Aquest sistema del ziggurat, és a dir, una planta superior dedicada als déus –alts dirigents–, una intermèdia dedicada als sacerdots, encarregats de la legitimació davant dels serfs i les comunitats, i una planta baixa dedicada als esclaus que treballen a canvi d'omplir-se la panxa; ha arribat als nostres dies després d'haver crescut sense parar, d'haver-se diversificat i multiplicat. Per la seva banda, la ciutat, les classes i l'Estat són, en última instància, producte de l'excedent i el fet que, per aquest motiu, la societat es sotmetés a la divisió del treball, fos fragmentada en classes i fos proveïda de mitjans de poder i conduïda a una situació d'enfrontament permanent és propi d'aquesta civilització vinculada al capital. Malgrat que el capital s'autodefineix econòmicament, en sentit estricte, com l'increment en terminis curts, en el fons i en un sentit més ampli té el mateix significat amb l'increment de terminis llargs. De la mateixa manera, es pot definir com a capital tant el benefici diari d'un comerciant com el guany anual d'un Estat agrícola que monopolitza l'ús de la terra.

La història demostra que el període comercial, que va des d'Uruk (4.000 a. C.) fins a l'actualitat, és més llarg que la pròpia civilització. A pesar d'això, la civilització comercial va quedar en segon pla respecte l'agrícola, tot i que havia creat civilitzacions urbanes esplèndides per la seva època i temps, perquè no va ser ben rebuda per la societat; entre altres raons, a causa dels abusos que implicava l'obtenció dels beneficis. Es va refugiar en els amagatalls de la societat, i va anar adquirint força progressivament a mesura que es desenvolupaven les diferents etapes de la civilització, fins que el sector comercial, per primera vegada a la història, va convertir-se en una força hegemònica als nuclis urbans, primer a Itàlia –segles XIII al XVI– i després a la resta d'Europa –segles XV a XVIII–, amb un paper clau en el naixement de la civilització europea. I no emergia només com un nou actor social, sinó que va arribar a supeditar el poder polític i els moviments culturals del Renaixement, la Reforma i la Il·lustració. Els grans monopolis comercial i els saqueigs de colònies van tenir un paper decisiu en l'augment del capital.

D'altra banda, la industrialització del segle XIX, fruit de la revolució industrial, va convertir-se en el mitjà fonamental per a augmentar els guanys del capital. El cim de la civilització europea va arribar quan la producció, la circulació de mercaderies i el consum van quedar sota control dels monopolis industrials, cosa que, al seu torn, va causar la lluita de classes a l'interior i les guerres d'alliberament nacional a l'exterior. A finals del segle XX, la ideologia hegemonista va desactivar, a canvi de determinades concessions, ambdós moviments de resistència, mentre la crisi, i els problemes medi ambientals especialment, així com els causats pel desenvolupament urbanístic conseqüència de l'industrialisme, es convertien en estructurals. Es tracta d'una situació que va desembocar en l'era financera. Aquesta època, que va permetre la supervivència del capital, del sistema productiu i dels diners, incloses les seves reserves d'or, enmig d'una irresponsabilitat total, va portar a una crisi absoluta del procés de civilització. El capital, el potencial social del qual ja s'ha exhaurit, intenta ara mantenir-se, renovat amb forma de sistemes virtuals. El sistema capital-benefici, que al seu moment va arribar a plasmar-se en rotllos de paper, intenta l'anul·lació total de la societat provocant crisis successives. Aquesta situació, que sol anomenar-se tercer impuls globalitzador, en realitat és la tercera i última etapa d'una crisi estructural.

Tota l'era capitalista pot considerar-se una crisi social. Insistim, com a tesi bàsica, a dir que el capitalisme és un monopoli de la força i se'l considera la civilització més econòmica, però no ho és, ja que s'imposa il·legítimament des de fora de l'economia. Que el capitalisme, la força més egoista, més pragmàtica i que més recorre a la guerra, esclafi una integritat tan àmplia de comunitats com és la societat només pot ser un fenomen "anormal", és a dir, una situació de crisi; i l'era financera no és res més que l'aparició d'aquesta crisi en cada racó de la societat i en cada àmbit social. Les polítiques de terror, d'atur massiu, la disminució del treball, la inducció a la societat del ramat, la industrialització del sexe, de l'art, de l'esport, i l'extensió del poder fins als vasos capil·lars de la societat són indicis de l'esgotament

del sistema. Creen la impressió que sense l'ordre del capital no hi ha història ni futur.

Els mitjans de comunicació són els principals responsables de presentar aquesta societat virtual, aquest simulacre, com si fos real, mentre l'autèntica societat queda exclosa per "improductiva, imaginària i utòpica". En definitiva, el capital, al contrari d'allò que s'assegura, suposa el monopoli de la força i la violència enrocada, des del principi, en l'economia; una economia obsessionada tan sols amb la multiplicació dels beneficis, igual que un tumor maligne en expansió, mentre les necessitats bàsiques de la societat són abandonades.

7 . – L'economia, al contrari que el sistema capitalista, serveix per a cobrir les necessitats bàsiques de la societat i és per això que durant molt temps va estar restringida al valor d'ús, tan vinculat a l'ordre comunal; es tractava d'una concepció integral de la societat que proporcionava a tothom els mitjans necessaris per a viure. És el que la natura demana a l'ésser humà. La producció de béns mai no ha tingut per objectiu obtenir un benefici, i l'economia del regal era la fonamental. L'economia de canvi va sorgir com a conseqüència d'una divisió del treball que no va deixar de sembrar dubtes sobre la seva necessitat. Ni tan sols el valor de canvi implica, necessàriament, l'obtenció de guanys, sinó que es realitzava per tal de cobrir les diferents necessitats en base a la diversitat i dependència mútua, que anaven en augment. Per tal de cobrir aquestes necessitats va desenvolupar-se la relació entre mercaderia, mercat i diners, que en un inici no estava orientada a la consecució de beneficis. Al contrari d'allò que es creu, el fenomen anomenat economia de mercat no és una economia de capital-guany, sinó una economia on el canvi entra en escena intensament. Només quan tingui una equivalència com a part de la circulació i suposi un esforç significatiu, el comerç es pot considerar una economia útil i necessària; i fins i tot el mercat, en què els preus estan marcats per una competència fora del monopoli, continua essent un àmbit on encara té importància l'economia. Els diners, en aquests casos, només eren un instrument per a facilitar els tràmits. D'altra banda, tots els sectors compresos en

allò que generalment s'anomena petits propietaris i comerciants, mentre no abusin en el procés de formació del mercat, són factors econòmics d'utilitat, mentre que la diversificació de sectors –alimentació, vestimenta, habitatge, transport, diversió...– també és un indicador de desenvolupament econòmic. Tots aquests esforços adquireixen sentit com a activitat econòmica i és així que la societat els valora èticament.

Per contra, la imposició monopolista desperta un gran rebuig i és concebuda com a quelcom negatiu, injust, tirànic i repressor perquè es duu a terme per la força sobre l'economia o a través de mètodes fraudulents com ara la carestia, la manipulació de preus o del valor del diner i l'acaparament de béns. Es tracta, en definitiva, del sistema que es correspon amb l'esquema capital-guany. El seu principi és que una minoria guanya molt a costa de fer que la majoria quedi a l'atur, pateixi pobresa, estigui al llindar de la fam i quedi permanentment supeditada al capital. Argumenten que, quan existeixi l'oportunitat de guanyar més diners, la competència suposadament es posarà en marxa i l'economia es desenvoluparà. Però es tracta d'una gran farsa, perquè aquells que estan al capdamunt de la societat financera actual no tenen res a veure amb l'economia (tret de temes especulatius com ara la borsa, l'interès o els tipus de canvi). Si no és el benefici, no els interessa absolutament res i que estableixin una relació amb l'economia és sinònim de crisi.

Mentre les activitats autènticament econòmiques han quedat excloses per aquesta disciplina adulterada que és l'economia política, les activitats que no són econòmiques (com ara les especulatives) són presentades com a intocables i sagrades des del punt de vista econòmic, i s'afirma que es tracta "d'alta economia". Aleshores, a la pregunta ¿quin és el problema econòmic fonamental?, hem de respondre: "Abans que res, ens hem d'alliberar de la imposició d'aquest monopoli d'atracadors contraris a l'economia". Hem d'alliberar-nos de manipulacions i d'especuladors de borsa, dels interessos i dels tipus de canvi que són presentats com a "fenòmens econòmics". Al contrari, l'autèntica economia és la producció, el repartiment i el consum per a satisfer les necessitats

reals de l'ésser humà mitjançant una inversió sana, sostenible i d'acord amb el medi ambient. El primer pas ha de ser, per tant, reconstruir l'economia amb una acció planificada, programada i organitzada contra allò que no és economia.

8 . – Les tribus i pobles que es va voler sotmetre mitjançant un procés de colonització i semicolonització van presentar resistència i van rebel·lar-se contra les barbaritats de l'era capitalista. Els pobles indis d'Amèrica del Nord i la civilització asteca d'Amèrica Central van resistir fins al final, i també van continuar altres civilitzacions de l'Àsia i l'Àfrica, com la xinesa, l'índia, l'etíop i moltes més. La majoria d'aquestes resistències i sublevacions van ser impulsades, de forma conscient i organitzada, pels moviments d'alliberament nacional al segle XX i van obtenir importants èxits malgrat els seus errors i deficiències, mentre que, dins del sistema, el procés de proletarització emergia com un element esperançador. Però vendre lliurement el teu treball en el mercat no és menys cruel que l'esclavitud, a causa de l'absoluta dependència del salari. Tant l'atur com la insuficiència constant del sou revelen immediatament el caràcter encara pitjor d'aquest nou règim de tirania.

Les grans sublevacions van ser realitzades per persones que precisament volien evitar ser convertides en assalariats d'aquesta mena, perquè no volien convertir-se en treballadors, i és per això que resulta tan equívoc el crit de: Visca la lluita dels treballadors!, que seria com cridar: Visca l'esclavitud! Allò correcte i vital és rebutjar la condemna a un sou. Aquestes sublevacions de semicamperols i semiempleats, autèntiques allaus socials desenvolupades de forma autònoma, sempre van estar relacionades amb la història del capitalisme. Per la seva banda, els intel·lectuals que no veien futur en l'ordre feudal, però tampoc no sabien molt bé com seria el nou ordre, anhelaven "el país del sol". Els primers utopistes no van parlar mai de capitalisme; al contrari, els seus projectes parlaven d'esperança enfront d'aquest malson. Aquest període de transició al capitalisme també va ser el de la lluita per la igualtat, la llibertat i l'ordre comunal d'una generació d'he-

rois, principalment dels grans utopistes com Saint-Simon, Campanella, Fourier i Erasme.

Serà amb K. Marx i F. Engels quan s'iniciï la lluita contra aquest sistema amb base científica, sota el nom de socialisme científic, autèntic malson del capitalisme durant 150 anys a pesar de les seves grans insuficiències i errors. Va generar grans heroismes, va aconseguir importants conquestes, va ser la ideologia de l'URSS durant més de setanta anys, va aixecar la Xina i va inspirar els moviments d'alliberament nacional, però no va comprendre què era la modernitat capitalista ni va saber trencar de forma radical amb ella perquè el seu paradigma continuava essent la ciència positivista. Aquesta va ser la seva perdició. Amb prou feines entenia la permanència de la tradició del poder i de la civilització estatal a la civilització capitalista, però, així i tot, va guanyar-se de sobres el dret de ser una de les pedres angulars de la civilització democràtica.

Tampoc s'ha de restar importància a l'anticapitalisme dels anarquistes. Molts, com ara Proudhon, Bakunin i Kropotkin, van ser autèntics revolucionaris que van aconseguir associar les seves crítiques al sistema amb el comunalisme democràtic. El moviment comunal i llibertari està en deute amb ells. El seu error va ser concebre el capitalisme exclusivament com un sistema econòmic, no percebre amb claredat els fonaments de la civilització i el poder en què es basa, i no trencar els motlles de la modernitat.

D'altra banda, el moviment juvenil i intel·lectual del 68 va ser la revolta social més gran just al començament de l'era financera; amb un especial contingut d'utopia, va ser un raig de llum i una flama de llibertat durant el període més negre i tenebrós, essent font d'inspiració per a postures antimodernitat de moviments culturals, feministes i ecologistes que es van desenvolupar-se a partir de llavors, ja que van suposar una obertura de mires en la lluita per la llibertat, la igualtat i la democràcia, sense basar-se en el poder.

Aquests opositors de la societat contra el capitalisme global i el sistema, els noms i actes dels quals han quedat gravats per a la història, amb els seus plantejaments d'autocrítica respecte al

passat i amb una comprensió més ordenada de la història i la societat, poden suposar un avenç en el camí cap a la llibertat, la igualtat, el comunalisme i la ruptura total amb la civilització capitalista, és a dir, cap a la civilització democràtica.

9 . – Darrere el fracàs de les revolucions dels segles XIX i XX s'hi troba una concepció equivocada del poder i de l'Estat-nació, que és la seva versió moderna. La conquesta del poder semblava la solució als problemes socials i per això era la principal meta, però el propi poder implica manca de llibertat, desigualtat i antidemocràcia, a més de pervertir el revolucionari més fidel. De fet, ni tan sols va fer-se un anàlisi sociohistòric del poder, perquè se'l considerava la salvació. No estava previst estudiar com s'havia format, ni les seves etapes, ni la seva relació amb l'economia i l'Estat, ni les funcions que té en les civilitzacions o a la societat. Era considerat la "vareta màgica" que, en mans dels revolucionaris, obriria les portes del paradís i resoldria qualsevol cosa que toqués. Fins i tot les fórmules dictatorials podien ser atractives; enfront de la dictadura de la burgesia hi havia la del proletariat. No podia haver-hi una emboscada millor. Cent cinquanta anys d'heroica lluita van asfixiar-se i volatilitzar-se en el terbolí del poder. Al final, va comprendre's que posseir el poder era la part més reaccionària del capitalisme contra la igualtat, la llibertat i la democràcia, però ja s'havia produït un retrocés important. Es tractava de la mateixa històrica malaltia pel poder que ja havia sofert el cristianisme.

L'Estat-nació encara va prendre una forma més catastròfica. Aquest Leviatan de la modernitat, creat amb cientificisme, extremadament nacionalista i religiós, va ser acceptat com el marc idoni on lluitar, com la solució dels problemes, i va ser considerat molt més progressista que el confederalisme democràtic. No s'havia entès que en realitat l'Estat-nació era el nucli estructural del poder alimentat per la tautologia nacionalista, un sexisme socialitzat, el fanatisme religiós i el positivisme cientificista, a part de crear el model ciutadà més antinatural de la història, de dissoldre la societat dins l'Estat per, al final, conduir-la al feixisme. Des del mateix moment que el socialisme va assumir-lo com quelcom

preferencial, el seu destí va quedar determinat mentre el poder contaminava fins a les cèl·lules més recòndites de la societat. En aquest sentit, la desintegració del socialisme real el 1989 va ser només una formalitat. No es va saber veure que, en buidar els soviets de contingut democràtic durant la Revolució d'Octubre, s'obrien les portes al capitalisme i no al socialisme. Els moviments d'alliberament nacional tampoc no van obtenir el resultat esperat, perquè també estaven vinculats de prop a aquesta forma de poder. Com es podia aconseguir la llibertat i la igualtat amb un instrument que porta implícita la negació de la llibertat, la igualtat i la democràcia? La democràcia quedava a la cuneta perquè era una amenaça pel poder.

D'aquesta manera, l'Estat-nació, en tant que protofeixisme, passava com una piconadora sobre la rica i històrica herència de la societat, i condemnava a les tenebres qualsevol esperança de futur. Així només quedava l'Estat-nació, protegit per la religió del nacionalisme positivista, idòlatra i objectivista, presentant-se com l'única veritat possible. Impassible, divinitzat, la seva crueltat acabarà en el genocidi. Aquest monopoli de la força, format per primera vegada en dissoldre's en un sol bloc l'economia, la política, la societat i la ideologia serà la font de tots els problemes en els 5.000 anys d'història del capital. Està clar que mentre l'Estat-nació no sigui superat com a concepte i aplicació, la lluita pel socialisme només podia enganyar-se a si mateixa, de la mateixa manera que mentre l'industrialisme no sigui concebut com el doble de l'Estat-nació no es podrà impedir la metàstasi de la ciutat i la destrucció del medi ambient. Assumir l'industrialisme com a objectiu revolucionari és el major regal que s'ha pogut fer al monopolisme estatal. En el millor dels casos, podríem parlar de socialisme faraònic. I va ser així com, fins a la seva desintegració, el socialisme de l'URSS i el de la Xina en l'actualitat, amb la seva basta aplicació de l'industrialisme, van convertir-se en el millor aliment del sistema capitalista. Que arribessin a ser els models més rígids d'Estat-nació i d'industrialisme suposa una victòria del capitalisme liberal.

Seria més aclaridor capgirar aquesta era financera que es presenta com un sistema econòmic i veure que, quan parla de finances, s'està referint a un poder que arriba fins a les últimes cèl·lules de la societat; que quan es defineix com a econòmic, no és que estigui al marge de l'economia sinó que va contra ella; i que quan es presenta com a neoliberal, en realitat es tracta d'un rígid conservadurisme.

L'Estat-nació, l'industrialisme i el monopolisme financer són instruments no només per al manteniment de la modernitat capitalista sinó també dels 5.000 anys de civilització. A més, s'utilitzaran aquests instruments com una arma, fins que es reestructurin de tal manera que permetin una major durada, per tal de domesticar i desactivar les alternatives, tot forçant-les a conceptualitzacions errònies i incompletes.

10 . – En la seva històrica lluita, els sectors socials democràtics i pobres van apostar pel cavall equivocat. Van creure que només amb les armes de l'enemic podrien vèncer; no van saber utilitzar les eines adequades per a les seves propostes llibertàries, igualitàries i democràtiques.

I, si van desenvolupar-les, les van descartar ràpidament, tant si van triomfar en els seus objectius com si van fracassar, ja que les armes dels seus rivals els semblaven millors. Van agafar el seu testimoni, així mateix, no van agafar només les tècniques i els instruments, sinó també la mentalitat i les institucions de civilització que ja existien, des dels edificis per als déus fins a les vestimentes i la mentalitat, des de les seves formes d'explotació fins a les ficcions autoritàries o, fins i tot, integrant-se en el sistema i passant-se a l'enemic. Al final, doncs, estaven apostant pel mateix cavall que els seus enemics.

Ja els havia passat el mateix als caps aris i semites quan van llançar-se sobre la civilització sumèria pels quatre costats; adoptant les seves institucions i mentalitat, els rellevaven tot prenent les regnes o bé s'integraven a la seva civilització, convertint-se en els nous serfs. Així s'esfumava una resistència dels pobles de milers d'anys, una heroïcitat mítica les lloances de la qual, al so de trompetes i tambors, continua sacsejant els nostres cors.

Els apirus[110], que van envair Egipte, majoritàriament també van acabar com a esclaus; només una minoria va poder ocupar càrrecs burocràtics als palaus dels faraons. Ha quedat constància d'una tribu hebrea, partícip i hereva tant de la civilització sumèrio-babilònica com de l'egípcia; no van deixar de crear problemes tant a si mateixos com als altres, i és cert que no van acceptar ser totalment esclavitzats però, igualment, tampoc no van aconseguir un alliberament total.

Va passar quelcom semblant amb medes i escites, que també van abalançar-se sobre l'Imperi Assiri durant tres-cents anys però que, al final, només van aconseguir obrir el camí als imperis de Pèrsia i Urartu, meres còpies de l'imperi destruït. Aquí, igualment només alguns van aconseguir un status militar mentre que la majoria no passaven de ser serfs com tots els altres.

Pel que fa a la civilització grecoromana, durant cinc-cents anys va patir l'assetjament de celtes, gots, huns, els pobles del nord, així com insurreccions internes d'esclaus i un cristianisme representant dels pobres de l'imperi. Però, al final, els mèrits obtinguts no van ser més que el Papat i una mala còpia de la corona de Roma adornant el cap d'alguns caps tribals. La memòria de milions de coratjosos resistents, molts d'ells llançats com carnassa als lleons, cremats vius o crucificats, quedava congelada en el temps pels freds càlculs de la civilització.

Tribus i pobles com els kurds, armenis, assiris, grecs, circassians, àrabs o turcs també van presentar resistència durant set-cents anys davant les civilitzacions sassànida, bizantina i les seves successores, però, a banda d'algunes corones al sultanat, males

110. "Habiru o Apiru era el nom donat per vàries fonts sumèries, egípcies, accàdies, hittites, mitànies i ugarites (datades entre el 1800 a. C. i el 1100 d. C.) a un grup de gent que vivien com a nòmades invasors a les àrees del Creixent Fèrtil des del nord-est de Mesopotàmia i Iran fins a les fronteres d'Egipte, a Canaan. Depenent de la font i de l'època, aquests Habiru són descrits de forma variada com a nòmades o seminòmades, rebels, foragits, saquejadors, mercenaris, arquers, servents, esclaus, treballadors temporals, etc. Els Habiru són freqüentment identificats com els primitius Hebreus." Citat de: https://en.wikipedia.org/wiki/Habiru

còpies de les antigues civilitzacions, van deixar en el camí milions de pobres, serfs i esclaus.

Sobre allò ocorregut a aquells que van revoltar-se i van resistir contra la civilització capitalista europea ja n'hem parlat a bastament.

I l'herència d'aquells sistemes organitzatius, plens de valors sagrats, originats a la gran societat revolucionària de l'era neolítica i que les successives civilitzacions no han pogut destruir malgrat la depredació moral i material, continuen afligint els nostres cors, el meu cor. Hem de considerar aquestes històriques i llegendàries formes de resistència com si fossin la nostra història, la història de la civilització democràtica, i hem de defensar i reescriure la història dels oblidats, la història usurpada, no la dels foscos posseïdors de corones ni dels serfs de palau que, encantats amb adorns i entronitzacions, van trair les labors, resistències, revoltes, l'heroisme i la saviesa dels pobres de totes les ètnies. Aquesta és la història de la civilització democràtica. Mentre no ho fem així, la lluita actual per la llibertat, la igualtat i la democràcia no triomfarà. La història significa anar a l'arrel, i de la mateixa manera que qualsevol ésser viu no pot viure sense fer arrels, l'ésser humà tampoc no podrà prendre el camí d'una vida lliure i honesta si no ho fa sobre la seva història social.

La història de la civilització dominant diu que la seva és l'única possible. Es tracta d'una posició reduccionista i dogmàtica que hem de rebutjar si volem assolir la consciència de la història democràtica i social. I que ningú no pensi que aquesta història no té institucions, esdeveniments o referències; al contrari, en aquest sentit té una gran riquesa, tant o més que la de la civilització; disposa de mitologies, religions, filosofia, ciència, art, savis, trobadors i escriptors. Només hem de percebre-la des de la nostra perspectiva, només hem de seleccionar-la, distingir-la i saber escriure-la!

Tampoc no estic dient que no aprofitem les armes, institucions i mecanismes mentals de l'enemic, dels nostres adversaris, però fonamentalment hem de basar-nos en les nostres, almenys

tant com ens aprofitem de les seves; d'aquesta manera no serem vençuts, no acabarem essent com ells.

11 . – De tots aquests anàlisis i tesis no s'ha de concloure, per descomptat, que les civilitzacions estan enfrontades entre si, en guerres d'aniquilació mútua, sense cap possibilitat de reconciliació. A part d'intentar superar filosòficament aquesta dialèctica aniquiladora, tampoc no crec que aquesta situació respongui a la dialèctica universal. Encara que existeixen posicions extremes que realment busquen la destrucció de l'altre, el més normal és l'existència d'interdependències i desenvolupaments recíprocs; a la naturalesa de la societat funciona més aviat aquesta essència dialèctica. Aquesta mena de dinàmica no aniquiladora, disposada a l'acord, basada en la simbiosi, és la forma bàsica a les societats. Tant a la història com a l'actualitat, aquesta és la tendència majoritària mentre que les postures aniquiladores, extremistes i excloents són excepcionals, igual que l'espècie dels lleons és excepcional en el món animal.

Entra dins d'allò admissible, per tant, que les civilitzacions estatal i democràtica tinguin punts d'encontre i puguin conviure sense destruir-se mútuament, però, per fer-ho, la primera condició ha de ser el reconeixement mutu, el respecte a les respectives identitats, sense imposicions, ni per la força, ni aprofitant-se de posicions d'avantatge o de domini perquè això no és una reconciliació sinó una altra forma d'aniquilació; és el camí del poder i de la guerra amb què ens hem trobat tantes vegades a la història i que encara s'estén per tots els racons de la societat. Europa, i parcialment els Estats Units, en tant que potències hegemòniques del sistema capitalista, han après la lliçó d'aquesta pràctica aplicada durant quatre-cents anys, i intenten recompondre l'Estat-nació sense destruir-lo, amb unions federals reforçades, introduint arguments de drets humans, de societat cívica i altres formes democràtiques. Està clar que es pretén flexibilitzar el model d'Estat-nació, eliminant la seva antiga rigidesa per tal que continuï essent útil. També a Rússia i la Xina es produeixen processos similars. Tanmateix, es mantenen posicions més dures en el cas de països com Corea del Nord, l'Iraq, Síria, Turquia o

Iran i altres Estats-nació semblants, que insisteixen a mantenir aquesta rigidesa estatal. En aquest sentit, l'Iraq va ser escollit com a escarment general. En definitiva, Occident intenta sortir d'una crisi de dimensions caòtiques amb el mínim de pèrdues i danys possibles.

Es debat si ens trobem davant d'un imperi com el romà. No hi ha dubte que existeix un control global més eficaç que el de Roma. Independentment de si ens trobem davant d'una potència hegemònica o davant d'un imperi, sembla indiscutible que es produeix aquesta inèrcia i que el sistema s'intentarà mantenir amb reformes successives. Les noves propostes continentals van en aquest sentit, de forma semblant a la Unió Europea a l'Àsia, l'Àfrica i Amèrica. A l'Orient Mitjà també es proposa un gran projecte de reforma anomenat "Gran Orient Mitjà" i igualment es pensa en transformar la pròpia ONU. La reordenació econòmica, social i cultural està a l'ordre del dia. Malgrat que travessa una fase més caòtica, la civilització que tenim davant i cap a la que ens dirigim no resta de braços plegats.

Davant la pregunta de si en aquesta situació hi té cabuda l'esperit de reconciliació, jo penso que no se l'ha d'excloure. De fet, s'ha utilitzat sovint al llarg de la història i és, precisament, el que dóna resultats. Però si la conseqüència, organització i desig de llibertat dels oponents és dèbil, el sistema sempre sortirà enfortit en aquests processos de reconciliació. És el que ha passat a l'URSS i la Xina. Aprofitant la seva debilitat, que procedeix de l'Estat-nació, l'industrialisme i el positivisme de la modernitat, el sistema ha desactivat i assimilat el socialisme real. Assimilar i neutralitzar els moviments d'alliberament nacional i la socialdemocràcia encara va ser més fàcil. D'altra banda, va aconseguir que altres corrents més radicals (anarquistes, feministes, ecologistes i altres moviments semblants) quedessin exclosos i marginats.

A pesar d'això, la força del sistema no és absoluta. En realitat, està travessant el seu període més dèbil. Si, en aquesta situació, el front per la civilització democràtica no ha obtingut ja els èxits esperats i merescuts, això es deu fonamentalment a la incapacitat de portar a terme una revolució paradigmàtica, l'aportació cien-

tífica en què s'ha de basar, i també perquè encara no ha elaborat un programa, ni ha aconseguit una organització i capacitat d'acció suficientment sòlids. El moviment per la civilització democràtica ha de construir-se en base a la defensa de la seva autèntica identitat –llibertat, igualtat, democràcia– i a un profund anàlisi sociohistòric, plantejant un programa, fórmules d'organització i acció tant a nivell mundial com regional i local. El Confederalisme Democràtic Mundial pot incloure confederacions democràtiques regionals a l'Àsia, Àfrica, Europa i Austràlia, però sobretot a Orient Mitjà, on aquest model assolirà un valor especialment significatiu davant l'actual clima de caos.

Cal abandonar la postura del "tot o res", tal com s'ha fet fins ara. La "lluita fins al final", "revolució o guerra" i l'oposat, "la pau universal de Jesús", no poden tenir èxit davant d'un fenomen de poder tan complex i arrelat. Aconseguir acords entre totes les forces del sistema, en el moment i lloc adequats, sembla allò més eficaç, sempre sense abandonar les posicions per la llibertat i transformant les accions de resistència, insurrecció i construcció en un model de vida. Però he de repetir que hem de ser conscients que la civilització democràtica és la nostra senyal d'identitat, i que no hem de difuminar-nos ni dissoldre'ns dins la civilització estatal; sempre que estructurem i defensem la civilització democràtica és possible arribar a acords amb les forces del sistema.

12 . – M'agradaria acabar aquest llibre fent referència a algunes de les seves particularitats. Al començament deia que, com a mètode, provaria de combinar categories de sentit mitològic, religiós, filosòfic i científic. Crec que ho he aconseguit.

No podem renunciar a les referències mitològiques perquè la prehistòria, el neolític, l'antiguitat i la història de la civilització democràtica estan compostes en bona part per mitologies contingudes en epopeies o en la paraula dels savis. Si es fa d'acord amb un anàlisi sociològic sobre elles, estic convençut que seran una bona contribució per a interpretar la història.

I igualment estic segur que el punt de vista religiós és un argument imprescindible per a aquesta explicació històrica, sem-

pre que es faci a través de la sociologia perquè, en gran mesura, la història també és ocultada pels dogmes religiosos. I el mateix passa amb els fets socials, sobre els quals la religió sol fer una interpretació peculiar. Ambdues són enormes fonts d'informació si ens basem en una aproximació sociològico-històrica.

Així mateix, resulta obvi que sense la filosofia no es podria escriure la història. La tesi positivista que només es pot fer història en base als fenòmens és absurda i equiparable a la metafísica més basta. En el fons, aquests plantejaments positivistes també són com un mite, perquè presenten el capital com si no hagués existit abans, com caigut miraculosament del cel sobre Europa, portat en el cistellet de la cigonya. El plantejament positivista és la religió, la versió oficial del capitalisme que representa l'era del modernisme i, per tant, de l'objectivitat idòlatra. Per tant, cal utilitzar la filosofia amb freqüència i intensament, com a mètode irrenunciable d'explicació sociohistòrica.

En fer èmfasi en *l'anàlisi científic*, m'he referit al fet que les explicacions no acostumen a ser, en la seva majoria, ni subjectives ni objectives, però també sóc conscient de la semblança entre percepció i fenomen. En aquest sentit, el meu mètode científic podria qualificar-se de "interpretacionisme" ja que he fet servir, combinant-les, totes aquestes fonts. Està clar que en el meu mètode d'anàlisi no he donat gran pes ni a l'objectivisme ni al subjectivisme, com fàcilment pot comprovar qualsevol entès en la matèria.

Finalment, demano que se'm perdonin les insuficiències i deficiències, i remarco que aposto fermament pel desenvolupament continu de la força interpretativa, com ho és superar, sense negar-la, la dicotomia subjecte-objecte. Si s'ha comprès que estic reafirmant la força del sentit en tot allò vinculat amb la societat, aleshores seré feliç.

ANNEX

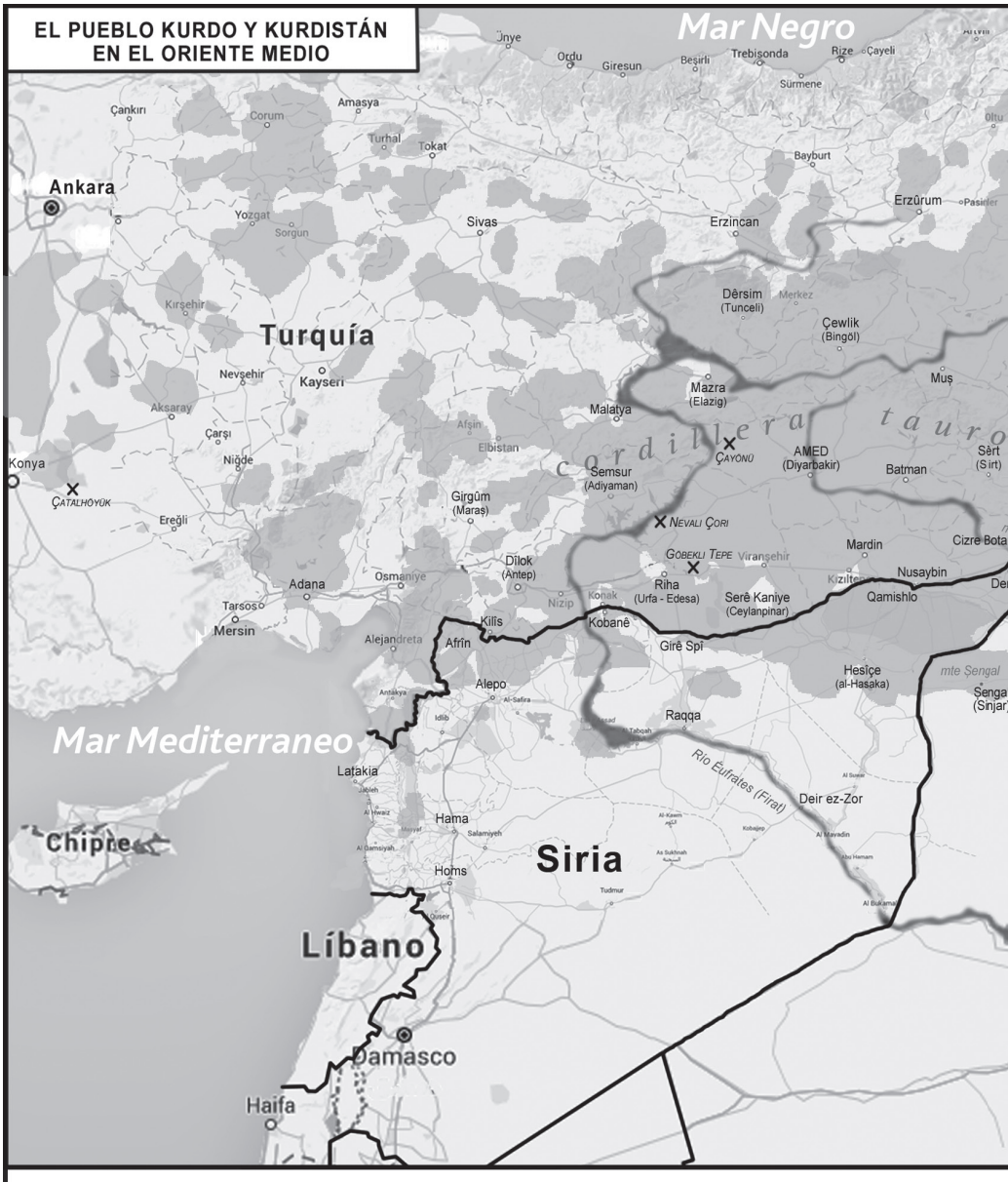

Referencias:

			Zonas pobladas por mayoría kurda
Siria	*Nombre de Estado-nación*	*montes qandîl*	*Monte o de pequeño grupo de montañas*
Dêrsim (Tunceli)	*Nombre kurdo de ciudad o localidad, entre paréntesis, nombre turco, árabe o inglés*	✕ *GÖBEKLI TEPE*	*Hallazgos arqueológicos relevantes respecto al surgimiento del neolítico y la civilización*
	Capital de Estado-nación		*Límites fronterizos entre Estados-nación*
zagros	*Cordillera de montañas*		*Cauce principal de los ríos Tigris y Éufrates*

Este mapa fue realizado con el objetivo de orientar a quienes desconocen geográficamente la región del Oriente Medio y Kurdistán en el marco de la lectura e investigación de la obra de Öcalan. Fue montado a partir de imágenes descargadas de internet, y con una breve investigación en función de reflejar las referencias fundamentales. Este mapa no se refiere a Kurdistán, como un Estado-nación con fronteras delimitadas, sino que simplemente busca graficar las zonas mayormente habitadas por el pueblo kurdo. No se incluyeron por razones técnicas las regiones kurdas de Xorasán, noreste de Irán, como tampoco las grandes concentraciones kurdas que existen en la Turquía occidental. Como puede verse en el mapa, en el norte de Siria, como en el centro de Turquía, así como en las regiones de Irak cercanas a Mosul y Kirkuk, hay varios manchones, vale explicar que no tienen que ver con una distribución 'natural' de población árabe y turca entre los kurdos, sino con políticas de asimilación, deportación, genocidio y colonización que tuvieron lugar fundamentalmente durante el siglo XX.

El pueblo kurdo habita en la región central y oriental de lo que se denomina el Creciente Fértil, que abarca desde Egipto y el Levante (Palestina), comprendiendo la unión a través de los Tauros con la Mesopotamia. En este mapa podemos observar cómo la región es al mismo tiempo el 'encuentro' de tres grandes continentes.

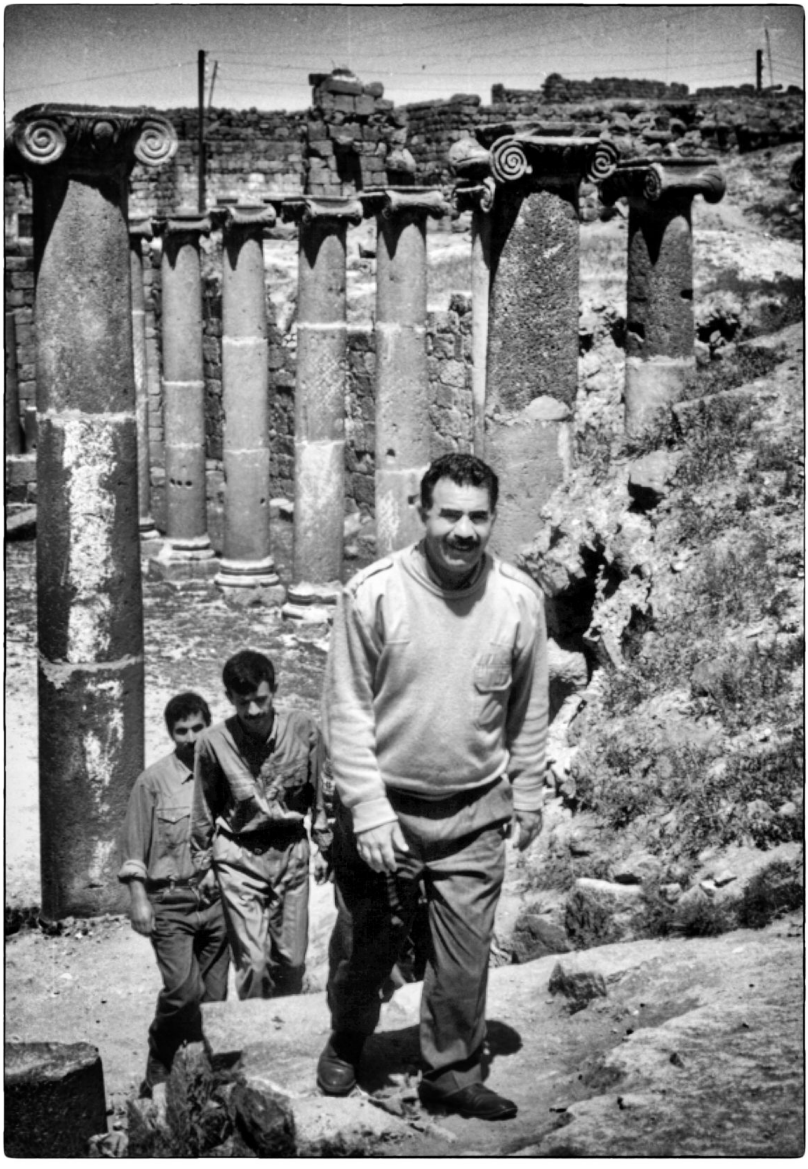

Abdullah Öcalan visitant les ruïnes de l'antiga ciutat de Palmyra a Síria, a mitjans dels anys 90